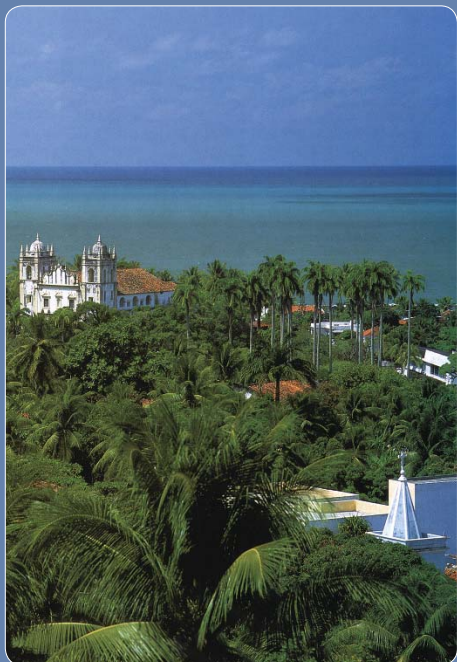
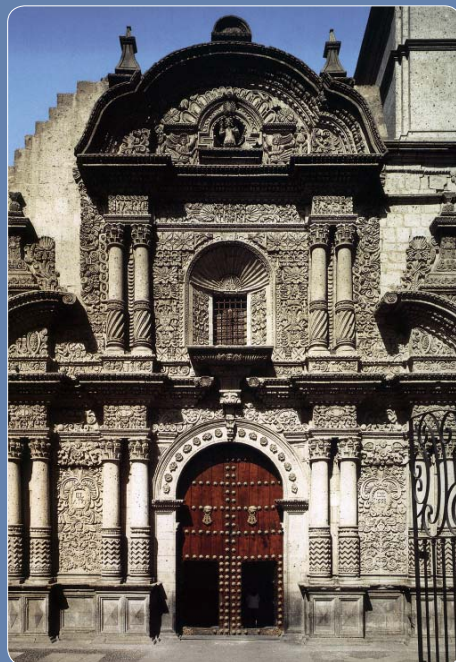
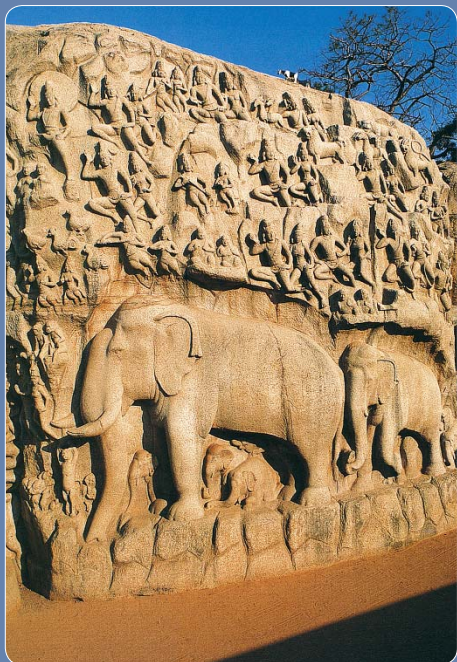

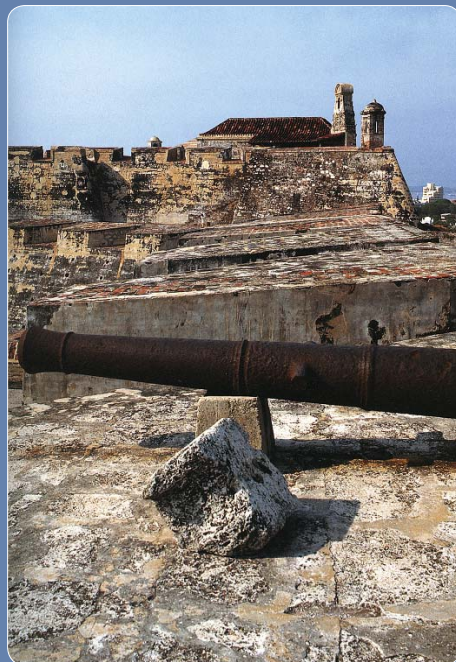
Brazília – Historické centrum mesta Olinda

Peru – Historické centrum mesta Arequipa

India – Súbor pamiatok v Mahábalipurame

Kolumbia – Prístav, opevnenia a súbor pamiatok mesta Cartagena

ENVIROMAGAZÍN

Ročník 12/2007

www.enviromagazin.sk

20 Sk

1

AKO SA ROBÍ OBNOVA DEDINY NA SLOVENSKU

VEDOMOSTI O KRAJINE POTREBUJÚ OCHRANÁRI AJ INVESTORI

**ROK 2006 ŠTARTOM PRE
EURÓPSKY DOHovor O KRAJINE NA SLOVENSKU**

- 4 Vedomosti o krajine potrebujú ochranári aj investori**
 - 6 Rok 2006 štartom pre Európsky dohovor o krajine na Slovensku**
 - 8 Karpatský dohovor má zabezpečiť ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Karpát**
 - 10 Hodnotenie krajinného rázu**
 - 12 Žitá logika ochrany kultúrnej krajiny**
 - 14 Fragmentácia krajiny, delenie, násobenie**
 - 16 Ako sa robí obnova dediny na Slovensku**
 - 18 Archív malých sakrálnych pamiatok „Na slávu Božiu...“**
 - 20 K manažmentu krajiny treba pristupovať komplexne**
 - 22 Skalica – viac ako mesto**
 - 24 Rozvoj Bratislavy podľa krajinnoekologických limitov a potenciálov**
 - 26 Prínos vysokých škôl pri plnení Národného programu implementácie Európskeho dohovoru o krajine**
 - 28 Nadácia Ekopolis podporuje enviroprojekty s pridanou hodnotou**
 - 30 Krajinná výstava – možnosti implementácie na Slovensku**
 - 32 Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (XVIII.)**
- Plus Príloha**

Na obálke: Panoráma Vysokých Tatier v zime (foto: Tomáš Kopečný)

Enviromagazín - časopis o tvorbe a ochrane životného prostredia, XII. ročník, prvé číslo, február 2007, vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia, www.enviromagazin.sk. Adresa redakcie: SAŽP, Tajovského 28, P.O.B. 252, 975 90 Banská Bystrica, tel./fax: 048/4230694, e-mail: enviro@sazp.sk. Zodpovedný redaktor: doc. Ing. Stanislav Štoľko, CSc., redaktorka: Mgr. Alena Kostúriková, predseda redakčnej rady: RNDr. Jozef Klinda, členovia: Ing. Vladimír Benko, prof. Ing. Imrich Beseda, DrSc., RNDr. Peter Bohuš, Ing. arch. Viera Dvořáková, doc. RNDr. Zdenko Hochmuth, CSc., RNDr. Zita Izakovičová, Ing. Pavel Jech, RNDr. Martin Kassa, doc. RNDr. Mária Kozová CSc., Ing. arch. Anna Kršáková, Ing. Miroslav Lacuška, CSc., Ing. Zuzana Lieskovská, prof. Ing. Rudolf Midriak, DrSc., Ing. Dagmar Rajčanová, prof. RNDr. Milan Ružička, DrSc., doc. Ing. Štefan Sklenár, CSc., RNDr. Jozef Šteffek, CSc., prof. Ing. Juraj Tölgyessy, PhD., DrSc., Ing. Tomáš Vančura. Nakladateľ: EM DESIGN, Zvolen, Písomné objednávky prijíma redakcia, cena 20 Sk. Celoročné predplatné (6 čísel) 120 Sk. Reg. MK SR č.1459/96, ISSN 1335-1877. Nevýžiadané materiály redakcia nevracia.

Vytlačené na ekologickom papieri Magnostar. Výrobca má certifikovaný EMS podľa medzinárodnej normy ISO 14001. Papier spĺňa environmentálne kritériá nordického ekolabelingového systému podľa verzie 1.4. Je ocenený nordickou environmentálnou značkou Biela labuť.

Ministerstvo životného prostredia SR zvyšuje komunikačné aktivity

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky pripravilo projekt, ktorým chce informovať verejnosť o Operačnom programe Základná infraštruktúra. Prezentácia konkrétnych projektov má priťahovať záujem odbornej verejnosti o možnosť využiť štrukturálne fondy, zvýšiť počet predkladaných projektov v budúcnosti, ale aj predstaviť priority ministerstva. Ministerstvo chce aj týmto spôsobom obyvateľom ukázať, že vďaka štrukturálnym fondom Európskej únie je možné pomôcť nielen regiónom a obciam, ale najmä životnému prostrediu na Slovensku, ktorému sa z národného štátneho rozpočtu nedostáva potrebný objem peňazí. Za pomoci týchto prostriedkov si mestá a obce môžu budovať infraštruktúru, obnovovať a chrániť životné prostredie.

V rámci projektu Informovanie verejnosti o Operačnom programe Základná infraštruktúra sa vo verejnoprávnej televízii odvysiela spolu 28 filmov, dokumentov či reportáží (každý bude mať dve reprízy) a vydajú sa tri publikácie. Diskutovať o problematike životného prostredia sa bude pravidelne každý mesiac v Slovenskom rozhlase a svetlo sveta uzrú aj novinové články. Verejnosti tak rezort životného prostredia počas roku 2007 priblíži problematiku našej krajiny spojenú so starostlivosťou o životné prostredie, ale aj spôsob riešenia rozličných problémov s využitím prostriedkov EÚ. Dokumenty a reportáže ukážu, ako sa budujú čistiarne odpadových vôd, ako preventívne spriechodniť korytá v súlade so zákonom a pokynmi správcoch tokov. Hovorí sa bude o krásach slovenských jaskýň a problematike, ktorú musia ich správcovia riešiť, aby zostali zachované. Projekt takisto predstaví problematiku separovania odpadu a nové možnosti jeho zhodnocovania. Záujem verejnosti o alternatívne zdroje energie uspokojia dve televízne reportáže. Zámerom filmu *Lacné teplo* je ukázať výhodnosť prebudovania kotolní na biomasu a prínos takéhoto riešenia pre obyvateľstvo tým, že sa znížia ceny tepla pre odberateľov. Druhý dokument *Zdravé teplo* sa sústreďí na prezentovanie alternatívnych zdrojov s ohľadom na zníženie emisií. Dokumentárny film *Kompostárne* prinesie informácie o problémoch obcí pri zneškodňovaní biologicky rozložiteľného zeleného odpadu. V závere každej odvysielanej reportáže bude predstavený zrealizovaný projekt, na ktorý boli použité prostriedky z eurofondov. Ukazuje tak nielen pomoc EÚ Slovensku, ale aj cestu, ako problémy riešiť.

Prvá z troch pripravovaných publikácií ponúkne čitateľom informácie o činnosti rezortu, prioritách a úlohách, ktoré sú financované zo štrukturálnych fondov. V druhej publikácii – zborníku sa verejnosť dozvie o realizovaných projektoch v oblasti životného prostredia a základné technické informácie o týchto podujatiach. Zborník by mal byť pomôckou pre ľudí, ktorí sa budú uchádzať o nové projekty v budúcnosti. Tretia bude brožúra pre žiakov II. stupňa základných škôl o ochrane a tvorbe životného prostredia na Slovensku, ale aj v celoeurópskom kontexte.

Majiteľom týchto filmov a ďalších propagačných diel bude Ministerstvo životného prostredia SR. Pripravuje systém ich distribúcie tak, aby sa tieto informácie dostali čo najviac do povedomia občanov SR. Filmy budú premietané vo všetkých slovenských regionálnych a mestských televíziách, budú súčasťou prezentácií rezortu na výstavách, konferenciách a ďalších podujatiach. Tieto propagačné aktivity doplnia besedy, konferencie či diskusie. Úspešný bol februárový workshop venovaný problematike zhodnocovania biologického odpadu v komunálnej sfére, ktorý sa uskutočnil v spolupráci so Združením miest a obcí Slovenska. Bol určený pre zástupcov miest a obcí Slovenska a pre jeho úspech (spokojnosť 240 prítomných) rezort podobné podujatie zopakuje 3. apríla v Prešove. K tejto problematike komunikačný odbor vydal brožúru v rámci Zelenej edície 2007. V ďalších mesiacoch komunikačný odbor pripravuje odborné diskusné fóra zamerané na environmentálne záťaž, recyklačný priemysel, riešenie majetkovej ujmy za obmedzenie hospodárenia na územiach NATURA 2000, ochranu vôd, ozónovej vrstvy Zeme, zvierat a mnohé ďalšie. Odbornej verejnosti sú určené aj pripravované konferencie s medzinárodnou účasťou pri príležitosti Svetového dňa vody, Dňa Zeme, výstava Technika ochrany prostredia, 15. výročie úspešnej prevádzky vodného diela Gabčíkovo, konferencia Životné prostredie a priemysel a ďalšie.

Jednou z priorit rezortu je neformálna environmentálna výchova a zvyšovanie environmentálneho povedomia obyvateľstva. Komunikačný odbor ponúka širokej laickej verejnosti účasť na prezentáciách rezortu na výstavách Enviro Nitra, AQUA Trenčín a Kamenár Trenčín, ako aj bohatý program pri príležitosti Dňa Dunaja a sprievodné podujatia medzinárodných filmových festivalov Envirofilm a Ekotopfilm.

Očakávame, že takáto komunikácia zo strany MŽP SR s verejnosťou povedie k väčšej environmentálnej uvedomelosti a k záujmu obyvateľstva o prírodu a krajinu.

Komunikačný odbor MŽP SR

Slovenská krajina

**„Na počiatku bola krajina.
Múdra, prísna, do seba uzavretá.
Sama v sebe, sama pre seba.
Potom prišiel človek.“ (Milan Rúfus)**

Od kolísky až po skon, každý niekde patrí. Na veky vekov každý má svoj environment a krajinu svojho pôvodu. Každého po zrode viaže silnejšie alebo slabšie puto k zemi, na ktorej urobil prvé krôčiky, pomenoval okolité veci, spoznal krb rodiny, šírku ulice pred domom, spleť štruktúru obce a za ňou polí, lúk, strání i hôr s vidinou lákavých dialôk; prežil svoj detský sen, rástol a rozlišoval možnosti a zákazy, pravdu a lož, spravodlivosť a krivdu, prajnosť a závisť, dobrotu a zlobu, zažil radosti a sklamania, opantal sa putami priateľstiev a lások mladosti, učil sa učiť a žiť, hľadať šťastie a vlastnú cestu, zisťoval hodnotu života a vecí, ktoré si nikto nevezme do hrobu; začal vnímať okolitú krajinu, v nej svoje životné prostredie a postavenie v ňom. Jej fyzickú podstatu z dielne prvotného podnetu stvoriteľa – vládca prírody (vesmírneho univerza) a jej obraz – premietnutý vnem do pamäte, ktorý sa vekom a mravčím úsilím tisícov rúk postupne menil, niekedy až na nepoznanie. Kam sa podeli pavlačové domy nižín a podhorské drevenice, slíže sádov, viníc a poličok za humanami až k zakvitnutým lúkam, z ktorých vône kvetov a kôp sena vietor premiešaval v sprievode miernych decibelov bzukotu včielok a spevu vtáčikov s arómou miazgy dreva alebo živice vždyzelených lesných húštín? Zanikli alebo ustúpili ďalej od človeka, pokiaľ mohli, až po okraj svojej existencie. Podrobili sa požiadavkám novej doby a potrebám globalizačných trendov. Stali sa súčasťou miznúcej nostalgie spomienok, histórie a jej pamätníkov v krajine, zvyškov pôvodnej krajinej mozaiky od štítov Tatier k brehom Dunaja, od borín na pieskoch Záhoria po šum bukových pralesov Polonín. „Zašumeli háje od Tatier k Dunaju – šiel som za túžbami po rodinnom kraji a mladuškú dušu kúpil v krásach zlatých a ducha napájaj po pomníkoch svätých“ (Pavol Dobšinský: Púť po otčine

roku 1846). Nádherných zákutí slovenskej krajiny, ako ich poznáme napríklad z obrazov Ladislava Mednyánszkeho, Ferdinanda Katonu, Jozefa Czauczika, Jána Müllera, Karola Libaya, Karola Scheidlina, Ľudovíta Csordáka, Karola Lehotského, Eugena Lehotského, Gustáva Malého, Júliusa Koreszka, Dezidera Millyho, Jozefa Kollára, Martina Benku, Miloša Bazovského, Ernesta Zmetáka, Ľudovíta Pitthordta, Petra Júliusa Kerna, Františka Studeného, Jozefa Fabini, Júliusa Nemčíka, Vojtecha Angyala alebo z literárnych diel Pavla Jozefa Šafárika z Kobeliarova, Karola Kuzmányho z Brezna, Andreja Sládkoviča z Krupiny, Bohuslava Nosáka-Nezabudova z Tisovca, Gustáva Zechentera-Laskomerského z Banskej Bystrice, Pavla Országha Hviezdoslava z Vyšného Kubína, Máše Haľamovej z Blatnice, Jozefa Horáka z Banskej Štiavnice, Františka Švantnera z Bystrej, Rudolfa Jašíka z Turzovky, Bela Kapolku z Hostia, Ivana Habaja z Urminiec, Ladislava Balleka z Terian, Sama Bohdana Hroboňa a Andreja Plávku z Liptovskej Sielnice zatopenej vodami Liptovskej Mary. Krajiny Slovenska – nášho niekým ospevovaného a iným zatracovaného životného prostredia. Vekmi olúpeného o viaceré cenné prírodné zdroje, často pošliapaného vojenskou silou a zmeneného chamtivosťou vykrádačov svetových strán, ale aj potrebou žiť a prežiť údel jeho obyvateľov, ktorí iný grunt otcovizne nemajú, nechcú ho opustiť a zameniť za environment niekde v cudzej krajine, lebo sa im nežiada. V tejto súvislosti nás síce môžu potešiť, ale v podstate vôbec nemusia zaujímať, pracovné a iné úspechy slovenských murárov, umývačov riadu, manažérov, modeliek, drevorubačov, lovcov čohokolvek, zberačov plodov alebo hokejistov niekde za morom, najmä tých v Kanade, v Austrálii alebo nedajbože pod Hindukúšom. Ak sa zdatní tovariši vrátia domov a stanú majstrami s citom pre krásu a skutočné hodnoty krajiny a kultúry v nej, budeme radi; okrem tých zberačov plodov, lovcov a drevorubačov, ktorých máme s majstrovskými schopnosťami dosť, až priveľa, bez nádeje na export/emigráciu. Toho environmentu slovenskej krajiny za pomerne krátku dobu zmeneného víchrom industrializácie v každom jej kútku, pretvoreného kolektivizáciou vidieka a jeho úpadku po „zamatovej“ revolúcii, „spestreného“ prvkami amerikanizácie v sieti billboardov a európskeho eklekticismu so stratou kultúrnej diverzity, ktorú chce svet i Európa v krajinách zachovať, ale nevie ako (obdobne ako biologickú a krajinnú diverzitu). Čoraz častejšie v krajine obohateného arabskou majolikou s arabeskami, čínskymi drakmi a lampiónmi, perzskými levmi a anjelikovými alebo mušľovými fontánkami bez vody, indiánskymi totemami, disneylandskými trpaslíkmi, sochami (ne)slobody, vidieckym balustrádovým barokom, železobetónovými svätyňami, miestami pripomínajúcimi viac protiatómové kryty alebo muničné sklady, než príbytky Pána, čerpadlami stále drahších pohonných látok a križami vedľa ciest po haváriách

kaskadérov naučených šoférovať z gauča podľa akčných filmov alebo počítačových hier. Všetci vedia, že základné jedinečné prvky krajinej mozaiky tvoria nezameniteľné a neoceniteľné hodnoty a podstatu existencie a vývoja kultúry (civilizácie?). Vlady a medzinárodné združenia využívajú k ich záchrane a zároveň ich ničia. Svet, krajina na jeho povrchu a environment v nej sa nezadržateľne rýchlo menia vo svetle reklám a množstve odpadu produkovaných, predávaných a kupovaných nekvalitných komodít a milých zbytočností (nielen pod značkou Made in Ch...), pod vplyvom (ne)utajených mocenských a majetkových ambícií, uzákoneného „úžerníctva“ bánk a „výpalníctva“ poisťovní, likvidáciou štátnych rozpočtov na vojenstvo, oploteniami rôzneho druhu od ostnatých drôtov po „berlínske“ múry a rastom samodeštruktívnej agresivity vedúcej k relatívnemu rozširovaniu nerozšíriteľného životného prostredia na Zemi, v konečnom dôsledku k jeho redukcii a možno aj k zániku. Vidina presídľovania Holanďanov vplyvom klimatických zmien po ekologickej katastrofe do okolia Gabčíkova alebo Zemplínskej Šíravy nás zatiaľ desí len vo sne tak, ako vidina vzniku mikroregiónov a iných častí slovenskej krajiny s prevahou populačne dynamickejších (ne)európskych komunít. Dvere do sveta máme otvorené, pootvorené alebo zatvorené - každý si chráni svoje. A tak aj my by sme si mali chrániť našu krajinu. Pred nežiadanými až devastáčnymi zásahmi zvonka, ale aj pred environmentálne nevhodnými až nebezpečnými vplyvmi zvnútra. Snažiť sa, aby sa slovenská krajina stala priaznivým environmentom, rajom a klenotnicou jej obyvateľov a nestratila svoju „tvár“ (rázovitost' a rozmanitosť). Lebo tá odzrkadľuje aj dušu, um a srdce jej občanov - pominutých, žijúcich a rodiacich sa. Tých, ktorí chcú a budú vždy chcieť, aby bola životodarná, hodnotná, krásna, osobitá a príjemná - taká naša slovenská, pre nás i pre našich hostí.

„Pomaly, ovečky...

Oblúk sa uzaviera.

Drevený oblúk kolísky a križa.

Života, smrti. Už je čas.

Čas zostúpiť.

**A po tých istých schodoch,
a do tej istej zeme,
krajina.“ (Milan Rúfus)**

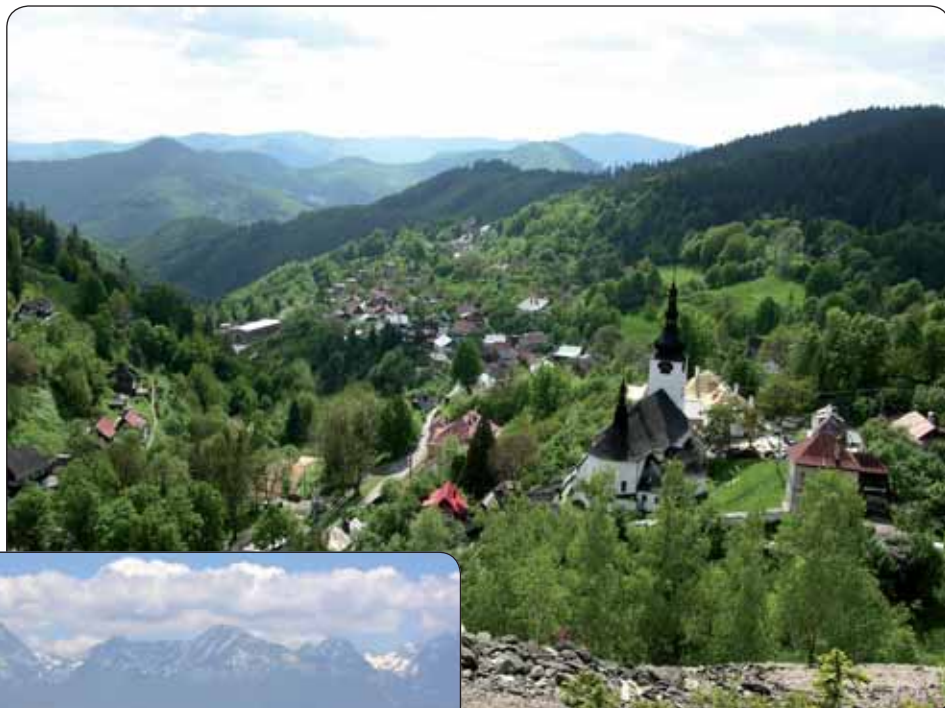
Jozef Klinda
Ministerstvo životného prostredia SR

Vedomosti o krajine potrebujú ochranári aj investori

Nedávno som mal zaujímavý rozhovor s kolegynou z istého mestského úradu. „Nie je to zvláštne,“ oslovila ma, „že každý odbor či špecializácia má svoj vlastný jazyk?“ Naozaj. Keď si to tak uvedomíme, inak sa dorozumievajú stavbári, inak lekári a iné pojmy používajú napríklad prírodovedci. Tým ako keby vznikalo v rámci slovenčiny viac jazykov. Tak, ako hovoria humoristi, potrebujeme slovensko-slovenský slovník.

Niečo pravdy na tom bude. Na to, aby sme vyjadrili nejakú vlastnosť, presnejšie nejakú špecifickú vlastnosť, potrebujeme veľmi presné slová. Nevystačíme si s bežným hovorovým jazykom, ale potrebujeme sa vyjadriť „inak“. Odborníci sa týmito slovami dorozumievajú. Tak sa do jazyka dostávajú novotvary, ktoré prevezmeme z iných jazykov, najčastejšie z latinčiny alebo z angličtiny. Často však obohatíme vlastný jazyk novým významom starých slov. Postupne sa tieto slová udomácnia aj v hovorovej reči. Napríklad keď sa povie „jura“, skoro všetci dnes už vedia, že je to geologické obdobie, keď žili veľjaštéry, lebo videli film Jurský park. Takisto aj termín krajina má mnoho podôb. Bežný turista si vystačí s tým, že zvolá: „Och, aká krásna je tá krajina!“ Krajínar, ktorý sa krajinou zaoberá, však vie, že v tom, prečo je krajina krásna, je rad podmienok, ktoré laika nezaujímajú.

Krajina má rad vlastností, ktoré bežný užívateľ ani nepotrebuje pomenovať. Napríklad už spomínaná krásna krajina je len jednou z premnohých vlastností krajiny. Na každú vlastnosť by sme mali mať samostatný termín. Napríklad, ak chceme vyjadriť vizuálne vlastnosti krajiny, povieme, že vidíme krajinný obraz. V niektorých jazykoch, napríklad v poľštine (krajobraz) alebo angličtine

né pozoruhodnosti alebo kultúrne artefakty.

V roku 2005 sme ratifikovali Európsky dohovor o krajine. Spolu s ním prišiel rad nových pojmov. Súviseli aj s požiadavkami vyplývajúcimi zo starostlivosti o krajinu, na ktoré sme doteraz detailne nemysleli. Charakteristické črty krajiny, krajinárska koncepcia, cieľová kvalita krajiny a podobne...

Slová nám pomáhajú chápať svet, umožňujú pomenovať ho. Hovorí sa, že čo nepoznáme, to nevidíme. Ak nevieme, že je nejaká rastlina vzácna, vidíme ju síce, ale si neuvedomíme jej význam. Podobne je to aj s krajinou. Vidíme ju, vnímame jej krásu, ale často si neuvedomujeme jej hodnotu. Môže sa stať, že zrazu potrebujeme tento význam v krajine vyjadriť. Napríklad potrebujeme prilákať turistu tam, kde sme postavili penzión, lebo sa nám zdá, že je to dobré miesto. Krajínar, ako znalec krajiny, vie o krajine viac ako bežný turista. Vidí to isté, ale presnejšie chápe významy, vzťahy, súvislosti. Je na škodu veci, že vo víre udalostí, v ktorých žijeme, si nestačíme odovzdať to, čo vieme.

V súčasnosti sa veľa hovorí o cestovnom ruchu. Cestovný ruch sa niekde musí odohrávať. Z väčšej časti je to v krajine. V horách, pri vodných plochách, na lúkach. Málokto si však uvedomuje, čo vytvára dôvod návštevnosti napríklad veľhôr akými sú Tatry. Turistické príručky vám poskytnú zoznam rarít a pozoruhodností. Keď si ich však predstavíme osve, môže vzniknúť dojem, že krajina sa

skladá zo sumy samostatných izolovaných zaujímavostí a nezaujímavých „páuz“.

Ak niekto postaví napríklad spomínaný penzión, snaží sa chápať, čo je v jeho okolí cenné, čo by mohlo prilákať. Čo by mohlo byť to, čo nazývame, často veľmi nepresne, „atrakciou“. A keďže sa navzájom nepočujeme, lebo nemáme kedy, tieto vedomosti si neodovzdáme. Výsledkom takéhoto postupu sú aj nedorozumenia. Napríklad, keď krajinár má vypracovať posudok, či daný penzión sa vôbec hodí do daného prostredia, či ho zhodnocuje, a nedajbože, či ho nenarúša. Vedomosti o krajine môžu byť rovnako cenné pre ochrancu prírody a rovnako pre investora, ktorý sa snaží danosti krajiny speňažiť.

V tomto smere máme ku krajine ešte veľa dlhov. Veľmi málo sa hovorí o tom, v čom je vlastne hodnota našej slovenskej krajiny. Akoby krajina bolo niečo všedné, čo sa dá prehliadnuť. A potom sa stáva, že sa o krajine dozvieme vtedy, keď sa stane nejaká aféra. Napríklad nevhodne umiestnený billboard s pozadím Tatier. Vtedy je už neskoro, pretože sme si mali skôr povedať, čo je na Tatrách hodnotné.

Keď stúpame do vrchu, je prirodzené, že musíme vynaložiť námahu. Odmenou je naša poloha v krajine, výška, rozhľad do diaľky, prírodné krásy. Turista si s tým vystačí. Odborník, či už na cestovný ruch alebo na výstavbu v danom prostredí, však tiež potrebuje vynaložiť námahu, aby pochopil, prečo je prostredie, v ktorom sa nachádza, zaujímavé.

To, ako presne vyjadríme vlastnosti krajiny, závisí aj od nášho slovníka. Od schopnosti pomenovať to, čo vidíme. Termín „krajinný obraz“ vyjadruje vizuálne identifikovateľné vlastnosti krajiny. Krajinný obraz reprezentuje vonkajší vzhľad krajiny. Môžeme ho označiť aj ako zákonité usporiadanie (kombinácia) tvarov reliéfu, štruktúr krajinej pokrývky a priestorových objektov. Krajinný obraz sa tradične spája s percepciou, a „estetizujúcim“ prístupom. Dominanciou zážitku a pôžitku pri vnímaní krajiny. Obraz krajiny má však aj iný význam ako je „vonkajšie“ hodnotenie vlastností krajiny, akým sú „pekné“ či „škaradé“. Odráža aj „vnútorné“ vlastnosti krajiny. Vtedy hovoríme o „krajinnom ráze“. O prírodnej, kultúrnej a historickej hodnote krajiny.

„Čitateľnosť“ krajiny je možná preto, lebo krajina sa skladá z objektov, ktoré môžeme vnímať a interpretovať ako znaky. Krajina sa javí ako sústava charakteristických znakov. Znak je nositeľ informácií o krajine. Môže to byť dom, strom, kaplnka, úvoz pri ceste, či rieka za dedinou. Môžeme hovoriť o „jazyku krajiny“, „jazyku znakov“ v krajine. Krajina obsahuje tvary, formy, štruktúry, objekty,

ktoré môžeme vnímať a interpretovať. Usporiadanie tvarov zeme a skál, na nich je ako keby položený „obrus“ polí, ciest, obydľí... Podobne ako sa veta skladá zo slov a slov z písmen, sa krajina skladá zo znakov. Vnútorné aj vonkajšie v krajine sú súčasťou jej príbehu. To, čo v krajine vidíme „zvonku“, sú výsledky procesov, ktoré krajinu formovali. Čo je súčasťou toho vnútorného? Sú tam hodnoty, „neviditeľné“ príbehy, odkazy, tajomstvá. Ten, kto krajine rozumie, ju číta „mlčky“. Príbeh krajiny je rovnako skrytý v stromoch, lúčach, riekach či sídlach. Nie je to text v zmysle ľudskej reči, ale je rovnako čitateľný. Často sa prejavuje ako príznaky, stopy ľudských činností v krajine, zaniknuté sídla, staré stromy, prales, reliéfná anomália, zabudnuté miesta udalostí či stratený čas.

To, čo v krajine vnímame ako negatívny jav, je prejavom, symptómom poruchy. Či už je to prejav

majú špecifické postavenie významné krajinné prvky. Za významné krajinné prvky môžeme považovať tie zložky štruktúry krajiny, ktoré spolu tvoria jej charakter a bez ich kontextu by došlo k zmene alebo zámene typov krajiny. Náš zákon o ochrane prírody a krajiny používa termín „charakteristický vzhľad krajiny“. Tým sa terminológia dopĺňa o súbor znakov/črt, ktorým je vzhľad = obraz krajiny. Je to účelový termín súvisiaci s ochranou reprezentatívnych znakov krajiny. Zánikom týchto reprezentantov sa menia a zanikajú krajiny. S nimi strácame z krajiny to, čo je cenné. Mení sa jej kvalita, zaniká rôznorodosť krajinných typov.

Výsledkom týchto poznatkov je poznanie hodnoty miesta. To, že žijeme v Karpatoch. To, že Karpaty sú špecifické európske pohorie. To, že Tatry nie sú jediné karpatské pohorie, to že Karpaty sú aj pri Lučenci aj pri Veľkom Krtíši. Slovensko sa podpi-

som Karpatského dohovoru, ktorý začal platiť v januári 2006, zaviazalo aktívne chrániť toto cenné územie. Karpaty a Panónska panva sú dva špecifické a neopakovateľné geomorfologické útvary v Európe. Ako také sú našim bohatstvom. Sú, ale nie každý ich správne vidí. Krásny nie je len divoký kaňon či vodopád, ale aj pahorkatina či vrchovina, napríklad Cerová vrchovina. Na záver si dovoľm zacytovať to, čo sme napísali v príručke o Európskom dohovore o

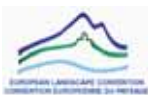

eróznej činnosti vplyvom odstránenia vegetačného krytu, alebo čoraz častejšie sa vyskytujúce nepôvodné, rudérálne zárasty zanedbaných plôch v krajine. Môžu to byť aj stavby v krajine, ktoré ju rušia, nie ani tak svojou existenciou, ale vzhľadom, veľkosťou, proporciami, farbami, polohou...

Európsky dohovor o krajine chápe ochranu krajiny ako činnosť smerujúcu k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania alebo ľudskej aktivity. Charakteristická črta krajiny sa dá chápať ako nositeľ podstatných vlastností krajiny. Súbor charakteristických črt krajiny vytvára krajinný obraz. Súbor znakov tiež vytvára krajinný obraz. Termíny „črta“ a „znak“ majú výrazne synonymické vlastnosti. Mohli by sme povedať, že sa jedná o významovo príbuzné termíny. Charakteristické črty krajiny sa dajú chápať ako niečo, čím je krajina popisateľná a rozoznateľná. Reálnym prejavom znaku/črty je konkrétny prvok štruktúry krajiny. Napríklad pole, lúka, cesta. Prvkom môže byť aj objekt v krajine. Napríklad most, dom, veža. Z nich

krajine (SAŽP 2005): „Krajiny si vymeniť nemôžeme. Môžeme sa navzájom navštíviť a odovzdať si pocity a poznatky o hodnotách našich krajín. Už to nie je len Slovensko, ktoré je našim domovom, už je to aj Európa, ktorá sa stáva súčasťou nášho vedomia. Vždy to tak bolo. Zmena je iba v tom, že teraz dostávame podiel zodpovednosti za to, ako Európa bude vyzeráť. Čo Európe ponúkame, aby sme mohli povedať, tak toto je naše bohatstvo. To je to, bez čoho by Európa nebola Európou.“

Peter Jančura,
FEE TU Katedra plánovania tvorby krajiny Zvolen
e-mail: jancura@vsld.tuzvo.sk
Foto: autor

Rok 2006 štartom

pre Európsky dohovor o krajine na Slovensku

Európsky dohovor o krajine (*The European Landscape Convention*, pozri prílohu, s. 8. - 9.), dohovor Rady Európy, ako prvý výsostne zameraný na ochranu všetkých typov krajín, bol zverejnený v talianskej Florencii v roku 2000. Cieľom dohovoru je zabezpečiť ochranu, manažment a plánovanie krajín a posilniť medzinárodnú spoluprácu v tejto oblasti. Po veľmi intenzívnych prípravách ratifikačného procesu vstúpil na Slovensku dohovor do platnosti v decembri roku 2005. V súčasnej dobe sa zo 45 členských štátov Rady Európy k dohovoru aktívne prihlásilo 36 krajín, v ktorých je prístupový proces na rôznej úrovni – v štádiu podpisu, ratifikácie alebo očakávaného vstupu do platnosti. Uplynulý rok bol pre našu krajinu začiatkom práce na zabezpečení všetkých podmienok implementačného procesu, ktoré koordinuje Ministerstvo životného prostredia SR.

Účasť Slovenska na aktivitách Rady Európy a Európskej komisie

Rada Európy pravidelne v ročných intervaloch organizuje workshopy a spolupodieľa sa na organizovaní tzv. národných seminárov. V septembri sa v španielskej Gironi konal V. workshop s názvom *Cieľová kvalita krajiny: od teórie do praxe*. Zámerom workshopu bola výmena skúseností medzi krajinami pri identifikácii a hodnotení krajín a použití krajinných politík. Delegátka SR viedla na workshope jednu zo sekcií. Aj keď neboli prijaté záväzné dokumenty, v záveroch workshopu sa konštatovalo, že pre stanovenie realistickej cieľovej kvality krajiny je kľúčová komunikácia s verejnosťou a jej zapojenie bude podmienkou pre úspešnú implementáciu krajinných politík. V októbri Európska komisia organizovala v Bruseli neformálny míting *Ekologická spojitost' NATURA 2000*, kde bola SR oslovená prezentovať skúsenosti s metódami, stavom a legislatívou týkajúcou sa krajinného plánovania. Míting znamenal vynikajúcu príležitosť propagácie našich prístupov a aktívnych snáh vyvíjaných v tejto oblasti – potrebu venovať pozornosť nielen ochrane biotopov samotných, ale aj manažmentu okolitej krajiny.

Aktívny podiel Slovenska na medzinárodnej spolupráci

V júli 2006 sa v rakúskom Perneggu konalo 1. medzinárodné INTERREG krajinárske sympóziu *Európsky dohovor o krajine na ceste k ľuďom a cez hranice*, kde SR prezentovala svoj prístup k implementácii dohovoru a metódy používané pri identifikácii charakteristických znakov krajiny (pozri prílohu, s. 12. - 13.).

Problematike prípravy Slovenska na pristúpenie k Európskemu dohovoru o krajine sa venovala aj medzinárodná konferencia *Krajinné plánovanie v rozšírenej Európskej únii* (2005). Prezentácia na túto tému, ktorá odznela na konferencii, bola publikovaná v časopise ALFA SPECTRA (špeciálne číslo, 2005) a v zborníku z konferencie, ktorý vyšiel v r. 2006 (Univerzita Komenského v Bratislave, 2006).

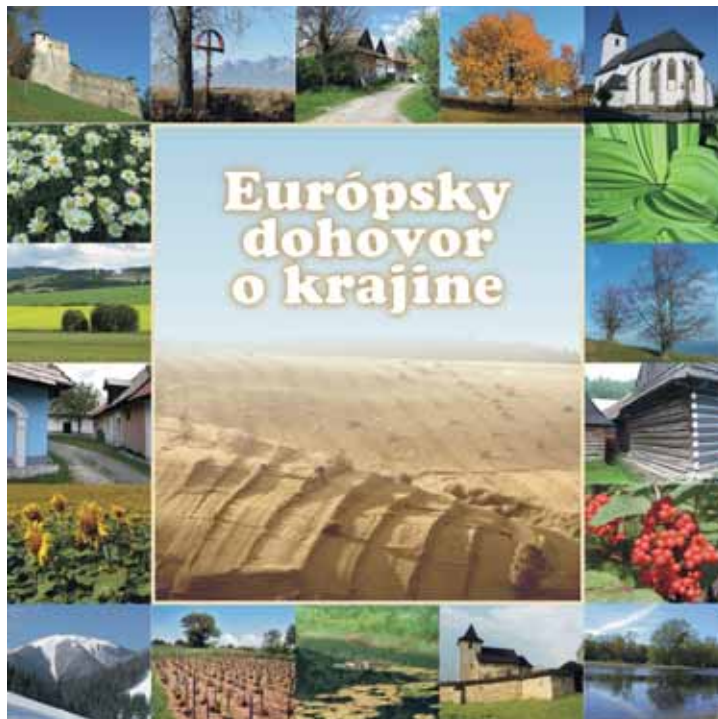
V roku 2006 Slovensko v rámci pracovných cezhraničných skupín pre životné prostredie (Poľsko a Maďarsko) zverejnilo svoju iniciatívu spolupracovať pri implementácii s krajinami V4 a predstavilo ideu implementácie v SR. V tomto zmysle sa uskutočnila v máji 2006 X. me-

dzinárna konferencia Krajina – človek – kultúra, organizovaná v rámci XII. medzinárodného festivalu filmov o životnom prostredí ENVIROFILM v Banskej Bystrici. Témou konferencie boli *Prístupy k implementácii Európskeho dohovoru o krajine v štátoch V4* a zameranie na otázky problematiky začlenenia ochrany a tvorby krajiny do legislatívy, medzinárodnej spolupráce v krajinách V4, realizácie krajinných koncepcií zameraných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny a, samozrejme, výchovu a vzdelávanie zamerané na napĺňanie záväzkov Európskeho dohovoru o krajine.

Najintenzívnejšia prirodzená spolupráca sa nadviazala s Českou republikou, s ktorou pravidelne dochádza k vzájomným pracovným stretnutiam a výmene skúseností či expertov (napr. naše skúsenosti pri tvorbe Atlasu krajiny SR sú využité pri momentálnej tvorbe českého atlasu, Typológia krajiny ČR je zase podkladom pre rozbehnutie našich prác). V r. 2006 sme v Čechách prezentovali naše prístupy implementácie na viacerých odborných a vedeckých podujatiach, napr.: na medzinárodnom odbornom sympóziu v Chebe *Architektonické dedičstvo krajiny* (prednáška Krajina ako scéna pre architektúru), v Prahe v rámci konferencie *Ochrana krajinného rázu 2006 – trinásť rokov skúseností, úspechov a omylov*, prezentáciou *Prístupy k identifikácii krajinného obrazu a hodnotenia krajinného rázu na Slovensku* a v Ledniciach na konferencii *Ekológia krajiny a krajinné plánovanie* prednáškou *Aktuálne problémy krajinného plánovania*.

Aktivity na národnej úrovni

Dohovor bol v počiatočnej fáze v r. 2003 - 2004 rozpracovaný podľa jeho jednotlivých článkov do materiálu *Návrh na zabezpečenie podmienok pre implementáciu Európskeho dohovoru o krajine*, v ktorom bola definovaná rámcová predstava implementácie. Pre širšiu propagáciu prípravy Slovenska na pristúpenie k Európskemu dohovoru o krajine bolo v r. 2004 číslo 3. časopisu *Životné prostredie* venované monotéme *Európska krajina - jej ochrana, plánovanie a manažment*. Do tohto čísla boli zaradené články venované súčasnému stavu prípravy Slovenska na pristúpenie k dohovoru, stavu implementácie dohovoru v Českej republike a ďalším súvisiacim aktuálnym témam (napr. prínos Európskeho dohovoru o krajine, typy európskej krajiny a pod.). V marci 2006 bol návrh na zabezpečenie podmienok schválený operatívnu poradou ministra životného prostredia

Publikáciu Európsky dohovor o krajine vydala Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica

(Enviromagazín 2006, mimoriadne číslo). Následne bol na tej istej pôde vypracovaný a v septembri 2006 ministrom schválený materiál *Národný program implementácie Európskeho dohovoru o krajine v SR*, majúci podobu strategického dokumentu, ktorý bol predložený na medzirezortné pripomienkovacie konanie. Materiál bude na základe pripomienok detailnejšie rozpracovaný, konzultovaný, doplnený a na jar 2007 predložený na rokovanie vlády SR. Jeho ambíciou je dosiahnuť prierezový charakter. Preto bola na prenos informácií a zabezpečenie spolupráce s ostatnými rezortmi pri začleňovaní požiadaviek na ochranu, manažment a plánovanie krajiny ministrom životného prostredia zriadená medzirezortná komisia. Komisia je zložená zo zástupcov MDPT SR, MZV SR, MH SR, MK SR, MŠ SR, MVR SR, MPSR SR, MP SR a prizývaných nezávislých expertov z akademickej sféry. Jej cieľom je prekonanie rezortizmu a zakotvenie spoločných princípov v prístupoch jednotlivých rezortov pri ochrane krajiny. Aké kroky boli urobené za účelom presadzovania vhodného legislatívneho nástroja na zabezpečenie ochrany, manažmentu a plánovania krajiny? Uskutočnil sa maratón rokovanií s ministerstvom výstavby a regionálneho rozvoja, pri ktorých MŽP SR presadzovalo princíp začlenenia aspektov územného plánovania alternatívne 1) do samostatného zákona o krajinnom plánovaní; 2) do nového znenia zákona o územnom plánovaní a stavebnom poriadku. Ani jeden legislatívny predpis však nebol v roku 2006 úspešne ukončený.

Otvorenie nových tém

V roku 2006 bola realizovaná I. etapa prác zameraných na prípravu a tvorbu metodiky *Charakteristického vzhľadu krajiny*, v zmysle potrieb zákona NR SR č. 543/2000 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, v kontexte

so zákonmi č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku, v znení neskorších prepisov, zákona NR SR č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu a Európskeho dohovoru o krajine, ktorá sa začala priebežne overovať na vybraných modelových územiach. V zmysle smernice o biotopoch, článku 10, sa uskutočnili pracovné stretnutia za účelom potreby definovania problému fragmentácie krajiny a biotopov, koordinácie a nadviazania úzkej spolupráce s jednotlivými vedeckými pracoviskami a zodpovednými inštitúciami. Fragmentácia biotopov sa javí ako potenciálne nosná téma Európskej komisie pri ochrane krajiny obklopujúcej jednotlivé biotopy. Európska environmentálna agentúra momentálne spracováva usmernenia pre členské štáty EÚ týkajúce sa ekologickej spojitosti.

V minulom roku sa začalo pracovať na krajinnoekologických plánoch pre vybrané typy území: NP Slovenský raj, Západné Tatry-Roháče, Belianske Tatry a Vojenský obvod Javorina.

Vzdelávanie odborníkov, vzdelávanie samosprávy, publikácie

Vzdelávanie je neoddeliteľnou časťou požiadaviek implementácie dohovoru. V rámci programu jeho implementácie bolo definovaných viacero skupín, na ktoré bude zameraná pozornosť. Jednou z cieľových skupín pri implementácii sú krajinári štátnej ochrany prírody, pracujúci na jednotlivých správach národných parkov a chránených krajinných oblastí. Za týmto účelom odbornej prípravy vznikla ich emailová konferencia a systém pravidelných školení a interných inštruktáží. Experimentálne prebehla prezentácia modulov spracovanej I. etapy Metodiky charakteristického vzhľadu krajiny, ktoré budú v roku 2007 pokračovať. Pre samosprávu boli organizované prednášky *Environmentálne aspekty priestorového plánovania a krajinné plánovanie* a prednášky realizované v rámci Inšpiračnej školy vidieka zamerané na zvyšovanie povedomia občianskej verejnosti o hodnote krajiny *Verejnosť a hodnota krajiny*. V rámci Týždňa vedy na Slovensku

bola na konferencii o vede a výskume v TANAP-e v Tatranskej Štrbe prezentovaná *Metodika charakteristického vzhľadu krajiny, vizuálne exponovaných priestorov a významných krajinných prvkov*. V Bardejove na *BARDKONTAKT - trendy obnovy historických centier miest v SR* odznela prednáška *Symboly Hornádskej kotliny*. Slovenská agentúra životného prostredia navrhla a pre verejnosť vydala prvú samostatnú 38-stranovú informačnú brožúru *Európsky dohovor o krajine* (pozri prílohu, s. 20 - 21).

Na propagáciu hodnôt krajiny tiež SAŽP vydala plagáty *Krajinné štruktúry* a *Malé sakrálné stavby v krajine*. V roku 2006 vyšiel v tlačenej i elektronickej forme *Atlas reprezentatívnych geosystémov Slovenska* (pozri s. 23). Okrem spomenutých aktivít bolo publikovaných viacero propagačných článkov v odborných a populárnych periodikách.

Nadviazanie spolupráce

Naším zásadným postojom pri implementácii dohovoru na Slovensku je získať pre spoluprácu všetky subjekty pracujúce s krajinou. V minulom roku sa nám podarilo začať spolupracovať s expertmi Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Technickej univerzity vo Zvolene, Ústavu krajinné ekológie SAV v Bratislave, Slovenskej asociácie pre krajinnú ekológiu (ktorá je regionálnou organizáciou Medzinárodnej asociácie pre krajinnú ekológiu), Slovenskej komory architektov, Spoločnosti pre záhradnú a krajinnú

Jedno z mnohých pracovných česko-slovenských stretnutí, konkrétne v obci Modrá na Morave (foto: Pavlína Mišíková)

tvorbu a Academie Istropolitany Novy. V tomto čísle Enviromagazínu sme sa snažili prostredníctvom jednotlivých článkov túto spoluprácu čitateľom priblížiť. Aktívna spolupráca s akademickou obcou, expertmi z praxe a neziskovými organizáciami je neoddeliteľnou súčasťou implementačného procesu.

Zástupcovia Slovenska sa záverom roka zúčastnili na príprave podkladov pre nadchádzajúcu 1. konferenciu Rady Európy o Európskom dohovore o krajine, ktorá sa uskutoční v Štrasburgu v marci 2007. Jej cieľom bude monitoring progresu, ktorý sa od roku 2000 dosiahol v európskych krajinách, a načrtnutie usmernení pri zavádzaní nástrojov ako napr. Cena Rady Európy za krajinu. (Ďalšie informácie: www.enviro.gov.sk, http://www.coe.int/t/e/Cultural_Cooperation/Environment/Landscape/)

Pavlína Mišíková

Ministerstvo životného prostredia SR
e-mail: miskova.pavlina@enviro.gov.sk

XIII. medzinárodný festival filmov o životnom prostredí

ENVIR FILM 2007

15. - 19. máj 2007
Banská Bystrica, Banská Štiavnica
Kremnica, Zvolen

Karpatský dohovor má zabezpečiť ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Karpát

Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát (Karpatský dohovor, pozri prílohu, s. 10. - 12.) bol prijatý po niekoľkoročnej príprave na 5. ministerskej konferencii EHK OSN Životné prostredie pre Európu, ktorá sa konala v Kyjeve na Ukrajine v roku 2003. Tento dohovor podpísali všetky štáty Karpatského regiónu – Česká republika, Maďarská republika, Poľská republika, Rumunsko, Slovenská republika, Srbsko a Čierna Hora a Ukrajina. Platnosť nadobudol 4. januára 2006 po ratifikácii štyrmi štátmi (Ukrajina, Slovensko, Česká republika a Maďarsko). V súčasnosti už chýba iba ratifikácia Srbska.

Uzavretie Karpatského dohovoru pre Slovensko schválila vláda SR svojím uznesením č. 194 dňa 3. marca 2004 a následne bol zverejnený v Zbierke zákonov SR Oznámením Ministerstva zahraničných vecí SR č. 111/2006 Z. z. Zistina o schválení a plná moc na podpis SR bola uložená u depozitára, ktorým je Ministerstvo zahraničných vecí Ukrajiny.

Karpatský dohovor je rámcovým dohovorom, ktorého všeobecným princípom je spolupráca zmluvných strán pri zabezpečovaní ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát. Jeho cieľom je okrem iného zlepšenie kvality života, posilňovanie miestnych komunít a hospodárstva, ako aj ochrana prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva. Zameriava sa na riešenie pomerne veľkého okruhu tém od trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinej diverzity, územného plánovania, trvalo udržateľného a integrovaného manažmentu vôd, trvalo udržateľného lesného hospodárstva a poľnohospodárstva, dopravy, infraštruktúry, priemyslu, energetiky, cez cestovný ruch, ochranu kultúrneho dedičstva, zachovávanie tradičných hodnôt a znalostí, až po zvyšovanie povedomia, vzdelávanie a aktívnu účasť verejnosti na naplňaní jeho záväzkov. Konkretizácia ich naplňania bude reali-

zovaná prostredníctvom postupne schvaľovaných protokolov.

Prvé zasadnutie konferencie zmluvných strán

Koordinačným a rozhodovacím orgánom Karpatského dohovoru je na základe článku 14 konferencie zmluvných strán, pričom jej úlohou je koordinácia aktivít a spoločných záležitostí a prijímanie rozhodnutí, potrebných na presadzovanie účinnej implementácie dohovoru. Prvé zasadnutie konferencie zmluvných strán (COP1) sa uskutočnilo v dňoch 11. – 13. decembra 2006 v Kyjeve na Ukrajine, pričom slovenskú delegáciu na tomto zasadnutí viedol minister životného prostredia SR Ing. arch. Jaroslav Izák. Počas prvých dvoch dní zasadnutia prebiehali pracovné rokovania odborníkov k jednotlivým bodom programu a posledný deň sa uskutočnilo rokovanie na úrovni ministrov (High Level Segment), počas ktorého boli schválené výsledné dokumenty zasadnutia.

Ako vo svojom príhovore uviedol Fritz Schlingemann, riaditeľ a regionálny zástupca Programu OSN pre životné prostredie – Regionálnej kancelárie pre Európu (UNEP - Regional Office for Europe) a ďalší hostia konferencie, proces od návrhu medzinárodného právneho mechanizmu na zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva Karpát a jeho rozvoj trvalo udržateľným spôsobom, cez dohadovanie textu až po ratifikáciu či podpis dokumen-

Prvé zasadnutie konferencie zmluvných strán (COP1) bolo v roku 2006 v Kyjeve (foto: J. Kadlečík)

tov o spolupráci je v podstate rekordný a je príkladom pre iné horské regióny. Veľký počet prebiehajúcich aktivít už pred platnosťou dohovoru svedčil o značnom záujme karpatských krajín i spolupracujúcich inštitúcií na zabezpečení takéhoto mechanizmu. Napokon aj v podstate neočakávaný veľký záujem národných delegácií a pozorovateľov (takmer 50) o účasť na prvom zasadnutí zmluvných strán hovoril v tento prospech.

Na COP1 boli schválené formálne dokumenty pre chod dohovoru, ako sú Procedurálne pravidlá Konferencie zmluvných strán, ktoré by mali zabezpečiť maximálnu efektivitu, vyváženú participáciu a transparentnosť fungovania mechanizmov dohovoru, ako aj rovnaké práva pre všetky zmluvné strany bez ohľadu na rozlohu Karpatského regiónu na ich území. Ďalej boli prijaté finančné pravidlá, program práce a rozpočet dohovoru do roku 2008 a bola zriadená Implementačná komisia dohovoru ako pomocný orgán Konferencie zmluvných strán. Súčasťou tejto komisie budú pracovné skupiny pre zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinej rozmanitosti, pre kultúrne dedičstvo a tradície, pre trvalo udržateľné poľnohospodárstvo, rozvoj vidieka a lesné hospodárstvo, pre trvalo udržateľný priemysel, energetiku, dopravu a infraštruktúru, pre trvalo udržateľný rozvoj turistického ruchu a pre územné plánovanie, ktorých zriadenie bolo taktiež schválené na COP1. Úlohou implementačnej komisie a jednotlivých pracovných skupín je príprava vykonávacích protokolov za jednotlivé oblasti, ako aj zabezpečovanie ich plnenia po schválení konferenciou zmluvných strán. Výkonným orgánom Karpatského dohovoru v SR je MŽP SR, v súčasnosti prostredníctvom sekcie ochrany prírody a krajiny a jej odboru starostlivosti o krajinu.

V súčasnej dobe MŽP SR pripravuje zriadenie Medzirezortnej komisie pre Karpatský dohovor, ktorej členmi budú zástupcovia ministerstva a jeho odborných organizácií, ďalej zástupcovia jednotlivých rezortov, ktorým z ustanovení dohovoru vyplývajú záväzky, ako aj zástupcovia viacerých mimovládnych organizácií. Títo členovia budú delegovaní do jednotlivých pracovných skupín implementačnej komisie dohovoru a budú sa

Hrebne NP Veľká Fatra (foto: R. Retkovský)

podieľať na vytváraní vyššie uvedených vykonávacích protokolov.

Ďalším veľmi dôležitým rozhodnutím, ktoré bolo v Kyjeve prijaté, je zriadenie Karpatskej sústavy chránených území (Carpathian Network of Protected Areas – CNPA), ktorej vytvorenie vyplýva z článku 4 dohovoru. Plní funkciu nástroja na jeho implementáciu prostredníctvom vzájomnej spolupráce karpatských chránených území, ako aj spolupráce s inými horskými oblasťami Európy. Do CNPA bude spadať na Slovensku 20 veľkoplošných chránených území (9 národných parkov, 11 chránených krajinných oblastí) a niekoľko desiatok maloplošných chránených území s rozlohou nad 100 ha. Jej príprava prebiehala v úzkej spolupráci s Alpskou sústavou chránených území (zriadenou na základe Alpského dohovoru). SR sa na nej aktívne podieľala a táto skutočnosť bola počas rokovaní k tomuto bodu výrazne ocenená. Taktiež sme deklarovali záujem o umiestnenie koordinačnej jednotky tejto sústavy na Slovensku. Schválené bolo vytvorenie Výkonného výboru CNPA, zloženého zo zástupcov chránených území všetkých karpatských krajín.

Počas konferencie bol tiež prezentovaný proces prípravy Karpatskej sústavy chránených území a predstavený bol nový projekt WWF Program pre chránené územia do roku 2012 – Karpatský horský región pre zástupcov jednotlivých karpatských krajín a návrh ďalšieho postupu.

SR ešte v roku 2004 prostredníctvom vtedajšieho ministra životného prostredia László Miklósa vyzvala ostatné karpatské krajiny k spolupráci pri rozvíjaní Karpatskej iniciatívy pre mokrade (Carpathian Wetland Initiative – CWI) ako nástroja na napĺňanie záväzkov Karpatského, ako aj Ramsarského dohovoru. Počas COP1 sa uskutočnilo osobitné podujatie venované tejto problematike, ktoré viedli zástupcovia slovenskej strany. Do budúcnosti sa očakáva pokračovanie v koordinačnej činnosti SR ako vedúcej krajiny pri realizácii týchto aktivít.

Počas rokovania ministrov boli okrem iného schválené a podpísané Memorandá o spolupráci medzi dočasným sekretariátom Karpatského dohovoru a Ramsarským dohovorom (na príprave ktorého sa podieľali slovenskí experti), ďalej s Alpským dohovorom, Karpatskou eko-regionálnou iniciatívou (Carpathian EcoRegion Initiative – CERI) a Výkonným sekretariátom Stredoeurópskej ini-

ciatívy (Central European Initiative – CEI).

V neposlednom rade bola vyzdvihnutá veľmi úzka spolupráca s Európskou úniou, pričom COP1 uvítala realizáciu Karpatského INTERREG IIIB CADSES projektu, ktorý je základným finančným nástrojom pre utváranie medzinárodného rámca aktivít smerujúcich k trvalo udržateľnému rozvoju Karpatského regiónu. Taktiež bol deklarovaný záujem o vytvorenie Operačného programu EÚ, podporujúceho trvalo udržateľný rozvoj Karpát, založeného na medzinárodnej pôsobnosti dohovoru.

Ďalšou prerokúvanou problematikou bolo aj geografické vymedzenie územia karpatského regiónu, ako ho na princípe „autodeznácie“ určili jednotlivé zmluvné strany. Na Slovensku by do tohto regiónu malo spadať takmer 70 % z celého územia štátu. Nakoľko počas rokovaní nedošlo k definitívnej zhode o priebehu hraníc Karpát v niektorých krajinách, bolo rozhodnuté, že tento návrh bude ďalej dopracovaný a predložený na schválenie na COP2, ktorá sa uskutoční v roku 2008.

Súčasnou koordinačnou jednotkou Karpatského dohovoru je Dočasný sekretariát, zriadený v rámci UNEP – Regionálnej kancelárie pre Európu vo Viedni v roku 2004. Jeho činnosť je financovaná z dobrovoľných príspevkov karpatských štátov a z podpory, ktorú poskytuje rakúska vláda. Na základe článku 15 dohovoru by mal byť zriadený jeho Stály sekretariát, o umiestnenie ktorého prejavili záujem Slovenská republika, Ukrajina a Rumunsko. Všetky tri krajiny zaslali Dočasnému sekretariátu svoje nominácie, prostredníctvom vyplneného dotazníka. Tento za Slovensko vypracovalo MŽP SR v spolupráci s MZV SR, Štátnou ochranou prírody SR a Magistrátom mesta Banská Bystrica. Slovenská strana ponúkla priestory v Banskej Bystrici v priestoroch Štátnej ochrany prírody SR. Na COP1 bol predstavený materiál, porovnávajúci nominácie všetkých troch štá-

NP Piatra Craiului, Rumunsko (foto: J. Kadlecík)

tov, rozhodnuté však nebolo. Nominácie všetkých troch štátov bude potrebné v zmysle pokynov Dočasného sekretariátu dopracovať a definitívne rozhodnutie by malo padnúť na COP2.

Dôležitou súčasťou práce Karpatského dohovoru sú aj prierezové oblasti ako zvyšovanie povedomia obyvateľstva, výchova, vzdelávanie, účasť verejnosti a budovanie kapacít, k čomu by mala prispieť aj spolupráca so sekretariátom Aarhuského dohovoru a s ďalšími partnermi pri podpore osvetly medzi občianskymi združeniami a obyvateľstvom, samozrejme, s vytváraním národných mechanizmov.

Počas rokovania ministrov bol konsenzuálne prijatý dokument Karpatská deklarácia, ako jeden z najdôležitejších výsledných výstupov COP1. Jeho obsahom je zhrnutie doterajších výsledkov, načrtnutie výziev a vízií do budúcnosti a vyzdvihnutá je aktívna spolupráca a partnerstvá s inými dohovormi, rôznymi organizáciami a iniciatívami a v neposlednom rade aj s EÚ pri smerovaní aktivít v Karpatoch k trvalo udržateľnému rozvoju. Európska únia bola vyzvaná k členstvu v Karpatskom dohovore a k pokračovaniu podpory tejto oblasti.

Na záver COP1 bolo na návrh ukrajinskej delegácie rozhodnuté, že Karpatský dohovor sa bude tiež označovať aj ako Kyjevský dohovor (podľa miesta, kde bol podpísaný) a v poradí druhé zasadnutie Konferencie zmluvných strán sa uskutoční na jar roku 2008 v Rumunsku.

Počas rokovacích dní sa uskutočnili aj ďalšie podujatia organizované pozorovateľmi, venované Karpatskej ekoregionálnej iniciatíve a jej projektu pre rozvoj ekologickej siete v Karpatoch, či príležitostiam pre trvalo udržateľný turizmus v Karpatoch.

Ako konštatuje vo svojom závere prijatá Karpatská deklarácia, spolupráca v rámci karpatského regiónu a s Európskym spoločenstvom a jeho členskými štátmi, postavená na výhodách a potenciáli regiónu, vytvorí priestor pre hospodársky, sociálny a environmentálny progres a udržateľný rozvoj v srdci Európy a umožní čeliť problémom horských oblastí inovatívnym a koordinovaným spôsobom. MŽP SR vypracovalo Informáciu o priebehu a výsledkoch tejto konferencie, ktorú vláda SR vzala na vedomie na svojom rokovaní 17. januára 2007. (Pozn: Viac informácií o Karpatskom dohovore nájdete na www.enviro.gov.sk, www.carpathianconvention.org)

Dana Čajková, MŽP SR

Ján Kadlecík, Správa Národného parku Veľká Fatra
e-mail: cajkova.dana@enviro.gov.sk, jan.kadlecik@sopsr.sk

Pomôžte pri výskume roháča obyčajného

Roháč obyčajný (*Lucanus cervus*) patrí medzi naše najväčšie, najnápadnejšie a najznámejšie druhy chro-

ky. Tento druh, u nás rozšírený hlavne v teplejších oblastiach, patrí medzi chránené druhy európskeho významu. Štátna ochrana prírody SR vykonáva v rámci projektu Natura 2000 monitoring, ktorého cieľom je preskúmať biológiu, rozšírenie a stav populácií tohto druhu na Slovensku.

Keďže roháč je dobre známy druh, obraciame sa s prosbou o pomoc na všetkých ochranároch, priateľoch prírody, ale aj širokú verejnosť pri získavaní údajov o jeho výskyte. Zaujímajú nás všetky vaše poznat-

ky, predovšetkým však informácie o mieste a dátume nálezu (pozn.: príklad oznamu o výskyte: kde (Jur pri Bratislave), kedy (12. 6. 2006), kto (Novák, E.), poznámka (1 exemplár v záhrade nášho domu) a pod. Svoje údaje pošlite v akomkoľvek formáte (text, tabuľka) na adresu:

RNDr. Eduard Jendek Ph.D., Štátna ochrana prírody SR - Regionálna správa ochrany prírody a krajiny Bratislava, Hanulova 5/d, 840 02 Bratislava, tel.: 02/ 643 699 46, mobil: 0903 563 086, e-mail: eduard.jendek@sopsr.sk.

Vaše informácie pomôžu lepšie poznať a chrániť tento krásny druh!

Hodnotenie krajinného rázu

Žijeme v čase, keď človek stráca pôvodný autentický pocit hlbokjej súdržnosti s prírodou, s krajinou a často i vlastným ľudským spoločenstvom. Pociť stratu vedie k snahe definovať miznúce hodnoty a stanoviť spôsob ich ochrany. Z uvedeného dôvodu sa objektom záujmu stala aj kultúrna krajina a jej hodnoty. Od konca 20. storočia je vnímaná výrazne v novej polohe - ako fenomén, symbol a objekt národného dedičstva, dôležitý znak identity ľudskej komunity. Predmetom ochrany sa tak stávajú už nielen prírode blízke segmenty krajiny alebo objekty pamiatkovej starostlivosti, ale celkový charakter krajiny, ktorý v našom kultúrnom prostredí zvykneme označovať termínom krajinný ráz.

krajinný ráz je vnímaný ako inšpiračný zdroj a východisko tvorby priestoru. Rešpektovanie typických znakov mesta či krajiny sa tak stáva hlavným východiskom v procese ich pretvárania. Definovanie kvality krajinného rázu je teda zlomovým bodom, kde svoj záujem uzatvárajú disciplíny, akou je geografia, krajinná alebo kultúrna ekológia, sociológia a psychológia, a začína sa odvíjať proces tvorby krajinného priestoru. Definovanie krajinného rázu tak vo všetkých prípadoch bude, alebo by malo, hrať kľúčovú úlohu.

Posudzovanie krajinného rázu je možné z metodického hľadiska rozdeliť na niekoľko základných krokov, ktorými sú: (1) predbežná krajinná typológia a diferen-

krajinu) krajinej štruktúry. Vyhodnotenie sa zásadne robí s ohľadom na vývoj štruktúr v čase (jeho súčasťou je okrem iného aj identifikácia historických krajinných štruktúr). Výsledkom práce je predbežná identifikácia **typov a/alebo areálov (krajinných individuí, miest, oblastí)** krajinného rázu. Areály a typy krajinného rázu zriedkavo zodpovedajú administratívnym a nemusia zodpovedať ani vizuálne vnímaným hraniciam. Konečným produktom charakteristiky je zvyčajne mapa krajinných typov a/alebo areálov, doplnená verbálnym a grafickým popisom ich charakteru (bez vyjadrenia hodnôt) a **identifikáciou kľúčových charakteristík (znakov)**, ktoré sú rozhodujúce pre utváranie krajinného rázu. Tento prvý krok posudzova-

Panoramatické snímky Hostýnských vrchov (obr. 1) a Chřibov (obr. 2) použité pri posudzovaní krajinného rázu Zlínskeho kraja. Snímky zachycujú charakteristický priebeh významných pohľadových horizontov a dominánt (foto autorka, 2004)

Ochrana krajinného rázu je daná národnou legislatívou (v Českej republike zákon č. 114/1992 Zb. o ochrane prírody a krajiny, §12 a zákon č. 183/2006 Zb., o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v odkazoch na „charakter a identitu krajiny“), predpismi Európskej únie a medzinárodnými dohovormi (predovšetkým Európskym dohovorom o krajine z roku 2000). Posudzovanie krajinného rázu sa robí z rôznych dôvodov: môže byť súčasťou geografických metód pri celkovom štúdiu krajiny, ako aj prostriedkom pre získanie potrebných údajov o hodnotách kultúrnej krajiny pre zabezpečenie jej ochrany. Okrem spomínaných dvoch hľadísk existuje ešte tretie, vlastné profesii krajinej architektúry, urbanizmu a územného plánovania, kde

ciacia, zahrňujúca identifikáciu určujúcich znakov krajiny, (2) percepčné posudzovanie krajiny (determinácia vizuálnych charakteristík krajiny), (3) hodnotové vyjadrenie (charakteristik) krajiny, (3) klasifikácia krajiny na typy a/alebo areály krajinného rázu a (4) vyhodnotenie citlivosti a únosnosti krajiny k zmenám krajinného rázu.

Prvou fázou uchopenia celého problému je **identifikácia území rozdielného charakteru** krajiny (územná diferenciácia), ich prípadná typológia, mapovanie a popis. Zameriava sa na vymedzenie určujúcich typických a diferenčných znakov. Jedná sa o metodicky i technicky náročný proces, ktorého obsahom je detailné vyhodnotenie tzv. primárnej (prírodnej), sekundárnej (spôsob využitia zeme) a terciálnej (nehmotné antropické vplyvy na

nia môžeme označiť ako objektívny (je podporený geografickými štatistikami).

Vzhľadom na to, že krajina je hierarchicky usporiadaná – najčastejšie pracujeme s úrovňou národnou, regionálnou a lokálnou – musí byť posudzovanie krajinného rázu prevádzané súčasne v rozdielnych mierkach krajiny. Výsledok sa potom javí ako „vnorená séria“ typov alebo areálov krajinného rázu (kultúrnej krajiny), kde sa postupuje od širších územných súvislostí do stále väčších podrobností krajinného detailu a naopak. V každej úrovni sa pracuje s inou mierkou krajiny, teda s inou úrovňou detailu. Nie je rozhodujúce, ktorým smerom posudzovanie postupuje; dôležité je, aby pri hodnotení boli zohľadnené všetky hierarchické úrovne.

Typologické práce prebiehajú v dvoch krokoch: formou analýzy „od zeleného stola“ (analýza relevantných geografických dát) a formou terénneho overovania. Z podkladových materiálov sa generujú relevantné dáta a mapované informácie, ktoré sa využívajú pre prípravu série máp, ktoré po navrstvení slúžia pre prvú identifikáciu území spoločného charakteru (zvyčajne predbežné vymedzenie typov a areálov krajinného rázu). Hodnotia sa prírodné faktory (geologické podložie, reliéf, vodné systémy, pôdy a vegetácia) a kultúrne/sociálne faktory (využitie zeme, osídlenie, usporiadanie krajinnej matrice, mierka, časová hĺbka, priestorové vzťahy) a hľadajú sa typické a/alebo špecifické kombinácie znakov krajiny.

Mimoriadne dôležitým krokom v posudzovaní je definovanie hlavných zmien charakteru kultúrnej krajiny v priebehu jej vývoja, ktoré je možné určiť využitím geneticko-komparačných metód štúdia krajiny a využitím priestorových simulácií. Jedná sa síce o časovo a technicky veľmi náročné hodnotenie, ale pre identifikáciu historických krajinných štruktúr a pre objektívne posúdenie ich pôvodu, významu v utváraní krajinného rázu a stupňa dochovanosti je nevyhnutné. Je možné využiť viacero metodických postupov (identifikácia historických krajinných štruktúr, vyhodnotenie tzv. hĺbky času, typy historického *land use*, klasifikácia zmien *land use* a pod.).

Terénne dáta slúžia predovšetkým na overovanie získaných skutočností. Sú zbierané kontrolovaným spôsobom (napríklad sa používajú terénne záznamové háčky) a ich pomocou sa overuje a upresňuje predbežné vymedzenie typov a areálov krajinného rázu, pripravuje sa popis ich charakteru, identifikujú sa percepčné charakteristiky, ktoré nie sú zrejmé z rozborových štúdií. Výsledky terénnych šetrení tvoria dôležitý podklad, ktorý ukazuje, akým spôsobom je krajina vnímaná človekom. Cieľom prie skumov je overiť každé identifikované územie (miesto, oblasť) alebo typ krajinného rázu a jeho diferenčné rozhranie.

Informácie by mali byť zaznamenávané do **terénnych tabuliek**, navrhnutých špecificky (individuálne) pre sledované ciele. Takto môžu byť pozorovania zachytené konzistentným spôsobom. Obsah terénnych tabuliek by mal vytvoriť priestor pre: písomný popis charakteru krajiny pozorovaného z referenčných stanovísk alebo predom definovaných území (významné rekreačné územia, rezidenčné zóny), záznamovú (grafickú) skicu, súpis krajinných znakov, záznam percepčných znakov a poznámky k pozorovaniu stavu, citlivosti a potreby zmeny.

Súčasnou terénneho posudzovania je tvorba fotodokumentácie. **Fotografie** by mali byť nasnímané z každého zdrojového miesta posudzovania a slúžia pre kompletnosť terénnych záznamov. Správna technika fotografického snímania krajiny pre potreby posudzovania krajinného rázu bola publikovaná napr. v prácach Evy Žalmanovej (2004). Cieľom je zaznamenanie variácií charakteru krajiny, najlepších scénických pohľadov, a vytvorenie záznamu typických aspektov krajinného charakteru. Panoramatické pohľady potom slúžia pre identifikáciu znakov krajinného rázu. Okrem klasickej fotografie sú súčasťou terénnej práce aj kreslené záznamy priestoru. Poskytujú trochu odlišné interpretačné možnosti, než má fotografia (fotografia, spracovávaná presne definovanou technológiou, je objektívnym vizuálnym odrazom priestoru, zatiaľ čo panoráma kreslená v teréne zachytáva krajinu skutočne tak, ako ju vníma pozorovateľ). (Ďalšie informácie napr. v *Enviromagazine* č. 6/ 2001).

Proces klasifikácie (typológie) krajiny je neustále upresňovaný a finalizovaný konečným mapovým vymedzením typov, prípadne areálov (miest a oblastí) krajinného rázu sprevádzaných prípravou jasných popisov ich charakteru. Ďalším krokom, ktorý by mal byť v postupe jasne vymedzený, je **hodnotové vyjadrenie**

„kvality“ krajiny, krajinného rázu. Jedná sa o posúdenie významnosti znakov, ich jedinečnosti, estetické hodnoty krajinných scén a pod. Pretože je takéto posudzovanie do určitej miery zaťažené subjektívnym názorom posudzovateľov a hodnotovou spoločenskou normou, má charakter objektívno-subjektívneho posudzovania. Vstup subjektívnej roviny do posudzovania je dôležitý a potrebný; kritériá posudzovania musia byť ale vopred jasne vymedzené a transparentné (posudzovanie musí byť opakovateľné). Je dôležité, aby krajinu týmto spôsobom vyhodnocoval nie jeden expert, ako je v našich krajinách, žiaľ, obvyklé, ale čo najširšia skupina posudzovateľov zložená z odbornej i laickej verejnosti. Hodnotová analýza krajiny je tak výsledkom spoločenského konsenzu.

Zvláštny spôsob posudzovania vyžadujú komponované krajiny – krajiny zámerne navrhnuté. V týchto prípadoch je nutné oproti bežnému štandardu navyše identifikovať filozofický, náboženský alebo umelecký krajinný koncept a objektívne posúdiť základné parametre priestorovej kompozície. Takéto posudzovanie prebieha z metodického hľadiska individuálne v závislosti od doby založenia kompozície a individuality práce jej tvorcov. Podobne individuálny prístup vyžadujú niektoré ďalšie typy krajín, napríklad tzv. industriálne, banské a pod. Práve z tohto dôvodu má predbežná typológia krajiny a určenie rozhodujúcich „krajínovných“ faktorov pre celý ďalší postup posudzovania nezastupiteľný význam.

Posledným krokom hodnotenia krajinného rázu, ktorý je predstupňom prípravy návrhov územných opatrení a regulatívov, je vymedzenie **citlivosti** posudzovaného územia na zmeny krajinného rázu a stanovenie hraníc **únosnosti** predpokladaných zmien. Pretože toto posudzovanie opäť obsahuje aj prvky subjektívnych hodnotení, je nutné využiť niektoré objektívizačné metódy (dotazníkové šetrenie, panelové diskusie, multikritériálne hodnotenie, objektové vyhodnotenie v GIS produktoch) a vymedziť rozsah subjektivity posudku.

V tomto príspevku nie je možné prezentovať všetky podrobnosti uplatňovaných metodických postupov, preto záujemcov odkazujem na celý rad odborných publikácií, napr. ELCAI Report (www.elcai.org), smernica posudzovania krajinného rázu vo Veľkej Británii (www.snh.org.uk), zborníky konferencií (ČVUT Praha 1999, 2006) a pod. Pre bližšiu predstavu prikladám základnú pracov-

Panoráma Chřibov s Buchlovom, pohľad od Tučap. Terénna skica. Kresba Eva Žalmanová. (2005)

nú schému, ktorá bola použitá v prípade posudzovania krajinného rázu Zlínskeho kraja (pozri prílohu, s. 4 - 6).

Od roku 1992 je v našich republikách evidentná a pochopiteľná snaha orgánov ochrany prírody a krajiny formulovať jeden spoločný univerzálny metodický prístup k posudzovaniu krajinného rázu. Som presvedčená, že jednotná metodika nie je nutná, často môže byť dokonca zavádzajúca. Za dôležitejšie považujem vypracovanie štandardizácie postupu posudzovania a jeho hlavných krokov, tak ako k tomu pristúpili kolegovia vo Veľkej Británii a nakoniec i v Českej republike (Metodické listy AOPK).

Záverom dovoľte malé zamyslenie nad častou kritikou (ponajviac investorov), obviňujúcou posudzovateľov krajiny z preferencie historických krajinných štruktúr a objektov pred kvalitou súčasnej tvorby. Prečo v tom, čomu v rámci krajinného rázu prisudzujeme zvýšenú hodnotu, z 90 % oceňujeme práve to historické, pokračujúce horizont aspoň dvoch generácií?

Podstata je v skepse, nedôvere k tomu, že súčasná doba prináša vyššiu kvalitu než doba minulá. Podľa môjho najhlbšieho presvedčenia žijeme v čase dekadencie súčasnej spoločnosti, ktorá pomaly vyčerpáva samu seba a svoje inšpiračné zdroje. Žijeme v čase, keď neveríme súčasnej hierarchii hodnôt a súčasnej definícii kvality. Že sa nejedná len o môj individuálny a subjektívny pocit, dokladá samotná potreba ochrany krajinného rázu v českej legislatíve a identity krajiny v Európskom dohovore o krajine. Nie je to teda staromilstvo, ale pochybnosť o kvalite vytváratej súčasťou „západnou“ kultúrou. Či už ako dôsledku globalizácie alebo plytkého konzumu.

Ochrana krajinného rázu nemôže viesť ku konzervácii alebo obnove historického stavu krajiny. Krajina „tečie“ v čase a tento „tok“ musíme jej i ľudskej civilizácii priznať. Podstatou ochrany krajinného rázu je snaha zasiať na chvíľu človeka v jeho nepretržitej tvorbe, aby porovnal medzi sebou kvalitu toho, čo odstraňuje, s kvalitou, ktorú prináša. V tomto zamyslení je skutočný význam ochrany charakteru krajiny a identity človeka v nej. V poznaní faktu, že niet budúcnosti bez súčasnosti a súčasnosti bez minulosti.

Alena Salašová

Ústav záhradnej a krajinárskej architektúry
Mendelova poľnohospodárska a lesnícka univerzita Brno
e-mail: salasova@tilia.zl.mendelu.cz

Žitá logika ochrany kultúrnej krajiny

Rozum je svetlo, ktorým máme prírodu osvietiť – nie zapáliť...

G. Leopardi

Na úvod tri pozitivistické premisy

Predpokladajme, že v Komisii IUCN (Medzinárodnej únie ochrany prírody) pre národné parky a chránené územia nepracovali hlupáci, keď v roku 1992 po podrobnej analýze pôvodných 10 kategórií jednotnej kategorizácie chránených území (platnej od r. 1978), predložili na 4. svetovom kongrese národných parkov a chránených území vo venezuelskom Caracase na schválenie nové kritériá k ochrane a manažmentu pre 6 nových kategórií chránených území. Predpokladajme tiež, že v tom istom roku ani vo Výbore UNESCO pre Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva nepracovali laici, keď pripravili nové kritériá pre ďalšiu kategóriu mimoriadnej univerzálnej hodnoty Svetového dedičstva - kultúrnu krajinu. A napokon predpokladajme, že v čase nastupujúceho rozširovania/zjednocovania Európy, aj členovia Skupiny expertov Rady Európy vedeli čo činia, keď predložili Konferencii ministrov Rady Európy, konej vo Florencii 20. októbra 2000, na schválenie – a k otvoreniu na podpis členským štátom EÚ - konečnú verziu Európskeho dohovoru o krajine.

Čo vytvorili múdri ľudia z IUCN

Napríklad Kategóriu IUCN č. V - chránené suchozemské (krajinné)/morské územie: územie, ktoré získalo dlhodobou súčinnosťou človeka a prírody špecifický charakter výnimočných estetických, ekologických a/alebo kultúrnych hodnôt, často má jedinečnú biologickú rozmanitosť. Pre ochranu, zachovanie a ďalší vývin územia je nutné nerušené pokračovanie tohto tradičného spolužitia, a preto jeho manažment je zameraný predovšetkým na ochranu týchto hodnôt územia. Zodpovedajúca kategória systému z roku 1978, ako aj jej ekvivalent v právnom systéme SR, je **chránená krajinná oblasť**. V Európe patria do tejto kategórie predovšetkým prírodné parky, regionálne parky, krajinné parky alebo britské národné parky (aj napr. NP Balaton). Chráni sa ňou **tradičná kultúrna krajina**, ktorej sa prikladá rovnaká hodnota ako nedotknutej prírode.

Výberové kritériá:

- územie zahŕňa krajinu (a/alebo pobrežie a/alebo ostrov v rámci morského územia), vyznačujúce sa mi-

moriadnou krajinou krásou. Obsahuje rôzne stanovištia, ako aj rastlinné a živočíšne druhy, práve tak, ako výnimočné alebo tradičné formy využívania krajiny, ale taktiež špecifickú sociálnu skladbu, prejavujúcu sa v osídlení, miestnych zvykoch a obyčajoch alebo náboženských tradíciách;

- územie ponúka možnosti rekreácie, ktoré musia byť v súlade so spôsobom života a tradičnými spôsobmi hospodárenia jeho obyvateľov.

Manažmentové ciele:

- udržiavanie harmonickej interakcie prírody a ľudských zásahov prostredníctvom ochrany krajiny, ako aj pokračovaním v tradičných spôsoboch využívania krajiny (vrátane architektúry), ale aj zachovaním sociálnej a kultúrnej osobitosti;

- podpora takého spôsobu života a hospodárenia, ktorý je v súlade s prírodou, a udržiavanie tradičnej sociálnej a kultúrnej skladby tamojších sídiel;

- zachovanie rozmanitosti krajiny a v nej sa vyskytujúcich druhov a ekosystémov;

- v prípade potreby ukončenie a ďalšie zamedzenie takého nadmerného alebo nevhodného využívania, ktorého rozsah alebo druh je neprimeraný;

- vytvorenie turistickej a rekreačnej ponuky, ktorá je v súlade so špecifickými vlastnosťami územia;

- podporovanie takých aktivít v rámci vedy a kultúry, ktoré prinášajú domácejmu obyvateľstvu trvalý ošoh a ktoré sú vhodné na zvyšovanie verejného povedomia v ochrane prírody a krajiny;

- zabezpečenie výhod pre domáce obyvateľstvo a zvýšenie ich blahobytu prostredníctvom poskytovania prírodných produktov (napr. z lesníctva a rybárstva) a služieb (ako napr. čistej vody alebo príjmov z „mäkkej“ turistiky).

Kompetencie: Vlastníkom celého územia síce môže byť

štát, ale zvyčajne pozostáva z mozaiky súkromného a verejného vlastníctva, čo podmieňuje diferencovanú starostlivosť. Tento rozličný manažment musí podliehať spoločnému plánovaniu alebo iným kontrolným mechanizmom, a pokiaľ je to potrebné (nevyhnutné), zabezpečuje sa pomocou finančného príspevku štátu alebo inými spôsobmi podpory. Len tak možno natrvalo zachovať kvalitu krajiny a tradičných zvyklostí, obyčajov a hodnotu územia. Pre natoľko rozmani-

Krajina pod Spišským hradom od Dreveníka

té formy využívania týchto chránených území je preto dobrý manažmentový plán (program starostlivosti) ešte dôležitejší ako v ostatných kategóriách. Aby sa naplnili manažmentové ciele, mala by podstatná časť tohto typu územia podliehať starostlivosti, ktorá je v súlade s ochranou prírody. Aj táto kategória chráneného územia vyžaduje právny základ a nezávislú správu, ktorá je oprávnená územie manažovať, má potrebné právomoci a je vybavená personálom a finančnými prostriedkami, potrebnými na zabezpečovanie plnenia manažmentových cieľov.

Klesajúca striktnosť ochrany jednotlivých kategórií IUCN (od kategórie I po VI) ešte vôbec neznamená, v očiach IUCN, nižší význam danej kategórie chránených území – každé chránené územie má svoje nezapustiteľné poslanie. Ba navyše – pre chránenú krajinú oblasť značí vyššie nároky na sofistikovanosť – vyžaduje si vysoké majstrovstvo manažérskych zručností správy tohto územia v práci s verejnosťou.

Zákomom NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny je v § 18, ods. (1) definovaná chránená krajinná oblasť omnoho stručnejšie ako „rozsiahlejšie územie, spravidla o výmere nad 1 000 ha, s rozptýlenými ekosystémami, významnými pre zachovanie biologickej rozmanitosti a ekologickej stability, s charakteristickým vzhľadom krajiny alebo so špecifickými formami historického osídlenia“, na ktorom platí druhý stupeň ochrany (podľa ods. 2). To je presne ten istý stupeň ochrany ako na území ochranného pásma národných parkov (§ 17, ods. 4). Teda aj **ekotónová krajina ochranného pásma národného parku je/má byť kultúrnou krajinou**, aby tak plnila svoje špecifické poslanie rovnaké, ako pre chránenú krajinú oblasť vymenované vyššie...

Čo uznali experti UNESCO

Aj keď pojem kultúrna krajina nepatrí medzi najmladšie termíny krajinnej ekológie, prvým medzinárodným právnym nástrojom jej ochrany sa stala až v decembri 1992 (po dekáde diskusií) Príloha č. 3 (Operational Guidelines Annex 3) dopĺňajúca Dohovor o svetovom kultúrnom a prírodnom dedičstve definíciou 3 kategórií výnimočnej univerzálnej hodnoty pre kultúrne krajiny. Už v roku 1993 sa však podarilo zapísať do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, prvýkrát v kategórii kultúrna krajina, Národný park Tongariro z

Sivá Brada

Nového Zélandu. To bolo presne v roku úspešného zápisu kultúrnych pamiatok chránených v lokalitách okolia Spišského hradu a lokalit v území CHKO Štiavnické vrchy so sídlom v Banskej Štiavnici do tohto zoznamu - ale ešte v kategórii kultúrneho dedičstva (Cartagena). V roku 1996 sa dostal na tento prestížny zoznam - tiež už v novej kategórii kultúrna krajina - areál Lednicko-valtického parku na Morave. V roku 1999 podobne uspeli Národný park Hortobágy z Maďarska a poľská Kalwaria Zebrzydowska. Áno, to je práve tá lokalita, z ktorej v roku 1666 priniesli inšpiráciu k tvorbe kalvárie na travertínovej kope Pažica západne od Spišskej kapitulky, teda základu dnešnej symbolickej krajiny, časti genia loci krajiny pod Spišským hradom. Dosť námetov na kladenie otázok, však? Odpoveďou na ne bude naša cesta (tao) k tvorbe kultúrnej krajiny Spiša: dnes rozšírením súčasného SKD *Spišský hrad a pamiatky jeho okolia o Levoču a dielo Majstra Pavla na Spiši*; a ďalej postupne a trpezlivo kráčať od zápisu SPD *Dobšinská ľadová jaskyňa, Stratenská jaskyňa a jaskyňa Psie diery*, s konomináciami krasových dolín Slovenského raja, dreveného artikulárneho kostola v Kežmarku, možno raz aj tetralaterálnej Mariánskej púťnej cesty (lebo aj takúto kategóriu svetového dedičstva už UNESCO dnes pozná).

Osem revitalizačných táborov za šesť rokov realizácie Projektu revitalizácie poľnohospodárskej krajiny v ochrannom pásme NP Slovenský raj (usporadúvaných od r. 2002 v spolupráci Správy NP Slovenský raj s OZ Zachráňme Letanovský mlyn a OZ Tatry) v predstihu ponúka skúsenosti s participatívnou implementáciou Európskeho dohovoru o krajine v území Mariánskeho údolia na hornej časti povodia Hornádu.

Prečo Rada Európy chráni krajinu

Rozpoznajúc kľúčový význam efektívnej ochrany krajiny pre všetky formy ochrany prírody, životného prostredia a človeka uprostred nich, sa Európa rozhodla chrániť všetky typy európskej krajiny, na rozdiel od UNESCO, Európskym dohovorom o krajine (EDoK), a to nielen tie s mimoriadne výnimočnou univerzálnou hodnotou, ako sú kultúrne krajiny v Svetovom dedičstve a národné parky v kategórii I podľa IUCN. Samozrejme, v EDoK poukázala aj na ideál krajiny, ku ktorej cieľovej kvalite sa má jej

manažment blížiť. Má byť hľadaný a tvorený participatívnym, teda kultúrnym, spôsobom. Týmto ideálom je krajina kultivovaná ľuďmi a spätne kultivujúca ich spoločnosť: teda kultúrna krajina. Kultúrna, nie civilizovaná (znásilňovaná, devastovaná...) krajina...

Nuž teda prečo chráni zjednocujúca sa Európa práve krajinu? Európska únia má síce spoločnú vlajku, hymnu, parlament, právne normy, menu (možno raz aj ústavu), „ale kým nemá zakladateľskú mytológiu, príbehy o hrdinoch a obetiach, príbehy o živote a smrti, tak nebude mať ani dušu,“ píše Leon de Winter (Kto vie, kde lieta duša Európy?, Sme, 2004). Rada Európy dobre vytušila, že tou spoločnou dušou (geniom loci) Európy je jej (kultúrna) krajina, a preto si ju chce a bude chrániť. K tomu nech nám všetkým Európanom slúži Európsky dohovor o krajine.

Záverečná vízia v časoch globalizácie tlakov rozvojárskej lobby na prírodu a krajinu

V marci tohto roku začína Nórsko stavať v arktickom súostroví Svalbard globálnu semennú banku, ktorá má do budúcnosti uchovať (ochrániť pred katastrofami) všetky známe druhy potravinárskych plodín sveta, teda to, čo sa ešte zachovalo z plodov kultivácie Zeme druhom Homo sapiens. Ďalší výsledok kultivácie našej planéty človekom - diverzita kultúrnych krajín - sa tam, prirodzene, nepomestí. Napokon aj načo, veď kde inde ako v nich je nám súdené žiť, a preto si ich musíme chrániť in situ, kultúrnym správaním sa ku krajine.

Prírodná logika nás teda vedie cestou postupnej premeny/aproximácie ochranných pásiem národných parkov a celých chránených krajinných oblastí (CHKO) na kultúrnu krajinu. Premeny trpezlivo a cielavedome vykonávanej v spolupráci s ľuďmi, ktorí v nej žijú.

Pohľad na siluetu NP Slovenský raj cez Myšiu hôrku - slovenské Mykény

Následkom tejto aproximácie je rozširovanie (a postupné spájanie) týchto území - a kultivačného vplyvu fenoménu kultúrnej krajiny - na/a všetkých občanov Slovenska/Európy. Dôsledkom je zabezpečenie trvalej udržateľnosti Európy. Katalyzátor Európy oslobodenej od vnútorných konfliktov.

Logos toposu v praxi krajinej ekológie vychádza z „Idey národného parku“ (NP Yellowstone, r. 1872), ktorá je oveľa staršia a je sprevádzaná mnohokrát overenou skúsenosťou: národný záujem chrániť národné prírodné a kultúrne dedičstvo sa presadzuje najlepšie vtedy, keď je predmet ochrany (NP) vo vlastníctve štátu, teda v plnej kompetencii tej organizácie, ktorej poslaním je jeho ochrana a správa. Aj pre CHKO svitá: EDoK im ponúka silný právny rámec tvorby a ochrany kultúrnej krajiny - teda kultúrneho národa, a to aj v podmienkach začlenenia do štruktúry samosprávnych krajov. (Takýto model dlhodobo funguje v Poľsku). Štátna ochrana prírody SR by obom týmto kategóriám mala byť akýmsi metodickým radcom a pomocníkom, teda váženým a rešpektovaným členom poradného zboru správy NP (CHKO).

Dušan Bevilacqua

Správa Národného parku Slovenský raj
e-mail: dusan.bevilaqua@sopsr.sk

enviro i fórum 2007

Slovenská agentúra životného prostredia
v Banskej Bystrici
Technická univerzita vo Zvolene
organizujú pod záštitou

Ministerstva životného prostredia SR

3. ročník konferencie Enviro-i-Fórum

Odborné fórum o environmentálnej informatike

www.sazp.sk/enviroiforum

12.-14.6.2007
Zvolen, Technická univerzita

Fragmentácia krajiny, delenie, násobenie

Fragmentácia, defragmentácia... Možno viacerí poznajú tento termín skôr v súvislosti s preplneným diskom. Fragmentácia súborov, rozdelenie súborov na disku spomaľuje prácu počítača. Existujú programy na defragmentáciu disku, ktoré sľubujú obnoviť rýchlosť čítania súborov. Trochu vzdialená oblasť pre ekológa, ekosozológa, environmentalistu či krajinného ekológa, a predsa je tu paralela - v súvislosti s fungovaním ekologických procesov v krajine s rozdelenými - fragmentovanými zvyškami prírodných území.

Termín fragmentácia (rozdrobovanie, rozdeľovanie) sa v odborných textoch objavuje čoraz častejšie v kontexte s rozdeľovaním a zmenšovaním prírodných biotopov a následne s ochranou druhov a spoločenstiev v krajine. Doslovne ide o proces (alebo stav) rozdeľovania (rozdeľenia) prírodných území, zmenšenia rozlohy a zväčšovania ich vzájomnej izolácie. Prírodné izolované sú napr. ostrovy alebo alpské spoločenstvá Vysokých Tatier (do Álp je ďaleko). Na tieto podmienky sú však druhy adaptované, prípadne proces prispôsobovania pokračuje ďalej. Zmeny v krajine vplyvom činnosti človeka sú často veľmi rýchle (až náhle) a zasahujú do životného cyklu druhov, ktoré boli zvyknuté na určitý životný priestor a pravidelné migrácie. Územia s prírodou (v Európe aj vo svete) čoraz viac ohrozuje fragmentácia a izolácia v dôsledku zvyšovania nárokov ľudí na priestor pre svoje aktivity. Spočiatku sídla predstavovali ostrovčeky civilizácie a útočiská pre človeka. Dnes máme ostrovy prírody v zmene, osídlenej, využívejkej krajine. Výrub lesov, intenzifikácia poľnohospodárskej činnosti, expanzia miest do okolitej krajiny a v súčasnosti najmä rozširovanie cestnej siete a rast intenzity dopravy tvoria bariéry v krajine, spôsobujú delenie, zmenšovanie až izoláciu biotopov a sú významnými faktormi ohrozenia biologickej rozmanitosti a služieb ekosystémov. Prečo sa však máme nad tým znepokojovať?

Existujú viaceré teórie, ktoré hľadajú súvislosti medzi funkčnosťou ekosystémov a druhovou rozmanitosťou (biodiverzitou). Každý druh hrá v ekosystéme svoju úlohu. Vo všeobecnosti vyššia biodiverzita je charakteristická pre ekosystémy s efektívnejšou produktivitou, schopnosťou odolávať stresovým faktorom a zároveň udržať väčšie množstvo druhov organizmov v dobrej kondícii. Zdá sa, že ide o veľmi vzdialené súvislosti. Týkajú sa aj nás?

V podstate sme existenciu závislí na tzv. službách ekosystémov, ktoré podporujú, ba až podmieňujú život na Zemi: podieľajú sa na zachytení slnečnej energie, udržiavaní klímy, zložení atmosféry, kvalite vody, kolobehu látok a energie, eliminácii škodlivín, produkcii dreva, liečiv, plodín a podobne. Tieto funkcie ekosystémov nevieme nahradiť, aj keby sa mohlo zdať, že technická vyspelosť nám to umožňuje. Ekologické procesy tvorí súbor následných činností jednotlivých druhov rastlín, živočíchov, húb, lišajníkov a mikroorganizmov v spoločenstve. Proces fragmentácie biotopov pôsobí na ekologické procesy vo viacerých úrovniach - funkčnosť biotopu je obmedzená zmenšovaním jeho rozlohy, izolácia narušava naväzujúce činnosti v ekosystéme. Známe je, že fragmentácia biotopov postihuje napr. lesné druhy rastlín, veľké cicavce a obojživelníky. Mnohé druhy rastlín rozširujú práve živočíchy. Nastáva reťazová reakcia. Významným zásahom do funkčnosti ekosystémov môže byť ťažšia dostupnosť izolovaných prírodných plôch pre opelovače, čo ovplyvní plnenie produkčnej funkcie ekosystému.

Mnohé lesné druhy rastlín, zvyknuté na „hýčkajúce“ prítomie, vlhko a ticho lesa, majú po odlesnení v otvorenej, oslnej, veternej krajine malú šancu na prežitie. Narušené podmienky využívajú expanzívne, svetlomilné druhy s vysokou produkciou semien. Nastáva problém s ochudobňovaním druhovej rozmanitosti a rozširovaním invázných druhov.

Najčastejšie je hodnotená fragmentácia lesov, chránených území a krajiny ako celku. Podľa Európskej environmentálnej agentúry (EEA 2001, <http://themes.eea.europa.eu>) je priemerná rozloha súvislého územia bez významnejšej dopravnej infraštruktúry v jednotlivých štátoch Európy rozdielna. Pohybuje sa v rozmedzí od 20 km² v Belgicku do 600 km² vo Finsku, v priemere je to 130 km².

Z hľadiska monitoringu sú významné indikátory samotného procesu fragmentácie, ako aj indikátory vplyvu rozdeľovania a redukcie prírodných biotopov na jednotlivé druhy organizmov. Vplyvy na biotu záležia od miery fragmentácie, izolácie v krajine, ako aj od intenzity pôsobenia rôznych bariér. Vzdialenosti medzi prírodnými prvkami môžu byť relatívne malé (desiatky či stovky metrov), alebo veľké (niekoľko kilometrov a viac), kedy možno hovoriť o fragmentácii na úrovni krajiny. Samotná fragmentácia môže byť indikátorom, napr. v USA bola zaradená v r. 2002 medzi desať kľúčových indika-

Okraj Šenkvicekého hája pri Viničnom

torov hodnotenia stavu národných ekosystémov.

V prípade, že nastane opačný proces smerom od izolovaných fragmentov lesov k súvislému lesnému komplexu, hovoríme o defragmentácii biotopov, ktorá môže nastať v súvislosti s rôznymi spoločensko-hospodárskymi zmenami, opúšťaním hospodárenia na poľnohospodárskej pôde či prijatím manažmentových opatrení v chránených územiach.

Ak otázka znie, či sa krajinnokoekologický a ekosozologický problém fragmentácie biotopov a krajiny týka aj Slovenska, stačí sa len pozornejšie rozhliaďnúť, kde a ako ubúdajú lesy, poľnohospodárska krajina, parky, stromoradia a naopak, pribúdajú rôzne zastavané plochy, parkoviská, opložené areály priemyselných parkov, golfové ihriská, nové úseky ciest a diaľnic. Plánovaný rozvoj cestnej a diaľničnej siete na Slovensku bude znamenať ďalšie zmenšovanie a rozdeľovanie biotopov v krajine a zníženie priechodnosti územia pre živočíchy. Bariérový účinok ciest závisí od intenzity dopravy, prítomnosti oplatenia, priekop, ochranných múrov a od riešenia, či neriešenia - križovania ciest s migračnými trasami živočíchov. Budovanie diaľnic si vyberá svoju daň, ak sa súčasne nerealizujú primerané kompenzačné opatrenia, napr. podchody pre menšie živočíchy a obojživelníky a nadchody - ekodukty pre veľké cicavce.

Skúsenosti s výstavbou ekoduktov majú napr. v Rakúsku, Nemecku a v Holandsku, kde napr. tri ekodukty spájajú Národný park Hoge Veluwe rozdelený diaľnicami. V roku 2005 bol postavený prvý ekodukt v Českej republike, v mieste križovania rýchlostnej komunikácie Lipník nad Bečvou - Olomouc a regionálneho biokoridoru. Pravdepodobne nezostane jediný, lebo Ministerstvo dopravy Českej republiky vydalo v roku 2006 metodickú príručku na zabezpečenie priechodnosti diaľnic a ciest pre voľne žijúce živočíchy.

Medzinárodnú spoluprácu a výskum v oblasti vplyvu dopravnej infraštruktúry na prírodu podporuje Európska organizácia Infra Eco Network Europe (IENE), založená v roku 1996, ktorá spája odborníkov na problematiku fragmentácie biotopov, spôsobenej výstavbou a využívaním líniových dopravných stavieb, hlavne diaľnic, železníc a vodných ciest. Hlavným cieľom IENE je podporovať účinnú a bezpečnú dopravnú štruktúru v Európe a zároveň zabezpečiť opatrenia, ktoré zachovávajú druhovú rozmanitosť a znižujú množstvo kolízií dopravných prostriedkov s faunou.

Dva tunelové podchody v katastri obce Čunovo pre voľne žijúce živočíchy

Na Slovensku boli počas výstavby diaľnice do Maďarska zrealizované dva tunelové podchody v katastri obce Čunovo. Stopy zvierat svedčia o tom, že sú využívané, ale riešenie nie je úplné. Na migračnej trase k lužným lesom popri Dunaji čakajú ďalšie nástrahy v podobe cesty a železnice. Trasovanie diaľnice na viaduktoch je tiež riešením, ktoré bolo uplatnené napr. pri križovaní potokov a riek, ale pribúdajú kilometre ciest a oplotených diaľnic a riešenie kolízií pomocou ekoduktov sa u nás doposiaľ neuskutočnilo.

Príbeh lesov Trnavskej pahorkatiny

Lesy majú svoje príbehy, rozprávajú v čase a priestore, buď nezávislé od človeka alebo s ním úzko spojené. Počiatky využívania a klčovania lesov v nížinných a pahorkatinových oblastiach s kvalitnou pôdou siahajú do dávnej minulosti. Výsledkom dlhodobého odlesňovania a využívania územia sú zvyšky, fragmenty, zlomky lesov na Podunajskej a Východoslovenskej nížine, v kotlinách a v nižších pohoriach. Ostrovčeky lesov v „žirnej“ poľnohospodárskej krajine Trnavskej pahorkatiny na prvý pohľad pôsobia takmer nemenne. Niektoré lesy Trnavskej pahorkatiny však pripomínajú už len názvy lokalít na mapách. Jedným z príkladov môže byť nelesná lokalita pri Chorvátskom Grobe s názvom Šalaperská hora. Dávne osídlenie Trnavskej pahorkatiny je dokladované od neolitu, toto územie bolo kultivované a osídlené aj v mladšej dobe bronzovej a vo veľkomoravskom období v 9. storočí n. l. (Vašátko 1992, Historický vývoj kultivácie krajiny). Intenzívnejšie odlesňovanie Trnavskej pahorkatiny sa začalo v priebehu 13. a 14. storočia, v období intenzívnejšieho osídľovania dovtedy riedko obývaného územia. Podľa známeho historika Pavla Dvořáka (1978, Odkryté dejiny, Predveká Bratislava.): *od 13. storočia, od čias veľkej kolonizácie, postihuje lesy hotová katastrofa: noví obyvatelia na obrovských plochách klčovali lesy, rúbali a vypaľovali porasty a aj to čo zvýšilo, ničili pasiením dobytky, zberom žaluďov, hrabaním steliva a nechtiac aj časťmi požiarmi.* Väčšie lesné komplexy sa zachovali vďaka tomu, že boli chránené už od 14. storočia ako zdroj tvrdého dubového stavebného dreva na výstavbu mostov, verejných budov, kaštieľov a hradov. Na Mikovínho mape Bratislavskej župy z roku 1733 sú zaznamenané na Trnavskej pahorkatine oveľa väčšie lesné komplexy, ako sa vyskytujú v súčasnosti. Zdá sa, že Šenkvicový háj a Martinský les boli súčasťou väčšieho lesného celku, situovaného medzi Vinosadmi, Šenkvicami, Blatným, ktorý siahal až po dnešné Bernolákovo. Lesík pri Dolňanoch v súčasnosti už neexistuje, na spomínanej mape však vidno, že išlo o rozľahlejší lesný porast, podobne ako lesíky pri Vištuku, Jablonci a les Búr (Dubník) pri Košolnej, ktoré sú dnes oveľa menšie. Existenciu, väčšiu rozlohu a výrub lesov potvrdzuje nepriamo Ptačovský (1959, Poznámky ke kvetene Bratislavského okolí.), keď cituje z práce Jedlicsku (1882, Spomienky na Malé Karpaty), podľa ktorého: *boli v nížine, ktorá je intenzívne obhospodarovaná, menšie pásy lúk a lesy. Tie boli predtým väčšie. Sú to Lindava medzi Častou, Dubovou a Budmericami, Buscherg (Suchovský háj) medzi Dlhou a Suchou, a Búr medzi Klčovami a Suchou. Časť bola v r. 1800 vyrábaná.*

Šenkvicový háj (Szenkowitz Waldung, Čanikovský háj, Čenkvicový háj) a Martinský les (Zentmartin, Szent Márton, Martinswald)

patrili medzi tzv. hájené lesy. Rozloha Šenkvicového hája a Martinského lesa sa zmenšila od roku 1747 z 2 230 ha veľkého lesného komplexu takmer o 60 %. Šenkvicový háj ostal zachovaný ako jeden celok. Martinský les bol rozdelený na viacero častí - fragmentov. Keď Gayer (1918, Supplementum Florae Posoniensis) robil botanický prieskum v Martinskom lese v rokoch 1908 a 1917, opísal lokalitu Martinswald ako dubový les medzi Pezinkom a Sencom, v blízkosti Šenkvic. V tom čase to bol celistvý lesný komplex s rozlohou asi 1 600 ha. Vo vrstve drevín autor zaznamenal druhy, ktoré tvoria les doposiaľ: dub letný, dub zimný, dub cerový, javor poľný, brest hrabolistý, bršlen európsky a ďalšie. Aj v bylinnej vrstve autor pred osemdesiatimi rokmi pozoroval druhy, ktoré sa vyskytujú na lokalite v súčasnosti, spomeňme aspoň kamienku modropurpurovú, medničku jednokvetú, fialku srstnatú. Z chránených a ohrozených druhov je to hlaváčik jarný, jaseňec biely, ľalia zlatohlavá a sápa hlúznatá. Súčasná rozloha Martinského lesa a Šenkvicového hája je menšia, čo mohlo ovplyvniť výskyt lesných druhov ako veternica lesná a hviezdica veľkokvetá, ktoré neskôr ďalší botanici v tomto území nezaznamenali.

Medzi chránené lesy patrili aj dubový les Lindava (Lintava, Lintau). Podľa rekonštrukcie na základe archívnej mapy z r. 1748 mala Lindava v tom období rozlohu asi 810 ha. V priebehu 20. storočia sa jeho rozloha znížila o 20 %.

Proces fragmentácie postihuje európsky významné biotopy: teplomilné ponticko-panónske dubové lesy na spraši, dubovo-cerové lesy a biotopy národného významu dubovo-hrabové lesy karpatské. Ponticko-panónske dubové lesy majú ťažisko rozšírenia na Ukrajine a na Veľkej dunajskej nížine a v súčasnosti sú v celom areáli výskytu zachované len fragmentárne. Starobylé poloprirodzené lesy na Trnavskej pahorkatine majú veľký význam ako zdroj prirodzeného genofondu, čo by malo byť zdôraznené v procese a spôsoboch ich ďalšieho využívania a ochrany. Martinský les aj Lindava sú zaradené do národného zoznamu navrhovaných území európskeho významu, ktorý bol schválený vládou SR v r. 2004.

Medzi chránené dubové lesy patrili aj dnes už zaniknutý Kráľovský les (Königswald, Pan-Vald, Panholský háj), ktorý si krajina doposiaľ pamätá. Unikátna stopa lesa - obrys z roku 1747, lemovaný porastmi lesných drevín s prevládajúcim dubom cerovým, aj hranice z neskor-

Interiér dubovo-cerového lesa Dubník (Búr) pri Košolnej

ších časových období, zostali dodnes zachované a pri porovnaní so staršími mapami a leteckými snímkami aj čitateľné. Bývalý les, ktorý existoval ešte v r. 1956, pripomína na aktuálnych mapách názov Panholský háj pre poľnohospodársky využívané, dnes čiastočne opustené a zarastajúce územie.

Zastúpenie lesov v krajinnnej mozaike Trnavskej pahorkatiny sa postupne menilo, v priebehu 20. storočia bola rozloha sedemnástich lesov zmenšená o 40 %. Začali prevládať plošne menšie až malé, izolované fragmenty. Trend fragmentácie lesov pokračuje doteraz. Z ekologického hľadiska najviac nepriaznivých zmien prebieha skôr v okolitej krajine. Lesy čoraz viac vzájomne izoluje výstavba diaľnic, ciest, logistických centier a štvrtí rodinných domov v ich tesnej blízkosti.

Fragmentácia prírodných území a krajiny je proces, ktorý po dosiahnutí a prekročení prínosnej a únosnej hranice negatívne ovplyvňuje biotu, ale aj kvalitu života ľudí. Postupuje nenápadne v čase a priestore, dôsledky sa prejavujú až s oneskorením. V komplexnejších hodnotiacich a metodických správach v Európe aj vo svete sa začína fragmentácii venovať významná pozornosť vo vzťahu ku kvalite ekosystémov a zachovaniu diverzity druhov. Fragmentácia krajiny, delenie prírodných biotopov znamená násobenie ekologických a environmentálnych problémov a nie všetky dôsledky vieme v súčasnosti správne vyhodnotiť. Nakoľko nemožno v najbližšom období očakávať významnejšie zmeny trendov vo výstavbe a riešení dopravnej situácie, treba prijať aspoň zmierňujúce opatrenia, šetriť priestorom pri výstavbe a premyslieť lokalizáciu stavieb. Ďalším dôležitým krokom je zachovanie, prípadne obnovenie vzájomného prepojenia prírodných území a zabezpečenie priechodnosti krajiny, vytvorenie kompenzačnej ekologickej siete. Defragmentácia pomáha zlepšiť nielen funkčnosť počítača, ale aj prírodných biotopov.

Jana Ružicková

UK, Prírodovedecká fakulta, Bratislava

e-mail: ružickova@fns.uniba.sk

Dub zimný so žaludmi uprostred ružice listov

Ako sa robí obnova dediny na Slovensku

V Enviromagazíne č. 6/2006 sme priniesli postrehy, ukážky príkladov a nasledovaniachodné inšpirácie z oblasti obnovy dediny z rôznych krajín Európy. Tento článok bude patriť pozoruhodným projektom a realizáciám na Slovensku. Je potrebné na začiatok poznamenať, že ide len o úzky výber týchto projektov, ktoré nezachytávajú komplexne život v tej-ktorej dedine. A vôbec nie sú jedinými výnimočnými projektmi na Slovensku - v skutočnosti existuje množstvo ďalších zaujímavých a inšpiratívnych realizácií vo všetkých kútoch Slovenska.

Inšpirácia č. 1: Školička na pohľadanie

Selec, Trenčiansky kraj, počet obyvateľov: 950, www.selec.sk – obec Selec, www.zsselec.edu.sk – Základná škola v Selci

Obec Selec sa nachádza 15 km južne od Trenčína v malebnom horskom prostredí v závere doliny Seleckého potoka, ktorý je ľavostranným prítokom rieky Váh. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1439 a prierez jej historickým vývinom je uvedený v kronike obce. V katastrálnom území obce Selec sa nachádzajú i lokality chránených území a objektov. Patria sem Selecké vyvieracky, Selecké kamenné more (Podsokolie), Selecký potok, vrcholový sutinový javorový a bukovo-zmiešaný les v oblasti Považského Inovca - Žĺpky (37 ha) a Hradisko, kde sa nachádza suchomilná lesostepná vegetácia (3,3 ha).

Školstvo má v obci hlboké historické korene. Z kroník obce sa možno dozvedieť, že v obci bola škola už v r. 1766. Dá sa však predpokladať, že tu bola už v polovici 17. storočia, kedy bola v obci postavená prvá rímsko-katolícka fara. Budova Dolnej školy sa spomína v 18. storočí a v minulom storočí pribudla Horná škola, v priestoroch bývalých učiteľských bytoviek. V r. 1934 sa začalo vyučovať v novej dvojtriednej škole postavenej vo dvore Hornej školy, ktorá sa využíva dodnes. V súčasnej dobe je v obci základná škola s materskou školou. Základná škola je málotriedna, pre 1. – 4. ročník, materská škola má dve triedy.

Hoci má škola len 35 žiakov, je zapojená do mnohých projektov: INFOVEK, Školy podporujúce zdravie - Zdravá škola, Otvorená škola - Šport pre všetkých, Smerujeme k nulovému odpadu, MS ITA, PROSLAVIS - celosloven-

Inšpirácia č. 1

Málokto by hľadal v starom dedinskom dome...

...takúto krásnu telocvičňu

ská súťaž školských časopisov, Digitálni štúrovci, Prvá internetová olympiáda, Po stopách pomníkov, Tvorivá informatika s Baltikom, Zdravie v školách. Škola vyvíja pre svojich 35 žiakov mimoriadnu krúžkovú a mimoškolskú činnosť: krúžok práce s PC (3 skupiny - 1 hodina týždenne), Florbal (hodina týždenne), Školský klub detí (denne do 17. hod.), Športový klub - pre žiakov ZŠ a SŠ bývajúcich v obci (5 hodín týždenne), Internetový klub (2 hodiny denne).

Školička má svoje vlastné webové stránky (www.zsselec.edu.sk) s mimoriadne bohatým obsahom, kde o. i. má každý žiak svoju vlastnú webovú stránku s fotografiou, na ktorej vystavuje svoje výtvarné práce a iné zaujímavosti o sebe. Pozornosť púta aj telocvičňa, ktorá bola zrekonštruovaná zo starého dedinského domu a je využívaná aj v mimoškolskom čase všetkými generáciami.

Inšpirácia č. 2: Starostka „za milión“

Prenčov, Banskobystrický kraj, okres Banská Štiavnica, počet obyvateľov: 620, www.prencov.ocu.sk

Obec Prenčov leží asi trinásť kilometrov od Banskej Štiavnice. Je to asi štyri kilometre dlhá dedina ležiacca v juhovýchodnej časti Štiavnických vrchov v údolí potoka Štiavnica, vo výške 325 metrov nad morom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1266. Kultúrnymi dominantami obce sú katolícky a evanjelický kostol. V blízkosti Prenčova boli hliniská najkvalitnejšieho kaolínu na výrobu chýrnych hrnčiarskych a porcelánových výrobkov.

S Prenčomom je bytostne spätá osobnosť slovenského národného a vedeckého života, zakladateľa Muzeálnej slovenskej spoločnosti a viacerých charitatív-

ných spolkov – Andreja Kmeťa. Práve zásluhou jeho archeologických výskumov v chotári Prenčova a blízkom okolí sa zistili základné etapy ľudskej činnosti v praveku, získali sa nové poznatky o etapách osídlenia územia pod Sitnom. Mal veľa záľub a jednou z nich bola aj botanika. Pri svojich prechádzkach okolím objavil veľa druhov ruží. Pamiatke A. Kmeťa je v Prenčove venovaná pamättná tabuľa, v roku 1991 bola vybudovaná Pamättná izba A. Kmeťa rekonštrukciou sýpky chudoby a od roku 2000 je vybudovaný aj Náučný chodník A. Kmeťa, ktorého trasa vedie od Pamätnej izby až na vrch Sitno. Práve ruže sa stali symbolom obce – sú vysadené pozdĺž celej dediny, čím jej dodávajú neopakovateľný charakter.

Obec sa môže popýšiť typickou ľudovou architektúrou. Zaujímavé sú predovšetkým vchody do dvorov a okná, ktoré sú obložené kameňmi - šambránami a ozdobené ornamentmi v podobe kvetov alebo stípov. Strechy boli pôvodne pokryté slamou a ich krásne vyzrávanie drevené štíty svedčia o umeleckej nadanosti a zručnosti tunajšieho ľudu. Úcta k minulosti sa varí najviac prejavila v drobnej architektúre – autobusové zastávky nesú práve tieto typické prvky. Prenčov je obec s rozvinutým poľnohospodárstvom, ovocinárstvom, ľudovou architektúrou a živým folklórom.

Alena Ciglanová je starostkou v obci už tretie volebné obdobie. Za toto obdobie sa jej podarilo do obce dotiahnuť „miliónové“ investície – vybudoval sa vodovod, popri ceste vedúcej cez dedinu sa vybudovali chodníky, zrekonštruoval sa miestny rozhlas, verejné osvetlenie, budova obecného úradu či škôlky. V obci je postavený bytový dom s 11 bytmi a v centre obce dominuje nový kultúrny dom – dôstojné miesto na stretávanie sa občanov. Keďže obec nemá zavedený plyn, vybudovali kotolňu na drevo, z ktorej sa vykuruje aj nová budova kultúrneho domu, škôlka, ale aj budova obecného úradu. V obci sa využíva aj solárna energia, jeden solárny panel je na budove školy a malú dotáciu dostali aj občania, ktorí si takéto panely zado- vážili. Všetky projekty boli realizované za pomoci rôznych domácich a zahraničných fondov a programov (Program rozvoja bývania, Environmentálny fond, SAPARD, štrukturálne fondy EÚ – operačný program Ľudské zdroje, Základná infraštruktúra, Program obnovy dediny a pod.)

Inšpirácia č. 2

Autobusová zastávka nesie architektonické prvky typickej miestnej ľudovej architektúry (pozri domček v pozadí)

Starostka (tretia zľava) pri odovzdávaní svojich skúseností kolegom z celého Slovenska

Obec Prenčov bola iniciátorom pri založení Mikroregiónu Južné Sitno, ktorý združuje okrem Prenčova obce Baďan, Beluj, Žibritov, Počúvadlo a Kráľovce-Krnišov.

Od roku 2001 sa v obciach mikroregiónu každoročne koná kultúrne podujatie zamerané na návrat k ľudovým tradíciám, zvykom, piesňam, remeslám, domácim špecialitám pod názvom Podsitnianske dni hojnosti - v každej obci v iný dátum a s inou témou. Podujatie je doplnené kultúrnym programom, súťažami a ochutnávkou miestnych špecialít. V obci Prenčov sa koná tradičný jarmok.

Starostka si svoje skúsenosti nenecháva pre seba, už niekoľko rokov organizuje v Mikroregióne Južné Sitno tzv. Inšpiračnú školu vidieka, kde starostom z rôznych kútov Slovenska odovzdáva svoje „know-how“.

Inšpirácia č. 3: Dáždnik svätého Petra

Žibritov, Banskobystrický kraj, okres Krupina, počet obyvateľov: 89

Žibritov je malá rázovitá obec v regióne Hontu. Spolu s ďalšími piatimi obcami regiónu (Baďan, Beluj, Kráľovce-Krnišov, Počúvadlo a Prenčov) je súčasťou združenia Mikroregión Južné Sitno.

Je situovaná v prostredí Štiavnických vrchov na rozhraní Skalky, Sitnianskeho predhoria a Bzovíckej pahorkatiny.

Dominantou obce je evanjelický kostol, postavený v roku 1876 a malá zvonica, ktorá je pozostatkom bývalého zámčoka s kostolom a slúžila ako strážna a obranná veža v období tureckých nájazdov. Prvá zmienka o obci pochádza z roku 1266. V minulosti patrila viacerým majiteľom (hrad Lietava, sitnianske panstvo, Koháriovci, Koburgovci). V roku 1807 obec vyhorela. Obyvatelia sa v minulosti zaoberali predovšetkým výrobou dreveného uhlia, ktoré bolo potrebné pre banské huty, neskôr poľnohospodárstvom, ovocinárstvom a okrajovo aj vinohradníctvom. Pôvodnú architektúru obce tvorili kamenné trojpristorové domy so slamenou strechou.

Málokto však vie, že v tejto obci a jej blízkom okolí sa nakrúcali exteriéry prvého slovensko-maďarského koprodukčného filmu *Dáždnik svätého Petra* (1958) v hlavnej úlohe s Karolom Machatom, ako aj filmov *Stopy na Sitne* (1968) a *Cesta ženy* (1974). A práve starý film sa stal pre obec inšpiráciou, ako upraviť centrálnu verejnú priestranosť v obci. Na tomto priestranstve obec vytvorila nielen priestor na stretávanie sa (lavička, ohnisko), vytvorila studňu, ale zakomponovala doň aj typickú miestnu architektúru – slamenú strechu a portál

domu. V zadnej časti priestranstva je štýlovo vytvorený aj priestor na ukladanie vyseparovaného odpadu. Celému priestoru však dominuje drevená socha svätého Petra ako spomienka na natáčanie filmu, ktorá dodáva danému priestranstvu neopakovateľnú atmosféru. Prvok slamenej strechy sa objavuje aj na ďalších zrekonštruovaných studniach v obci.

Ďalšou zvláštnosťou obce je Dom smútku – jednak je veľmi neobvyklý, aby taká maličká obec mala svoj vlastný dom smútku, ale tento žibritovský je pozoruhodný aj z architektonického hľadiska. Obec si projekt aj realizáciu financovala z vlastného vrečka, až záverečnú etapu sa jej podarilo dofinancovať z Programu obnovy dediny.

nách, šitie ľudových krojových bábik a pletenie košíkov.

V obci dnes žije 731 obyvateľov, z ktorých je 213 Rómov. Tí sa zásluhou starostky Mgr. Márie Fečkovičovej aktívne zapájajú do zveľaďovania a skrášľovania obce. Pred niekoľkými rokmi bola urobená do rómskej osady cesta a vybudovaná moderná osembytová jednotka, do ktorej sa nasťahovali Rómovia z posledných asanovaných chatrčí, ktoré dovtedy kazili vzhľad dediny. S pomocou štátu a za aktívnej pomoci Rómov pribudli pre mladé rómske rodiny ďalšie tri dvojdomky a jeden sólo dom. Aj ďalší projekt Záhradky mal medzi rómskymi spoluobčanmi veľký úspech. Dôvodom jeho realizácie bolo neúhladné a neudržiavané priestranstvo pred bytovkou. Starostka po rozhovore s nájomníkmi vyhovel

Inšpirácia č. 3

Centrálnemu priestoru obce dominuje svätý Peter (aj s dáždnikom)

Netradičný, ale o to pôsobivejší Dom smútku

Obec Žibritov, ako aktívny člen Mikroregiónu Južné Sitno, sa každoročne podieľa na organizácii Podsitnianskych dní hojnosti. V obci Žibritov je podujatie zamerané na jesenný zber úrody.

Inšpirácia č. 4: Miesto pre dôstojný život Rómov

Žalobín, Prešovský kraj, okres Vranov nad Topľou, počet obyvateľov: 731, www.zalobin.sk

Obec Žalobín leží na južnom okraji Nízkeho Beskyd, v doline rieky Olky – na jej sútoku s Ondavou. Je vstupnou bránou do rekreačnej oblasti Domaša. Prvá písomná zmienka o obci sa datuje z roku 1451. Dominantou obce tvorí Kostol sv. Františka. Pri kostole bol archeologický výskum, ktorý dokázal, že tento priestor bol osídlený už v dobe bronzovej. Po nežnej revolúcii sa obec začala dynamicky rozvíjať – je splynifikovaná, vybudoval sa vodovod, zrekonštruovali sa cesty, škola, parky, pribudli nové služby pre občanov – zdravotné stredisko, nájomné byty, dom nádeje a pod. V obci sú veľmi silne zakorenené remeselné, gastronomické a folklórne tradície (folklórny súbor, medzinárodný folklórny festival). Z remesiel je potrebné spomenúť hlavne tkanie na kros-

ich záujmu o zveľadenie tohto priestranstva – prearolo sa asi 300 m² pôdy, Rómovia vyzbierali kamene, starostka zabezpečila dovoz kvalitnej pôdy a obyvatelia si tam mohli zasadiť zeleninu, zemiaky a kvety. Aj predzáhradky pred dvojdomkami sú vzorne udržiavané.

Obecný úrad zamestnal 60 nezamestnaných rómskych občanov v aktívnych prácach, čoraz viac sa angažujú v spoločensko-kultúrnom a náboženskom živote. V rámci projektu Kurzy tradičných remesiel pre nezamestnaných organizujú v obci pre rómske ženy kurzy tkania, háčkovania, šitia krojov pre bábiky a pletenia košíkov. V súčasnosti tieto ženy trávia všetok svoj voľný čas pri tkáčskych strojoch a vyrábajú koberčeky, či iné výrobky pre vlastnú potrebu. Tento projekt bol podporený z Európskeho sociálneho fondu. V obci veľmi aktívne pracuje aj administrátor pre rómske etnikum, ktorý je zároveň pomocníkom sociálneho terénneho pracovníka. Svojim spoluobčanom pomáha nielen pri prekonávaní rôznych ťažkostí na úradoch, ale zároveň im radí, ako si rozdeľovať sociálne dávky a hospodáriť s nimi. Jeho úlohou je tiež pripravovať rómske deti na prvé sväté prijímanie, mladých na sviatosť manželstva, rodičov na krst detí a pod., preto úzko spolupracuje s miestnym kňazom. Podchytenie žalobínskych Rómov z náboženskej stránky im tak pomáha duchovne i občiansky lepšie žiť.

Za jedinečný a príkladný prístup a výsledky riešenia problematiky spolužitia s rómskou komunitou bola obec Žalobín v súťaži Dedina roka 2005 ocenená mimoriadnou cenou.

Ivona Cimermanová

Slovenská agentúra životného prostredia

Banská Bystrica

e-mail: ivona.cimermanova@sazp.sk

Inšpirácia č. 4

Vzorne upravené domčeky a predzáhradky rómskych spoluobčanov

Rómske ženy pri tkaní koberčekov

Archív malých sakrálnych pamiatok

„Na slávu Božiu...“

Výskum sakrálnych pamiatok z pohľadu etnológie nemá vo východnej a strednej Európe vo všeobecnosti príliš bohatú históriu. Nezainteresovaný pozorovateľ by si mohol myslieť, že rozvoju etnografických smerov, viažucich sa k náboženským dogmám (v našom prípade v prvom rade ku kresťanstvu), bránila hlavne komunistická ideológia. Zdanie však klame. V záujme pochopenia tejto problematiky je nutné uviesť krátky pohľad do minulosti.

Národopis všetkých východo- a stredoeurópskych národov sa začal rozvíjať v prvej polovici 19. storočia pod nemeckým vplyvom. Etnografi toho obdobia pátrali hlavne po predkresťanských, pohanských prvkoch v ľudovej kultúre, aby sa s ich pomocou pokúsili zrekonštruovať svet niekdajšej pohanskej viery (v našom prípade iným slovom „maďarskú mytológiu“). Podľa vzoru nemeckej mytológie Jacoba Grimma (*Deutsche Mythologie*) z roku 1835 bola vydaná v roku 1854 maďarská mytológia, ktorej autorom bol zohorský kňaz Arnold Ipolyi (*Magyar mythologia*). Takéto poňatie ľudovej kultúry považovalo oveľa novšie a modernejšie prvky kresťanstva v maďarskej ľudovej kultúre z hľadiska etnografie za nezaujímavé, cudzorodé. Tento názor bol dominantný ešte aj v období medzi dvoma svetovými vojnami. Elemér Schwartz márne s nadšením zverejnil v celkom inom duchu napísané pôsobivé dielo bavorského farára Josefa Weigerta o výskume ľudovej religiozity. V štvorzväzkovej syntéze maďarského národopisu toho obdobia boli prejavom religiozity v maďarskej ľudovej kultúre venované len tri strany (*Magyarság néprajza I-IV*. Budapešť 1933 – 1937). Situácia po druhej svetovej vojne sa postupne zmenila. Je pravda, že komunistický režim vyslovene nepodporoval etnologické výskumy sakrálného charakteru, ale od konca 60. a začiatku 70. rokov v Maďarsku ich ani nezakazoval. A tak mohli v Maďarsku niekoľkí vysoko- vzdelaní folkloristi (Sándor Bálint a Zsuzsanna Erdélyi) a neskôr ich mladší kolegovia (Gábor Barna, János Báth a Gábor Tüskés) už pred pádom komunistického režimu vytvoriť solídne základy maďarského sakrálného národopisu. Výsledkom toho v druhej polovici 80. rokov už v jednom zo zväzkov novej osemzväzkovej

syntéze maďarského národopisu, venovanom folklóru, sme mohli nájsť viac než stopäťdesiatstranový súhrn s tematikou ľudovej religiozity (*Magyar néprajz nyolc kötetben*. Budapešť 1988 – 2001).

Situácia v povojnovom Československu bola úplne odlišná. Hoci výskum ľudovej religiozity mal v českej etnografii istú tradíciu už pred druhou svetovou vojnou (spomeňme si na dielo Karla Procházku z roku 1910 s názvom *Lid český z hle-*

Prícestná kaplnka v Bôrke, okres Rožňava (foto: J. Liszka, 2005)

sakrálna etnografia sa stala jednou z priorit jeho výskumnej činnosti. Výskum malých sakrálnych pamiatok bol považovaný za jednu z najdôležitejších úloh výskumného centra. Ďalej predstavím, aké výsledky sme dosiahli v rámci tohto výskumu v uplynulých rokoch.

Organická súčasť obrazu krajiny

V intraviláne obcí s katolíckym obyvateľstvom a na cestách v okolitých chotároch ešte aj dnes pútajú pozornosť okoloidúcich menšie i väčšie objekty, ktoré tamojší obyvatelia postavili „na slávu Božiu“ ako prejav svojej náboženskej poslušnosti. A hoci počas bojov druhej svetovej vojny, a neskôr skôr následkom zanedbávania počas komunistického režimu, došlo k výraznému poškodeniu, resp. zničeniu týchto sakrálnych pamiatok (prícestné kríže, Božie muky, sochy, kalvárie, malé kaplnky atď.), ešte aj dnes ich môžeme dokumentovať vo fascinujúco veľkom množstve. Tieto objekty sú organickou súčasťou obrazu krajiny, prispievajúce k vytváraniu jej osobitého čara, avšak nestačí ich len zaznamenať, treba ich aj udržiavať a podľa potreby i reštaurovať.

Ak by sme sa pokúsili o typologické vymedzenie spomínaných objektov, mohli by sme konštatovať, že do tejto kategórie patrí každý v teréne umiestnený objekt sakrálného charakteru, počnúc olejotlačovými obrázkami pripevnenými na živých stromoch, krížmi, malými obrazovými skrinkami cez širokú škálu Božích múk a prícestných krížov až po kaplnky, kalvárie a sochy jednotlivých svätých, ako aj Ježiša Krista, Panny Márie či Svätej Trojice. Autori niektorých soch, prícestných kamenných krížov boli zjavne zruční majstri svojho remesla, na iných objektoch (napr. naivných vyobrazeniach sedliakov) zbaďať skôr lásku, ktorou niekdajší autori dokázali nahradiť chýbajúcu zručnosť. Keďže Výskumné centrum európskej etnológie sa zaujíma oveľa viac o kultúrohistorickú hodnotu daných objektov, než o ich umeleckú alebo muzeálnu hodnotu, v záujme dosiahnutia úplnosti dokumentujeme všetky malé pamiatky. Takto sa v našom archíve nachádzajú i údaje o niekoľkých sakrálnych pamiatkach, o ktorých vieme, kto a kedy ich dal odhaliť, často o nich máme

Obrazová skrinka na strome. Štrekov, okres Nové Zámky (foto: J. Liszka, 2000)

diska prstonárodně-náboženského), venovať sa sakrálné etnológii bolo po roku 1948 oficiálne prakticky nemožné (bádatelia mohli venovať istú pozornosť len výskumu ľudového umenia so sakrálnym obsahom v rámci etnografických výskumov). Ešte horšia bola v tomto období situácia v práve vznikajúcej vedeckej oblasti národopisu Maďarov na Slovensku. Nakoľko vo výskume ľudovej kultúry tejto národnostnej menšiny bolo nutné predovšetkým odstrániť existujúce veľké medzery, počas výskumnej práce už jednoducho nezostala kapacita aj na výskum národopisných súvislostí sakrálného bohatstva. Od roku 1997, keď pri Spoločenskovednom ústave vzniklo ako občianske združenie Fórum (od novembra 2002 Fórum Inštitút pre výskum menšín), Výskumné centrum európskej etnológie,

Archív malých sakrálnych pamiatok na južnom Slovensku (stav 31. 12. 2006)

Obrazy na stromoch	87	Sochy svätých	475
Božie muky	172	Kalvárie	27
Prícestné kríže	1 181	Zvonice	38
Kaplnky	182	Spolu	2 162

Sv. Ján Nepomucký	147	Sv. Anna	9
Panna Mária	93	Sv. Štefan	8
Sv. Vendelín	82	Sv. Donát	6
Sv. Trojica	44	Sv. Anton	4
Ježiš	22	Strážny anjel	3
Sv. Florián	34	Sv. Ján Krstiteľ	3
Sv. Urban	13	Ostatní svätci	7

aj fotografickú alebo obrazovú dokumentáciu, ale samotný objekt už nestojí. Vedecké záznamy aj o takých prícestných krížoch či sochách svätých, ktoré boli postavené alebo odhalené v posledných rokoch.

Archív malých sakrálnych pamiatok južného Slovenska

Doteraz sme na relatívne malom území južného Slovenska vytvorili archív údajov o viac než dvoch tisícach objektov, čo však predstavuje len skromný zlomok materiálu, ktorý v skúmanej oblasti možno skutočne nájsť.

Naším cieľom teda je, aby sme vytvorili čo najúplnejšiu databázu malých sakrálnych pamiatok južného Slovenska. Okrem zhotovovania fotografií a kresieb jednotlivých pamiatok priamo na mieste, podľa možnosti zhromažďujeme a dokumentujeme súvisiace archívne dokumenty, články z novín a časopisov, resp. prvky ústnej tradície, ľudovú slovesnosť týkajúcu sa danej pamiatky.

Zachytené príbehy

Človek by spočiatku ani neveril, aký bohatý materiál sa viaže k týmto niekedy jednoduchým, inokedy umelecky dokonale vypracovaným pamiatkam. V Strekove (okres Nové Zámky) sa podarilo zaznamenať pôsobivé príbehy a opisy zážitkov, vzťahujúce sa k jednoduchým obrazovým skrinke, resp. v nej umiestnenému obrázku Panny Márie. Obyvatelia Mokraniec (okres Košice-vidiek) nám porozprávali v súvislosti s krížom, nachádzajúcim sa na konci dediny, príbeh, ako ho dal začiatkom 20. storočia postaviť istý železničiar po tom, čo sa mu podarilo šťastlivo ujsť, keď ho napadli vlci. Podobný príbeh sa viaže k „vliemu krížu“ (*farkaskeresztfá*) v chotári Strekova, no tento príbeh – ak sa vôbec skutočne stal – je oveľa starší, dokonca natoľko, že v polovici 19. storočia bol zvečnený i vo forme básne kňazom a básnikom Józsefom Szulikom. O jednom kríži v Baloni (okr. Dunajská Streda) sa hovorí, že ho miestni obyvatelia dali postaviť po poprave známeho zločínika-beťára Jóska Sobriho. Súčasťou rozsiahlej európskej tradície sú červené a biele kríže, stojace v chotároch obcí. Ich pôvodný význam a funkcia je však dodnes opradená tajomstvom, pričom sa k nim takmer všade viažu vzájomne si protirečiacie povesti, vysvetľujúce ich pôvod. Tento jav sa vyskytuje vo viacerých obciach maďarsky hovoriaceho obyvateľstva Slovenska. (Např. v chotári obce Ohrady, okres Dunajská Streda, v chotári Jelenca, okres Nitra atď.) Sú známe prakticky na celom kontinente. Niektorí bádatelia ich považujú za označenia kultových miest predkresťanského obdobia, dokázať to je však dnes viac ako problematické.

Vo vymenúvaní by som mohol pokračovať takmer donekonečna. Možno povedať, že ku každej malej sakrálny pamiatke sa viaže/viazal nejaký príbeh. S ich odhalením a zaznamenaním sme začali skutočne v hodine dvanástej.

Stratené klenoty

Údaje a dokumenty tohto archívu slúžia ako podklady k ďalšiemu vedeckému výskumu, ako aj praktickej rekonštrukcii jednotlivých pamiatok. Možno o niekoľko desiatok rokov budú niektoré artefakty jestvovať len v našej dokumentácii. Príkladom môže byť nádherný

vyrezaný kríž z cintorína v Klíšskej Nemej (okres Komárno), ktorý pred niekoľkými rokmi vymenili za betónový kríž bez umeleckej hodnoty. Podobne v Podhoranoch (časť Mechenice, okr. Nitra) vymenili v nedávnej minulosti dva veľmi pekne vyrezané drevené kríže za nové bez umeleckej hodnoty. Z tej istej dediny však môžeme uviesť aj pozitívne príklady: kríž pri starej ceste, vedúcej do vinohradu, ktorý v minulosti dal postaviť jeho majiteľ, potomkovia ho dali v nedávnych rokoch zrekonštruovať a taktiež sa o neho príkladne starajú. V povestiach, pochádzajúcich z okolia Krásnohorského Podhradia (okres Rožňava), sa spomína prícestný kríž, po ktorom dnes už neostala ani stopa. Zmizol počas kolektivizácie spolu so zjednotenými roľami. Tento kríž sme objavili nedávno na rytine, pochádzajúcej z 19. storočia.

Práca bez konca

Hoci cintoríny patria k malým sakrálnym pamiatkam len čiastočne, okrajovo sa ich dotýkajú. Výskumné centrum európskej etnológie sa ujal aj ich dokumentácie na južnom území Slovenska. Je to obrovská práca bez definitívneho konca. Jedna takáto práca už vznikla. Ilona L. Juhász uskutočnila komplexnú dokumentáciu cintorína v gemerskej obci Rudná (okres Rožňava). Medzičasom vznikla kompletná dokumentácia hrobov cintorína v Andovciach, Barci, Brzotíne, Bôrke, Gbelciach, Hurbanove (židovský cintorín), Kružnej, Krásnohorskom Podhradí, Kunovej Teplici, Mecheniciach, Veľkých Trakanoch, Nadabule, Šiveticiach, Iži, a v súčasnosti sa pracuje aj na dokumentácii cintorínov v Kameničnej, Malej Vieske, Malých Trakan, Horných a Dolných Salíb. Okrem toho sa v dokumentácii cintorínov Výskumného centra európskej etnológie nachádza neúplná fotodokumentácia ďalších približne päťdesiatich cintorínov južného Slovenska.

Spoločné kultúrne dedičstvo

Keďže sa malým sakrálnym pamiatkam v našom regióne pred rokom 1989 prakticky nevenovala patričná pozornosť, ich dnešný stav je značne deprimujúci. Sme však presvedčení, že uchovanie tejto skupiny pamiatok s veľkou historickou hodnotou by malo byť dôležité rovnako pre veriacich, ako aj pre neveriacich, pretože sú súčasťou nášho spoločného kultúrneho de-

Božia muka v Kameníne, okres Nové Zámky (foto: I. L. Juhász, 2005)

díčstva. Z tohto dôvodu sa snažíme rozličnými prostriedkami upútať na ne pozornosť. Okrem prednášok organizujeme rozličné výstavy. V spolupráci s Múzeom Jánosa Xantusa v Győri (Maďarsko) sme usporiadali na jeseň roku 1998 výstavu fotografií s názvom *Malé sakrálny pamiatky na Podunajskej nížine*. Na skoro stovke farebných fotografií sme predstavili verejnosti skoro všetky typy malých sakrálnych pamiatok charakteristických pre obidva brehy Dunaja (juhozápadná časť Slovenska a severozápadná časť Maďarska). Zbierku sme prvýkrát predstavili v Komárne, potom ju záujemcovia mohli vidieť v Bratislave, Trebišove, Košiciach, v Csorne a Budapešti. Výstava neskôr bola prepracovaná a fotografie objektov prezentovali len južné Slovensko (od Bratislavy až po Čiernu nad Tisou). Novú výstavu s názvom *Malé sakrálny pamiatky južného Slovenska* v uplynulých rokoch mohli záujemcovia vidieť v Bratislave, vo Dvoroch nad Žitavou a v Komárne, ako aj v rozličných múzeách Maďarska (Aszód, Győr, Ráckeve, Székesfehérvár, Szombathely, Tata, Veszprém). Okrem toho, že na základe našej databázy už vieme poskytnúť odborné rady samosprávam a obciam (ktoré plánujú rekonštrukciu alebo znovupostavenie tej ktorej sakrálny pamiatky), snažíme sa naše doterajšie výsledky dostať aj do medzinárodného odborného povedomia, a to prostredníctvom publikovania v odborných publikáciách a cez prednášky na vedeckých konferenciách.

Od polovice 70. rokov sa dvojročne (striedavo v Rakúsku a Nemecku) koná Medzinárodná konferencia výskumníkov a ochrancov malých sakrálnych pamiatok. Na týchto stretnutiach sa odborníci zaoberajú hlavne aktuálnymi problémami výskumu a referujú o najnovších výsledkoch. Od polovice 90. rokov sa na týchto stretnutiach pravidelne zúčastňujeme aj my a na jednom z nich,

Pokračovanie na str. 21

Dnes už neexistujúci prícestný kríž na rytine z 19. storočia. Krásnohorské Podhradie (okres Rožňava)

K manažmentu krajiny treba pristupovať komplexne

Potreba riešenia integrovaného (spoločného) manažmentu krajiny vychádza z pragmatických potrieb, vyžadujú si to nielen neustále rastúce environmentálne, ale aj existenčné problémy. Európska krajina v poslednom období prešla výraznými sociálno-ekonomickými zmenami, ktoré sa odrážajú aj v environmentálnej oblasti. V časti Európy došlo k zmene spoločenského zriadenia z centrálného socialistického plánovania na hospodárstvo založené na trhovom princípe. Nastala aj pomerne výrazná zmena štruktúry poľnohospodárstva, opúšťanie poľnohospodárskej pôdy, pokles intenzity poľnohospodárskej výroby, narastajúci tlak na záber poľnohospodárskej pôdy, ako aj ostatných prírodných zdrojov v dôsledku silného tlaku presadzovania určitých investičných zámerov, ale aj rast priestorových nárokov na prírodné zdroje v dôsledku realizácie environmentálnych opatrení.

Prejav štrukturálnych zmien

Zmeny sa následne negatívne prejavujú aj v sociálnej a environmentálnej oblasti a spôsobujú celý rad novodobých problémov - uvoľňovanie pracovnej sily, jednostranne orientovanej na určitý typ priemyselnej (alebo poľnohospodárskej) výroby, ťažké uplatnenie voľnej pracovnej sily, zväčša nízkokvalifikovanej na trhu práce, zhoršovanie sociálno-ekonomických a psychosociálnych podmienok v dôsledku týchto procesov, migrácia obyvateľstva - emigrácia vidieckeho obyvateľstva za prácou, naopak imigrácia mestského obyvateľstva do vidieckych sídiel ako dôsledok preferencie lepšej kvality životného prostredia. Tieto procesy sa následne prejavujú v zmene demografickej štruktúry obyvateľstva vidieckych sídiel, zmenou životného štýlu, ako aj tvorbou nového obrazu daných sídiel. Medzi najvýraznejšie novodobé sa prejavujúce environmentálne problémy možno zaradiť negatívne vplyvy opúšťania poľnohospodárskych pozemkov na biodiverzitu krajiny, pustnutie krajiny, nárast synantropných druhov a pod., konflikty vplyvu požiadaviek rozvoja jednotlivých sociálno-ekonomických aktivít s ochranou pôdy a s ochranou ostatných prírodných zdrojov, kolízie medzi ochranou poľnohospodárskeho pôdneho fondu a tvorbou siete Natura 2000 a pod. Zmeny krajinnej štruktúry a výrazná antropizácia územia sú hlavnou príčinou aj klimatických zmien, ktoré okrem zmien diverzity následne

vyvolávajú aj intenzívnejší prejav prirodzených rizík a hazardov, ako sú záplavy, suchá a pod. Jednotlivé problémy sú vzájomne prepojené - napr. zmena využitia územia výraznou mierou ovplyvňuje biodiverzitu a stabilitu územia, znečisťovanie a zaťažovanie jednotlivých zložiek životného prostredia si vyžaduje investície do odstraňovania týchto následkov a do realizácie nových technológií, zatváranie priemyselných prevádzok s negatívnymi vplyvmi na životné prostredie je často spojené s rastom sociálnych problémov - rast nezamestnanosti, rast negatívnych psychosociálnych javov a pod.

Potreba komplexného prístupu

Ústav krajinnej ekológie SAV bol koordinátorom projektu *Integrovaný manažment krajiny*, ktorého cieľom bolo vypracovanie modelu (metodického postupu) integrovaného manažmentu krajiny a jeho overenie na troch hierarchických úrovniach (pozri článok *Aplikácia integrovaného manažmentu na lokálnej úrovni - v obciach Suchá nad Parnou a Zvončín*, príloha, s. 13 - 15). Model je založený na komplexnom výskume krajiny v jej troch základných dimenziách: environmentálnej, sociálnej a ekonomickej a skúmaní súvislostí a vzťahov medzi jednotlivými dimenziami, s cieľom definovať taký manažment krajiny, ktorý zosúladí spoločenský rozvoj územia s jeho prírodným, sociálno-ekonomickým a kultúrohistorickým potenciálom. Je založený na zladení ponuky, ktorú predstavujú jednotlivé zdroje daného regiónu a na dopyte, ktorý reprezentujú požiadavky daného spoločenstva na rozvoj. Ide o vytvorenie takého riadenia a využívania krajiny, ktoré je zamerané na zlepšenie celkovej kvality života, rešpektovanie ochrany prírody, stability a biodiverzity územia, ochranu a racionálne využívanie prírodných a kultúrohistorických zdrojov a ochranu životného prostredia. Súčasťou projektu bolo aj presadenie týchto princípov vo vedomí vlastníkov, užívateľov a správcov pozemkov, čo je základnou podmienkou úspešnej implementácie týchto princípov v reálnej praxi.

Suchá nad Parnou

zdroje, vodné a pôdne zdroje, klíma, biotické zdroje, morfometrické parametre). Snahou je zosúladovanie rozvoja uvedených dimenzií. Nie je možné preferovať rozvoj jednej dimenzie na úkor druhej - napr. ekonomické úžitky preferovať nad environmentálnymi, prípadne sociálnymi a pod. V našich podmienkach je zvlášť citlivé skúmanie vzťahu medzi environmentálnou a sociálnou dimenziou, nakoľko mnohé prevádzky s nepriaznivými environmentálnymi vplyvmi na prostredie majú vysoký sociálny efekt. Základnými cieľmi integrovaného manažmentu územia sú: zachovanie celkovej ekologickej stability krajiny, ktorá je podmienená najmä podielom plôch v rôznom stave prirodzenosti, ich priestorovým usporiadaním, spôsobom využívania a stupňom ochrany a deje sa predovšetkým ekologickou optimalizáciou priestorovej štruktúry územia - vhodným rozmiestnením krajinných prvkov v území, ich vhodným využitím, ako aj ochranou; ochrana a racionálne využívanie prírodných zložiek (ovzdušia, vody, pôdy, biotických zdrojov, nerastných zdrojov). Stav prírodných zdrojov je určený ich množstvom, zdravotným stavom kvality, produkčnou schopnosťou, prítomnosťou cudzorodých látok. Ich ochrana a racionálne využívanie sa deje jednak optimálnym usporiadaním objektov a činností v území, jednak optimalizáciou technologických procesov výrobných odvetví, ako aj stanovením regulatívov ich využívania; ochrana bezprostredného životného prostredia človeka - udržanie potrebnej kvality pitnej vody, potravinového reťazca, oslabenie nepriaznivých rizikových faktorov (hluk, žiarenie, vibrácie, odpady, vylepšenie estetiky prostredia). Ochrana životného prostredia pred nepriaznivými vplyvmi spočíva predovšetkým v optimalizácii technologických procesov výrobných odvetví, dopravy, služieb a pod.; zabezpečenie určitej kvality ľudského života - najmä zabezpečenie uspokojovania základných existenčných (bývanie, práca, zaopatrenie sa a pod.) a rozvojových potrieb obyvateľstva (vzdelávanie, kultúra, rekreácia, liečba, náboženská a politická sloboda a pod.). Realizáciu tohto cieľa možno dosiahnuť súčinnosťou ekonomických a legislatívnych opatrení zabezpečujúcich rozvoj jednotlivých sociálno-ekonomických aktivít v území; zabezpečenie sociálnej a kultúrnej diverzity - vychádzajúcej z rešpektovania národnostných, náboženských a kultúrohistorických špecifik jednotlivých spoločenstiev,

Vodná nádrž Suchá s príľahlou rekreačnou oblasťou

formujúcich jednotlivé územia. Tento cieľ možno zabezpečiť podobne ako predchádzajúci najmä ekologizáciou a humanizáciou nadstavbovej sféry, najmä súčinnosťou ekonomických, legislatívnych nástrojov a humanizáciou spoločenského vedomia; **ochrana proti prejavu prírodných rizík a hazardov** – snahou tohto cieľa je ochrana pred povodňami, suchom spojeným s nadmerným odtokom vody z povodia, ochrana voči prejavu geodynamických procesov

a pod. Základnou podmienkou pre zabezpečenie tohto princípu je vhodné využitie územia rešpektujúce limity a obmedzenia vyplývajúce najmä z abiotických podmienok územia, ako aj realizácia technologických opatrení.

Kroky implementácie integrovaného manažmentu krajiny

(1) **zabezpečenie krajinnokoekologicky optimálneho využitia zeme** – čo je zakotvené aj v novele zákona NR SR č. 237/2000 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov. Uvedená novela definuje krajinnokoekologicky optimálne priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia definuje ako komplexný proces vzájomného zosúladovania priestorových požiadaviek hospodárskych a iných činností človeka s krajinnokoekologickými podmienkami územia, ktoré vyplývajú zo štruktúry krajiny; (2) **realizácie technologických opatrení** – ide o zavedenie účinných technológií zameraných na elimináciu nadlimitnej produkcie znečisťujúcich látok s cieľom minimalizovať zaťaženie jednotlivých zložiek životného prostredia cudzorodými látkami a ostatnými kontaminantmi, ako aj aplikácia technológií využívajúcich alternatívne zdroje energie a obnoviteľné zdroje. Taktiež je potrebné aplikovať vhodné šetrné technológie obhospodarovania poľnohospodárskeho a lesného fondu a pod; (3) **aplikácie regulatívov krajinnokoekologicky optimálneho využitia územia do sektorových plánov** – je nevyhnutné stanoviť limity čerpania jednotlivých zdrojov výrobnými i nevýrobnými subjektmi tak, aby sa neuprednostňoval rozvoj jedného odvetvia na úkor druhého a aby sa predchádzalo vzniku konfliktov vyplývajúcich zo stretov záujmov jednotlivých odvetví; (4) **presadenie princípov trvalo udržateľného rozvoja vo vedomí obyvateľstva** – základom je vytvoriť účinný systém výchovy a vzdelávania v oblasti integrovaného manažmentu územia a v oblasti trvalej udržateľnosti. Jedine dostatočne vzdelané obyvateľstvo je schopné presadzovať princípy a kritériá trvalej udržateľnosti v reálnej praxi; (5) **presadenie účinných nástrojov** – zabezpečenie legislatívnej ochrany, ekonomických nástrojov a pod. – predovšetkým predpisov a noriem zabezpečujúcich racionálne využívanie prírodných zdrojov, ako aj ochranu človeka, jeho zdravia a jeho životného prostredia. Z tohto aspektu je potrebná aj realizácia účinných ekonomických nástrojov ako sú dane, odvody, poplatky a pokuty za znečisťovanie prostredia a poškodzovanie ľudského zdravia, ekonomické nástroje eliminujúce marginalitu regiónov, sociálne disparity a pod.

Základom integrovaného manažmentu krajiny je dôsledná analýza zdrojov

Vinohrady tvoria jeden z hlavných prvkov súčasnej krajinej štruktúry

Analýzy zdrojov musia byť zamerané na zhodnotenie kvalitatívnych a kvantitatívnych vlastností jednotlivých zdrojov územia a ich priestorovej diferenciácie, ktoré vytvárajú determinujúci potenciál a priestorovú bázu jeho rozvoja. Na základe genézy spracovanie analýz jednotlivých zdrojov možno rozdeliť do štyroch základných kategórií: (1) analýzy prírodných zdrojov – ide o charakteristiku zdrojov, ktoré vznikajú bez zásahu človeka, v dôsledku pôsobenia evolučných procesov prírody, (2) analýza kultúrohistorických zdrojov – analýza zdrojov vznikajúcich v dôsledku rozvoja spoločensko-teritoriálnych územných jednotiek, charakterizujúcich jednotlivé vývojové etapy rozvoja územia, (3) analýza ľudských zdrojov – analýzy zamerané na charakteristiku vlastností ľudského spoločenstva danej priestorovej jednotky, ktoré vytvára základnú hybnú silu jej rozvoja, a (4) analýzy sociálno-ekonomických podmienok – zamerané na zhodnotenie rozvoja jednotlivých odvetví, či už výrobných alebo obslužných v danom území a makroekonomických ukazovateľov.

Analýzy súčasného stavu využitia a ochrany zdrojov sú zamerané na zhodnotenie vplyvu, či už pozitívneho alebo negatívneho, antropických aktivít na jednotlivé zdroje. Základom tejto časti je spracovanie mapy využitia zeme, ktorá vytvára základnú priestorovú bázu pre hodnotenie využitia prírodných zdrojov. Súčasťou je aj hodnotenie nehmotných sociálno-ekonomických javov, ktoré podľa impaktu na jednotlivé zdroje je vhodné rozdeliť do dvoch základných skupín: antropické aktivity s pozitívnym vplyvom na zdroje a antropické aktivity s negatívnym vplyvom na zdroje.

Výstup integrovaného manažmentu krajiny

Výstupom je návrh na riešenie konfliktov a problémov vyplývajúcich zo stretov záujmov v krajine, ako aj návrh na prevenciu vzniku nových konfliktov a z nich vyplývajúcich problémov. Integrovaný manažment krajiny možno považovať za hlavný nástroj implementácie trvalo udržateľného rozvoja v reálnej praxi. Jeho aplikácia v praxi prispieje nielen k eliminácii environmentálnych problémov, ale prispieje tiež k celkovému posilneniu sociálno-ekonomického rozvoja daných oblastí v súlade s kapacitnými možnosťami prírodných zdrojov územia. Úspešná aplikácia integrovaného manažmentu územia si vyžiada aj rad celospoločenských opatrení na úrovni legislatívy, ekonomických nástrojov, ako aj na úrovni vzdelávania a výchovy v danej oblasti.

Zita Izakovičová

Ústav krajinej ekológie SAV

e-mail: ukrezita@savba.sk

Dokončenie zo str. 19

v rakúskom Bad Aussee, v roku 2000, sme prezentovali aj spomenutú výstavu fotografií. V roku 1998 sa konferencia konala prvýkrát vo svojej histórii na území krajiny bývalého socialistického bloku, v českej Teplej, a v roku 2002 XV. medzinárodnú konferenciu zorganizovalo naše Výskumné centrum európskej etnológie v Komárne. Rokovacím jazykom konferencie bola nemčina. O výsledkoch výskumu malých sakrálnych pamiatok na Slovensku referovalo viacero odborníkov. Klaudia Bugarová predstavila prícestné kríže okolia Košíc, Izabela Danterová malé sakrálné pamiatky obce Veľké Úľany. Ilona L. Juhász prednášala o folklorizovanom drevenom náhrobku (kopjafa), ktorý maďarské obyvateľstvo v súčasnosti používa ako pamätný stĺp, a považuje ho za maďarský národný symbol. Katarína Platznerová hovorila o postave sv. Jána Nepomuckého v ľudovej umeleckej tvorbe. Účastníci konferencie si mohli vypočuť aj prednášky maďarských, českých, rakúskych, nemeckých a belgických odborníkov. Časť príspevkov bola uverejnená v ročenke *Acta Ethnologica Danubiana*. Účastníci konferencie absolvovali aj poldňovú odbornú exkurziu, v rámci ktorej sa zoznámili so sakrálnymi pamiatkami okolia Komárna a Nových Zámkov. Medzi inými mohli vidieť napríklad nádhernú barokovú sochu sv. Jána Nepomuckého v Hurbanovej-Bohatej, obnovenú sochu Svätej Trojice a Kalváriu v Nových Zámkoch, i príkladne udržiavané sakrálné pamiatky vo Dvoroch nad Žitavou vrátane výstavy fotografií s názvom *Malé sakrálné pamiatky južného Slovenska*.

Pohľad na cintorín. Čučma, okres Rožňava (foto: I. L. Juhász, 2005)

V roku 2006 v spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity J. Selyeho v Komárne sme organizovali ďalšiu medzinárodnú konferenciu na tému malých sakrálnych pamiatok, pod názvom *Znaky v priestore*. Prednášajúci z Maďarska, Rumunska, Srbska a, samozrejme, zo Slovenska sa zaoberali hlavne metodologickými a terminologickými otázkami danej tematiky. Taktiež v roku 2006 vyšla reprezentatívna, trojjazyčná publikácia (Ilona L. Juhász – József Liszka: *Znaky v priestore I. Malé sakrálné pamiatky*. Šamorín 2006), ktorá prezentuje výber farebných fotografií Archívu malých sakrálnych pamiatok v Komárne.

József Liszka

riaditeľ Výskumného centra európskej etnológie, etnológ

Skalica – viac ako mesto

Mestá na Slovensku sa zobúdzajú a začínajú hľadať i uplatňovať nový spôsob plánovania, napr. Trenčín, Piešťany, Košice, a tiež Skalica. Súčasné metodiky územného plánovania neuspokojujú tvorcov územných plánov. Hľadanie nových spôsobov plánovania vyplýva zo skutočnosti, že územné plánovanie nerieši všetky fenomény a procesy v meste, ktoré ovplyvňujú život a kvalitu života v mestách, pretože nepokrývajú napr. sociálnu sféru a nevenujú sa ani ekonomickým otázkam či stratégii. Územný plán je silným legislatívnym nástrojom pre funkčné využitie územia, avšak neobsahuje jasne definovanú rozvojovú stratégiu a nepredstavuje komplexný prístup k tvorbe mestského prostredia. Doteraz používané metodiky územného plánovania strácajú na aktuálnosti a nové sú vyvíjané len jednotlivcami, pretože na Slovensku výskum v oblasti urbanizmu a územného plánovania nie je od čias rozpadu URBIÓN-u dostatočne podporovaný a propagovaný. „Nové trendy v plánovaní nie sú výsledkom reformy územného plánovania, ale prinieslo ich konštituovanie nového systému sociálno-ekonomického plánovania na základe zákona o podpore regionálneho rozvoja“ (Coplák 2005). Na príklade mesta Skalica chceme poukázať na možnosť nového, strategického prístupu k tvorbe koncepčných dokumentov, na nástup nového typu plánovania v území.

Mesto Skalica sa rozhodlo riešiť svoje problémy komplexne a zároveň sa rozhodlo dôsledne uplatniť princípy trvalej udržateľnosti v rozvoji mesta. Postupne si dávalo spracovávať rôzne dokumenty strednodobého a dlhodobého charakteru, ktoré presahujú svojou aktuálnosťou volebné obdobie, a to Stratégiu rozvoja mesta do roku 2020, Konceptiu rozvoja cestovného ruchu, Generel zelene mesta Skalica a Víziu rozvoja plôch zelene v kontexte na strategický rozvoj mesta. Práve uvedená Vízia rozvoja plôch zelene je dlhodobým dokumentom, ktorý ako podklad využíva vyššie uvedené dokumentácie. Vízia sa následne stala podkladom pre územný plán mesta Skalica a výstupy vízie budú zapracované do záväznej časti územného plánu.

Dlhodobá vízia rozvoja mesta má vytvoriť dlhodobý

Navrhovaná vstupná brána do Lesoparku Hájek z kameňa a dreva (autori Dobrucká, Škorvánek)

stratégiu s prioritným využitím plôch zelene v ekonomicko-ekologicko-environmentálnom a sociálnom rozvoji mesta. Tento cieľ v sebe nesie celý rad čiastkových cieľov, napr. hľadať v území mesta Skalica doteraz nevyužitý potenciál, poukázať na možnosti jeho využitia, podporiť kvalitu prostredia po stránke urbanisticko-architektonickej i ekologicko-environmentálnej, zvýšiť internú i externú atraktivitu krajinného aj urbánneho prostredia, podporiť identitu mesta, vytvárať novú identitu mesta pre návštevníkov i pre nasledujúce generácie žijúce v 3. tisícročí a pod. Uvedené ciele už skutočne presahujú možnosti jednotlivca, preto sa hlavný riešiteľ rozhodol pre experiment – zostaviť multiprofesijný riešiteľský kolektív, v ktorom mali zastúpenie urbanista, architekt, krajinný architekt, stratég, ekonóm, marketingový manažér, historik a sociológ. Členovia tímu boli z

akademickej pôdy (Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská technická univerzita v Bratislave) a z praxe (autorizovaní architekti). Významná spolupráca bola so zástupcami mesta, ktorí sa stali plnohodnotnými členmi tímu, doplnili kolektív o nové pohľady a zároveň ho rozšírili o profesijné zamerania na ekológiu, vinárstvo či archeológiu. Zostavenie širokého tímu bolo základným predpokladom na úspešné spracovanie zadanej úlohy. Dôležitým až rozhodujúcim momentom bola podpora vedenia mesta, ktoré viedlo s riešiteľmi významný dialóg v každej etape spracovania diela. Práve spoločné rokovania členov riešiteľského tímu, vrátane zástupcov mesta, boli náročné, pretože každá profesia mala inú predstavu o riešení úlohy, každá mala iné priority, presadzovala iné postupy, tiež používala vlastnú terminológiu, takže bolo potrebné najskôr hľadať „spoločnú reč“, stanoviť spoločné kritériá hodnotenia problému a hľadať spoločné priority a ciele. Práca tímu nadviazala tiež na najnovšie svetové trendy (charty, dohovory, legislatívu), na kladné príklady riešenia rozvoja miest na princípe trvalej udržateľnosti v zahraničí (najmä družobné mesto Skalice v SRN – Freiburg) a pri riešení bol tiež využitý grantový projekt APVT č. 20-032104 *Metodika tvorby strategického rozvojového plánu obce*, ktorý je riešený na Fakulte manažmentu UK v Bratislave. Nosným princípom sa stala multiprofesijná spolupráca externých špecialistov a interných odborníkov priamo z mesta, komunikácia s autormi iných dokumentácií, komunikácia so spracovateľom územnoplánovacej dokumentácie (ÚPD), komunikácia so zástupcami investičnej skupiny v Skalici a pod.

Mottom celého projektu sa stal slogan „Skalica – viac ako mesto“. Ústredným motívom je rozvoj mesta na princípe trvalej udržateľnosti a kvalita v každom smere (kvalita života, kvalita prostredia, kvalita bývania, humanizácia, rast počtu obyvateľov, atraktivita a pod.). Skalica si predsavzala byť lídrom slovenských miest práve v kvalitatívnych a inovatívnych prístupoch. Táto vízia bola následne pretavená do polohy stratégie,

Ukážka riešenia priestoru so spoločenskou funkciou v Lesoparku Hájek, Františkánska záhrada (autori Dobrucká, Škorvánek)

t. j. cesty dosahovania stanovených cieľov. Stratégia sa opiera najmä o rozhodovacie procesy v mestskom manažmente a o zapracovanie všetkých kľúčových aspektov rozvoja do systému limitov a regulatívov územného plánu. Mesto má ďalší fenomén – na území mesta sa stretávajú tisícročia vo svojich dobových prejavoch. Táto filozofická myšlienka toku tisícročí sa prejavila najmä pri riešení plôch zelene a navrhovaní rôznych prvkov v interiéri mesta.

Výstupom vízie je niekoľko: spracovávanie konkrétnych projektov na jednotlivé plochy zelene, aplikácia návrhov do územného plánu, prehodnotenie niektorých už spracovaných štúdií (napr. riešenie zón bývania, prehodnotenie podmienok vstupu obchodných refazcov), podpora génia loci celým radom drobných prvkov v interiéri mesta a pod. Plochy zelene tiež získavajú na význame v sídelnej štruktúre, stávajú sa jednak sociálno-ekonomickým prvkom v sídelnej štruktúre, ale aj ekologicko-environmentálnym a urbanisticko-architektonickým prvkom. Plochy zelene boli rozdelené do určitých tematických okruhov podľa svojho potenciálu a lokalizácie (okruh predhistorický, historický, okruh 20. storočia, futuristický okruh, výstavný okruh, rekreačný okruh). Tematické okruhy odzrkadľujú významnosť jednotlivých plôch a tiež ich vzá-

- v októbri 2006 víziu schválilo vedenie mesta,
- v novembri 2006 začalo verejné prerokovanie vízie (vízia bola zverejnená na internete, na webovej stránke mesta Skalica),
- v decembri 2006 víziu a memorandum schválilo zastupiteľstvo mesta,
- v decembri malo byť memorandum k dispozícii na verejných miestach, neskôr bude rozposlané do všetkých domácností v Skalici, takže verejnosť bude informovaná,
- december 2006 rokovanie so spracovateľom nového územného plánu mesta Skalica, kde sa dohodlo zapracovanie výstupov do ÚPD,
- od decembra 2006 sa pripravujú prvé štúdie v súlade so spracovanou víziou mesta. Tak sa začínajú uplatňovať hlavné myšlienky a hlavná filozofia tvorby prostredia a rozvoja mesta Skalica na princípe trvalej udržateľnosti.

Základným rizikovým momentom naplňovania vízie a výsledkov tejto práce je zachovanie kontinuity v rozhodovacích procesoch v meste. Zmena vedenia mesta a zmena celkovej stratégie a prístupu k budúcnosti by významným spôsobom ovplyvnili celý rozvojový proces. Je veľmi dôležité, aby občania i zástupcovia mesta prijali spracovanú koncepciu, stotožnili sa s ňou a pokračovali v jej naplňovaní.

Návrh na riešenie Františkánskej záhrady pri Františkánskom kláštore, vinič nesmie chýbať

jomné koncepčné a synergické súvislosti. Obyvatel' mesta či návštevník si tak môže zvoliť trasu pohybu po meste podľa vlastného záujmu a kondície. Vízia teda preferuje využitie plôch zelene ako určitého potenciálu v rozvoji mesta. Ďalším výstupom diela je Memorandum mesta, ktoré v krátkom texte vystihuje hlavné ciele mesta v nasledujúcom období v horizonte 15 - 20 rokov. Dôležitým momentom je informovanosť verejnosti o tvorbe vízie i o jej výsledkoch. Vízia mala nasledovný priebeh tvorby a schvaľovania:

- v roku 2005 bol spracovaný Generel zelene, Koncepcia rozvoja turistického ruchu, Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja – dôležité podklady pre spracovanie vízie,
- v roku 2006 boli spracované doplnky k ÚPD a iné dokumenty, ktoré víziu využila,
- v auguste - septembri 2006 bola spracovaná vlastná vízia,

ni. Napr. už spomínaný Freiburg v SRN uskutočňoval svoju koncepciu a mestotvornú politiku po dobu takmer 40 rokov! Trpezlivosť ruže prináša. V súčasnosti začali práce na štúdiu realizovateľnosti celého komplexného projektu. Ako prvý sa bude zrejme realizovať „výstavný okruh“, preto štúdia realizovateľnosti je zameraná najmä na problematiku organizácie výstavy a na ekonomicko-finančnú analýzu výstavy, na optimalizovanie rozsahu výstavy a pod. Ide o vybrané plochy zelene, na ktorých by sa mala realizovať „krajinná výstava“ asi v roku 2011 ako prvá výstava svojho druhu na Slovensku, avšak v primeranom rozsahu a v možnostiach mesta Skalica. Nasledujúce mapy a vizualizácie riešenia niektorých plôch zelene dokumentujú začiatie realizácie vízie v jej prvej etape.

Anna Dobrucká

autorizovaná krajinná architektka

Slovenská komora architektov

e-mail: adobrucka@gmail.com

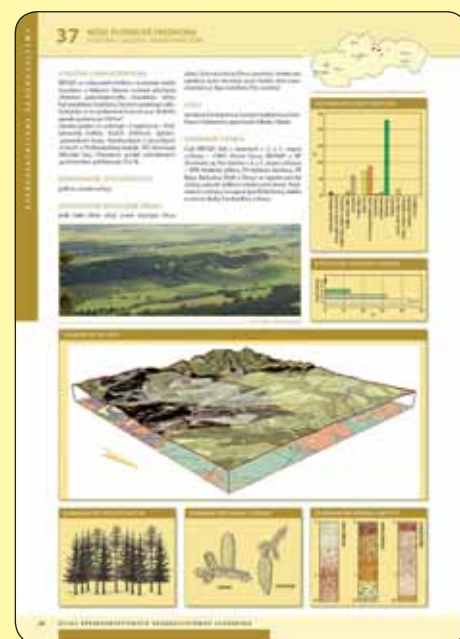
Atlas reprezentatívnych geoeosystémov

Ústav krajinej ekológie SAV v spolupráci s Ministerstvom životného prostredia SR, Ministerstvom školstva SR a firmou Esprit, s. r. o., po Atlase krajiny SR uvádza na trh svoje druhé atlasové dielo - **Atlas reprezentatívnych geoeosystémov SR**. Atlas okrem predstavenia novej koncepcie ochrany prírody, čiastočne vedecky, ale trochu aj populárne

opisuje regióny a typy krajiny (typy REPGES), ktoré sa nachádzajú na území Slovenska – samozrejme, na určitej úrovni podrobnosti, aby predstavovali dominantné, **reprezentatívne jednotky**, ktoré môžu byť podrobne členené na tisíce ďalších, špecifických jednotiek.

Tieto reprezentatívne krajinné jednotky sa odborným názvom nazývajú **geoeosystémy**, pričom tento názov hovorí o tom, že popisujeme tak ich neživý obsah, ako aj potenciálnu vegetáciu, súčasné využitie a ochranu týchto jednotiek. Dielo pozostáva zo štyroch základných častí (pozri prílohu, s. 6).

Rozvoj Bratislavy podľa krajinnoekologických limitov a potenciálov

Pre urbánne ekosystémy je charakteristické, že sa na malej ploche koncentruje množstvo obyvateľov a vyskytuje sa veľa činností s rôznym vplyvom na životné prostredie. Environmentálne problémy vznikajú v dôsledku enormného rastu mesta na úkor prírodného prostredia, rozrastaním sa najmä obytných plôch na úkor poľnohospodárskej pôdy, splnutím priemyselných a obytných zón a pod. Urbánne ekosystémy predstavujú špecifické systémy, ktoré zahŕňajú prvky abiotické, biotické a sociálno-ekonomické integrované v priestorových jednotkách, medzi ktorými sú vzájomné vzťahy. Dominujú v nich predovšetkým intenzívne sociálno-ekonomické väzby, ktoré určujú, podmieňujú a ovplyvňujú vlastnosti abiotických, ale najmä biotických prvkov, čím dochádza k zmene prirodzených funkcií a vlastností ekosystémov. Zmeny v ekosystéme nadobúdajú rôzne prejavy v závislosti od intenzity a dĺžky antropického tlaku. V urbánnych ekosystémoch tak dochádza k nepredvídaným reakciám, ktoré narušujú a znižujú kvalitu životného prostredia.

Optimálny rozvoj mesta, kde sa prelína obytný, výrobný, rekreačný a iný priestor, určuje urbanistická činnosť, ktorá by mala vytvárať predpoklady na kvalitnú architektonickú tvorbu a priaznivé životné prostredie obyvateľov. Nový rozmer tvorby územných plánov vyplýva z novely zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku, v ktorom väčší priestor dostáva aj krajinnoekologické plánovanie zamerané na **krajinnoekologicky optimálne priestorové usporiadanie a (funkčné) využívanie**

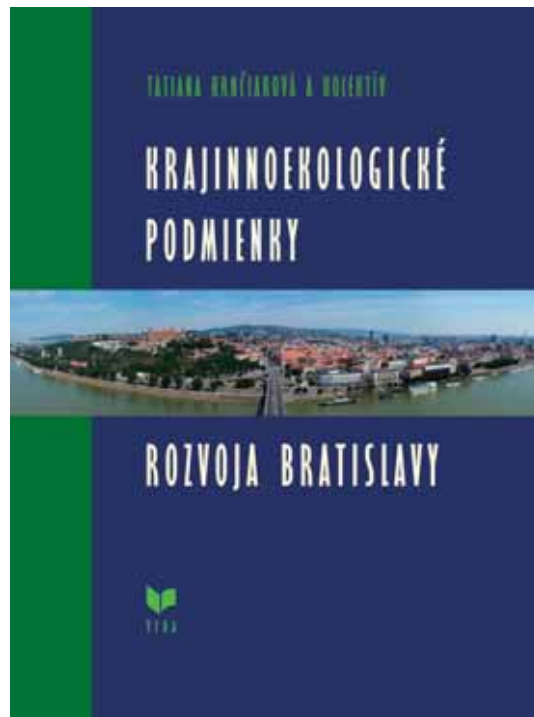
území - krajinnoekologický (krajinný) plán.

V rámci projektu APVV-51-035102 Tvorba environmentálnych limitov pre udržateľný rozvoj územia (na príklade modelových území) bolo spracované krajinnoekologické hodnotenie mesta Bratislavy, ktoré vyústilo do krajinnoekologického plánu mestských častí. Pri súčasnom plánovaní a rozvoji mesta Bratislavy dochádza k veľkým investičným zámerom bez rešpektovania potenciálu územia a chýbajúceho krajinnoekologického hodnotenia. Urbanistický rozvoj mesta je potrebné usmerniť v súlade s krajinnoekologickým predpokladom - **potenciálom územia a krajinnoekologickými limitmi rozvoja územia**. Súčasná Bratislava sa rozprestiera na ploche 368 km², z toho 148,5 km² je poľnohospodárska pôda, 59,8 km² zastavaná plocha a nádvoria a 159,7 km² tvoria spolu vodné plochy, lesy a ostatné plochy. Územie mesta sa člení na 5 okresov, 17 mestských častí a 20 katastrálnych území.

Východiskovým podkladom pre stanovenie krajinnoekologického hodnotenia územia bola metodika krajinnoekologického plánovania (metodika LANDEP), ktorá predstavuje metodický postup hodnotenia urbánnej krajiny na základe ekologických a sčasti aj environmentálnych princípov. Jednou z hlavných príčin vzniku nesúladu vo využívaní krajiny je nepoznanie vlastností krajinných prvkov a ich vzájomných vzťahov. Na tieto účely bol vypracovaný metodický postup optimálneho priestorového usporiadania a funkčného využívania územia (krajinnoekologický plán) s prihliadnutím na krajinnoekologické, kultúrohistorické a sociálno-ekonomické podmienky.

a) **Krajinnoekologická analýza** bola zameraná na získavanie vstupných informácií o vlastnostiach prvkov krajiny, a to abiotických, biotických a sociálno-ekonomických. Veľká dynamika zmien vo využívaní mesta spôsobila, že mnohé podklady bolo potrebné priebežne aktualizovať, napr. druhotnú krajinnú štruktúru, počet a rozlohu chránených území a pod.

Prírodné podmienky (hlavne abiotická analýza) určujú základ využívania každého územia. Do hodnotenia vstúpili predovšetkým informácie o geologickom podklade, reliéfe, pôde, vode a klíme. Tieto podmienky sú v mestských aglomeráciách veľmi ovplyvnené, zmenené a často aj umelo vy-

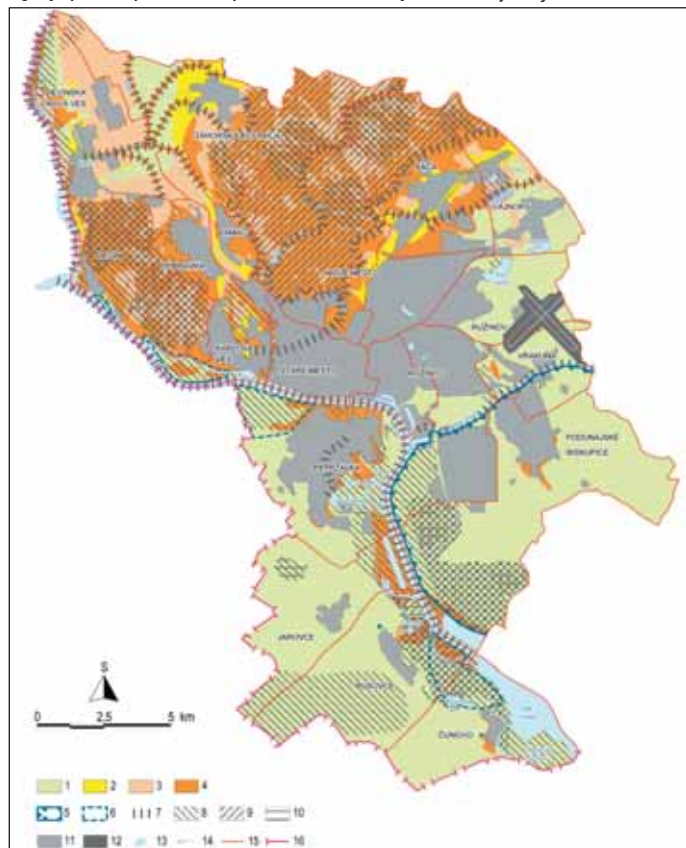

tvořené. Výstup tvorili mapy: geomorfologické členenie, geologický podklad, sklon reliéfu, pôdne typy, oslnenie reliéfu a typy klímy.

Druhotná krajinná štruktúra reprezentovaná hmotnými prvkami využitia krajiny, ktoré človek ovplyvnil, čiastočne alebo úplne pozmenil, pričom vytvoril aj nové umelé prvky. V súčasnej dobe vyplňajú celý zemský povrch. Sú to prvky reálnej vegetácie, prvky substrátu, prvky vód, prvky poľnohospodárskeho využitia pôdy a urbanistické (technické) prvky a objekty. Výstup tvorili mapy: druhotná krajinná štruktúra a hlavné skupiny biotopov.

Prírodné a kultúrne hodnoty identifikujú všetky mimoriadne prírodné hodnoty v krajine, ako sú chránené územia, prvky územného systému ekologickej stability a významné prírodné zdroje, ktoré je potrebné zachovať a chrániť pre genofond, biodiverzitu a pod. Druhú časť tvoria významné pamiatky (pamiatkový fond) a krajinnárske štruktúry, ktoré dotvárajú typický krajinný ráz územia. Mapujú a charakterizujú sa najmä všetky chránené prvky krajiny, ako aj prvky s mimoriadnymi hodnotami zatiaľ nechránené. Výstup tvorili mapy: ochrana prírody a územný systém ekologickej stability, ochrana prírodných zdrojov a kultúrohistorické pamiatky.

Stresové (rizikové) faktory reprezentované nehmotnými prírodnými i antropogénnymi podmienkami i javmi a procesmi v krajine, ktoré spôsobujú rôzne environmentálne problémy, predovšetkým ohrozenie ekologickej stability a kvality prírodných zložiek (vody, pôdy, ovzdušia a následne aj vegetácie a živočíšstva), ako aj ohrozenie kvality životného prostredia človeka a jeho zdravia. Stresové faktory a krajinnoekologicky pozitívne prvky sú súčasťou terciárnej krajinnnej štruktúry. Výstup tvorili mapy: vybrané geofyzikálne a geodynamické javy, kvalita ovzdušia, kvalita vodných zdrojov, degradované pôdne zdroje a imisne poškodená vegetácia.

Vhodnosť využívania územia na ornú pôdu podľa abiotických a ekologických limitov:

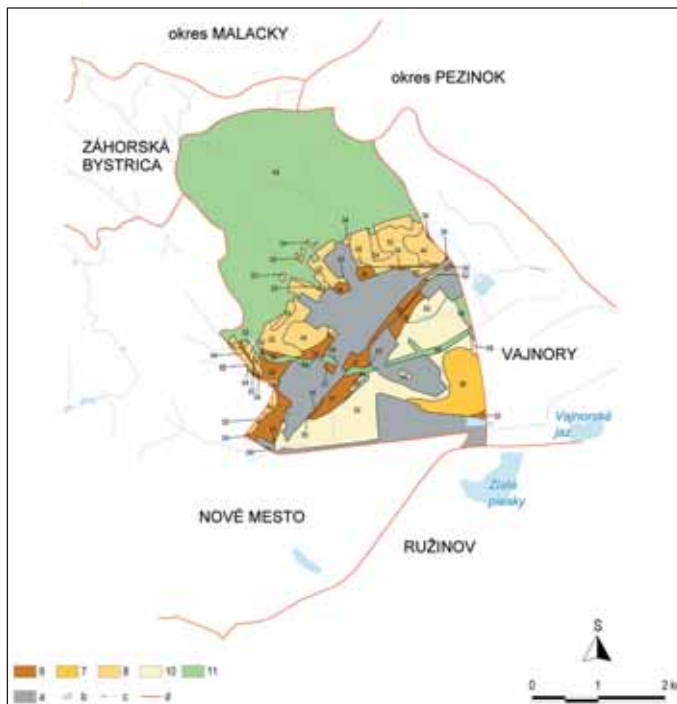
Stupne vhodnosti využívania územia podľa abiotických limitov (legenda č. 1 - 4, farebná škála),
stupne vhodnosti využívania územia podľa ekologických limitov (legenda 5 - 10, šrafáž)

b) Krajinnoeologická syntéza predstavuje tvorbu, charakterizovanie a klasifikáciu homogénnych priestorových areálov s približne rovnakými krajinnoeologickými vlastnosťami. Realizácia syntéz spočívala v postupnej superpozícii analytických máp, z ktorých sme vytvorili 3 čiastkové syntézy: abiotickú a bioticko-ekologickú syntézu a syntézu stresových faktorov. Vytvorené homogénne priestorové areály sú nositeľmi rovnakých prírodných a sociálno-ekonomických vlastností, a teda aj rovnakého zaťaženia územia antropickou činnosťou, ako aj rovnakého využívania.

c) Krajinnoeologická interpretácia sa spracováva pomocou analytických, čiastkovo syntetických až syntetických vlastností krajiny a určuje účelové (funkčné) vlastnosti krajiny ako pomocné kritérium na lokalizáciu činností a využívania v krajine. Zamerali sme sa na 3 okruhy: zraniteľnosť krajiny voči negatívnym procesom, krajinnoeologickú významnosť územia (prírodnú a kultúrohistorickú) a zaťaženie krajiny (environmentálne problémy). Výstup tvorili mapy: ekologická významnosť územia, kultúrohistorická významnosť územia, územný priemet ekologických pozitívnych prvkov, územný priemet stresových faktorov, environmentálne problémy ohrozenia vodných zdrojov, environmentálne problémy ohrozenia pôdných zdrojov, environmentálne problémy ohrozenia ochrany prírody, ekologickej stability a biodiverzity a environmentálne problémy ohrozenia zdravia obyvateľstva a životného prostredia.

d) Krajinnoeologická evalvácia (hodnotenie) má významné postavenie v rámci metodiky LANDEP, nakoľko pomocou nej sa stanovuje vhodnosť využívania krajiny – vhodnosť lokalizácie vybraných činností. Dochádza tu ku konfrontácii požiadaviek jednotlivých činností na krajinnoeologické podmienky so skutočne existujúcimi hodnotami krajiny pomocou limitov. Limit je prahová hodnota, najvyššie prípustná hodnota sledovaného ukazovateľa krajiny (alebo súboru ukazovateľov) pre navrhovanú činnosť, ktorú človek stanovil na zabezpečenie bezkonfliktného využívania krajiny. Vyjadruje súbor podmienok a javov, ktoré tvoria vhodné predpoklady pre navrhované činnosti a život človeka na Zemi bez výrazného narušenia, resp. ohrozenia zložiek, väzieb a procesov v krajine. Krajinnoeologické limity vyplývajú jednak z legislatívnych predpisov a noriem a jednak z vlastností krajiny (analytických, syntetických a interpretačných). Pri navrhovaní činností a využívania sme vychádzali z charakteru spracovaného územia, pričom sme vybrali 7 hlavných skupín činností: bytovú výstavbu, rodinnú výstavbu, ornú pôdu (poľia), vinice, sady a záhrady, letnú rekreáciu a zimnú rekreáciu. Navrhovali sme len tie činnosti, ktoré predstavujú veľkoplošný záber územia. Ostatné činnosti a zariadenia sme neuvažovali, lebo si vyžadujú špecifické lokalizačné podmienky, ktoré prekračujú rámec krajinnoeologického hodnotenia a rozhodovania (napr. vodné plochy, cesty, skládky a pod.). Nehodnotili sme bodové, líniové a málo frekvencované využívanie územia. Rozhodovací proces prebiehal v rozhodovacích tabuľkách – maticiach. Stanovili sme abiotické, biotické (ekologické) a sociálno-ekonomické (ekosozologické, kultúrohistorické a hygienické) limity.

e) Krajinnoeologická propozícia (návrhy) je zameraná na prenos nelimitovaných činností a využívania z rozhodovacej tabuľky do mapy a stanovenie krajinnoeologicky optimálnej (únosnej) štruktúry krajiny a návrh opatrení na zmiernenie negatívnych dôsledkov ľudskej činnosti v krajine. Takéto usporiadanie súčasne zabezpečuje vyhovujúcu ekologickú stabilitu priestorovej štruktúry krajiny, ochranu a racionálne využívanie prírody, biodiverzity a prírodných zdrojov, územný systém ekologickej stability a bezprostredné životné prostredie človeka. Územie mesta Bratislava je prevažne zastavané, preto rozhodovanie, ako aj návrhy sa dotýkali územia, ktoré sa v súčasnosti využíva hlavne na poľnohospodárske a sčasti aj na lesohospodárske účely. Predkladané návrhy možno rozdeliť do 2 výstupov:

Krajinnoeologický plán mestskej časti Bratislava-Rača: Krajinnoeologický potenciál (legenda 6 - 11, farebná škála), krajinnoeologická vhodnosť využívania územia (číselné kódy na mape)

• **Návrh optimálneho využívania územia pre 7 činností** (bytovú výstavbu, rodinnú výstavbu, ornú pôdu, vinice, sady a záhrady, letnú rekreáciu a zimnú rekreáciu) v rámci celého mesta. Vhodnosť využívania vyplýva z abiotických, ekologických a hygienických limitov. Pre každú činnosť bol vypracovaný samostatný mapový výstup: vhodnosť využívania územia na požadovanú činnosť podľa abiotických limitov (7 máp), vhodnosť využívania územia na požadovanú činnosť podľa abiotických a ekologických limitov (7 máp), krajinnoeologická vhodnosť využívania územia na požadovanú činnosť (7 máp).

• **Krajinnoeologický plán mestských častí**, ktorý je založený na krajinnoeologickej vhodnosti, na stanovení potenciálu územia a poskytuje alternatívny návrh využívania daného územia. Návrhy sú doplnené krajinnoeologickými opatreniami na zmiernenie hlavných negatívnych vplyvov. Predkladaný metodický postup je konkrétny spôsob, ako by sa mali rešpektovať krajinnoeologické limity pri rozhodovaní o rozvoji územia mesta v budúcnosti. Vysoká zastavanosť územia mesta nedovoľuje rozhodovať vždy podľa krajinnoeologických predpokladov využívania územia. V mnohých prípadoch je využívanie územia už nemenné, preto možno určiť, resp. doplniť, len intenzitu využívania a návrh opatrení.

Výstup tvorili mapy: krajinnoeologický plán pre 17 mestských častí.

Za posledné obdobie nastali vo využívaní mesta Bratislava značné zmeny, ktoré sa prejavili nielen v zmene využívania krajiny, ale aj v zmene vývoja chránených území a uplatnení územného systému ekologickej stability. Najviac atakovaným územím sú v súčasnosti poľnohospodársky využívané pozemky (orná pôda, vinice a sady). Pre priaznivý rozvoj mesta Bratislava je potrebné znížiť záber ornej pôdy a pôdy pod vinicami na zástavbu; záber lesnej pôdy a výrub stromov za účelom vytvorenia „rekreácie v prírode“ a zamedziť zahusťovaniu zástavby, čím dochádza k rušeniu trávnatých plôch, ihrísk a k výrubu mestskej vegetácie. V ďalšom rozvoji mesta je potrebné:

- zachovať a revitalizovať plochy existujúcej prirodzenej vegetácie (podunajské lužné a malokarpatské lesy),
- zabezpečiť požadovanú ochranu chráneným územiam, prírodným zdrojom a kultúrnym pamiatkam,
- zachovať charakteristické krajinné štruktúry (vinice),
- znížiť a chrániť záber kvalitnej ornej pôdy na zástavbu, chrániť pôdu pod vinohradmi,
- znížiť výrub stromov (mestskej vegetácie) a záber trávnatých plôch na zástavbu,
- stanoviť stupeň zahusťovania zástavby (vyčleniť nezastaviteľné plochy mesta),
- zachovať historické a prírodné siluety mesta,
- dodržať spoločenské a kultúrne konvencie pri rozvoji mesta,
- regulovať rozvoj podľa krajinnoeologických limitov, nepreferovať skupinové záujmy,
- zlepšovať kvalitu životného prostredia.

Celý postup bol spracovaný v monografii Hrnčiarová a kolektív (2006): Krajinnoeologické podmienky rozvoja Bratislava (Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav krajinnnej ekológie SAV, Bratislava, 316 strán). Dôraz bol kladený na zostavenie relevantných krajinnoeologických podkladov, vypracovanie syntéz a ich zhodnotenie pre ďalší rozvoj mesta Bratislava. Práca predstavuje jednak metodický postup – návod riešenia aj pre iné územia a jednak implementáciu krajinnoeologických podkladov do praxe. Takéto hodnotenie má veľký význam, pretože rozhodovanie o budúcom rozvoji mesta prebieha na základe vedeckých poznatkov s aplikáciou do praxe. Všetky grafické podklady tvoria významný podklad tejto aplikácie. Rozvoj územia je potrebné zosúladiť s prírodným potenciálom územia, definovať environmentálne problémy a rozhodovať podľa krajinnoeologických limitov.

Publikácia je určená pre územných plánovačov, krajinných ekológov, pre pracovníkov v štátnej správe ako pomôcka na vysokých školách pre pedagógov a študentov, pre vedeckých pracovníkov na zdokonaľovanie metód zameraných na environmentálne hodnotenie krajiny, pre doktorandov, ochrancov prírody a pre všetkých, ktorým nie sú ľahostajné problémy životného prostredia.

Tatiana Hrnčiarová,
Ústav krajinnnej ekológie SAV
e-mail: tatiana.hrnčiarova@savba.sk

Prínos vysokých škôl pri plnení Národného programu implementácie Európskeho dohovoru o krajine

Vysoké školy (VŠ) predstavujú základ vedeckého a výskumného potenciálu krajiny. Zároveň tvoria dôležité prepojenie medzi vedomosťami a ich odovzdávaním pre potreby spoločnosti, ktoré sa realizuje dvoma cestami:

- Prípravou budúcich riadiacich pracovníkov. Táto príprava zahŕňa aj výchovu učiteľov, ktorí zohrávajú najdôležitejšiu úlohu v zabezpečovaní výchovy a vzdelávania na základných a stredných školách.

- Výskumno-odbornou činnosťou a šírením jej výstupov a výsledkov.

Verejná správa môže tento potenciál vysokých škôl využiť aj pri implementácii medzinárodných záväzkov (Kozová: *Záväzky vyplývajúce pre Slovensko z platných medzinárodných dohovorov podporujúcich implementáciu Európskeho dohovoru o krajine*, Zborník z 10. Medzinárodnej konferencie: Krajina – Človek – Kultúra, Banská Bystrica, 3. – 4. máj 2006, v tlači). Cieľom článku je ukázať na príklade Európskeho dohovoru o krajine (EDoK) a úlohu vyplývajúcu z programu jeho implementácie význam partnerstiev medzi verejnou správou a VŠ (MŽP SR: *Národný program implementácie Európskeho dohovoru o krajine*, august 2006). Navrhujeme príklady nástrojov, využívajúcich zapojenie VŠ a poukazujeme na možné zdroje ich financovania (*Operačný program Vzdelávanie a Operačný program Výskum a vývoj*, MŠ SR, november 2006) a na ich užitočnosť, resp. synergický efekt, z hľadiska plnenia cieľov ďalších strategických procesov (napr. *Akčný plán Stratégie výchovy a vzdelávania k trvalou udržateľnému rozvoju na všetkých stupňoch škôl v SR a v systéme celoživotného vzdelávania*. MŠ SR a MŽP SR, december 2006 – návrh).

Spolupráca VŠ na príprave a plnení programu implementácie EDoK

Odborníci z VŠ už v r. 2004 – 2005 iniciatívne vstúpili do spolupráce na príprave odborného prekladu textu EDoK, analýze princípov a záväzkov vyplývajúcich z tohto dohovoru a príprave *Návrhu na zabezpečenie podmienok pre implementáciu EDoK v SR* (MŽP SR, marec 2006) a Kozová, Mišíková a Kršáková: *Krajinnokoologický výskum, prax a vzdelávanie ako východisko pre program implementácie Európskeho dohovoru o krajine v Slovenskej republike*, ALFA SPECTRA, STU, zvlášťne číslo, Roč. 9, 2005, s. 22 – 25). Najdôležitejšia úloha nás však ešte čaká, a tou je účinná implementácia dohovoru.

Implementácia EDoK vyžaduje od zmluvných strán zabezpečiť súbor opatrení, na plnení ktorých sa budú spolu s ďalšími vedeckými a odbornými inštitúciami významne podieľať aj VŠ. Sú to predovšetkým úlohy špecifikované v čl. 6 EDoK, vyžadujúce zvyšovať povedomie verejnosti, verejných orgánov a súkromných organizácií o hodnote krajiny a analyzovať súčasnú situáciu vo vzdelávacích a výchovných procesoch vzťahujúcich sa ku krajine koncepcii, ochrane, plánovaniu a manažmentu krajiny. Vysoké školy ako významné vedecké inštitúcie môžu svojou kapacitou prispieť aj k plneniu ďalších odborných úloh, medzi ktoré patrí: zaviesť a realizovať krajinné koncepcie (čl. 5 (b) EDoK); analyzovať a zhodnotiť úroveň integrácie krajiny do územného plánovania, regionálneho rozvoja a odvetvo-

Letnú školu DROPIE 2006 zorganizovala SAŽP v spolupráci s UMB Banská Bystrica

vých plánovacích systémov (čl. 5 (d) EDoK) a identifikovať a hodnotiť cieľovú kvalitu krajiny (čl. 6 (c), 6 (d) EDoK).

Vysoké školy by sa vzhľadom na svoj odborný potenciál a medzinárodné kontakty mali stať významným partnerom pri plnení prakticky všetkých úloh v rámci štyroch hlavných pilierov Programu implementácie EDoK v SR, ktorými sú:

I. Inštitucionálna podpora – cieľom je pripraviť požadovanú legislatívu upravujúcu princípy krajinného plánovania,

II. Propagácia – cieľom je zabezpečiť informačnú kampaň, prácu s verejnosťou, spoluprácu s médiami a vzdelávanie odborníkov,

III. Spolupráca – cieľom je zabezpečiť spoluprácu na národnej a medzinárodnej úrovni,

IV. Odborná podpora – cieľom je identifikovať typy krajiny, typický krajinný ráz, významné krajinné prvky a cieľovú kvalitu krajiny.

Pri úlohách implementácie EDoK súvisiacich so vzdelávaním a výchovou je možné veľmi dobre nadviazať na koncepciu a všeobecne prijímanú realizáciu environmentálnej výchovy a vzdelávania. V tabuľke (pozri prílohu, s. 7) prezentujeme aktuálny stav prípravy vysokokvalifikovaných odborníkov na plnenie odborných úloh priamo súvisiacich s ochranou, manažmentom, plánovaním a tvorbou krajiny na slovenských univerzitách v akad. r. 2006/2007. Okrem VŠ, ktoré majú vo svojej ponuke študijné programy zamerané na ochranu, manažment, plánovanie a tvorbu krajiny, sú však pre výchovu odborníkov dôležitých pre implementáciu programu EDoK významné aj vysoké školy zamerané na verejnú správu, národné a regionálne strategické plánovanie, regionálny rozvoj, ekonomiu atď. Okrem výchovy relevantných odborníkov môžu tieto VŠ zásadným spôsobom prispieť k lepšej implementácii EDoK aj plnením viacerých odborných a procesných úloh prog-

ramu implementácie EDoK, napr. poskytnutím expertízy pri vytváraní poradných orgánov, zabezpečovaní účinných mechanizmov na účasť verejnosti, spracovaním odborných štúdií a pod. Dokonca sa príslušné VŠ môžu uchádzať aj o úlohy ako „vytvoriť jednotný vizuál kampane“ alebo „vytvoriť internetovú stránku“ a ďalšie – v prípade, že sa ich príslušné orgány rozhodnú outsourcovať, t. j. zadávať externým partnerom/dodávateľom za rámec príslušných priamo riadených organizácií rezortu.

Z hľadiska zabezpečenia odborných a expertíznych úloh EDoK je možné vychádzať z dlhoročných medzinárodne uznávaných vedeckých a výskumných výsledkov v oblasti prírodovedných, technických, humanitných a ďalších odborov súvisiacich s ochranou, manažmentom, plánovaním a tvorbou krajiny a hodnotením jej krajinného rázu.

Synergické strategické iniciatívy

V tejto časti chceme poukázať na vybrané časti troch národných dokumentov, ktorých implementácia môže mať výrazne synergický účinok na implementáciu EDoK. Ide o vyššie spomínané operačné programy Vzdelávanie a Výskum a vývoj a akčný plán stratégie výchovy a vzdelávania. Tieto dokumenty významnou mierou podporujú formálne, ale aj neformálne a informálne vzdelávanie (ktoré majú v implementačnom procese EDoK osobitne významné postavenie) a tvorbu inštitucionálnych základní pre výskumné činnosti.

Akčný plán *Stratégie výchovy a vzdelávania k trvalou udržateľnému rozvoju na všetkých stupňoch škôl v SR a v systéme celoživotného vzdelávania* zabezpečuje implementáciu *Stratégie EHK OSN pre výchovu k udržateľnému rozvoju* (CEP/AC.13/2005/3/Rev.1, Vilnius, 2005). Akčný plán je rozdelený na tri časti: prvá je venovaná prierezovým úlohám, dôležitým pre všetky sektory výchovy a vzdelávania (formálne, neformálne a informálne), druhá časť je venovaná regionálnemu školsktvu a ďalšiemu vzdelávaniu a tretia vysokému školstvu.

Akčný plán pre VŠ je rozdelený do piatich hlavných pilierov (suplánov):

a) Inštitucionálne kapacity pre zabezpečenie implementácie Stratégie EHK v rámci VŠ na Slovensku – cieľom je budovanie potrebných inštitucionálnych kapacít na plnenie stanovených opatrení a zabezpečenie koordinácie plnenia Stratégie EHK s ďalšími súvisiacimi medzinárodnými záväzkami SR.

b) Výchova a vzdelávanie – cieľom je vypracovať kritériá na skvalitnenie výchovy a vzdelávania k trvalo udržateľnému rozvoju a integrovanie tejto problematiky do predmetov všetkých študijných odborov s využitím inovatívnych metód výučby na všetkých stupňoch vysokoškolského štúdia.

c) Výskum – pôjde predovšetkým o posilnenie vzájomnej spolupráce univerzít a ďalších vysokoškolských inštitúcií, ústavov SAV a ďalších výskumných ústavov v rámci Slovenska a posilnenie medzinárodnej spolupráce v rámci úloh zameraných na rozvoj nových didaktických metód a prístupov k výchove a vzdelávaniu k trvalo udržateľnému rozvoju.

d) Inštitucionálna výkonnosť – cieľom je posilniť partnerskú spoluprácu medzi všetkými zainteresovanými subjektmi v rámci VŠ (s dôrazom na zapojenie študentov) a zlepšiť ich riadenie a prevádzku. Vysoké školy sa usilujú vypracovať také riadenie svojich organizácií (a súvisiacich zariadení), aby sa stali „trvalo udržateľnými univerzitami/VŠ“.

e) Komunikácia, koordinácia a kooperácia, ktorá sa bude realizovať v dvoch hlavných oblastiach:

- **Vzájomná spolupráca VŠ s ďalšími typmi škôl a inštitúcií v SR zabezpečujúcimi celoživotné vzdelávanie** – cieľom je vzájomne si odovzdávať najlepšie dosiahnuté praktické skúsenosti, pomoc VŠ pri zavádzaní „zelených/trvalo udržateľných“ škôl, organizovanie letných škôl pre učiteľov základných a stredných škôl („rekvalifikácia“ učiteľov), spolupráca na príprave učebníc, učebných materiálov, prípadových štúdií a pod. Dôležitou úlohou bude vytvorenie „portálu – informačnej siete“ s informáciami o výchove a vzdelávaní k trvalo udržateľnému rozvoju, o pozitívnych výsledkoch „zelených vysokých škôl“, vyššie zapojenie slovenských VŠ do medzinárodných sietí/asociácií podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj a účinnejšia spolupráca s ďalšími subjektami (výskumné a vývojové inštitúcie, MVO a pod.).

- **Posilnenie partnerskej spolupráce s miestnou komunitou/regiónom** – cieľom je postupne rozšíriť spoluprácu VŠ s miestnou komunitou, miestnymi podnikateľmi a ďalšími subjektmi a podieľať sa na komunitných/regiónálnych projektoch podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj a zavádzajúcich miestnu Agendu 21.

Najmä vyššie uvedené piliere, zaradené do bodov b) a e) prinesú významnú podporu aj plneniu úloh EDoK.

Operačný program Vzdelávanie je grantový mechanizmus na roky 2007 – 2015, financovaný zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu a štátneho rozpočtu, ktorého implementácia môže znamenať významnú finančnú podporu cieľov a aktivít spomenutého akčného plánu. Vychádza (okrem iných dokumentov EÚ) aj z *Memoranda o celoživotnom vzdelávaní* sa (SEC(2000)1832, EK, 2000) a *Návrhu odporúčania Európskeho parlamentu a Rady o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie* (Rada EÚ, 2006). Z kľúčových posolstiev memoranda vyplývajú napr. požiadavky zaručiť všeobecný a stály prístup ku vzdelávaniu sa pre nadobúdanie a obnovovanie zručností, ktoré sú potrebné pre trvalé zapojenie sa do života spoločnosti založenej na vedomostiach a *viditeľne zvýšiť úroveň investícií do ľudských zdrojov*. Významný

cieľ, ktorý by mali zaviesť do celoživotného vzdelávania (t. j. vzdelávania, ktoré prebieha kontinuálne počas celého života) všetky členské štáty EÚ, je *podpora aktívneho občianstva*. Aktívne občianstvo, ktoré sa zdôrazňuje aj v návrhu odporúčaní (tamže), sa sústreďuje na to, či a ako ľudia participujú na všetkých sférach spoločenského a hospodárskeho života, na príležitosti a riziká, ktorým pritom čelia a na možnosti vyjadriť sa a ovplyvniť spoločnosť, v ktorej žijú. Krajina je jednoznačne priestor, kde ľudia žijú a tento cieľ memoranda o celoživotnom vzdelávaní preto významne podporuje požiadavky implementácie EDoK a ochrany kultúrnej krajiny a krajinného rázu.

Návrh odporúčaní (tamže) stanovuje osem kľúčových kompetencií, medzi ktorými sú aj *sociálne a občianske kompetencie a kultúrne povedomie a vyjadrovanie*. Obidve tieto kľúčové kompetencie významnou mierou podporujú úlohy plnenia EDoK, keďže v nich ide aj o aktívnu účasť na občianskom živote a uvedenie si miestneho, národného a európskeho dedičstva, medzi ktoré hodnoty kultúrnej krajiny a krajinného rázu rozhodne patria.

Ďalším kľúčovým posolstvom memoranda, podporujúcim implementáciu EDoK, je *požiadavka priblíženia vzdelávania k domovom*. Ide o poskytnutie príležitostí na celoživotné vzdelávanie napr. v ich vlastných komunitách. Tu je preto potrebné zmobilizovať odborné vzdelávacie kapacity na regionálnej a miestnej úrovni, vrátane VŠ pôsobiacich v regióne, ako aj občianskych združení, ktoré majú najsilnejšie zázemie práve na miestnej úrovni. Práve na miestnej úrovni je možné zdôrazniť rôznorodosť kultúrnej krajiny a jej krajinného rázu. Aj samotné memorandum upozorňuje na to, že rôzne lokality majú jedinečný krajinný ráz, sú jedinečné typickými znakmi miesta a identity. Toto je dôležité aj z toho aspektu, že pomáha dávať zmysel vzdelávaniu a je oporou pre pozitívne výsledky. Priblíženie vzdelávania bližšie k domovom bude vyžadovať reorganizáciu a presun zdrojov, aby sa vytvorili vhodné druhy vzdelávacích stredísk na bežne prístupných miestach, kde sa ľudia zhromažďujú.

Ako sa konštatuje v SWOT analýze *Operačného programu Vzdelávanie* (MŠ SR, november 2006), medzi slabé stránky VŠ môžeme zaradiť práve nedostatočnú motiváciu fakúlt a VŠ k rozvíjaniu kontaktov s miestnou/regiónálnou komunitou a s podnikmi v regióne. Novými príležitosťami, ktoré by mali využiť aj VŠ, sú napr. myšlienky vytvárania „učiacich sa regiónov“ (tamže). Podľa návrhov *Operačného*

programu Vzdelávanie by sa univerzity mali stať dôležitými aktérmi v hospodárstve, schopnými lepšie a rýchlejšie reagovať na požiadavky trhu a budovať partnerstvá, ktoré využívajú vedecko-technické vedomosti. To znamená uznať, že ich vzťah s verejnou správou, podnikateľským sektorom a výrobnou sférou má strategický význam a je súčasťou ich záväzku slúžiť verejnému záujmu. Partnerstvo s verejným sektorom, kontakty s podnikateľským sektorom a výrobnou sférou môžu priniesť dodatočné financie napríklad na rozšírenie výskumných kapacít alebo na poskytovanie rekvalifikačných kurzov a posilnia vplyv univerzitného výskumu na malé a stredné podniky a inovácie v regiónoch, a tým posilnia aj plnenie požiadaviek vybraných úloh EDoK.

Operačný program Výskum a vývoj je grantový mechanizmus na roky 2007 – 2015, financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a štátneho rozpočtu. Obsahuje aj opatrenia, ktoré umožnia VŠ aktívne vstúpiť do procesu implementácie EDoK, ako napr. podpora výskumnej infraštruktúry pre potreby zvyšovania kvality života a s dôrazom na interdisciplinárne projekty so zapojením viacerých vzdelávacích alebo výskumných inštitúcií a ďalších partnerov (vrátane s organizáciami verejnej správy) alebo podpora prenosu poznatkov z akademickej sféry do praxe. Budovaním inštitucionálnych a vedecko-výskumných základní na VŠ a rozvíjaním vedecko-výskumných partnerstiev aj za rámec akademického prostredia (s organizáciami z verejného a súkromného sektora) získajú VŠ kapacitu, zdroje a možnosť vytvoriť partnerstvo so SAŽP a MŽP SR, s cieľom zabezpečiť implementáciu viacerých úloh vyplývajúcich z Programu implementácie EDoK v SR. Taktiež z neho bude možné spolufinancovať projekty zamerané na implementáciu spomenutého akčného plánu, s výnimkou piliera Výchova a vzdelávanie.

Záver a odporúčania

Národný program implementácie EDoK v SR by mal zabezpečiť v prvom rade kvalitnú organizáciu a koordináciu úloh, vhodných odborníkov, zázemie atď. Celý rad úloh, ktoré tento program obsahuje, je možné zadať riešiteľským tímom z VŠ, ústavov SAV alebo iných výskumných inštitúcií, ktoré by pre MŽP SR vypracovali hotový požadovaný produkt. Už pri príprave programu implementácie EDoK v r. 2004 – 2006 sa týmito otázkami zaoberali členovia pracovných skupín. Jednoznačne sa konštatovalo, že riešenie úloh

Pokračovanie na str. 29

Letná škola DROPIE 2006

Nadácia Ekopolis podporuje enviroprojekty s pridanou hodnotou

Od svojho vzniku, v roku 1991, podporila Nadácia Ekopolis 2 096 projektov na celom Slovensku, v celkovej sume vyše 241 miliónov korún. V minulom roku to bolo 107 projektov, vo výške 15 miliónov korún. Poslaním nadácie je pôsobiť ako stabilný a transparentný finančný zdroj pre všetkých, ktorým nie je ľahostajný vývoj občianskej spoločnosti a chcú prispievať k ochrane životného prostredia, kultúrneho a prírodného dedičstva. Jej hlavným nástrojom sú otvorené grantové programy. Nadácia má celoslovenskú pôsobnosť a je súčasťou medzinárodného združenia Environmental Partnership for Sustainable Development, ktoré spája nadácie v Bulharsku, Česku, Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku. (Pozri www.ekopolis.sk)

Nadácia Ekopolis ponúka v súčasnosti 10 grantových programov k vyššie uvedeným témam. V posledných rokoch otvorila nadácia niekoľko programov s podporou firemných partnerov, so zameraním na starostlivosť o verejné priestranstvá a zeleň, čo dokumentuje aj zvyšovanie záujmu firiem o tému životného prostredia. Medzi programy, ktoré nadácia spravuje už viac ako rok, patria Greenways, PrieStory a Ľudia pre stromy. Svojím poslaním sa prihovárajú cieľovým skupinám – občanom, mimovládny organizáciám, školám, obciam a pod.

Pridanou hodnotou týchto programov je, že podporujú zapojenie občanov do zlepšovania prostredia, v ktorom žijú, a tým zvyšujú ich účasť na verejných – spoločných veciach.

Finálne podoby projektov vznikajú ako spoločný výsledok stretávania sa žiadateľov s občanmi a partnermi (samospráva, podnikatelia, architekti a pod.) od plánovania až po realizáciu a ich budúcnosť – či upravených verejných PrieStory, obnovených a bezpečných Greenways, rovnako ako aj zrevitalizovaných zelených plôch, ktoré svedčia o tom, čo dokážu Ľudia pre stromy. Nemenej cenné je, že každý z programov má svojich firemných partnerov, bez pomoci a pochopenia ktorých by nemali programy svoje ďalšie vyhlásené kolá a nevytvárali tak príležitosti pre všetkých, ktorým záleží na kvalite nášho života, vrátane občianskeho.

Program Greenways – Cesty pre zdravší život

Greenways („zelené cesty“, z angl.) sú cesty pre bi-

cyklovanie, prechádzky, in-line korčuľovanie, pre vozičkárov aj pre koničkárov a pod. Ich prvoradým poslaním je vytvoriť podmienky pre aktívny pohyb obyvateľov a podporiť nemotorovú dopravu v danej lokalite. Okrem toho, že motivujú ľudí k zdravému pohybu, podnecujú tiež spoluprácu miestnych partnerov a významnou mierou prispievajú k podpore turistiky a ochrane prírodného a kultúrneho dedičstva. Greenways majú v Európe dlhoročnú tradíciu a stali sa bežnou súčasťou dopravnej a rekreačnej infraštruktúry v mestách a na vidieku. Veľký pokrok v budovaní a vyznačovaní greenways urobili naši západní susedia v Čechách a na Morave.

Nadácia Ekopolis už štvrtý rok vyhlasuje grantový program Greenways. Medzi Bratislavou a Moravským Sv. Jánom, pri Turčianskych Tepliciach, na sídlisku Radvaň v Banskej Bystrici a v Prešove vzniklo v rámci Greenways 2006 spolu 115 km trás, ktoré budú slúžiť ľuďom na rekreáciu, šport a nemotorovú dopravu. Projekty majú byť ukončené a slávnostne otvorené do konca marca 2007. Od vyhlásenia programu (v r. 2004) bolo upravených 175 km zelených trás.

Z posledne podporených projektov v rámci Greenways 2006 spomeňme projekt AŠK Interu Bratislava s názvom *Nové vyznačenie a vylepšenie Moravskej cyklistickej cesty*. Na trase medzi Bratislavou a Moravským Sv. Jánom, dlhej 72 kilometrov, pribudnú nové značky, informačné tabule a budú zrekonštruované prístrešky. Trasa sa zároveň začlení do systému Iron Curtain Greenway (Greenway železnej opony), čo je diaľková cyklistická trasa pozdĺž hranice medzi bývalým východným a západným blokom.

Združenie Kostitras z Prešova už ukončilo projekt *No limits greenway*. Na slovenské pomery unikátny projekt, ktorý vytvorí podmienky pre aktívny pohyb vozičkárov z Prešova. Združenie Kostitras vytipovalo vhodné trasy a spolu s vozičkármi ich otestovalo. Najlepšie z trás vyznačilo a vybudovalo na nich infraštruktúru. Spolu s ďalšími organizáciami v meste vytvorilo ďalšie podmienky, ktoré uľahčia hendikepovaným ľuďom dochádzať na túto trasu. (www.greenways.sk)

PrieStory – miesta, ktoré spájajú ľudí

Parky, ihriská, plochy medzi panelákmi, sivé, nevyužívané miesta v blízkosti našich domovov a ďalšie verejné priestory sú často zanedbané. Patria

Otvorenie cyklotrasy B. Bystrica – Zvolen (2005), foto: J. Roháč totiž všetkým a súčasne nikomu. Ale miesta, ktoré nás obklopujú, nás aj ovplyvňujú. Ak nám na nich záleží, môžeme ich zmeniť. Každé upravené miesto má potom svoj príbeh ľudí, ktorí mu dali novú „tvár“.

Začiatkom roka 2005 začala Nadácia Ekopolis grantový program PrieStory. Jeho cieľom je podporovať účasť ľudí na plánovaní, vytváraní a skrášľovaní verejných priestorov v blízkosti ich domova. Tematicky je program zameraný na parky, ihriská, nábrevia, malé tržnice, menšie objekty na námestiach, priestranstvá medzi obytnými domami a iné vhodné, nevyužívané plochy. Program je špecičický tým, že podporuje nielen úpravu verejných priestranstiev, ale najmä plánovanie týchto úprav obyvateľmi. Pre zapojenie obyvateľov sa využívajú plánovacie víkendy, počas ktorých zhodnotia vybraný priestor, stanovia si, na čo by im mal slúžiť a ako bude vyzerať. Ich návrhy, ktoré sa objavujú v ankete a zaznejú počas diskusie, spracuje architekt. Participatívne plánovanie a vytváranie verejných priestorov je využívané po celom svete a na základe skúseností z Českej republiky ho začala v rámci programu PrieStory podporovať aj Nadácia Ekopolis.

„Domov býva v našich predstavách často ako malý svet ohraničený stenami našich bytov. V skutočnosti, čím viac života, stretnutí sa a odohráva na uliciach, námestiach, ihriskách a parkoch, tým lepšie pre dobré medziľudské vzťahy, dôveru, dobrý pocit z miest, kde bývame. Takéto miesta vznikajú z úprimnej snahy ľudí, ktorí potom hľadajú vo svojom okolí spojencov, aby svoj zámer mohli uskutočniť. A práve o tých nám v programe PrieStory ide,“ vysvetľuje riaditeľ Nadácie Ekopolis Peter Medveď. Program PrieStory okrem finančnej pomoci ponúka jeho žiadateľom aj konzultácie lektorov z organizácie Partners for Democratic Change Slovakia (PDCS) Bratislava.

PrieStory 2005 - zrealizované projekty:

Žilina - premena nevyužívaného a zanedbaného priestoru za knižnicou na literárny parčík s miestami pre hry, oddych aj čítanie.

Zvolen - obnova verejného priestoru, ktoré bolo využívané v minulosti iba ako detské ihrisko, na priestranstvo, kde nájdu svoje miesto menšie aj väčšie deti, ich rodičia aj starší ľudia.

Nitra - úprava a revitalizácia nevyužívaného verejného

PrieStory (Rusovce 2006), foto: Z. Paulíniová

priestranstva v areáli bývalých Zberných surovín na sídlisku Chrenová v Nitre, na priestor pre oddych starších detí.

Bratislava - Petržalka - projekt revitalizácie zdevastovaného detského ihriska na Žehrianskej ulici v Petržalke, za aktívnej účasti ľudí bez domova.

Levice - premena priestoru pred materským centrom Medulienka, zdedenom po materskej škôlke, na moderné a bezpečné detské ihrisko - Čarovnú záhradu.

PrieStory 2006 - podporené projekty, plánované ukončenie na jar 2007:

Pezinok - vylepšenie zanedbanej záhrady pri materskej škôlke, na miesto stretávania sa a oddychu obyvateľov okolitých domov, rôznych vekových kategórií a záujmov.

Kežmarok - premena nefunkčného ihriska na verejné priestranstvo, slúžiace nielen škôlke pri materskom centre Slimáček, ale aj širokej verejnosti z okolia.

Bratislava - Rusovce - premena nevyužitej plochy uprostred Rusoviec na oddychové miesto pre verejnosť, v štýle rímskeho parčíka.

Nové Zámky - úprava priestorov na sídlisku, pri materskom centre Vlčík, na priestranstvo, ktoré bude slúžiť širokej verejnosti z okolia. Projekt bol už ukončený v decembri 2006.

Priestory 2006: Úspešné finále projektu v Rusovciach

Občianske združenie Natura Rusovce koncom roka 2006 úspešne ukončilo projekt Riman na Dunaji, na ktorý získali financie z programu Priestory 2006. Výsledkom ich snaženia sú dve pekne upravené plochy

Ľudia pre stromy - brigáda (Rajec 2006)

v Rusovciach - rímsky parčík a okolie zdravotného strediska. Projekt bol súčasťou širšieho projektu - *Zelenú Rimanom na Dunaji*, ktorý tiež podporila nadácia, v rámci ďalšieho programu - Ľudia pre stromy. Rusovčania pracovali na svojich projektoch od jari 2006. Najprv vyzvali členovia združenia miestnych obyvateľov, aby v ankete vyjadrili svoj názor na budúci vzhľad zelenej plochy pred miestnym úradom. Uskutočnili plánovací víkend, na ktorom zakreslili návrhy budúceho parčíka. Záhradná architektka Ing. Zuzana Hudečková na základe ich podnetov navrhla tri verzie budúceho parčíka a Rusovčania mohli hlasovať za jeden z nich. Na jeseň začali dobrovoľníci s pomocou obce - miestneho podniku Ruseko, budovať chodníky a sadiť stromy a kríky. Ďalšia výsadba sa uskutočnila pri zdravotnom stredisku. Celkovo pribudlo v Rusovciach 5 stromov a okolo 170 nových kríkov. Na jar 2007 pribudnú v parčíku ešte nové lavičky a drobné rímske prvky. Vlado Mokráň z

Natura Rusovce hodnotí projekt ako úspešný. „Veríme, že rímsky parčík bude po dobudovaní slúžiť ľuďom. Má na to všetky predpoklady - ideálna lokalita, záujem občanov, aj ochota prispieť k jeho plánovaniu a realizácii. (www.rusovskypark.sk/natura)

V 3. ročníku programu Priestory 2007 podporila Nadácia Ekopolis ďalších päť projektov, každý po 150 tisíc korún. V **Pruskom, Rajci, Rimavskej Sobote, Stančínskej Roztoke a Žiline** dostali ľudia šancu zrealizovať svoje projekty a zmeniť zanedbané verejné priestranstvá na príjemné a bezpečné miesta. Do uzávierky 3. ročníka programu prišlo 41 projektov z celého Slovenska. Celková požadovaná suma bola takmer 8 miliónov korún. (www.priestory.sk)

Program Ľudia pre stromy - pre tých, ktorým záleží na zeleni okolo nás

Program podporuje výsadbu prirodzených, vhodných drevín, plošné a vertikálne zazeleňovanie, ktoré zvyšuje estetickú hodnotu územia, rovnako aj záchratu vzácnych stromov, oživenie parkov, výsadbu zelene v okolí škôl, vo verejných záhradách a zveľaďovanie zelených plôch. Kladie veľký dôraz aj na aktívnu účasť verejnosti - od prípravy projektu, až po následnú starostlivosť o vysadenú zeleň a upravené plochy.

Cieľom programu je zvýšiť záujem ľudí o svoje okolie a zlepšiť životné prostredie výsadbou vhodných drevín alebo ich záchranou. V 1. ročníku tohto programu bolo podporených 20 projektov v hodnote 1 300 000 korún.

„Výsledkom 1. ročníka programu Ľudia pre stromy

je 6 504 vysadených stromov a kríkov, 19 zachránených vzácnych stromov a 19 obnovených zelených plôch škôl, škôlok, sídlisk či iných verejných priestorov po celom Slovensku,“ upresňuje Peter Medveď. (presný zoznam podporených projektov nájdete na: <http://www.ekopolis.sk/?lang=SK&cat=ef3930d4f4366071428cdbc3319bcefe>)

Nadácia Ekopolis vyhlásila v decembri 2006 ďalší ročník programu Ľudia pre stromy 2007. O podporu do výšky 80 tisíc korún na projekt sa mohli do 1. marca 2007 uchádzať mimovládne organizácie,

skupiny občanov, školy, obce, mestá a príspevkové organizácie. Zaujímavosťou programu je, že má aj svoju zamestnaneckú časť, v rámci ktorej partner programu plánuje podporiť najlepšie projekty svojich zamestnancov, zamerané na výsadbu zelene na verejných priestranstvách a v ich okolí. (www.ludiaprestromy.sk)

V marci plánuje Nadácia Ekopolis v spolupráci s REC-om vyhlásiť anketu **Strom roka 2007**. Zámerom spolupráce je nadviazať na tradíciu ankety, ktorej vyhlasovateľom (od r. 2003) bol REC Slovensko (Regionálne environmentálne centrum) z Bratislavy, MV SZOPK v Bratislave a ISA Slovensko (International Society of Arboriculture) a vytvoriť jej lepšie zázemie pre propagáciu a upozorniť výraznejšie na význam stromov pre naše životné prostredie a ich záchratu.

Henrieta Hrinková

Nadácia Ekopolis, Banská Bystrica
hrinkova@ekopolis.sk

Dokončenie zo str. 27

súvisiacich napr. s typológiou krajiny Slovenskej republiky, hodnotením krajinného rázu, vytvorením kritérií cieľovej kvality krajiny atď., bude potrebné zadať pracoviskám z akademickej sféry, vrátane VŠ.

Pre lepšiu koordináciu partnerskej spolupráce medzi MŽP SR a akademickou sférou by bolo potrebné, aby predstavitelia vysokých škôl a ďalších pracovísk akademickej sféry boli menovaní aj do Medzirezortnej komisie pre implementáciu EDoK, ktorá bola v r. 2006 vytvorená na MŽP SR. Podľa súčasného organizačného a rokovacieho poriadku sú jej členmi predstavitelia ústredných orgánov štátnej správy. Komisia si môže pre plnenie dohodnutých úloh prizvať externých poradcov a expertov, na zasadnutiach komisie však nemajú hlasovacie právo. Okrem toho, vystupujú len v úlohe odborníka - konzultanta a nie predstaviteľa vysokej školy/vysokých škôl, resp. inej akademickej organizácie.

O potrebe zabezpečiť kvalitu implementácie EDoK sa diskutovalo aj v rámci konferencie Krajina - Človek - Kultúra (3. - 4. máj 2006, Banská Bystrica). V jej záveroch bolo prijaté odporúčanie, aby sa vytvorila vedecká rada pre ochranu, manažment, plánovanie a tvorbu krajiny, ktorá by fungovala ako poradný a koordinačný orgán. Na národnej úrovni by takáto rada mohla pôsobiť pri MŽP SR a na regionálnej úrovni napr. pri samosprávnych krajoch. V radách by boli zastúpení predstavitelia Slovenskej akadémie vied, VŠ, odborných organizácií, MVO, predstavitelia ZMOS a ÚM SR a ďalších organizácií. Tým by sa urýchlil prenos vedeckých poznatkov do praxe a podporilo by sa vytváranie partnerstiev.

Ako príklad partnerskej spolupráce medzi MŽP SR a VŠ môžeme uviesť proces prípravy zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a programu jeho implementácie v podmienkach Slovenska. V priebehu r. 1992 až 2001 boli pre potreby MŽP SR vypracované na slovenských VŠ (napr. Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Fakulta architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave) výskumné projekty, ktoré slúžili ako podklad pre vypracovanie zákona, jeho vykonávacích predpisov a metodické usmernenie posudzovania vplyvov vybraných typov činností na životné prostredie. Samostatné projekty pre potreby MŽP SR sa vypracovali na vysokých školách v r. 1994 až 2000 aj pre prípravu metodických usmernení implementácie strategického environmentálneho hodnotenia.

Nástroj partnerstva medzi akademickým a verejným sektorom môže potenciálne priniesť mnohé pozitívne a ďalekosiahle efekty: zvýšiť kvalitu výkonu verejnej správy, zvýšiť spoločenskú legitimitu výkonu verejnej správy, zlepšiť plnenie princípov účasti zainteresovaných skupín, resp. verejnosti, rozšíriť možnosti VŠ správať sa trhovo, a tým aj pôsobiť na kvalitu a relevantnosť ich výskumnej činnosti, prostredníctvom prípadného zapojenia študentov vyšších ročníkov v podobe povinnej praxe, zapojenia doktorandov a prenosu poznatkov v podobe prípadových štúdií skvalitniť výučbu a prípravu budúcich odborníkov a mnohé ďalšie. Týmto článkom by sme chceli dosiahnuť zvýšenie povedomia najmä ústredných orgánov verejnej správy o tom, že mnohé z úloh vyplývajúcich z potrieb implementácie strategických iniciatív môžu realizovať aj iné subjekty, než priamo riadené organizácie rezortu a VŠ sú z mnohých dôvodov vhodným kandidátom.

Mária Kozová

UK Bratislava, Prírodovedecká fakulta, e-mail: kozova@fns.uniba.sk

Michal Sedláčko

UK Bratislava, Fakulta sociálnych a ekonomických vied,

Ústav verejnej politiky, e-mail: michal_sedlacko@hotmail.com

Ilustračné foto: archív SAŽP

Krajinná výstava – možnosti implementácie na Slovensku

Pre väčšinu slovenských miest je v súčasnosti charakteristická rýchlo sa rozvíjajúca výstavba nových bytových zón, industriálnych parkov, rozvoj infraštruktúry a revitalizácia zanedbaných okrajových zón miest. Budovanie zelených plôch - parkov, verejných priestorov, ale aj chýbajúcich prvkov územného systému ekologickej stability, nezodpovedá svojim tempom potrebám a postupne dochádza k znižovaniu kvality života obyvateľov sídelných celkov. Mnohé slovenské mestá majú voľné plochy rezervované pre doplnenie verejnej zelene, ale na Slovensku chýba efektívny nástroj - program na podporu ich rozvoja.

V zahraničí (Nemecko - spolkové výstavy BUGA - Bundesgartenschauen, a menšie krajinné výstavy - Landesgartenschauen, Rakúsko - Landesgartenschauen) predstavuje krajinná výstava účinný nástroj renovácie časti mesta, vznik kvalitných verejných priestorov a likvidáciu ekologických záťaží. Jej prostredníctvom sú návštevníkom prezentované revitalizované územia, mestské parky, verejné priestory, pamiatky, upravené zákutia väčších rozmerov. Akcia je sprevádzaná bohatým kultúrnym, spoločenským a vzdelávacím programom. Výstava je nástrojom pre pomenovanie a odstránenie problémov vo vybraných záujmových územiach miest a obcí. Menšie krajinné výstavy sú realizované na plochách veľkosti 15 - 30 ha, väčšie výstavy (Nemecko - BUGA) na plochách 150 a viac hektárov.

Pôvodným zameraním krajinných výstav bola ukážka a prezentácia kvalitného záhradného umenia a krajinnotvorby. Súčasná krajinná výstava, tak ako je realizovaná a vnímaná v zahraničí, ponúka návštevníkom prierez súčasnými trendmi, dizajnom a možnosťami v tvorbe verejných priestorov. Vytvára možnosť osloviť verejnosť, ale najmä najmladšiu generáciu, a predstaviť jej problematiku životného prostredia, starostlivosti o krajinu, základné princípy trvalo udržateľného rozvoja v mestách, obciach a krajine. Je často impulzom pre mnohé ďalšie investičné projekty, ktoré by za iných okolností ešte dlhé roky zostali odložené v zásuvkách kancelárií alebo myšlienkach ich tvorcov. Otvára priestor občanom podieľať sa na zlepšení svojho životného

prostredia, ako aj vzniku dialógu medzi odbornou a širšou verejnosťou. Ekonomicky je prínosom pre mesto aj región, čo dokazujú aj zahraničné skúsenosti. Krajinná výstava je jednoducho „návrtná investícia“ a jej príspevok k nehmotným hodnotám je nevyčísliteľný. Výstava ponúka výbornú možnosť pre mestá nielen pre vytvorenie novej pozície na trhu cestovného ruchu, ale aj pre tvorbu moderného marketingu s jednoznačným výsledkom: identita, jedinečnosť, atraktivita.

Podoba krajinné výstavy

Určené územie - ústredná (centrálna) výstavná plocha je počas svojho trvania (asi štyri mesiace) jadrom výstavy, kde sa konajú kultúrne a spoločenské akcie (koncerty, prezentácie partnerských miest, neziskových organizácií, profesijných organizácií, umeleckých spol-

Krajinná výstava Ingolstadt

kov, výtvarné workshopy, akcie škôl atď.) Ide o dočasne uzavretý areál, s výberom vstupného, ktorý poskytuje najintenzívnejší zážitok návštevníkom. Sú tu vystavené kvalitné záhradnícke a umelecké exponáty, jej súčasťou je komplexné zázemie pre účinkujúcich a návštevníkov. Po výstave sa časť „mobilných“ exponátov odstráni, ale nová zeleň, rekreačné plochy, cesty a ďalšia infraštruktúra, športoviská a niektoré umelecké diela zostanú zachované a slúžia občanom mesta, ako aj turistom. Po skončení výstavy je plocha voľne verejne prístupná.

Výstavy sa konajú väčšinou v okrajových častiach miest často v nadväznosti na rieku, v miestach, ktoré sú málo udr-

BUGA Mníchov 2005 - areál letiska pretvorený na rekreačnú krajinu

žiavané, zanedbané, alebo trpia určitými ekologickými problémami, v územiach ktoré stratili svoju funkčnú náplň (brownfields), a tvoria jazvy v organizme mesta alebo na jeho okraji.

Konanie krajinných výstav, napr. v Nemecku, má dlhoročnú tradíciu a výstavy sa konajú v cykle 2 - 4 rokov. Jednotlivé mestá, ktoré dostanú možnosť usporiadať krajinnú výstavu sú určené výberovou komisiou na základe ich súťažných návrhov - zámerov a koncepcií v predmetnom území. Po výbere mesta, samotná príprava akcie trvá 5 rokov, približne jeden rok je potrebný na prípravu projektu (uskutočnenie architektonických súťaží), jeden rok treba na detailné dokončenie projektov a tri roky na realizáciu technických a vegetačných prvkov a na rozvoj zelene na otvorených výstavných plochách. Náklady na usporiadanie výstavy nesie vždy mesto, štát však poskytuje dotáciu časti investičných nákladov a podporu pri získavaní dotácií z ďalších zdrojov. Prevádzkové náklady na chod výstavy sú financované z veľkej časti z príjmov zo vstupného, reklamy a sponzorských príspevkov. Priemerná návštevnosť menších výstav v Nemecku - Landesgartenschauen sa pohybuje okolo 1,1 milióna návštevníkov počas štvormesačného trvania výstavy.

Slovensko a krajinná výstava

Na jeseň roku 2006 vznikla na Slovensku pracovná skupina s cieľom implementovať v našich podmienkach projekt Krajinné výstavy. Pracovnú skupinu tvoria zástupcovia profesijných organizácií - Spoločnosti pre záhradnú a krajinnú tvorbu (SZKT), Slovenskej komory architektov (SKA) a organizácií zastupujúcich slovenské mestá a obce - Zväz miest a obcí Slovenska a Únia miest Slovenska. Impulzom pre vznik pracovnej skupiny bolo usporiadanie prvej krajinné výstavy v meste Cheb v Českej republike a porovnanie jej výsledkov s nemeckými krajinnými výstavami s dlhoročnou tradíciou.

Cieľom pracovnej skupiny pre krajinné výstavy je:

- iniciovanie vzniku podujatia - krajinné výstavy na Slovensku.

Vytvorí jednoznačne definovanú značku Krajinná výstava,

Krajinná výstava Marktreutwitz 2006 - revitalizovaný areál bývalej textilnej fabriky

s presnými a prehľadnými pravidlami jej konania, tak, aby bolo možné vybudovať dlhodobú tradíciu s cyklom konania 2 roky,

- získanie podpory pre konanie krajiných výstav zo strany MŽP SR, MVR SR, MP SR a VÚC,
- iniciovanie vzniku dotačných pravidiel a zastrešujúcej organizácie pre konanie krajiných výstav zo strany MŽP SR, MVR SR a MP SR. Podpora miest pri získavaní ďalších dotácií na konanie krajiných výstav zo štrukturálnych fondov EÚ,
- zapojenie profesijných organizácií do procesu výberu uchádzačov a organizácie krajiných výstav ako garantov kvality (SZKT, SKA...). Účasť zástupcov týchto organizácií pri výbere organizátorských miest,
- nadviazanie spolupráce so zahraničnými organizáciami, podieľajúcimi sa na organizácii krajiných výstav,
- predísť chaotickému organizovaniu lokálnych krajiných výstav na Slovensku vytvorením prehľadných spoločných pravidiel pre ich konanie. Eliminuje sa tak riziko znehodnotenia (nevhodného použitia) tohto efektívneho nástroja pre rozvoj miest.

Čo môže priniesť krajiná výstava SR?

- možnosť implementovania Európskeho dohovoru o krajine v praxi,
- zvýšiť informovanosť verejnosti o životnom prostredí, krajine, princípoch trvalo udržateľného rozvoja a zapojenie obyvateľov do ochrany životného prostredia,
- vytvorenie miesta na prezentáciu a propagáciu krajiny, ochrany životného prostredia, súčasných trendov a prístupov v tvorbe mestskej zelene a priestranstiev pre verejnosť,
- zlepšenie životného prostredia a obrazu našich miest - propagácia miest naklonených svojim občanom, miest, kde sa ľudia a ich potreba prírody dostanú do popredia,
- podpora rozvoja regiónov a jednotlivých miest, podpora budovania verejnoprospešných stavieb pre oddych a rekreáciu obyvateľov,
- rozvoj miestnej komunity - posilnenie väzby obyvateľov so svojím regiónom, mestom, obcou,
- posilnenie spolupráce miest - výmena skúseností s rozvojom zelene a verejných plôch,
- možnosť poukázať na vyváženosť medzi využitím a únosnosťou životného prostredia pomocou konceptu udržateľného rozvoja mesta a krajiny,
- vytvorenie priestoru pre dialóg rozličných spoločenských skupín o stave verejných priestorov a životného prostredia,
- konkurenčné prostredie uchádzačských miest môže priniesť vonkajší pozitívny impulz pre rozvoj miest.

Najbližšie krajiné výstavy v zahraničí: BUGA 2007 - Gera und Ronnenburg, Nemecko, 27. 4. - 14. 10. 2007, www.buga2007.de, Landesgartenschau 2007 - Vocklabruck, Rakúsko, 27. 4. - 14. 10. 2007, www.gartenschau07.at, Gartenschau Waldkirchen, Bavorsko, Nemecko, 29. 6. - 2. 9. 2007, www.gartenschau2007.de, Landesgartenschau 2008 - Neu Ulm, Bavorsko, Nemecko.

Spoločnosť pre záhradnú a krajinnú tvorbu usporiada niekoľkodňové zájazdy na otvorenie zahraničných krajiných výstav v termíne 27. - 29. 4. a v mesiacoch jún - júl na prebiehajúce výstavy v Európe (pozri www.szkt.sk).

Magdaléna Horňáková,

Ateliér Duma, záhradná architektúra, s. r. o., Bratislava
info@atelierduma.sk

Eva Wernerová, AWE ateliér záhradnej tvorby, Piešťany
e-mail:awe@nextra.sk

Partnerstvo pre dedičstvo

Nezisková vzdelávacia inštitúcia AlNova, ktorá sídli vo Svätom Jure, sa od roku 1997 snaží prispievať k jeho rozvoju. Jednou z dôležitých otázok, ktorým sa AlNova venuje od svojho vzniku (1996), je aj ochrana a rozvoj kultúrneho a prírodného dedičstva. V Malokarpatskom regióne bolo už realizovaných niekoľko projektov aplikovaného výskumu, s cieľom zmapovať kultúrne a prírodné hodnoty, rozvojové zámery miest a obcí, a tiež kľúčových aktérov rozvoja tohto územia. Tieto aktivity vyvrcholili v roku 2005 spoločným projektom mesta Svätý Jur a AlNovy, ktorého výsledkom je otvorenie Informačného centra. Cieľom infocentra je budovať pozitívny vzťah obyvateľov a návštevníkov k mestu Svätý Jur a Malokarpatskému regiónu.

Zámerom AlNovy je rozvíjanie Informačného centra aj ako centra poradenstva a asistencie pri obnove historického stavebného fondu a kultúrnej krajiny, ako aj pri uplatňovaní environmentálnych princípov v každodennom živote obyvateľov mesta a regiónu. Za týmto účelom bola koncom roka 2005 nadviazaná spolupráca s Dolnorakúskou krajinou vládou, oddelením NÖ Gestalten (Rozvoj Dolného Rakúska) v St. Pölten, ktoré na dané témy poskytuje odborné poradenstvo a vedie osvetovú kampaň. Priamym výsledkom spomínanej spolupráce a tiež spolupráce so Združením miest a obcí Malokarpatského regiónu je projekt Partnerstvo pre dedičstvo. Účelom projektu je zvyšovanie povedomia o využívaní potenciálu kultúrneho a prírodného dedičstva pre harmonický rozvoj územia. Projekt získal podporu z Fondu Prvej stavebnej sporiteľne, a.s.

Informačné centrum

šenie tejto problematiky je nutná spolupráca celej spoločnosti. Využitie potenciálu kultúrneho a prírodného dedičstva nie je možné bez zabezpečenia podmienok pre jeho dlhodobú ochranu, teda bez posilnenia povedomia a účasti širokej verejnosti. Nevyhnutným predpokladom je tiež efektívny manažment na všetkých úrovniach verejnej správy, budovanie odborných kapacít a poskytovanie asistencie pre verejnosť.

Jedným z hlavných výstupov projektu je osvetová kampaň. Pri zostavovaní a samotnej realizácii kampane bude AlNova využívať skúsenosti rakúskych partnerov, ktorí sa zaoberajú touto problematikou už niekoľko rokov. Skúsenosti a vedomosti expertov z úradu Dolnorakúskej krajinkej vlády budú cenným zdrojom informácií aj pri zriaďovaní regionálneho asistenčného centra, ktoré bude poskytovať praktické rady pri obnove historického stavebného fondu a tiež pri riešení otázok týkajúcich sa dodržiavania environmentálnych princípov v každodennom živote obyvateľov (úspory energie, ekologické poľnohospodárstvo, separácia odpadu, kompostovanie a

pod.). Ďalšou dôležitou oblasťou, ktorej sa projekt venuje, je vzdelávanie kľúčových aktérov rozvoja územia (z radov verejnej správy, súkromného a tretieho sektora). V spolupráci s partnermi projektu sa budú organizovať semináre a pracovné stretnutia, s cieľom zapojiť kľúčových aktérov v území do ochrany a využitia potenciálu kultúrneho a prírodného dedičstva pre rozvoj Malokarpatského regiónu.

Ako úvodné podujatie k projektu organizuje AlNova, vďaka finančnej podpore Rakúskeho kultúrneho fóra, výstavu s názvom Spoločné dedičstvo. Výstava predstavuje fotografické postrehy rakúskej architektky Evy Hody, ktoré nám pripomínajú spoločné hodnoty historického stavebného fondu a kultúrnej krajiny, v súvislosti s vinohradníctvom a vinárstvom v cezhraničnom regióne Slovensko-Rakúsko-Maďarsko. Autorka je absolventka študijného programu Ochrana a rozvoj kultúrneho dedičstva na AlNove. Výstava v priestoroch Informačného centra vo Svätom Jure potrvá do konca apríla 2007.

Pohľad na mesto Svätý Jur

Malokarpatský región je územie s bohatými vinohradníckymi a vinárskymi tradíciami, ktoré sa odrážajú v miestnej kultúrnej krajine a architektúre. Tento región čelí v súčasnosti silným suburbanizačným tlakom blízkeho rýchlo sa rozvíjajúceho hlavného mesta Bratislavy. Extenzívna bytová výstavba spôsobuje transformáciu územia na monofunkciu bývania a veľký prílev nového obyvateľstva. Rastú nároky na dopravu, zvyšuje sa celková environmentálna záťaž územia. Dôsledkom značného záberu pôdy na bytovú výstavbu zanikajú tradičné vinohrady a kultúrna krajina, tak charakteristická pre toto územie, rýchlo mení svoj ráz. Je ohrozená autenticita regiónu, zachovanie jeho hodnôt a možností jeho rozvoja do budúcnosti.

Názov projektu Partnerstvo pre dedičstvo napovedá, že na rie-

šenie tejto problematiky je nutná spolupráca celej spoločnosti. Využitie potenciálu kultúrneho a prírodného dedičstva nie je možné bez zabezpečenia podmienok pre jeho dlhodobú ochranu, teda bez posilnenia povedomia a účasti širokej verejnosti. Nevyhnutným predpokladom je tiež efektívny manažment na všetkých úrovniach verejnej správy, budovanie odborných kapacít a poskytovanie asistencie pre verejnosť.

Katarína Slezáková, Lucia Gembešová

AlNova Svätý Jur,

e-mail: katkad@ainova.sk, lucia@ainova.sk

Foto: Hela Bakaljarová

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (XVIII.)

„Hľa, veď žije mocný Baal! Hľa, je s nami Vládca zeme! V sne, El dobrotivý, tvorca tvorcov, videla som: Zase z neba dostatok prýští, v potokoch med hojne tečie! Poznala som, žije živý, že je s nami Vládca zeme!“

(z ugaritského Eposu o Baalovi a Anate z prvej polovice 14. storočia prnl. od pisára Ilumilku počas vlády Niqmada II.)

Väčšina „mýtických“ **záchrancov/obnoviteľov ľudstva**, medzi ktorých patril napríklad Noach/Noe po environmentálnej katastrofe vychádzala zo zásad environmentalizmu (často navodených ekologicky zmýšľajúcim bohom – učiteľom), lebo okrem párov hospodárskych zvierat zachraňovali aj voľne žijúce živočíšne druhy a voľne rastúce rastlinné druhy (nezriedka zo zbierky ich semien). Podľa mýtov (legiend, báji, povestí, ság, upanišad, véd, purán, chýrov...), prenesených aj do náboženských, magických a ľudových piesní a rituálov, u niektorých národov dokonca došlo miestami k ich stotožneniu so stvoriteľom sveta a stvoriteľom ľudí (*demiurgom*), často považovaného za ich **prarodiča**. Nezriedka prevzal funkciu **prapôvodcu/pratvorcu** – mýtického hrdinu odstraňujúceho nevhodné prírodné/environmentálne podmienky alebo kultúrne hrdinu – **vyháňateľa/civilizátora** (veľkého učiteľa a zakladateľa kultúry), ktorý naučil ľudí využívať prírodné zdroje a meniť ich environment, prípadne ich **ochrancu** (*hrdinu/héru*) pred hladom, potopou alebo inou environmentálnou katastrofou a prvého legendárneho (predpotopného alebo popotopného) **vládca** (zakladateľa kmeňa, národa, štátneho útvaru) ako **nositeľa všeobecného blahobytu a podnecovateľa rozvoja**. Často išlo o **mudrca** nápomocného pokroku, posla nebies, zavádzajúceho rituály, sviatky a etnické zvyklosti. Takýto prapôvodca miestami plnil funkciu **pretvárateľa/usporiadateľa** environmentu i celého sveta, určujúceho prognózy, stratégie a náboženské normy/prikázania a **sprostredkovateľa styku s bohmami a veľkého zákonodarcu** – **zavádzateľa spoločenského poriadku** závislého od určitej environmentálnej situácie. Podľa nich takáto **heroická alebo božská bytosť** (*imago dei*) v podobe praboha, boha, poloboha alebo „bohmi vyvoleného“ božského človeka (napríklad v Grécku Diovo syna, vnuka nebeského Urana), nazývaná často len **Boh/Deus/God/Gott** (vládca prasemitského panteónu v strede kozmu El/Il a z toho odvodené biblický Boh horský El-Saddaj, Boh večný El-Olam, Dom boží Bet’El, kanaánsky prvotný El’eb, hebrejsky, aramejsky, arabsky Elíhú, množné číslo Bohovia - Elohim, Ymvh Jehovah/Jahve/JHWH *Som, ktorý som/éhhjé ‘ašer’ éhhjé*; starosýrsky Jw/Jawi/Ja’u; babyl.-akk. Ellil, chet.Ellel/Elilil; védsko-hind.-puránsky Déva alebo komplexný astrálny Budha a bohynia Chaya/Čaja; čín. Fo, jap. Kami) alebo iba **Pán** (sum. EN/UR/RA, babyl.-akk. Bel, syr. Baal, gr. Bélos alebo Kyrios, egypt. Amen, hind. Isvara, arab. Rabb, škandinávsky Frey, nordický Baldr/Balder, juhoam. horský Apo), prípadne **Môj Pán** (hebr. Adōnāy alebo tuarégsky Emeli Hin), existovala všade v environmente človeka alebo na nebesiach (odveky vo vesmíre alebo tam vynesená), prípadne inde vo svojom osobitne vy-

členenom environmente (napríklad na posvätné hore, v bánej zemi, pod hľadinou mora). Miestami sa takáto často personifikovaná bytosť stávala súčasťou environmentu vo forme jeho prvku (napríklad bralo, strom, rieka, lev, jaguár, orol, sokol...) alebo predstavovala nebeské objekty (napríklad dúhu, slnko, mesiac, Venušu...). Väčšinou sa odlišovala od imaginárneho Veľkého ducha (ducha prírody ako germánsky Elben) – všadeprítomného Svätého ducha/*Spiritus sanctus* (ducha environmentu, prírodnej harmónie, ktorého si určite nepredstavujeme v štvortaktnom motore alebo v jadrovom reaktore) udržovateľa vesmírneho poriadku, ktorého opozitum bol Chaos. Zo západosemitského Ela sa stal islamský/mohamedánsky Alláh, ktorého však Nabatejci a staré arabské kmene vyznávali už okolo roku 300 prnl. Božská bytosť vytvárajúca environment dostávala mená podľa hierarchického postavenia medzi bohmami a bohyniami (Najvyšší Boh/hebr. ‘El ‘eljōn/aram. ‘Illāh/gr.Hypsistos, Najvyššia bytosť/*Deus otiosus*, Pán pánov, Kráľ kráľov, Boh bohov, Božský, Najsvätejší, Vrchovaný vládca), ktorým vládla, spravidla spočiatku ako najvyšší Boh dobra – *Deus dator*, resp. Dobrý boh, ktorý si nevyžadoval obete, kým zhoršené podmienky v environmente neznaznačili, že sa hnevá. Vtedy namiesto harmonizácie vzťahu s prírodou a šetrnejšiemu využívaniu environmentu si začali ľudia svojho boha/bohov udobrovať obetami. Pri obetovaní niekedy spaľovali celé zvieratá (*holocaustum*) alebo len ich časť, prípadne ich odovzdali kňazovi/šamanovi (*communio*). **Góndovia/Kondovia** v Indii, podľa ktorých bola prapevnina pomenovaná Góndvána/Gondwana, prinášali svojmu bohovi svetla Bura Pinna a stvoriteľke bohyně zeme Tarí Pennu ešte donedávna ľudské obete (*mériá*). Takéto obete prinášali aj viaceré národy Oceánie, Afriky a Ameriky, často spojené s antropofágiou/kanibalizmom. Po vzore iných národov a prijatí nových bohov v neskoršom období prinášali ľudské obete aj kultúri Mayovia a Aztékovia. Keď obete nepomáhali, vymieňali národy/kmene svojich bohov za iných bohov (mladších, silnejších ako potomkov starších bohov alebo bohov úspešnejších národov), alebo si vymýšľali vojny medzi bohmami s vierou, že vyhrá ich ochranca alebo zástanca plodnosti zeme a ľudí (dobro proti zlu). Ak nevyhral, tak sa ich populácia výrazne zredukovala alebo vymrela, prípadne dochádzalo k sťahovaniu národov do vhodnejšieho environmentu – zasľúbenej zeme. Dobrým bohom bol napríklad v **Írsku** keltský Dagda/Eochaidh Ollathair/Ruad Ro-Fhessa – partner bohyně Boann/Morrigan. V starobylej ríši **Urartu** na území Arménie podľa nápisu v Meher Kapuse na čele 99 božstiev rôznej dôležitosti (z toho 16 bohýň) vládol dobrý boh Chaldí/Haldi s bohyniou Bagvarti. Inde božskú bytosť nazvali podľa **umiestnenia v priestore** (Nebeský Otec,

Pantokrator, Matka Božia, anjeli a 12 apoštolov z kostola Panagia Phorviotissa (Asinou) v cyperskej dedine Nikitari (1332)

Starec z neba, Majiteľ/Správca neba, Nadpozemský, Všadeprítomný, Výsostný, Nekonečný), **univerzálnych znalostí a schopností** (Vševediaci, Všemohúci, Všetko vidiaci, Najmúdrejší, Mnohoolý, Osvietený), **vyžarovania energie alebo svetla** (Ohnivý, Plamenný, Blýskavý, Žiarivý, Jasnosť, Najjasnejší, Slnčný), **skutkov** (Tvorca zeme, Stvoriteľ sveta, Stvoriteľ ľudí), **vlastností** (Pretvárateľ, Dokonalý/Najdokonalejší, Neviditeľný, Hromovládny, Najmocnejší, Ctihodný, Najvznešenejší, Preslávený, Bezúhonný, Milosrdný, Lásavý, Štedrý, Obdarujúci, Spravodlivý, Najmilostivejší, Úctyhodný), **vlastného vzniku a existencie** (Samorodený, Nezrodený, Nepoškvrnený, Neporušený, Nesmrteľný, Večný Strážca, Predvečný, Prvotný, Najstarší)... Len podľa **Koránu** má hlavný boh 99 božských pomenovaní tak, ako 99 zriek veľkého ruženca. Z **gnostickej** (kresťanskej) prvotnej bytosti Eloai vznikol s pomocou Pistis Sophie (jej dcéra Zoé = Život, žena stvoriteľa Sabaotha, splodila anjela Israela i Božieho syna) syn chaosu a prarodič Jaldabaoth, ktorý začal vládnuť 7 nebesiam namiesto Oraiōsa. Do nich umiestnil ním stvorených 7 androgynických elementov Astaphaios, resp. božských stvoriteľských bytostí Archontov. Keď sa prehlásil za všemocného dostal meno Samael (Slepý boh; severský Hodur/Hoder). **Kódex z Nag Hammádí** (nájdny roku 1945), ktorý obsahuje spisy **Podstata archontov a Vznik sveta**, objasňuje podrobnejšie pozíciu pri tvorbe environmentu týchto prvotných vládov vesmíru a celkove gnostickú východokresťanskú kozmogóniu, uctievanú do 5. storočia n. l. a cirkvou označenú za škodlivú a zakázanú obdobne, ako boli zavrhnuté iné stvoriteľské predstavy a poznatky o zmenách environmentu nekresťanských starovekých kultúr od Číny, Indie a Mezopotámie po Egypt, Etiópiu a Núbriu a cez Grécko až po Írsko alebo vyspelých „pohanských“ amerických civilizácií.

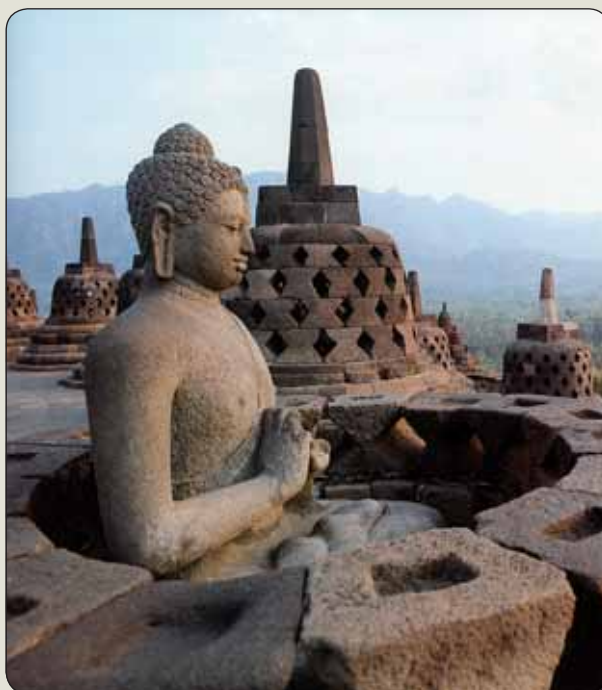
K hlavným božským bytostiam, ktoré cez prírodné živly a činy človeka ovplyvnili jeho environment (nad ním 13 mayských nebies – Oxlahun Ti Ku a pod ním

9 podsvetí/bohov podsvetia – Bolon Ti Ku), patria u **Mayov v Guatemale** Hunab Ku ako hlava panteónu alebo božský bratia Hun Hunapu a Vukuba Hunahu (premení na Slnko a Mesiaca), ploditeľ detí E Quhalom a rodička E Alom (stvoriteľ Bitol a stvoriteľka/pôvodkyňa/budovateľka Tzacol) a ich syn Gucumatz/Operený had so všemocnou/vládarkou Tepeu spolu so srdcom nebies Cahulha Huracanom (hurikánom). **Lakondonský Mayovia** považovali za svojho skutočného/veľkého pána stvoriteľa Hacha´kyuma/Nohochacyuma s manželkou a dvomi bratmi (z nich Sucunyum bol pánom podsvetia), ktorého posol – božský stvoriteľ Cacoh pomáhal ľuďom. **Mayovia na Yucatane** stvoriteľské hrdinské dvojčatá Hun-ab-hu/Hunaphú/Hunab Ku a Ixbalanqué/Xbalanqué postupne nahradili „božskými potomkami“, uvedenými bielymi stvoriteľmi ľudstva z kukurice (tiež dobrotivým božstvom lekárstva): Itzamná/Zamana/Zamna (Hadam z východu, nebeským civilizátorom, darcom ohňa a písma, stotožneného aj s Pánom slnečného oka G Kinich Ahau) a Ixchel (bohyňou Mesiaca, plodnosti, sexuality a potopy), kým k nim neprišiel nový kultúrny vodca – božský Ku Kalcan/Kukulcan (ako božstvo K). Jeho **toltecko-aztéckym** ekvivalentom bol Operený had Quetzalcoatl, spočiatku sídlaci v Tulán-Zuive/Tolláne, ktorý získal dôležitejšiu pozíciu než prvotná všadeprítomná/vesmírna obojpohlavná tvorivá bytosť – vládca trinásteho neba Ometeotl (uvádzaný aj ako dvojica Ometecuhtli a Omecihuatl, resp. nebeský Tonacateuhtli a zemská Tonacihuatl = Pán a Pani nášho environmentu), do tvorivej skupiny ktorého patrilo viac stvoriteľov (napríklad Cipactonal, Ipalnemohuani, Citalatonac, Yoalli Ehecatl...) i bohyňa matka Citlallicue. Aztéckym vládcom neba bol Tlaloc s bohyňou Chalchiutlicue a stvoriteľ Ollin alebo Nanahuatl. **Západosemitskému a chetiiskému** Bohovi – tvorcovi zeme Elkunisrovi (Elovi/Ilovi) v tvorení takto pomáhal bohyňa Asertu/Ašerta/Ašerdus, sumerskému EN.Klmu jeho sestra SUD/NIN.MAH/NIN.TI = Pani života.

V **Indii** stvoriteľom vesmíru a environmentu na Zemi sa stal **vadžrajánsky buddhistický** prvotný Ábibuddha/Samostvoriteľ/Svabháva/jap. Amida (**mahájánsky a lamaistický** astrálny nebeský A´ka´šagarbha) alebo **indický védsky a puránsky** samostvoriteľ a tvorca neba i zeme Pradžapati/obrovská prabytosť Puruša (neskoršie v **brahmánskom** období ako Brahma so svojimi šakti – bohyňou múdrosti Sarasvatí a Gájatrí/Šatarúpa) a starý nebeský otec a ploditeľ Dyaus Pitar/Džanitá/Djaušpitá (Božský otec = *Dios/Deus pater*) s bohyňou zeme Prthiví (spolu Djávápřthiví), ktorí splodili nového vládcu bohov – boha blesku a dažďa Indru. K nemu do hinduistickej božskej trojice pričlenili láskavého udržiavateľa Višnu (Hari) a ničiteľa Šivu (Hara; buddh.mahájánsky Hevajira) – spojenie Harihara; budhistický Pán sveta Lókéšvara. Puránskeho boha sveta nazývali aj Džagannétha. Hinduisticko-puránsko-epickým astrálnym bohom bol Dhruva a personifikovaným Jupiterom Brhaspati. Podľa *Rgvéd* stvoriteľa nazývali aj Hiranyagarbha. Neskoršie šťastie môže byť jeho ekvivalentom **hinduistický** ochranca vesmírneho poriadku, vodca slnečných Áditjov (ich matkou bola védská nebeská matka bohov Aditi ako žena/sestra stvoriteľa ľudí – veľkého rši a demiurga Kasyapu; druhá žena/sestra Diti

ako bohyňa zeme a matka démonov – asurov) a všetci vediaci tisícok ochranca vesmírneho poriadku, boh neba a vody Varuna (nazývaný pán vôd Apámpati ako zakladateľ environmentu) alebo védsko-hinduistický prvotný stvoriteľ Manu. Ich ekvivalentami môžu byť **starotibetský bönsky** najvyšší Kun Tu Bzan Po alebo nebeský dMu-bDub-Kam-Po-Se-Zen, **bengálsky** spravodlivý ochranca všetkého živého Dharma, **sikhský** Vahguru, **dravidský** Seyon/Muruga, Mal alebo Venda, **tamilský** Nediyan, Mayon alebo Tirumal (ekvivalent Višnu), **baskický** Maju (ako had) s božskou kráľovnou neba a zeme Mari (bohyňou matkou), **káfirský** Šomde alebo Imra v Afganistane, **gruzínsky** Armaz, **staroarabský** hanifovský Rahman, astrálny Almaqah alebo Arsu, **elamský** Jabru, **aksumská** hlava panteónu Mahrem alebo až astrálny Astar v Etiópii, **foenický** Kolpia alebo hrdinský Melkart, **kanaánsko-foenický** El/Dagon/Dagan/Tor-íl alebo neskoršie jeho syn nebeský boh dažďa a vegetácie Baal-Šamin/Beelsamin/Hadad (ekv. grécky Kronos), tiež ako hlava púnskeho panteónu Baal Hammon (foinický prvotné prvky vesmíru sa nazývali Omichle a Pathos), **etruský** nebeský Ani alebo Tin (nebo) s bohyňou Uni (rímskou Junonou), **románsko-iberský** astrálny Candamius, **galský** Taranis/Taranos alebo najvyšší pán neba, riek a plodnosti Sucellos, **albánsky/ilýrsky** Tomor, **berberský** Bonchor, **litevský** Teljavelik, **lotyšský** Dievs alebo stvoriteľ Zeme Mate, **pobaltský** nebeský Occopirmus, **slovanský** nebeský stvoriteľ Svarog alebo Dabog/Dažbog, **thrácky** Gebeleizis/Zalmoxis, **germánsky** Donar (**severský** Thor) – boh neba, hromu, dažďa, úrody a pokroku ako syn starého nebeského Ulla alebo stvoriteľa, najvyššieho boha v seversko-germánskom panteóne Aesir, vodcu 12 božských Ásov/Aesiov a praotca Ódina (v trojici s Hönim a Lothurom/Lodurom), ktorého predchodcom bol najvyšší nebeský Tyr/Ziw/Tiwaz alebo ľadový Bora (tiež Tuisto a jeho syn Mannus – praotec Germánov), **waleský** Najväčší kráľ Breasal alebo Božský otec Mathonwy, **írsky/keltický** Dagda s osvieteneckým heroickým Lughom alebo starší Božský otec lbath, **mongolský** nebeský stvoriteľ Tengri, **fínsky** stvoriteľ Waralden Olmai, **laponský** stavec Ukko-ukko aj ako boh dažďa, ne-

beský Juma alebo boh hromu a búrky „ten, ktorý sídli v nebi“ Pajonn, **kalmýcký** Manzasiri, **tunguzský** Mayin alebo stvoriteľ sveta Khovaki/Savaki, na Kolyme Ti´hmar alebo Buga, ketský Es, **jukagirský** nebeský duch Kuju/Kini´je, **čínsky** taoistický najvyšší stvoriteľ vesmíru z chaosu a vládca nebies Yu Huang Shang Ti/Jü-chuang šang-ti/skrátene boh neba Jü-ti (známy aj ako Nefritový cisár) a nebeský Tien Tsun/Tian-zhu/Tchien-cun/Tien-Ti. K takýmto hlavným bohom patrí aj božský Buluga alebo Karei **Andamancov**, Mula Djani Tobak sumatranských **Batakov**, Bhagaván indických **Baigov**, Aibyt Aga alebo Pán biely stvoriteľ Ai Tojon/Uru´n Aji Toyo´n/Yryn-ai-tojan alebo duch neba Tanara **Jakutov**, Ŭlgán **Altajcov**, Rigenmucha na **Novej Guinei**, Kari alebo Ta Pedn v **Malajsku**, arandanský Karoa v **Austrálii**, akanský Nyame/Odomankoma/Totrobonsu, eweovský Mawu (nebo) alebo Sodza, ašantský Ananse a gaský stvoriteľ zeme a vládca slnka a dažďa Ataa Naa Nyongmo v **Ghane**, fonský slnečný stvoriteľ Lisa alebo najvyšší Nana Buluku v **Benine**, ktorý s bohyňou mesiaca Nyia splodili syna Legba (Osud), pokotský Tororut so Setou, sukský Mukasa, alurský Rubanga, tesovský Apap a Akuj v **Ugande**, Imana ako stvoriteľ prvého človeka Kihanga v **Burundi**, Mkulumncandi vo **Svahilsku**, Leza v **Zambii**, korekoreský nebeský Chikara v **Zimbabwe**, Tilo v **Mozambiku**, bambarský Pemba v **Mali**, bassarický Unumbotte v **Togu**, bauleský Mbitumbo a senufský Ka Tyeleo na **Pobreží slonoviny**, mongský Yemekonji, nkundský Lianja a lubský Mbomba/Kombu/landa/Njakomba/Wai, ngombský Akongo, ngbandiovský stvoriteľ Toro, Nazapa alebo Banga, boh neba Yayu alebo riečny stvoriteľ černochoch Mbongo, bangalský Libanza/Upotos/Bangala so sestrogenou Nsongo a bambutský Arebati v **Kongu**, oromský Wak alebo Hao v **Etiópii**, Cghene kmeňa Isoko, nupovský boh neba Soko, ibovský Chiuke, efiský Abassi a tivský stvoriteľ zeme, prevádzka slnka a iniciátor búrok Aondo v **Nigérii**, zárarmovský Kyumbe v **Tanzánii**, nuerský Kwoth, dinský stvoriteľ Gulu a boh búrky, dažďa a plodnosti Deng a šilukský Jok/Jwoka v **Sudáne**, khoinovský Tsunigoab, hotentotský Heitsi alebo nebeský slnečný Sore-Gus v **Namíibii**, Railanitra/Zanaharibe/Zanahary na **Madagaskare**, stvoriteľa Alatangana a Sa v **Guinei**, nebeský stvoriteľ, predok a kultúrny hrdina **Kongov** Nzambe/Zambi/Yambe, hlavný boh **stredoafričských** Pygmejov Khonuum, nebeský Mugu/Mugasa alebo Kalisia, **juhoafričských** Zuluov nebeský Umvelinkwani, **východoafričských** Svahilcov neuchopiteľný Mulungu/Mungu; **kenských** Kikujov a Masajov Ngai (Nebo) a Mandiov slnečný Asis, **juhoafričských** Bushmenov C´agn/Kaang/Khu/Kho/Thora, **angolských** Ovambov Suku, **západoafričských** Mandingov stvoriteľ a vládca všetkého – dobrého nebeského boha Nyambe. K prarodičom **namíbijských** Hererov, ktorými boli Mukuru so ženou Kamangarungu (zrodených z mytického stromu Omumborombonga), sa radí nebeský stvoriteľ a boh búrky Ndjambi a ndongaský boh zeme, vody a plodnosti Kalunga. Orišov, Predkov **nigérijských** Jorubov, stvorila Odudua/Oduduwa, žena stvoriteľa Oloruna/Olodumare/Oni/Orisanla/Alaaye/Elemii/Ojojo, matka/žena (tiež Jemowo) boha plodnosti a uvedeného bieleho vládcu Obatala/Obosoma a hrdinského civilizátora – boha železa/kovov Oguna. Jorubským vládcom panteónu a environmentu sa stal Eji Ogbe.

Budha a zvonové útvary symbolizujúce vesmírnu rodičku (garbha) a zárodok stvorenia (brahmanda) v indonézsom Borobudure

V Kongu bantuský biely obrovitý boh ohňa Bumba stvoril živočíchy, ľudí a bieleho Loko Jima ako prvého vládcu ľudí – Bušongov. **Krovácky** predok a prvý náčelník Čui-Goaaba bojoval za ľudí proti vládcovi čierneho neba Gaunabovi. Nositeľ ohňa, pôvodca poľnohospodárstva a tvorca environmentálnych zásad a spoločenského poriadku **juhoafrických Zuluov** Unkulunkulu povedal: „*Hľa, voda – nech ľudia pijú vodu; hľa, oheň – nech si ľudia na ohni pripravujú pokrm!*“ Najvyšší boh **Dogonov v Mali**, Amma, najskôr usporiadal vesmír a až potom sa stal ich prarodičom. **Hadzapovia/Tindigovia v Tanzánii** veria, že Išóko (Išo = Slnko) je zároveň stvoriteľom environmentu, prarodičom, civilizátorom a hénom.

V Severnej Amerike stvoriteľskú a niekedy i funkciu pretvárania environmentu preberá u **Aztékov z Texcoca** najvyšší boh Tloque Nahaque, u **Algonquinov** stvoriteľ zeme Manibozho, Veľký duch neba Manito a jeho syn - obnoviteľ Michabon/Mičabo alebo Veľký stvoriteľ Kitanitowit, u **Hurónov** Veľký duch Airsekiu alebo najvyšší boh Hamedicu, prípadne stvoriteľ Tsentsa alebo Ketq Skwaye, **Mohawkov** Teharonhiawagon, **Irokézov** Veľký duch Ha Wen Neyu alebo stvoriteľ Isketa/Heno/Hinu/Hino/Orendu, **Čiernonožcov** Starý Muž Na Pe´, **Čoktow** Veľký duch Shilup Chito Osh, **Čejenov** Veľký duch Heammawihio alebo stvoriteľ Maheo, **Mandanov** Veľký duch Maho Peneta a stvoriteľ Rukko, **Belakulov** starý vládca Snulk´ulxa´ls, **Dakotov** Wakonda/Wakan Tanka alebo Tate a hromovládca Haokah, **Delawarov** Gicelamu´Kaong, **Pueblanov** Tawa, **Pawneeov** Atius Tirawa, **Saukov a Líšých Indiánov (Fox)** Ketchimanet, **Haidov** najvyšší Sins Sga´nagwai (Moc žiarivého neba), **Zuňiov** Awonawilona ako tvorca otca neba Apoyan Tachiho a matky zeme Awitelin Ts´Ta, **Navahov** Ahsonnutli, Otec bohov Akomov Uchtsiti, **Modokov** Kumokums, **Čeroki** hromovládca Asgaya Gigagei, kalifornských **Acagčemenov** Nocuma a jeho nástupca všemocný Owiamot/Činigčinič; v Južnej Amerike u **Muisov** Chiminigagua, **Ececheov** Gemašo, **Botokudov** Maretchmakniam, **Araukánov** Ngenečen alebo najvyšší boh a Pán ľudí Menechen (v trojici s nebom Pillan a duchom neba Gueu-Pillan), **Onov** Temaukl, **Witótov** Moma alebo stvoriteľ zeme Naionuema, **Ajmarov** Thonape, **Nambikvárov** Oklahuilitsu, **Alakalufov** Xelas, **Jahganov** Vatauineiva, **Kalinagov** stvoriteľka Amana. **Mochitovia** v Peru za hlavného boha považovali jaguára Ai Apeca. Najvyšším **Eskymáckym/Inuitským** bohom sa stal Veľký šaman Tornarssuk alebo stvoriteľ vesmíru Kiya´rarak. Veľkého stvoriteľa však splodila Aakuluujussi. Stvoriteľa života nazvali Tulugaak, svätého ducha Keelut a kultúrneho hrdinu Apanuugak.

V **Kórei** podľa ústneho tradovaného rozprávania (*kodá sorhwa*), mýtov (*sinhwa*), povestí (*čonsol*) a piesní (*hjangga*) sa prvé funkcie rozdělili v rámci trojbožstva, do ktorého patrili stvoriteľ Hwanin (nebeský Hananim), civilizátor Hwanung a praotec vládca Hwangon/Tangun. Po potope vládol syn stromového boha Moktorjong. Protiklad predstavovali Žltý drak Kwangjong a Modrý drak Čchongjong (zhrnute v *Historických zápiskoch Troch kráľovstiev/Samguk sagi* od konfuciánskeho učenca Kim Pu-siha z 12. storočia a *Odkazoch Troch kráľovstiev/Samguk jusa* od budhistického mnicha Irjona z 13. storočia). V **Japonsku** základnú božskú trojicu – prvotné tvorivé bytosti/sily

na nebesiach Takama-no-hara zahŕňali Ame-no-mi-naka-nuši-no-kami ako vládcu stredú a temné prabytosti Taka-mi-musubi-no-kami a Kami-musubi-no-kami (podstatu nebies nazývali Kokuzó). Na ich podporu sa z praoceánu vynorili Umashii-ashi-kabi-hiko-ji-no-kami a Ame-no-toko-tachi-no-kami. Po nich Kun-ino-toko-tachi a Tojo-kumo-no a päť nebeských bohov Ama-cu-kami (Uhidžini so Suhidžini, Cunogui s Ikugui, O´tonodži s O´tonbe, Omodaru s Ajakašikone, Izanagi-no-mikoto s Izanami-no-mikoto, bohyňou matkou) stvorilo Veľkú krajinu 8 ostrovov Ójašinaguni (dnes Japonsko). Izanami porodila veľa bohov, vrátane božstva (ducha = kami) ohňa Kagutsuchi/Kagu-cuči-no-kami/Ho-no-kaga-bi-ko/Ho-musubi-no-kami (tiež ako božstva obnovy prírody), pričom pri jeho pôrode z popálenín uhynula.

Baran ako symbol Amona v egyptskom Karnaku

Izanagi svojej dcére slnka Amaterasu-ó-mi-kam (Šinmei alebo Dainiči = Veľké slnko) zveril nebo (ovzdušie), mesačnému synovi Cuki-jomi-no-mikoto podsvetie (zem/horninové prostredie) a druhému synovi – bohovi vetrov a búrok Susano-o-no-mikoto moria/vodu (ekvivalent Poseidóna). Divokého Susano-o vypudili z neba na Zem na mieste Izumo, kde začal šíriť strach a choroby, ale aj poľnohospodárstvo, pričom zabil osemhlavého hada, ohrozujúceho rast populácie ľudí na ostrovoch a stal sa hénom a civilizátorom (podľa šintoistickej *Kroniky dávnych príbehov Kodžiki*, ktorú v roku 712 n.l. spísal Ó no Jasumaro, a *Kroniky Nihongi/Nihonšoki*). Uvedená kórejská a japonská kozmogónia, obdobne ako kozmogonické predstavy v Mezopotámii, Indii, Egypte, Grécku a v iných krajinách najstarších civilizácií, sa často do detailov zaoberajú vznikom a zmenami environmentu a jeho ohrozenia prírodnými živlami a pohromami a v jednotlivých mýtoch snahami človeka o jeho pretvorenie a prežitie v ňom (dosiahnutia vlastnej environmentálnej bezpečnosti a vhodnosti),

či už s podporou viery v bohov vyjadrovanej rôznymi „neracionálnymi“ rituálmi, sily hrdinov v boji proti zlu v rôznych podobách alebo s pomocou rozumu učiteľov – civilizátorov (spravidla bielych otcov, sivovlasých dedov, miestami znalcov kovu a liečiteľov). Mexickí **Zoqueovia** svojho prvotného bieleho učiteľa volali Condoy a **Taraskánci** Curicaberis. **Yahganovia** v Ohňovej zemi takto spomínali bratov Joalochov/Iomachov, **Winnebagovia** figliarskeho kojota Wakdjunkaga, **Creekovia** Toho, čo býva hore – Ibofanga ako posla nebeského ohňa. V **Brazílii** vystupoval praučiteľ pod menami Maira, Monan a u vyhynutých **Tupinambov** ako Tamoi, v **USA** u **Arapahov** ako Nihansan, **Assiniboinov** Sitkonski, **Ponkov** Istinike, v Karibiku u **Tainov** Louquo, **Algonquianov** ako vnuk Panej zeme Mesakamikow/Nokomis, spomenutý hrdinský Glooscap/Gluskap tešiacy Mocného pána sveta Wasisa. **Athabaskovia** verili, že usporiadateľom ich sveta bol havran Yetl/El/Yelch, ktorý zniesol oheň z neba, postavil prvý dom, dal ľuďom pitnú vodu a zachránil ich pred potopou. Mal ohnivé oči, mávaním krídel vyvolával hrmenie a príletom nad oceán tsunami. Stvoriteľ sibírskeho **Čukčov** sa volal Tenato´mni/Tenatomgyn/Teňququ´ni a havran sprostredkovateľ Ku´urkil (tiež zakladateľ environmentu). Veľkého havrana Quikinna´qu, cez ktorého udržiaval kontakt s ľuďmi najvyšší duch Ta´yan/Tenanto´mwan (oboch stvoril Tomwo´get), si ctíli aj **Korjaci** na Kamčatke, ktorí ducha neba nazývali Veľké svetlo Qeskina´qu a najvyššieho boha aj Ina´hitelan. Jeho synom bol Oblačný muž Ya´halan so ženou Yine´ane´ut. Kresťanského stvoriteľa nazvali Ya´qhicnin, aby ho odlišili od svojho Tenanto´mwana. Inde v rámci šírenia kresťanstva dochádzalo k splynutiu kresťanského bezmenného boha s miestnym hlavným bohom, napríklad v Etiópii sa takto transformoval kaffský nebeský stvoriteľ Yaro/Jaro. **Mayský** svätý otec – stvoriteľ ľudí Chul Tatic Chites Vaneg tiež už asi predstavuje modifikovaného kresťanského boha. Na **Aleutách** sa stvoriteľ Agu´gux stal aj kresťanským bohom tak, ako **kamčadalský** Ne´nenk´nenkicex. **Maďarský** Isten (odvolené asi z chetitského slnečného Prvého – Istanu/Estan, možno egyptského prvého Pána západných zemí eS-Ta-N Ur alebo až sum-akk. UR ISTANU = Pán prvý/Úr Isten, ILU/EL ISTANU = Boh/Živý prvý/ = Eló isten, z čoho sa zrejme odvodzuje „Pre živého boha“ alebo „Prisahám na živého boha“), ktorého atribúty boli legendárny vták Turul, konský falus, šíp a strom, splynul s kresťanským bohom po krste maďarských náčelníkov (Gyula a Bulcsu) roku 953 v Konštantinopoli a po porážke Maďarov 10. júna 955 na rieke Lechu pri nemeckom Augsburgu, po ktorej vládca zadunajského kniežatstva Géza spolu so svojím dvorom prijal roku 974 kresťanstvo. Ugrofínsky **Udmurti/Votjaci** takto svoju nebeskú Inmar začali považovať za Matku Božiu.

„Kto teda vie, z čoho všetko povstalo? Aký má pôvod stvorený svet, či ho vytvoril alebo nie On, ktorý nad ním bdie v najvyššom nebi, iste to vie – alebo to nevie ani On sám.“

(Chválospev počiatku z Rgvéd, Násadijasúkta, RV X, 129, z druhej polovice 2. tisícročia prnl.)

Jozef Klinda

Peru – Historické centrum mesta Arequipa

Mesto Arequipa založili španielski konquistádori 15. 8. 1540 na mieste predkolumbovského sídla v doline rieky Río Chillí medzi Andami (El Misti 5 822 m n. m. až Chachani 6 075 m n. m.) a púšťou Ilay-La-Joya s prechodom do pobrežnej pampy Islay Mollendo. Rozvoj koloniálneho mesta sa člení do piatich období. Prvú vonkajšiu fázu charakterizuje výstavba väčšej obce z kameňa a dobe. V rokoch 1540 – 1582, keď tu založili konvent Santa Catalina (1579), postavili prvú jezuitskú kaplnku (1578), Kostol a Kláštor La Merced (1548), františkánsky kláštor (1532).

V druhej fáze rozvoja po zemetrasení v roku 1582 začala rozsiahla baroková výstavba mesta z bieleho a ružového kameňa „sillar“ s využitím antiseizmických prvkov v architektúre. Pri výzdobe prvkov sa prejavila kreolsko-indiánska integrácia s vytvorením štýlu mestizaje. Do španielskeho baroka sa včlenili prvky kultúry mestícov a indiánov ľudu Paquina, Colagua, Lupaca a Inca.

V tretej fáze medzi zemetraseniami v rokoch 1784 a 1868 prevládalo rokoko a neoklasicizmus,

Vo štvrtnej fáze po zemetrasení v roku 1868 sa uplatnil okrem neoklasicistického štýlu najmä moderný empirizmus, ktorý po roku 1960 dopĺňa moderná architektúra konca 20. storočia. K hlavným neoklasicistickým stavbám patrí dvojvežová Basilica Catedral z 19. stor. postavená zo sillaru na mieste ruín barokového kostola na hlavnom námestí Plaza de Armas (Plaza Mayor) na východ od rieky Chillí. Neoklasicizmus sa uplatnil aj v najväčšom komplexe Iglesia y Convento de Santa Catalina, stavanom v 16. – 19. stor. na ploche 20 tisíc štvorcových metrov. Jeho súčasťou sú tri kláštory, refektórium, kaplnka s maľbami školy Cuzco.

Arequipe sa stala významným religióznym centrom so sídlom arcibiskupa, zároveň osobitným hospodárskym a kultúrnym strediskom, prepojeným so západnou časťou starými mostmi, vybudovanými v 18. storočí tiež zo sillaru. Historické centrum mesta sa skladá zo 49 blokov postavených v 17. – 18. stor., ktoré okrem spomenutých väčších stavieb zahŕňajú asi 500 obytných domov „casonas“, z nich 250 pamiatkovo chránených.

SD od roku 2000 (Cairns).

Brazília – Historické centrum mesta Olinda

Mestečko Olinda na východnom kopcovitom cípe Južnej Ameriky založil v roku 1535 Duarte Coelho Pereira ako portugalský kapitanát – Capitania de Pernambuco. Pri objave tohto územia zvolal: „O, linda!“ (o, aké krásne), podľa čoho ho aj pomenoval. Potom sem prišli jezuiti a postavili Seminário de Olinda, ktorý vypálili Holanďania zo Západoindickej spoločnosti v roku 1630. Jeho základy však dodnes zostali pôvodné, ostatné časti obnovili po navrátení územia Portugalsku v roku 1654. Po jezuitoch prišli do Olindy františkáni, ktorým patrí kostol a kláštor z rokov 1585 až 1590 – Igreja e Convento de Sao Francisco. Ide o prvú františkánsku stavbu na území Brazílie, obnovenú po holandskej agresii v druhej polovici 17. stor. V hlavnej lodi upútajú maľby zo života Panny Márie a rezbárske a sochárske výzdoby svätých; portugalské obrazy z keramických kachličiek v Kaplnke Sao Roque. K najzaujímavejším sakrálnym stavbám patrí Kostol Igreja Santa Tereza zo 17. stor. O jeho výstavbu sa zaslúžil hrdina protikoloniálneho odboja Joao Fernandes Vieira. Neďaleko rieky Beberibe stojí Kostol Milagres z roku 1772, za ním prestavaný Kostol Sao Sebastiao zo 17. stor., ďalej Kláštor a Kostol Sao Bento z rokov 1582 – 1599. V kláštore pôsobila prvá právnická fakulta Brazílie, nazvaná Escola de Direito. Interiér kostola vyniká bohatstvom pozlátených rezbárskych prác, mrežami jacaranda, granitovými stĺpmi a rokokovým hlavným oltárom (1783 – 1786). Kostolom otrokov bol Nossa Senhora do Rosário dos Pretos postavený v roku 1645, upravený v 18. stor. a v roku 1874. K najstarším kostolom patrí Nossa Senhora do Monte (1582). O niečo neskôr, v roku 1590, postavili Kostol Sao Pedro Apostolados Clerigos, nazývaný aj Sao Pedro Martír, ktorý si zachoval pôvodný vchod a bočné oltáre. Neďaleko neho stojí hostinec postavený v maurskom štýle. Pôvodné domy spreď holandskej agresie sa v meste nezachovali. Zrekonštruovali len niektoré na Rue do Amparón. Upútajú bohatou štukovou výzdobou. Mesto, ktoré sa môže pochváliť až štyrmi konventmi a 15 kostolmi dnes charakterizujú dláždené ulice a chodníky, mestská zástavba domov prevažne s plochými sedlovými strechami, miestami po stranách ohraničenými štítlami. Okrem množstva parkov mestskú vegetáciu dopĺňa Botanická záhrada z roku 1811. Nad mestečkom, ktoré sa postupne stalo strediskom cukrovarníctva, na 46 m vysokom kopci sa týči maják Farol (42 m).

V roku 1982 bola Olinda vyhlásená za Environmentálne mesto.

SD od roku 1982 (Paríž).

Kolumbia – Prístav, opevnenia a súbor pamiatok mesta Cartagena

Cartagena patrila k východiskovým bodom pre španielsku kolonizáciu Južnej Ameriky. Pre svoju výhodnú polohu so zálivom nadobudla pre Španielsko a neskôr i Kolumbiu strategický význam. Keďže prvé kotvenie európskych lodí bolo práve v prirodzenom cartagenskom prístave, mesto sa stalo hospodárskou metropolou Nového granadského kráľovstva (Nuevo Reino de Granada), ktoré zásobovalo európskym tovarom celú Novú Granadu. Význam Cartagena ešte vzrástol po otvorení Panamského prieplavu. Mesto založil 1. júna 1533 Don Pedro de Heredia a nazval ho San Sebastián de Cartagena. V roku 1586 sa ho zmocnil anglický korzár sir Francis Drake, ktorý z poverenia kráľovnej Alžbety z roku 1577 rušil španielsky obchod. Na návrh Menéndez de Avilés španielsky kráľ Filip II. potom vydal príkaz na opevnenie Cartagena. Podľa projektov talianskeho vojenského architekta Bautistu Antonelliho od roku 1586 počas ďalších tridsať rokov postavili prvé mohutné mestské hradby (Murallas), ktorých dostavba trvala až do roku 1796 (mohutné Bévedas), takže Cartagena de las Indias sa stala jedným z najlepšie opevnených miest nielen Karibskej oblasti, ale celej Južnej Ameriky a Nového sveta. O výstavbu mesta sa zaslúžil najmä guvernér Pedro Fernández de Busto, ktorý v roku 1570 začal výstavbu významných objektov španielskej koloniálnej architektúry. V tomto čase vznikli prvé základy kráľovského námestia Plaza Real i veľkej Katedrály (1575 – 1586), ktorá patrí k najväčším a najvýznamnejším sakrálnym stavbám kontinentu. Začala sa stavať budova La Audiencia a vodovod Acueducto. Významnú úlohu pri rozvoji mesta zohrali aj jezuiti, ktorí sa snažili urobiť z neho juhoamerický Rím, Španieli zase Granadu. Výsledkom bola výstavba viacerých sakrálnych stavieb, vrátane najstarších kostolov a kláštorov ako napríklad Iglesia y Convento de Santo Domingo (16. stor.), Convento de Santa Clara (od 1612), Iglesia de San Toribio de Mangrovejo (1666 s muzejárskou úpravou v roku 1732). Osobitne treba spomenúť jezuitský kláštor a kostol (Iglesia y Convento de San Pedro Claver), ktorý mal byť kópiou Gesú v Ríme. Jeho strohý interiérom kontrastuje s monumentálnou fasádou. Z jezuitov mesto preslávil najmä Sv. Peter Klaver (1580 – 1654), nazývaný aj „Otrok otrokov“, ktorý sem prišiel zo Španielska, aby celý život venoval pomoci otrokom dovážaným do prístavu z Afriky.

Súčasť SD od roku 1984 (Buenos Aires).

India – Súbor pamiatok v Mahábalipurame

Súbor pamiatok v Mahábalipurame prikázali vytvoriť v 6. – 8. stor. Pallavovci v rámci rozvoja svojho druhého sídelného mesta (hlavného mesta kráľovstva). Patria k nim monolity vytesané zo skalných stien a blokov, jaskynné svätyne (mandapa) vyhlbené do tufových vrchov, basreliéfy a skulptúry vytesané do skál a umiestnené v skalných chrámoch. Pamiatky sú ukážkou kamenárskeho a sochárskeho umenia osobitého juhoindického a drávidského slohu. Hinduistické reliéfy a sochy tu charakterizuje dôstojnosť, monumentálnosť a realizmus. K najvýznamnejším pamiatkam patrí reliéf (27 x 9 m) vytesaný do skalnej steny (30 x 12 m) chrámu Ardžuna/Arjuna, nazývaný zostup Gangy ktorý zobrazuje zostúpenie rieky Gangy na zem. Ďalší reliéf z avatárskej jaskyne znázorňuje spiaceho boha Višnu na hadovi večnosti Ananta.

Z veľkého prístavného mesta Pallavovcov zostali len zvyšky, najmä monolitické dravidské chrámy tzv. nebeské vozy (ratha), ktoré predstavujú obrovské skulptúry vytesané z kameňa a monolitické sochy živočíchov, napríklad slonov, býkov a levov. Osobitne priamo na pobreží Plážovej cesty stojí tzv. Pobrežný chrám, vybudovaný na príkaz kráľa Narasimhu Varmana II. z dynastie Pallavovcov na piesočnatom pobreží okolo roku 700. Tvorila ho tri objekty za sebou, z ktorých vyniká najmä stupňovitá pyramidálna kamenná veža (vimána) postavená na stĺpovitom základe (korpuse) na terase z piesočných kvádrov. Na obvodový múr terasy umiestnili množstvo sôch znázorňujúcich ležiaceho býka boha Šivu (Nandina) a iných ležiacich zvierat. Ostatné chrámy postavené na voľnom priestranstve sa väčšinou nezachovali. V chráme – Mandapame Mahišmardini bohyňa Durga (Šakti) na ľavici bojuje proti démonovi (Súrovi) – byvolovi Mahiša. V tejto mandapame, ako aj v chráme Olakhannesvara (8. stor.), teda znázornili najmä výjavy z purán. V Krišnovej mandapame prevládajú výjavy zo života Krišnu – ôsmej inkarnácie boha Višnu a víťaza nad demonickými hadmi (nágmami) – nepriateľmi ľudstva, najmä najväčšieho Káliju. K ďalším stĺpovým chrámom (mandapamám) patrí Ramanuja a Dharmaraja. Väčšina pamiatok sa nachádza medzi pobrežným skalným útesom a jazerom Kanheri Tank. Južnejšie vytesali zo skál ešte 5 chrámov (ratha).

SD od roku 1984 (Buenos Aires).

VZDELÁVANIE

Frodova cesta

Kapitola XXVIII.

Hrátky s odpadom (2.)

Milí mladí priatelia,
toto bude nevyžiadaná reklama. Dúfam, že vás nebudú obťažovať. O čom bude, hmmm... o televízii, lepšie povedané o tom, čím nás televízie „krmia“.

Nie je to tak dávno, čo sme mali s Českou republikou jeden štát, jednu menu, jednu vlajku, ústavu... a mal by som možno napísať – a hodnoty. Nenapíšem. Nemyslím si to. Myslím si, že práve rozdelenie krajiny, vznik Českej a Slovenskej republiky ukázal, akí sme boli rozdielni, aké máme rozdielne hodnoty, postoje a sny. To porovnanie, žiaľ, nevyznieva pre nás príliš optimisticky. A to porovnanie sa dá urobiť aj cez sledovanie televízie.

Tá česká ma fascinuje. Fascinuje ma populárna a vedecká publicistika – „Veda je zábava“, „Dobrodružstva vedy a techniky“, „Pridaj sa“, „Nedaj sa“, „Planéta Veda“, „Späť k prameňom“, „Pamäť stromov“, či nedávno vysielaný seriál o odpadoch „Kam s nimi“. A nielen to, fascinujú ma internetové stránky niektorých týchto formátov, fascinuje ma, že k mnohým z týchto relácií následne vychádzajú publikácie a CD-čka, ktoré vydáva edičné centrum televízie. Fascinujú ma ekoreklamy, ktoré sú vysielané medzi jednotlivými programami propagujúce separovaný zber, šetrenie energiami, ochranu biodiverzity.

Tá slovenská, žiaľ, odráža presne túto krajinu, jej duch. Nekoncepcnosť, odhodnenú verejnoprávnosť, poplatnosť väčšinovej mienke...

Keď sa delili tieto krajiny, každá z nich hľadala cestu za vlastným snom. To, aké rozdielne sú naše sny, ukazuje každodenná realita. Sme síce ekonomický tiger sveta, ale nájde tento tiger kdesi stratené srdce, zmysel pre mieru, krásu a spoločenskú zodpovednosť?

Vaše listy, kresby, fotografie... očakávam na adrese:

Enviromagazín, „Frodova cesta“, Tajovského 28, P. O. Box 252, 975 90 Banská Bystrica.

Obálku označte: „Prísne tajné! Len pre Froda“. Najšikovnejších Frodových pomocníkov čakajú knižné odmeny.

Majte sa krásne!

Váš Frodo

Environmentálne označovanie výrobkov

Pomôcky: písacie potreby

Na Slovensku, ako aj v zahraničí, sa používa množstvo environmentálnych značiek. Environmentálne označenia sú na rôznych typoch výrobkov a ich obaloch. Mnohé z týchto environmentálnych označení sú klamlivé. Sledujte environmentálne označenia výrobkov, ktoré máte doma alebo ich používate v škole.

Pracovný postup:

- Zhotovte zbierku environmentálnych značiek, ktoré ste zistili za určité obdobie (napr. 1 mesiac).
- Zistite, či sú to environmentálne označenia zodpovedajúce právnym normám, alebo sú to klamlivé a zavádzajúce označenia.
- Roztriedte tieto značky, nalepte na kartón, popíšte používanie jednotlivých značiek (na akých výrobkoch

sa nachádzajú, sú pravdivé alebo klamlivé, platia na území SR a pod.) a pripravte k tejto téme nástenku, článok do školského časopisu alebo miestnych novín.

V skupine diskutujte o téme „environmentálneho označovania výrobkov“ a **skúste nájsť odpovede na tieto otázky:**

- Aký význam majú environmentálne označenia výrobkov?
- Aké environmentálne značky sú platné na území SR a čo znamenajú?
- Pre aké slovenské výrobky boli udelené platné environmentálne značky?
- Prečo by sme mali nakupovať výrobky s platným environmentálnym označením? Čo takéto výrobky garantujú?
- Prečo výrobcovia používajú klamlivé environmentálne označovanie výrobkov?

Ilustračná kresba: Ivan Vincik

- Ako vnímajú vaši rodičia a známi environmentálne označenia výrobkov?

Polyvinylchlorid (PVC)

Polyvinylchlorid (PVC) je plast, ktorý má široké uplatnenie pri výrobe obalov, v automobilovom priemysle i v stavebníctve. Pri výrobe sa do PVC dodávajú rôzne chemické látky, ktoré zlepšujú vlastnosti plastu. Sú to tzv. zmäkčovače - ftaláty, obsahujúce zdraviu škodlivý chlór. Tieto látky sú nebezpečné už počas výroby plastu a najmä pri využívaní výrobkov. Zmäkčovače sa totiž môžu vylúhovať z PVC, a tak sa dostávajú priamo do potravín aj do tela. Problematické je i spaľovanie týchto plastov, pretože pri ich spaľovaní sa uvoľňujú jedovaté a karcinogénne dioxíny. Pri uložení takýchto výrobkov na skládku dochádza k postupnému vylúhovaniu zmäkčovačov z plastu do vody a pôdy, pričom degradácia samotného plastu trvá tisíce rokov.

Dôkaz chlóru v obaloch a hračkách z PVC

Pomôcky: plynový alebo liehový kahan, medený (platínový) drôtik s očkom, obaly z jogurtov, cukríkov, ovocia, potravín, drogistických výrobkov, hračky z plastov.

Poznámka: Ak nemáte k dispozícii originálny drôtik s očkom, môžete si ho pomerne jednoducho vyrobiť. Potrebujete tenký (ale pevný) drôtik dlhý 20 cm, z ktorého je potrebné odstrániť izolačnú vrstvu. Jeden koniec drôtika zahnite tak, aby vzniklo očko vo veľkosti približne 2 – 3 mm. Druhý koniec drôtika upevnite do použitej korkovej zátky, ktorá bude zabezpečovať vašu bezpečnosť pred popálením.

Pracovný postup:

- Medený drôtik v mieste očka vypaľujeme, pokiaľ sa plameň prestane zafarbovať.
- Po vypálení rozžeravený drôtik vpichneme do pripraveného obalu a naberieme kúsok roztavenej vzorky.
- Túto vzorku vložíme do stredu plameňa (plameň je svetlomodrej farby) a pozorujeme sfarbenie plameňa.
- Ak sa plameň sfarbí do zelena, prípadne modrozelená, znamená to, že plast obsahuje halogény – zlúčeniny chlóru a je škodlivý pre životné prostredie pri jeho výrobe a likvidácii a potenciálne priamo nebezpečný pre zdravie.

- Výsledky pozorovania zapíšte do tabuľky č. 1.

Upozornenie: Pri horení sa môže uvoľňovať malé množstvo chlórových zlúčenín. Pracujte pri otvorenom okne a nevdychujte vzniknuté plyny.

Tab. 1:

Typ obalu, výrobku	Krajina pôvodu	Výsledok plameňovej skúšky	Poznámky

Skúste nájsť odpovede na tieto otázky:

- Ako dopadol váš test? Koľko obalov (výrobkov) s obsahom chlóru sa vyskytuje na slovenskom trhu (percentuálny podiel zistený vaším výskumom)?
- Ako môžu výrobky obsahujúce toxické látky vplývať na zdravie človeka?
- Ako môžeme predchádzať kúpe takýchto výrobkov?

Výskum kartónových obalov a PET fliaš

Súčasťou komunálneho odpadu je aj odpad z kartónových obalov nápojov a polyetylénových (PET) fliaš. Tieto obaly predstavujú stále rastúci podiel v celkovom množstve tuhého komunálneho odpadu v mestách a obciach. Jeden z problémov, ktorý spôsobujú, je zaberanie skládkového priestoru.

Pomôcky: kartónové obaly na mlieko alebo džús, rôzne veľké PET fľaše, veľký odmerný valec, čistá voda

Pracovný postup:

- Pripravené obaly majú na etikete uvedený objem. Zapíšte tento objem do tabuľky.
- Naplňte obal doplna vodou, fľašu čiastočne uzavrite vrchnákom.
- Následne obal stlačte na čo najmenší objem (pracujte nad umývadlom).

- Vodu, ktorá zostala vo fľaši alebo škatuli, nalejte do odmerného valca a odčítajte jej objem.
- Údaje zapíšte do tabuľky č. 2 a uvažujte nad významom pokusu.

Tab. 2:

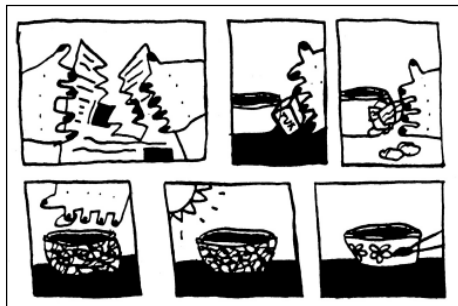
Typ obalu, výrobu	Objem pred stlačením	Objem po stlačení	Rozdiel objemov	Rozdiel v percentách

Miska

Pomôcky: odpadový papier, lepiaca pasta, tuk, farby, pohár alebo miska

Pracovný postup:

- Papier natrhajte na malé kúsky.
- Namastite vonkajšiu stranu misky tukom.
- Misku pokryte z vonkajšej strany vrstvou natrhaneho papiera a natrite lepiacou pastou.
- Vytvorte šesť vrstiev pasty a papiera.
- Výrobok nechajte vysušiť.
- Upravte a uhlad'te okraje. Opatrne oddel'ite misku od pohára.
- Papierovú misku vymaľujte.

Nový svet

Pomôcky: rôzne obrázky pekného, zdravého a poškodeného životného prostredia, ľudí, ktorí v ňom žijú, veľké hárky baliaceho papiera, lepidlo

Kľúčové pojmy: postoje, ničenie životného prostredia, harmonizácia, estetizácia

Ak by ste dostali kufr alebo dokonca jeden autobus, ktorý by ste mohli naplniť tým, čo by ste si so sebou zobrali do nového čistého sveta, čo by to bolo? Ktorý obrázok to symbolizuje?

Pracovný postup:

- Rozložte po podlahe obrázky v dostatočnej vzdialenosti od seba.
- Deti si prezrú všetky obrázky, vyberú si bez slov jeden z nich a postavajú sa k nemu.
- Skupinky okolo jednotlivých obrázkov prediskutujú, prečo si vybrali práve ten.
- Jednotlivé skupiny prezentujú a zdôvodnia pred celou triedou svoj výber.

Nastanú rôzne situácie: niektoré deti si vyberú krásne obrázky, pretože človek je prirodzene priťahovaný krásou a harmóniou. Iné si môžu vybrať obrázok poškodeného prostredia, pretože pokladajú za potrebné ho chrániť. Úhol pohľadu je rôzny, nezabudnite, diskusia je veľmi dôležitá pri každej aktivite.

Reflexia:

- Ako ste sa cítili pri pohľade na krásne obrázky? Aké boli vaše pocity pri pohľade na obrázky zničeného životného prostredia?
- Aký bol hlavný dôvod, že ste si vybrali práve ten ktorý obrázok?
- Čo vás prekvapilo na výbere ostatných spolužiakov?

Diskusia:

- Prečo človek na jednej strane obdivuje krásu prírody, prostredia a na strane druhej ho ničí a poškodzuje?
- Čo všetko je súčasťou prostredia, v ktorom žijeme?

Bez čoho by prostredie, v ktorom žijeme, netvorilo pre nás svet vhodný na bývanie?

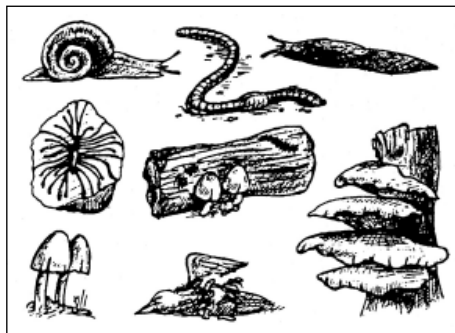
- Čo pôsobí na ľudí tak, že sú schopní sa zaktivizovať pri ochrane prostredia?

Rozkladače

V prírode sú odpady zo zvierat alebo rastlín (zvyšky rastlín a živočíšnych tiel) potravou pre ďalšie organizmy, ktoré prispievajú k ich rozkladu na najmenšie čiastočky. Tieto látky sú potom opäť prijímané koreňmi rastlín. Rozkladače (reducenty deštruenty, resp. dekompozitory), ku ktorým patria rovnakoňožky (napr. žižavka obyčajná, žižavka murová, zvinavec obyčajný), pavúkovce (pavúky, kosce), mnohonôžky, stonožky, chvostoskoky (napr. chvostoskok obyčajný, chvostoskok zelený), hmyz (švehy, napr. švehla obyčajná, švehla skleníková), mäkkýše (napr. slimák záhradný, slimák pásavý, slizniak veľký), obrúčkovec (dážďovka obyčajná), spolu s množstvom húb a baktérií sú teda v prírode nenahraditeľné. Kolobeh látok a tok energie by sa bez ich účasti zastavil.

Pracovný postup:

- Popíšte, kde znázornené rozkladače žijú alebo rastú.
- Pokúste sa ich nájsť v prírode.

Fotografie

Pomôcky: baliaci papier, lepidlo, farbičky, časopisy a noviny

Kľúčové pojmy: globálne vzťahy, globálne pôsobenie na životné prostredie

Prejdite sa s deťmi mestom, dedinou, v ktorej bývate a pozrite sa na svoje životné prostredie inými očami.

Pracovný postup:

- V myslí „odfotografujte“ pekné, optimistické i pesimistické, nevábivé obrazy.
- Zapište si ich.
- Premyslite si, kde všade sa môžete s týmito obrazmi stretnúť. Je to aj za hranicami vášho mesta, štátu, kontinentu?
- Zozbierajte z novín a časopisov články a obrázky, ktoré obsahujú témy, ktoré ste si pri prechádzkach pozapísali.
- Ponaliepajte ich na veľký baliaci papier a vedľa nich nakreslite to, čo ste videli vo svojom okolí a je podobné tomu obrázku.
- Porozprávajte sa o podobnosti problémov, o globálnych vzťahoch a súvislostiach.

Diskusia:

Diskutujte o tom, či je to naozaj len váš svet, svet, ktorý ovplyvňujete len vy svojím konaním, alebo je to skôr náš svet, v ktorom na seba pôsobíme všetci, bez ohľadu na to, ako ďaleko od seba bývame.

Výroba recyklovaného papiera

Pomôcky: staré noviny, voda, múka, malá nádoba alebo väčšia miska, mlynček na mäso alebo mixér, metlička, kovový drôt, silónové pančuchy

Pracovný postup:

- Rozstrihnite pančuchy na polovicu tak, aby bola každá noha zvlášť. Pomocou drôtu vytvorte obdĺžnikovú konštrukciu plochy. Natiahnite jednu nohu pančuchy na tento rám tak, aby sa neroztrhla. Môžete si pomôcť tak, že ostré hrany rámu omotáte lepiacou páskou.
- Uistite sa, či je pančucha navlečená tesne na rám. Na obidvoch voľných koncoch pančuch urobte uzol.
- Natrhajte noviny na malé kúsky a vložte ich do nádoby s takým množstvom vody, aby papier dostatočne navlhol. Nechajte zmes stáť niekoľko hodín, najlepšie celú noc. Ak papier vodu absorboval, tak vodu dolejte.
- Papierovinu môžete pomlieť na mlynčeku na mäso alebo rozmixovať v mixéri. Potom miešajte zmes metličkou, až kým nedosiahnete homogénnu kašovitú hmotu.
- Rozpusťte 3 lyžice múky v pohári vody a pridajte k pripravenej zmesi. Zmiešajte dokopy.
- Túto zmes vylejte na rám obalený pančuchou a rozotrite na hrúbku 3 mm.
- Nechajte vodu zo zmesi voľne odkvapkať, potom rám so zmesou dajte na slnko vyschnúť.
- Počkajte, kým papier celkom nevyschne, potom ho jemne zošuchnite z pančuchy a narovnajte.
- Poznámka: Do hmoty môžete pridať aj kvety, potravinárske farbivo a pod.

Diskusia:

- Papier sa vyrába z rastlinných vlákien celulózy, ktorá sa získava zo stromov. Recyklovaním 1 tony starého papiera sa ušetrí približne 17 dospelých stromov (EPA, School Recycling Programs).
- Používanie recyklovaného papiera chráni stromy, znižuje spotrebu energie a znečistenie životného prostredia.
- Pozor! Ak sa na papieri oznamuje, že je 100 % recyklovateľný, znamená to, že papier môže byť na 100 % recyklovaný, nie že už ide o recyklovaný papier. Na takomto papieri je označenie „Vyrobené z recyklovaného papiera“.

Strom za starý papier

Ak sa vám podarí získať financie zo zberu papiera, aj vy môžete byť symbolickými vlastními stromu v prvej súkromnej rezervácii v strednej Európe, ktorá sa nachádza na východnom Slovensku v Čergovskom pohorí. Každý obyvateľ tejto planéty, jednotlivec alebo kolektív, má možnosť pomôcť vytvoreniu rezervácie tým, že si symbolicky kúpi aspoň jeden strom za 1 000 korún. Každý darca (prípadne obdarovaný) obdrží od LZ VLK ďakovný list s uvedeným stavom konta, špeciálnu nálepku a symbolický list vlastníka. Strom v rezervácii Vlčia už vlastní desiatky školských kolektívov. Mnohé z nich premenili práve starý papier získaný zberom na symbolické vlastníctvo stromu. Ďalšie informácie o zbierke **Kúp si svoj strom:** dasa@wolf.sk

Používanie recyklovaného papiera

Všimli ste si, že niektoré listové obálky, letáčky, brožúry, zošity sú vyrábané z recyklovaného papiera? Na túto úlohu si vyčleňte dostatočne dlhý čas, najlepšie niekoľko týždňov.

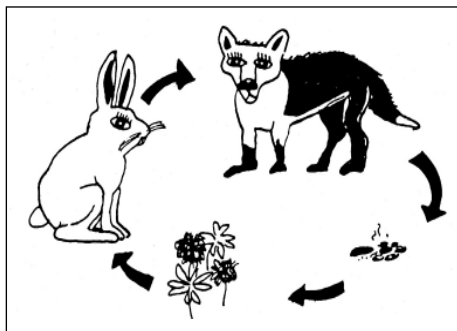
Pracovný postup:

- Zistite, aké výrobky z recyklovaného papiera sa dajú kúpiť v obchodoch.

- Zistíte, či vaša škola, rodina... používa výrobky z recyklovaného papiera.
- Zistíte výrobcov výrobkov z recyklovaného papiera (zošity, tlačivá a pod.).
- Začnite na škole používať recyklovaný papier (kancelárske papiere, obálky, ekonomické tlačivá, zošity).
- Začnite doma používať výrobky z recyklovaného papiera.
- Ak vo vašej obci nie je dostať kúpiť takéto výrobky, presvedčte obchod, aby začal tieto produkty predávať.
- V škole pripravte výstavku výrobkov z recyklovaného papiera.

Kolobeh potravy

- Odkreslite a popíšte schému potravinového reťazca.

Banka hodnôt

Pomôcky: pracovný list „Moja výhra“, materiál na prípravu „trezoru na hodnoty“

Kľúčové pojmy: predsavzatia, zásady, hodnoty, hodnotový rebríček

Pri práci, ktorá prináša výsledky po dlhšom čase, je potrebné stanoviť si stratégiu na začiatku (školského roka, polroka, cyklu školení a pod.). Pri presadzovaní pozitívneho systému hodnôt to platí rovnako. Je dôležité prenášať hodnoty z teoretickej roviny „ako by to malo byť“ do roviny praktickej „je to takto“. Tu je príklad hry, v ktorej aktívny prístup a priamy čin je náležite ocenený.

- Každé dieťa si pre túto aktivitu pripraví „trezor“, do ktorého bude ukladať svoje hodnoty. Môže to byť napríklad upravená, vyzdobená škatuľa.
- Na začiatku každé dieťa dostane zoznam hodnôt (príklad zoznamu je na konci). Pre deti je dôležité, aby si uvedomili význam hodnotového rebríčka (najlepšie je uviesť príklad zo života, z triedy) pre nich samých i pre iných ľudí. Ľudia, aj keď si nemusia byť toho vedomí, jednajú na základe svojho hodnotového rebríčka. Je dobré vidieť a poznať názory a hodnoty iných, aby sme tie svoje vedeli porovnať, zamyslieť sa nad nimi a v prípade potreby postupne ich zmeniť. Preto celý zoznam hodnôt dáme v triede na viditeľné miesto, bude tam počas celého trvania hry.
- Ako prvú úlohu si deti prepíšu svoj zoznam tak, aby postupne za sebou nasledovali hodnoty, ktoré sú pre nich dôležité, až po tie, ktoré sú im ľahostajné, či nezohrávajú v ich živote nejaký význam – vytvoria si svoj hodnotový rebríček.
- Každé dieťa potom dostane niekoľko dopredu pripravených pracovných listov „Moja výhra“. V prípade, že deti jednali na základe niektorej hodnoty zo zoznamu, ktorá je pre nich dôležitá, majú právo dať vyplnený formulár do trezoru (škatule). Napríklad, ak niekto odolá tlaku predavačky, ktorá sa mu snažila zabaliť knihu do papiera a následne na to do plastikovej tašky, svoje správanie popíše a doplní hodnotu „zásadový“.

- Svoj trezor si deti kedykoľvek počas hry (hra trvá dlhšie časové obdobie – školský polrok, rok) môžu pozrieť. Prospešné a motivujúce je vyhodnocovať a diskutovať o niektorých prípadoch a hodnotách pravidelne v celej triede.
- Deti je potrebné povzbudzovať v pozitívnom konaní a správaní. Počas svojho života zažili určité chvíle, počas ktorých boli hrdí na svoju zásadovosť a vytrvalosť. Je potrebné u nich oživovať tieto pocity aj v súvislosti s konaním v oblasti životného prostredia.

Reflexia:

Skúste sa zamyslieť a urobiť toto: vezmite tabuľku hodnôt domov a požiadajte rodičov, aby si urobili svoj vlastný rebríček hodnôt.

Diskusia:

Aké sú odlišnosti a podobné hodnoty, ktoré máte spoločné s ostatnými spolužiakmi?

Zoznam hodnôt:

múdrosť • pohodlný život • rodinné bezpečie • priateľstvo • láska • zdravie • mier • šťastie • sebaúcta • vnútorná harmónia • úcta ku všetkému živému • sebarealizácia • spoločenské uznanie • rovnoprávnosť • krása • šťastný rodinný život • čestnosť • nezávislosť • schopnosť súcitu • tvorivosť • vytrvalosť • úspešnosť pri ochrane životného prostredia • zásadovosť • dobré zdravie • citlivosť • obetavosť • veľkorysosť • schopnosť byť sám sebou • praktickosť • vodcovské schopnosti • schopnosť odpustiť • láskavosť • zodpovednosť • disciplinovanosť • húževnatosť • pekný vzhľad • veľa peňazí • komunikatívnosť • schopnosť logicky uvažovať • odvaha • zdvorilosť • dobromyseľnosť •

MOJA VÝHRA

Vyhrávam právu na základe jednania podľa tejto hodnoty

Hodnota, jednanie

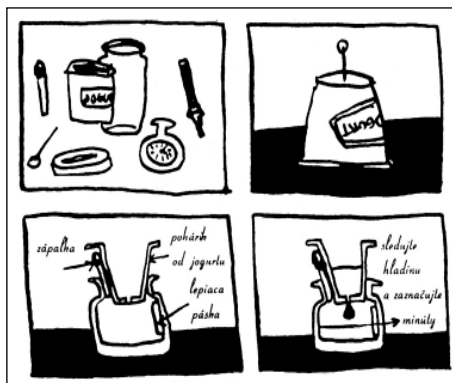
Dátum a podpis

Vodné hodiny

Pomôcky: sklenený pohár s rovnobežnými stenami, špendlík, lepiaca páska, zápalka, stopky, fixka, umelohmotný jogurtový pohárik

Pracovný postup:

- Pomocou špendlíka urobte diery do dna pohárika.
- Teraz zostavte vodné hodiny: zápalku zastrčte medzi jogurtový a sklenený pohár tak, aby bola medzi nimi medzera. Na pohár pozdĺžne nalepte leukoplast.
- Naplňte jogurtový pohárik vodou a začnite odmeriavať čas. Po každej minúte zaznamenávajú na páske hladinu vody v pohári. Robte to dovtedy, kým všetka voda nepretečie do skleneného pohára.

Údolia a vrcholy

Kľúčové pojmy: úspech, postoje, pocity, sebaúcta, vytrvalosť

V tejto hre si deti budú môcť pripomenúť svoje úspechy v oblasti ochrany životného prostredia, získať prehľad o úspechoch ostatných spolužiakov, ale aj zistiť, v čom boli neúspešní, čo sa im nepodarilo a prečo.

Pracovný postup:

- Rozdeľte deti do skupín po 4 – 5. Každý z nich si urobí na svoj papier časovú os znázorňujúcu čas od ich narodenia po súčasnosť. Postupne na časovú os znázorňuje svoje úspechy, ktoré mal v oblasti ochrany životného prostredia. Môže ísť od zdanlivých maličkostí až po naozaj úspešné akcie.
- Pri každom úspešnom konaní ohnú čiaru smerom nahor, čím väčšia a pozitívnejšia udalosť, tým vyšší vrchol.
- Ak išlo o negatívne pôsobenie, ohnú čiaru smerom nadol. Vzniknú tak vrcholy a údolia.
- Ak všetci v skupine skončili, postupne po jednom vysvetľujú pred skupinou svoju čiaru života. Ostatní aktívne počúvajú.

Reflexia:

- Ktoré udalosti by ste chceli zažiť ešte raz?
- Čo by ste chceli opraviť v svojom minulom správaní?
- Čo vám bráni, aby ste teraz nekonali inak?
- Aké ste mali pocity pri opätovnom premýšľaní o pozitívnych činoch? Aké to bolo po negatívnych činoch?

Diskusia:

- Mali ste niektoré spoločné zážitky?
- Nastali v skupine nedorozumenia, nepochopenie, prečo ten-ktorý čin bol pozitívny (negatívny)?

Kvalita hračiek

Zaujala vás reklama na mechanickú hračku alebo bábičku v modernom oblečení? Sú to určite lákavé hračky, ktoré chcete mať. Ale ako dlho vydržia? Z akých materiálov sú vyrobené? Aké suroviny boli použité pri výrobe týchto materiálov? Koľko vody a energie bolo spotrebované pri ich výrobe? Vyrobili ich u nás alebo v zahraničí? Uvažujte o tom.

Nekvalitné hračky sa rýchlo pokazia a musíte si kúpiť ihneď novú, aby sa pokazená nahradila. Vzniká tým množstvo odpadu. Na hračky vyrobené z plastov bolo potrebné vyťažiť, prepraviť a spracovať ropu, a s tým je spojená vysoká záťaž životného prostredia. Hračky zo zahraničia boli prepravované na dlhé vzdialenosti (spotreba pohonných hmôt, znečistenie ovzdušia a pod.) a ich výroba neposkytla pracovné možnosti pre vášho otecka alebo mamičku.

Pracovný postup:

- Choďte do hračkárstva a dobre si hračky poobzerajte. Pokúste sa analyzovať každú hračku z mnohých pohľadov. Zistenia zapíšte do tabuľky č. 3.

Tab. 3:

Druh hračky	Výrobná kvalita	Materiál	Poznámky

- Akých hračiek ste zistili najviac? Aká je ich kvalita? Z akých materiálov sú vyrobené? Boli vyrobené na Slovensku alebo v zahraničí?
- Starajte sa o hračky, ktoré vlastnité.

Burza

Stáva sa, že vás omrzela hračka, skladačka alebo knižka? Čo s nimi urobíte? Namiesto toho, aby ste tieto staré veci vyhodili, pokúste sa im nájsť nový domov. Darujte ich niekomu inému. Týmto prístupom znížite množstvo vznikajúceho odpadu.

Čo môžete urobiť?

- Prehľadajte svoju skriňu, pivnicu, povalu... Pohládajte veci, ktoré už nepotrebuje, nepoužívate, alebo o ktorých si myslíte, že by sa niekomu mohli páčiť.
- Zistite miesta, kde by mali o tieto veci záujem. Pozrite sa do telefónneho zoznamu a napíšte si číslo nemocnice, knižnice, detského domova, charity a pod. Zavolajte im a ponúknite im vaše veci.
- Zorganizujte na škole vlastný výpredaj (burzu). Burzu spropagujte v celom meste. Ľudia prídu a kúpia si čo potrebujú. Peniaze môžete využiť na zaujímavé školské aktivity. Zbytok vecí môžete rozdať. Burza je vhodný spôsob, ako si zarobiť pár korún a súčasne dávať veci znovu do obehu.

Najvýhodnejšia kúpa

Ak sa bližšie prizriete obalom s tekutým obsahom (nápoje, čistiace prostriedky a pod.), všimnite si, že objem tekutiny je uvádzaný v mililitroch. Táto miera vám pomôže pri porovnávaní cien tovaru rovnakého druhu, ale v rôznych baleniach. Aké balenia sú cenovo najvýhodnejšie?

Pracovný postup:

- Vyberte si jeden druh nápoja v rozdielnych baleniach.
- Údaje zapíšte do tabuľky č. 4 a výsledok analyzujte.

Tab. 4:

Názov nápoja	Objem	Cena	Cena pripadajúca na 1 ml	Poznámka*

* Do poznámky môžete zaznamenať napr. či je obal vratný alebo nevratný.

Chytený do siete

Pomôcky: kartičky s nápismi, špagát

Kľúčové pojmy: globálne súvislosti, antropocentrický prístup

Táto aktivita sa dá hrať rôznymi spôsobmi, toto je len jeden z nich:

- Dopredu si pripravte kartónové (alebo aspoň tvrdšie) kartičky s nápismi, ktoré určitým spôsobom súvisia, alebo zdanlivo nesúvisia s témou, ktorú ste si vybrali na vytvorenie siete. Predpokladajme, že je to téma odpadov.
- Na kartičky napíšte názvy (napr.): odpady, naše zdravie, dodržiavanie princípu subsidiarity, nezamestnanosť, závody v zbrojení, vymieranie druhov, výchova detí a verejnosti, nárast výroby, rast spotreby, právo žiť v zdravom životnom prostredí, jadrová energetika, zásobovanie obyvateľstva vodou, podvýživa a choroby, zamestnanosť, biodiverzita, reklama, vegetariánstvo, nešetrné využívanie zemských zdrojov, skleníkový efekt, populačná explózia, znečistenie životného prostredia, zahraničná politika a medzinárodné vzťahy, triedený zber.
- Všetci hrajúci sa postavia do kruhu, jeden sa postaví priamo do kruhu. Ktokoľvek drží v ruke kľbo špagátu za koniec. Pred sebou na zemi má kartičku, na ktorej je viditeľne napísaná jedna oblasť, napr. populačná explózia.
- So slovami: populačná explózia úzko súvisí s nárastom výroby, pretože čím viac ľudí, tým väčšia spotreba, a tým väčšia výroba, hodí kľbo (koniec špagátu ale nepustí) tomu, kto má pred sebou na zemi položenú karičku nárast výroby. Ten hľadá súvislosť medzi nárastom výroby a ktorýmkoľvek iným pojmom, ak súvislosť nájde, špagát drží v ruke, ale kľbo hodí tomu, s kým našiel súvislosť.
- A tak to pokračuje ďalej, až sa vytvorí sieť vzájomných súvislostí, naozaj globálna sieť.

Ten, ktorý stál v kruhu, je zapletený do siete svojich vlastných činov, pretože každý krok, každý čin, ktorý denne robíme, má svoj environmentálny aspekt:

- Ktorýmkoľvek smerom sa tento študent pohne, sieť sa hýbe s ním a mení svoj tvar, ostatní, ktorí držia sieť, sa musia hýbať s ním, aby sa sieť nepretrhla. V bežnom živote sa stane, že sieť sa trhá často a ani zaviazanie uzla nedá sieti pôvodný tvar a pevnosť.
- Dôležité je, že sieť je viditeľná, každý sa jej môže dotknúť, tým sa stávajú aj neviditeľné problémy viditeľnými.
- Dôležité: Je nutné diskutovať a naozaj vysvetliť súvislosť,

ktorú sme našli aj ostatným, ktorým to nie je zrejme.

- Ukázať na vplyv človeka na neviditeľné vzťahy, prejsť od globálnych problémov k bežnému životu a opačne.
- Prispôbiť hru a pojmy veku hráčov.
- Pripraviť menej pojmov, ale napísať ich na viac kartičiek, teda jeden pojem bude v sieti aj 3 – 4-krát. Tým sa dosiahne, že študenti budú nútení vymýšľať viac súvislostí, ísť viac do hĺbky.

Ponuka:

- Pripravte si dopredu kartičky s rôznymi témami, do ktorých budú zahrnuté témy, ktoré chcete prediskutovať (doprava, nebezpečenstvo odpadov, spotreba energie a pod.).
- Premietnite film, video, ktoré rozoberá niektorú environmentálnu problematiku. Upozornite študentov, nech si v priebehu filmu zapisujú, ktoré súvisiace problémy sa vo filme vyskytli. Následne nato vytvorte sieť vzťahov.

Frodova pošta

Ahojte,

v ostatnom čase som dostal od pani učiteľky **Daniči Božovej zo Svitu** list, v ktorom mi podrobne opísala **činnosť žiakov zo ZŠ Mieru vo Svite** týkajúcu sa odpadov, a to od školského roku 1999/2000. Žiaci školy mapovali čierne skládky v okolí mesta Svit a podklady odovzdali vedeniu mesta, realizovali anketu, výtvarné aktivity a pod.

Tu musím podotknúť, že priamo v intravilánoch mesta sa skôr stretávame so znečistením verejného priestranstva roztrúsenými odpadkami, ktoré nie je možné pokladať za nelegálne skládky odpadov, pretože tie sú zväčša situované v extravilánoch miest a obcí (poľné cesty, priekopy, brehové porasty, staré ťažobné jamy a pod.).

Napriek tomu, že mesto Svit dosiahlo v čistote zaujímavé výsledky, cestujúci vlakom si musí všimnúť, že odpad je naďalej sypaný do priestoru medzi záhradkami lemujúcimi železničnú trať a železničný zvršok, prípadne je v rozpore s platným zákonom o odpadoch spaľovaný (od 1. 1. 2006 je zakázané zneškodňovanie, t. j. spaľovanie a skládokovanie biologického odpadu a dovoľené je len jeho zhodnocovanie, napr. kompostovanie).

Každá snaha mladých ľudí, či už v podobe realizácie osvetových aktivít v komunite, mapovania nelegálnych činností, písania článkov do miestnych novín atď., je preto viac než vítaná.

Váš Frodo

PRÍLOHY K ČLÁNKOM

HODNOTENIE KRAJINNÉHO RÁZU

(príloha k článku na s. 10 – 11)

Návrh informačných vrstiev a metodických krokov použitých pri posudzovaní krajinného rázu Zlínskeho kraja (SALAŠOVÁ, ŽALLMANNOVÁ 2005). Schému je možné dopĺňať.

1) Hodnotenie prírodných charakteristík územia

- abiotický geokomplex (geologický podklad – reliéf – voda)
 - základné geologické členenie územia a jeho znaky
 - výškové členenie územia (hypsometria a disekcia reliéfu)
 - typy reliéfu podľa výškového členenia
 - typy reliéfu podľa exogénnych krajinných procesov

- typy reliéfu podľa endogénnych krajinných procesov (napr. pre vymedzenie krasových javov)
- expozícia reliéfu
- sklonitosť územia
- základné hydrogeologické členenie územia (napr. vymedzenie priestoru nivy)
- povrchové vody (znaky povodí)

• abioticko – biotický komplex

- základné pedologické členenie územia (pre upresnenie typológie krajiny)
- diferenciácia územia podľa potenciálnej vegetácie

- významné biotopy územia (fixácia významných biotopov a migračných ťahov fauny)

Výsledok: typy primárnej (prírodnej) krajiny a katalóg jej znakov (možno ho do určitej miery nahradiť biogeografickým členením územia na úrovni geochor, pokiaľ je k dispozícii)

2) Hodnotenie kultúrohistorických charakteristík územia (sekundárna a terciálna krajinná štruktúra)

- historické krajinné štruktúry (vyžadujú dáta Národného pamiatkového ústavu a regionálnych archívov)
 - významné archeologické lokality a oblasti

CITLIVOSŤ ÚZEMÍ Z HLEDISKA POHLEDOVÉ EXPOZOVANOSTI SOUČASNÝ STAV

Positívne pôsobiace objekty v území nie sú výrazne jednotlivé a oddelené, ale sú – i v zornom poli blízko seba, pok. ve skupinách. Časť zorného poľa obsahujúci pohľady na objekty takové skupiny nazývame výšecí.

Bodové hodnotenie každé výšecí je súčtom hodnot pohľad v n' obsadených, kde:

100 bodů.....každý pohľad 3–3 (kategorie pohľad – viz výkres č.5)

10 bodů.....každý pohľad 2–3 (kategorie pohľad – viz výkres č.5)

1 bod.....každý pohľad 3–2 (kategorie pohľad – viz výkres č.5)

V prístupných výšecí se hodnoty sčítajú:

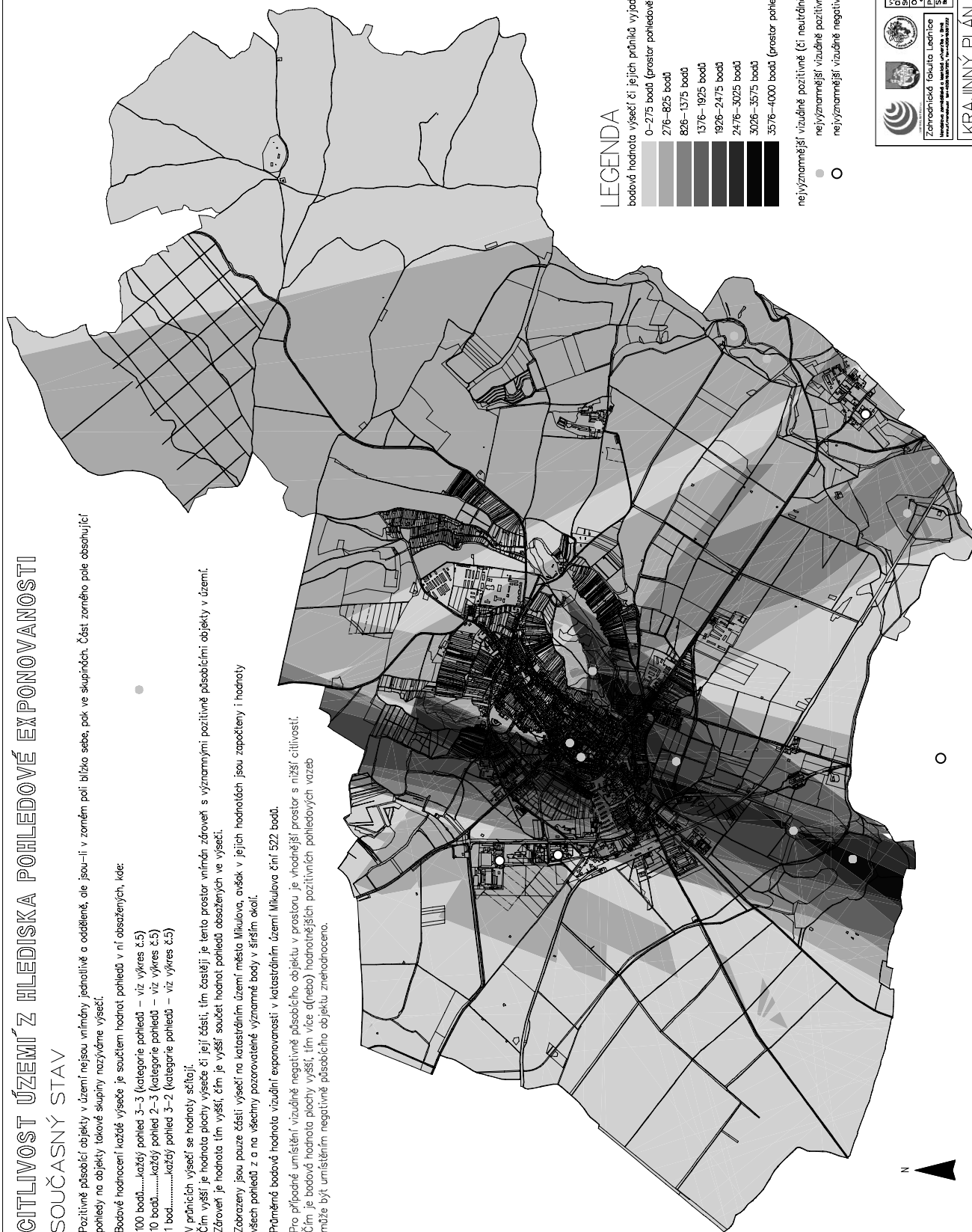
Čím vyšší je hodnota plochy výšecí či její části, tím častejší je tento prostor vnímaný zároveň s výraznými pozitívne pôsobiace objekty v území. Zároveň je hodnota tým vyšší, čím je vyšší součet hodnot pohľad obsadených ve výšecí.

Zobrazeny jsou pouze části výšecí na katastrálním území města Mikulova, avšak v jejich hodnotách jsou započteny i hodnoty všech pohľad z a na všechny pozorované významné body v širším okolí.

Přibližné bodové hodnoty vizuální exponovanosti v katastrálním území Mikulova činí 522 bodů.

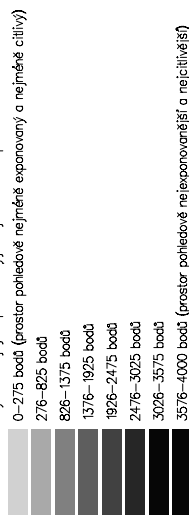
Pro případné umístění vizuálně negativně působícího objektu v prostoru je vhodnější prostor s nižší citlivostí.

Čím je bodová hodnota plochy vyšší, tím více (nebo) hodnotnějších pozitivních pohľadových vazeb může být umístění negativně působícího objektu znehodnoceno.

LEGENDA

bodová hodnota výšecí či jejich průniků vyjadřující citlivost prostoru:

nejvýznamnější vizuálně pozitivní (či neutrální) a negativně působící objekty v území:
 ● nejvýznamnější vizuálně pozitivní či neutrální působící objekty v území
 ○ nejvýznamnější vizuálně negativně působící objekty v území

UNIVERZITA T. G. MASARYKA
FAKULTA ARCHITECTURY
Katedra urbanistiky a krajinného plánování
Projektant: Ing. Marek Štěpán
Projektová skupina: Ing. Marek Štěpán, Ing. Jan Štěpán, Ing. Jan Štěpán

02/2006
1:15 000
průřez

- významné historické cesty v krajine
- typy sídelnej štruktúry (z hľadiska urbanistického)
- hlavné urbanizačné osi územia
- etnografické členenie územia
- diferenciácia územia podľa architektonických znakov
- významné pamiatkovo chránené objekty (diferencuje sa podľa typov, zvláštna pozornosť je venovaná sakrálnym objektom), pamiatkové rezervácie a krajinné pamiatkové zóny, na ich základe je možné definovať:
 - a) symbolickú krajinu (napr. systémy sakrálnych stavieb, pútné miesta a pod.)
 - b) komponovanú krajinu (historické krajinárske úpravy, napr. barokovú alebo romantickú úpravu väčšieho rozsahu)
 - c) reliktnú krajinu (spontánne vzniknuté a zachované historické štruktúry, napr. zachovaná historická oráčina)
- land use územia k relevantným časovým horizontom (v prípade väčších území postačí land cover)

Výsledok: typy historickej kultúrnej krajiny a katalóg ich znakov

ATLAS REPREZENTATÍVNYCH GEOEKOSYSTÉMOV (príloha k článku na s. 23)

• **Nová koncepcia ochrany prírody** – tvorí ťažisko predkladanej práce. Napriek tomu, že ochrana prírody na Slovensku je aj v celosvetovom porovnaní na vysokej úrovni čo do počtu, rozlohy aj kvality ochrany chránených území, po vypracovaní systémovej schémy reprezentatívnych geoeosystémov a po jej porovnaní s chránenými územiami môžeme konštatovať, že ešte mnohé reprezentatívne geoeosystémy chránené nie sú vôbec a hrozí im reálny zánik. Celkove treba konštatovať, že ešte stále prevláda ochrana „atraktívnych“ typov REPGES, ako sú najzaujímavejšie zriedkavé biotopy, exoty, esteticky pôsobivé spoločenstvá (napr. skalné spoločenstvá, krasové biotopy, vysokohorské biotopy) – aristokrati prírody.

Cieľom modernej environmentálnej politiky, často označovanej ako udržateľný rozvoj, je zachovať vhodné podmienky pre život človeka ako biologického, sociálneho a ekonomického druhu (*antropocentrizmus*), ale zároveň aj vhodné podmienky života ostatných živých systémov - ekosystémov (*biocentrizmus*). Podmienky života človeka sú však udržateľné len vtedy, ak sa zachovávajú podmienky života všetkých ostatných druhov, čo vyžaduje zachovať prirodzené funkcie a vzťahy všetkých - vrátane neživých - zložiek krajiny sféry (*geobiocentrizmus*). Preto sa všetky prírodovedecké koncepcie podporujúce takúto environmentálnu politiku zameriavajú práve na vypracovanie princípov zachovania prirodzených funkcií a vzťahov v geoeosystémoch. Slovensko vypracovalo koncepciu novej ochrany prírody práve na ochrane reprezentatívnych geoeosystémov (REPGES).

Cieľom REPGES je zachovať rôznorodosť abiotických podmienok (geologických, pôdných, vodných, priestorovo polohových, klimatických a pod.), ktoré práve determinujú aj rôznorodosť foriem života. Cieľom novodobej koncepcie ochrany prírody je zmapovať všetky typy REPGES Slovenska, stanoviť súčasný stav ich zachovania, ako aj ochrany, a navrhnúť manažment ochrany jednotlivých typov REPGES. Z vyššie uvedených kritérií vyplýva, že

3) Hodnotenie súčasnej krajiny štruktúry (aktuálny stav krajiny)

- súčasný land use (na úrovni kraja postačí land cover)
- aktuálne urbanistické a architektonické znaky
- diferenciácia územia podľa rekreačného využitia (významné rekreačné trasy a priestory, atrakty) – indikácia vyšších obytných hodnôt krajiny, významné priestory a trasy pre percepčné posúdenie krajinného rázu
- členenie územia na mikro, mezo a makroštruktúry
- významné rozvojové zóny

Výsledok: typy súčasnej kultúrnej krajiny podľa prevládajúceho využitia a ich znaky (konfrontácia s typmi a znakmi abiotického a biotického geokomplexu)

4) Hodnotenie percepčných charakteristík územia

- vizuálne členenie územia (pohľadové horizonty, citlivé línie pro umiestňovanie stavieb), minimálne na troch hierarchických úrovniach
- vizuálne priestorové väzby (historické a aktuálne)
- dominanty (prírodné a kultúrne)
- charakter, prvky a znaky krajinného scény (napr. otvorenosť a uzavretosť)

- významné stanoviská pre hodnotenie krajinného obrazu
- významné rekreačné a rezidenčné zóny (významné priestory vnímania krajiny)
- významné pohľady (predovšetkým panoramatické a cirkumramatické pohľady) v krajine

Výsledok: typy krajiny podľa vizuálnych charakteristík a ich znaky (hodnotenie krajinného obrazu)

5) Záverečné hodnotenie založené na konfrontácii predošlých 3 krokov:

Výsledok: typy krajinného rázu a ich znaky

Výsledok: významnosť územia z hľadiska krajinného rázu

Výsledok: citlivosť územia k zásahom do krajinného rázu (odstupňovaná zonácia)

6) Návrh opatrení na ochranu krajinného rázu (upravené podľa JANČURU, osobná informácia): opatrenia konzervačné (zákaz zmien, konzervácia typických znakov), ochranné (ochrana spojená s pripustením čiastočných zmien alebo novej funkcie), eliminačné (obmedzenie negatívne pôsobiacich faktorov), asanačné (odstránenie znaku) a iniciačné (pripúšťa tzv. tvorbu nových znakov).

strategickým cieľom definovania reprezentatívnych geoeosystémov je: určiť reprezentatívny geoeosystém pre každú územnú jednotku na danej hierarchickej úrovni - regionálny princíp, a určiť reprezentatívny výskyt pre každý typ geoeosystému - typologický princíp.

Inými slovami: každá územná jednotka musí mať určený reprezentatívny geoeosystém, ako aj každý typ geoeosystému je niekde reprezentatívny (existuje územná jednotka, kde má daný typ reprezentatívny výskyt).

Rámcovými priestorovými jednotkami pre charakteristiku REPGES sú geoeologické regióny. Zodpovedajú hierarchickému stupňu „podcelok“ v rámci geomorfologického členenia SR (Atlas krajiny SR, 2002).

• **Charakteristika geoeologických regiónov SR** - na území Slovenska bolo vyčlenených 84 geoeologických regiónov, ktoré atlas popisuje na základe nasledovných ukazovateľov: stručná abiotická charakteristika, fyto geografická a zoogeografická začlenenie, klimatická oblasť, súčasná krajinná štruktúra, sociálno-ekonomická štruktúra, súčasný stav ochrany prírody a výskyt a podiel prvkov NATURA 2000, potenciál rozvoja daného geoeologického regiónu a súčasné, environmentálne problémy.

• Charakteristika typov REPGES - sú to reprezentatívne typy krajiny Slovenska vyčlenené na základe:

- zonálnych (bioklimatických) podmienok – vegetačné pásma,
- azonálnych podmienok – abiotické faktory, najmä kvartérno-geologický podklad, reliéf, pôdy a výška hladiny podzemnej vody.

Na území Slovenska bolo vyčlenených 120 typov REPGES, ktoré atlas popisuje takto: stručná charakteristika REPGES, dominantné spoločenstvá, dominantné rastlinné druhy, dominantné pôdne subtypy a zabezpečenie ochrany jednotlivých typov REPGES. Charakteristika typov reprezentatívnych geoeosystémov má slúžiť ako krajinnoeologicky podložený systémový základ pre navrhovanie nových chránených území (podľa analýzy, aké reprezentatívne geoeosystémy sú nedostatočne

chránené), ako aj na systémové navrhovanie prvkov ÚSES regionálnej úrovne s cieľom vytvorenia funkčného ÚSES v reálnej praxi.

• **Súbor mapových príloh** – mapové prílohy pozostávajú z priestorovej diferenciácie jednotlivých javov charakterizujúcich jednak jednotlivé geoeologické regióny, ako aj typy REPGES (stupeň ochrany, koeficient ekologickej kvality, stupeň prirodzenosti a pod.). Súčasťou mapových príloh sú aj strategické mapy tvorby ÚSES – návrh nadregionálneho územného systému ekologickej stability, územný systém stresových faktorov a konflikty vyplývajúce zo stretov týchto dvoch územných systémov.

Atlas nadobúda učebnicový, popisný charakter. Každý čitateľ si môže ľahko vyhľadať, ktoré reprezentatívne, dominantné geoeosystémy obklopujú práve jeho rodisko, či jeho predstava o svojom mikroregióne zapadá a ako zapadá do väčšieho celku, či sa daný geoeosystém dostatočne chráni, alebo sa jeho ochrana práve zanedbáva. Veríme, že po tomto atlase budú siahaf žiaci, študenti, mladí aj starí, vedci aj laici, zo zábavy, kvôli práci, pre poučenie a budú vedieť o svojej krajine aj kvalifikovane rozprávať.

Samozrejme, o každom geoeosystéme a geoeologickom regióne je možno povedať mnoho ďalších aspektov okrem tých, ktoré uvádzame v tomto atlase. Chceli sme však zachovať určitý rovnaký štandard charakteristiky každého geoeosystému a geoeologického regiónu, bez ohľadu na to, či je veľký alebo malý, či je podľa tradičných názorov zaujímavý alebo nie, či je v súčasnosti chránený alebo nie. Chceme tým poukázať aj na jeden z našich špecifických názorov, že pre zdravé fungovanie krajiny sú dôležité všetky geoeosystémy, preto je potrebné starať sa o všetky!

(Poznámka: Atlas si je možné objednať na adrese: Ústav krajiny ekológie SAV, Štefániková 3, P. O. BOX. 254, 814 99 Bratislava)

Zita Izakovičová, László Miklós
Ústav krajiny ekológie SAV

PRÍNOS VYSOKÝCH ŠKÔL PRI PLNENÍ NÁRODNÉHO PROGRAMU IMPLEMENTÁCIE EURÓPSKEHO DOHOVORU O KRAJINE (príloha k článku na strane 26 - 27)

Príprava odborníkov na plnenie úloh ochrany, manažmentu, plánovania a tvorby krajiny na slovenských univerzitách

Tabuľka 1. Príklady novoakreditovaných jednooborových študijných programov na slovenských vysokých školách zameraných na ochranu, manažment, plánovanie a tvorbu krajiny – platné pre akad. r. 2006/2007

Názov univerzity / fakulty	Bakalársky študijný program	Magisterský / inžiniersky študijný program	Doktorandský študijný program
Univerzita Komenského v Bratislave			
Prírodovedecká fakulta	Biológia; Environmentalistika; Geografia a kartografia; Geografia, rozvoj regiónov a európska integrácia	Ekológia; Environmentálne plánovanie a manažment; Ochrana a využitie prírody a krajiny; Geoekológia a krajinné plánovanie; Fyzická geografia a geoekológia; Humánna geografia a demogeografia; Regionálna geografia, rozvoj regiónov a európska integrácia	Všeobecná ekológia a ekológia jedinca a populácií; Environmentálne plánovanie a manažment; Ochrana a využitie prírody a krajiny; Fyzická geografia a geoekológia; Regionálna geografia
Filozofická fakulta	Muzeológia a kultúrne dedičstvo; Etnológia; Kulturológia; Archeológia	Etnológia; Kulturológia; Archeológia	Etnológia; Kulturológia; Archeológia
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach			
Prírodovedecká fakulta	Geografia – štruktúra krajiny a jej transformácia; Všeobecná ekológia a ekológia jedinca a populácií	Všeobecná ekológia a ekológia jedinca a populácií	
Prešovská univerzita v Prešove			
Fakulta humanitných a prírodných vied	Ekológia; Geografia v regionálnom rozvoji	Ekológia; Geografia v regionálnom rozvoji	Environmentálna ekológia; Regionálna geografia a regionálny rozvoj
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre			
Fakulta prírodných vied	Environmentalistika; Geografia v regionálnom rozvoji	Environmentalistika; Geografia v regionálnom rozvoji; Ochrana biodiverzity biologických systémov	Environmentalistika; Aplikovaná biológia
Filozofická fakulta	Etnológia; Kulturológia; Archeológia	Etnológia; Kulturológia	Etnológia; Kulturológia
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici			
Fakulta prírodných vied	Geografia a krajinná ekológia; Systémová ekológia	Ekomuzeológia; Systémová ekológia	
Fakulta humanitných vied	Muzeológia; Európske kultúrne štúdie		
Slovenská technická univerzita v Bratislave			
Fakulta architektúry	Architektúra a urbanizmus; Krajinná architektúra a krajinné plánovanie; Priestorové plánovanie a manažment	Architektúra; Urbanizmus; Krajinná architektúra a krajinné plánovanie; Priestorové plánovanie a manažment	Architektúra; Urbanizmus; Krajinná architektúra a krajinné plánovanie; Priestorové plánovanie
Stavebná fakulta	Pozemné stavby a architektúra; Vodné stavby a vodné hospodárstvo	Vodné hospodárstvo krajiny; Krajinné inžinierstvo	Krajinnárstvo
Technická univerzita v Košiciach			
Stavebná fakulta	Environmentálne inžinierstvo stavieb	Stavby s environmentálnym určením	Environmentálne inžinierstvo stavieb
Fakulta baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií	Geoturizmus; Geológia a regionálny rozvoj; Manažérstvo zemných zdrojov	Geoturizmus; Manažérstvo zemných zdrojov	Využívanie a ochrana zemných zdrojov
Žilinská univerzita v Žiline			
Stavebná fakulta	Dopravné plánovanie	Dopravné plánovanie	
Fakulta prírodných vied	Dokumentácia kultúrneho dedičstva	Dokumentácia kultúrneho dedičstva	
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre			
Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva	Záhradníctvo; Krajinné inžinierstvo; Pozemkové úpravy a GIS; Vodné hospodárstvo krajiny; Záhradná a krajinná architektúra; Biotechnika parkových a krajinných úprav	Záhradníctvo; Krajinné inžinierstvo; Pozemkové úpravy a GIS	Záhradníctvo; Krajinné inžinierstvo; Záhradná a krajinná architektúra
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja	Manažment prírodných zdrojov; Manažment rozvoja vidieckej krajiny a vidieckeho turizmu	Manažment prírodných zdrojov; Manažment rozvoja vidieckej krajiny a vidieckeho turizmu	Regionálny rozvoj
Fakulta agrobiológie a potravinových zdrojov	Udržateľné poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka	Udržateľné poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka; Agroekológia	
Technická univerzita vo Zvolene			
Fakulta ekológie a environmentalistiky	Ekológia a využívanie krajiny; Ekológia a využívanie biodiverzity	Ekológia krajiny a ochrana prírody; Krajinné inžinierstvo a tvorba krajiny	Ekológia a ochrana biodiverzity
Lesnícka fakulta	Lesníctvo; Aplikovaná zoológia a poľovníctvo	Lesníctvo; Aplikovaná zoológia a poľovníctvo	Pestovanie a ochrana lesa; Aplikovaná zoológia a poľovníctvo
Stredoeurópska vysoká škola v Skalici			
	Životné prostredie a regionálny rozvoj		

Zdroj: internetové stránky uvedených VŠ, február 2007

MEDZINÁRODNÉ DOHOVORY

Európsky dohovor o krajine

ETS 176 – Európsky dohovor o krajine, Florencia, 20. 10. 2000

Preambula

Členské štáty Rady Európy, ktoré podpísali tento dohovor,

príhladajú na to, že cieľom Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi za účelom zabezpečenia a realizácie ideálov a zásad, ktoré sú ich spoločným dedičstvom, a že tento cieľ možno dosiahnuť najmä prostredníctvom dohôd v hospodárskej a sociálnej oblasti;

v záujme dosiahnutia udržateľného rozvoja, založeného na vyvážených a harmonických vzťahoch medzi sociálnymi potrebami, hospodárskou činnosťou a životným prostredím;

berúc na vedomie, že krajina zohráva významnú úlohu z hľadiska verejného záujmu v oblasti kultúry, ekológie, životného prostredia a v sociálnej oblasti a predstavuje zdroj priaznivý na hospodársku činnosť, a jej ochrana, manažment a plánovanie môžu prispievať k vytváraniu pracovných príležitostí;

vedomé si toho, že krajina podmieňuje vytváranie miestnych kultúr a je základnou súčasťou európskeho prírodného a kultúrneho dedičstva a prispieva k blahu ľudstva a upevňovaniu európskej identity;

uznávajúc, že krajina je všade dôležitou súčasťou kvality života ľudí: v mestských oblastiach a na vidieku, v narušených oblastiach rovnako ako aj v oblastiach s vysokou kvalitou, v oblastiach pozoruhodných i všedných;

berúc na vedomie, že vývoj výrobných technológií v poľnohospodárstve, lesníctve, priemysle, pri ťažbe nerastov, postupy v oblasti regionálneho rozvoja a územného plánovania, doprave, infraštruktúre, turistike a rekreácii, a že úroveň všeobecných zmien vo svetovej ekonomike v mnohých prípadoch urýchľujú zmenu krajiny;

so želaním reagovať na pranie verejnosti užívať krajinu vysokej kvality a zohrávať aktívnu úlohu pri jej rozvoji;

v presvedčení, že krajina je kľúčovým prvkom priaznivých podmienok pre život jednotlivca i spoločnosti a jej ochrana, manažment a plánovanie sú spojené s právami a povinnosťami pre každého;

s ohľadom na právne dokumenty existujúce na medzinárodnej úrovni v oblasti ochrany a manažmentu prírodného a kultúrneho dedičstva, regionálneho rozvoja a územného plánovania, miestnej samosprávy a cezhraničnej spolupráce, hlavne na Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť (Bern, 19. september 1979), Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (Granada, 3. október 1985), Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný) (Valletta, 16. január 1992), Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami a orgánmi (Madrid, 21. máj 1980) a jeho dopĺňajúce protokoly, Európsku chartu miestnej samosprávy (Štrasburg, 15. október 1985), Dohovor o biologickej diverzite (Rio, 5. jún 1992), Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (Paríž, 16. november 1972) a Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti v rozhodovacom procese a o prístupe

k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (Aarhus, 25. jún 1998);

uznávajúc, že kvalita a rozmanitosť európskej krajiny predstavuje spoločný zdroj, a je dôležité spolupracovať v záujme jej ochrany, manažmentu a plánovania;

so želaním ustanoviť nový nástroj zameraný výhradne na ochranu, manažment a plánovanie všetkých typov krajiny v Európe,

sa dohodli nasledovne:

KAPITOLA I - VŠEOBECNÉ USTANOVENIA

Článok 1 Základné pojmy

Na účely tohto dohovoru:

- „Krajina“ znamená časť územia tak, ako ju vnímajú ľudia, ktorej charakter je výsledkom činností a vzájomného pôsobenia prírodných a/alebo ľudských faktorov;
- „Krajinná koncepcia“ znamená vyjadrenie všeobecných zásad, stratégií a metodických usmernení kompetentnými orgánmi verejnej správy, ktoré umožňujú prijatie špecifických opatrení zameraných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny;
- „Cieľová kvalita krajiny“ znamená pranie a požiadavky verejnosti týkajúce sa charakteristických črt krajiny v ktorej žije, formulované pre danú krajinu kompetentnými orgánmi verejnej správy;
- „Ochrana krajiny“ znamená činnosti smerujúce k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania a/alebo ľudskej aktivity;
- „Manažment krajiny“ znamená činnosť, ktorá má z hľadiska perspektívy udržateľného rozvoja zabezpečiť pravidelnú starostlivosť o krajinu, s cieľom usmerňovať a zosúladiť zmeny, ktoré sú spôsobené sociálnymi, hospodárskymi a environmentálnymi procesmi;
- „Krajinné plánovanie“ znamená cieľavedomé činnosti smerujúce k zvyšovaniu kvality, k obnove alebo k tvorbe krajiny.

Článok 2 Rozsah

S výhradou ustanovení uvedených v článku 15 sa tento dohovor dotýka celého územia zmluvných strán a zahŕňa prírodné, vidiecke, mestské a prímestské oblasti, plochy pevniny, vnútrozemské vodné plochy a morské oblasti. Týka sa typov krajiny, ktoré môžu byť považované za pozoruhodné, ale aj typov krajiny všedných alebo narušených.

Článok 3 Ciele

Cieľom tohto dohovoru je podporiť ochranu, manažment a plánovanie krajiny a organizovať európsku spoluprácu v tejto oblasti.

KAPITOLA II – NÁRODNÉ OPATRENIA

Článok 4

Rozdelenie zodpovednosti

Každá zmluvná strana realizuje tento dohovor, najmä články 5 a 6, podľa vlastného rozdelenia právomocí,

v súlade so svojimi ústavnými princípmi a administratívnym usporiadaním a pri rešpektovaní princípu subsidiarity zohľadňujúc Európsku chartu miestnej samosprávy. Každá zmluvná strana bude zosúladovať realizáciu tohto dohovoru v súlade so svojimi vlastnými koncepciami bez toho, aby sa odchyľila od ustanovení tohto dohovoru.

Článok 5

Všeobecné opatrenia

Každá zmluvná strana sa zaväzuje:

- právne uznať krajinu ako základnú zložku prostredia obyvateľstva, ako vyjadrenie rozmanitosti ich spoločného kultúrneho a prírodného dedičstva a základ ich identity;
- zaviesť a realizovať krajinné koncepcie zamerané na ochranu, manažment a plánovanie krajiny prostredníctvom prijatia špecifických opatrení uvedených v článku 6;
- zaviesť postupy pre účasť širokej verejnosti, miestnych a regionálnych orgánov a iných strán, ktoré sú zainteresované na definovaní a realizovaní krajinných koncepcií podľa vyššie uvedeného písmena b;
- integrvať krajinu do svojich regionálnych a územno-plánovacích koncepcií a svojich kultúrnych, environmentálnych, poľnohospodárskych, sociálnych a hospodárskych koncepcií, ako aj do ostatných koncepcií s možným priamym alebo nepriamym vplyvom na krajinu.

Článok 6

Špecifické opatrenia

A Zvyšovanie povedomia

Každá zmluvná strana sa zaväzuje zvyšovať povedomie občianskej spoločnosti, súkromných organizácií a verejných orgánov o hodnote krajiny, jej úlohe a jej zmenách.

B Výchova a vzdelávanie

Každá zmluvná strana sa zaväzuje podporovať:

- vzdelávanie odborníkov na vyhodnocovanie krajiny a činností v nej;
- viacodborové vzdelávacie programy v oblasti krajinných koncepcií, ochrany, manažmentu a plánovania krajiny určené pre odborníkov v súkromnom a verejnom sektore a v zainteresovaných združeniach;
- školské a vysokoškolské programy, ktoré sa v rámci príslušných tematických oblastí zamerajú na hodnoty spojené s krajinou a na otázky týkajúce sa jej ochrany, manažmentu a plánovania.

C Identifikácia a hodnotenie

- S aktívnou účasťou zainteresovaných strán v súlade s článkom 5. c, za účelom zlepšenia úrovne poznania svojich typov krajiny sa každá zmluvná strana zaväzuje:
 - vymedziť vlastné typy krajiny na celom svojom území;
 - analyzovať ich charakteristiky, ako aj hybné sily a tlaky, ktoré ich formujú;
 - zaznamenávať ich zmeny.
- vyhodnotiť takto vymedzené typy krajiny s ohľadom na zvláštne hodnoty, ktoré sú im pripisované zainteresovanými stranami a obyvateľstvom.
- Tieto princípy identifikácie a hodnotenia budú usmerňované výmenou skúseností a metodológie organizovanej medzi zmluvnými stranami na európskej úrovni podľa článku 8.

D Cieľová kvalita krajiny

Každá zmluvná strana sa zaväzuje po konzultácii s verejnosťou v súlade s článkom 5. c definovať cieľovú kvalitu krajiny pre identifikované a vyhodnotené typy krajiny.

E Realizácia

Na realizáciu krajinných koncepcií sa každá zmluvná strana zaväzuje zaviesť nástroje zamerané na ochranu, manažment a/alebo plánovanie krajiny.

KAPITOLA III – EURÓPSKA SPOLUPRÁCA**Článok 7****Medzinárodné koncepcie a programy**

Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať pri zohľadňovaní krajinnnej dimenzie v medzinárodných koncepciách a programoch a v prípade potreby odporúčať, aby úvahy týkajúce sa krajiny boli do nich zapracované.

Článok 8**Vzájomná pomoc a výmena informácií**

Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať za účelom zvýšenia účinnosti opatrení prijatých podľa ďalších článkov tohto dohovoru, a to najmä:

- vzájomne si poskytovať technickú a vedeckú pomoc v záležitostiach týkajúcich sa krajiny prostredníctvom zhromažďovania, výmeny skúseností a výsledkov výskumných projektov;
- podporovať výmenu odborníkov v oblasti problematiky krajiny, najmä na vzdelávacie a informačné účely;
- vymieňať si informácie o všetkých záležitostiach, na ktoré sa vzťahujú ustanovenia tohto dohovoru.

Článok 9**Cezhraničné typy krajiny**

Zmluvné strany sa zaväzujú povzbudzovať cezhraničnú spoluprácu na miestnej a regionálnej úrovni a v prípade potreby vypracovávať a realizovať spoločné programy zvyšovania kvality krajiny.

Článok 10**Monitorovanie realizovania dohovoru**

- Existujúce kompetentné Výbory expertov ustanovené v článku 17 Štatútu Rady Európy sú Výborom ministrov Rady Európy poverené monitorovaním realizácie dohovoru.
- Po každom zasadnutí Výboru expertov odovzdá generálny tajomník Rady Európy Výboru ministrov správu o vykonanej práci a o pôsobení dohovoru.
- Výbory expertov navrhujú Výboru ministrov kritériá na udeľovanie Ceny za krajinu Rady Európy a pravidlá, ktoré ju upravujú.

Článok 11**Cena za krajinu Rady Európy**

- Cena za krajinu Rady Európy je vyznamenaním, ktoré môže byť udelené miestnym a regionálnym orgánom a nimi zriadeným zoskupeniam, ktoré ako časť krajinnnej koncepcie zmluvnej strany tohto dohovoru zaviedli takú stratégiu alebo opatrenia na ochranu, manažment a/alebo plánovanie krajiny, ktoré sa ukázali byť trvalo účinnými, a preto môžu slúžiť ako príklad pre iné územné orgány v Európe. Vyznamenanie môže byť tiež udelené mimovládny organizáciám za ich osobitne významný príspevok k ochrane, manažmentu a plánovaniu krajiny.
- Návrhy na udelenie Ceny za krajinu Rady Európy predkladajú zmluvné strany Výborom expertov uvedeným v článku 10. Cezhraničné miestne a regionálne úrady a zoskupenia príslušných miestnych a regionálnych úradov môžu kandidovať za predpokladu, že predmetný typ krajiny spravujú spoločne.

- Výbor ministrov na základe návrhov Výborov expertov uvedených v článku 10 definuje a zverejní kritériá na udelenie Ceny za krajinu Rady Európy, prijíma príslušné pravidlá a udeľuje cenu.

- Udelenie Ceny za krajinu Rady Európy má tých, ktorí získajú cenu povzbudiť k zabezpečovaniu trvalej ochrany, manažmentu a/alebo plánovania príslušných krajinných oblastí.

KAPITOLA IV – ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA**Článok 12****Vzťah k ďalším nástrojom**

Ustanovenia tohto dohovoru nie sú na ujmu prísnejším ustanoveniam v oblasti ochrany, manažmentu a plánovania krajiny obsiahnutých v iných existujúcich alebo budúcich záväzných národných alebo medzinárodných nástrojoch.

Článok 13**Podpis, ratifikácia a nadobudnutie platnosti**

- Tento dohovor bude otvorený na podpis členským štátom Rady Európy. Podlieha ratifikácii, prijatiu alebo schváleniu. Listiny o ratifikácii, prijatí alebo schválení budú uložené u generálneho tajomníka Rady Európy.
- Dohovor nadobudne platnosť prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí trojmesačnej lehoty odo dňa, keď desať členských štátov Rady Európy vyslovilo súhlas s tým, že budú viazané dohovorom v súlade s ustanoveniami odseku 1.
- Vo vzťahu ku ktorémukoľvek signatárskemu štátu, ktorý neskôr prejaví súhlas s tým, že bude viazaný dohovorom, nadobudne dohovor platnosť prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí trojmesačnej lehoty odo dňa, keď boli listiny o ratifikácii, prijatí alebo schválení uložené.

Článok 14**Pristúpenie**

- Po nadobudnutí platnosti dohovoru môže Výbor ministrov Rady Európy väčšinovým rozhodnutím podľa článku 20. d Štatútu Rady Európy a jednomyseľným rozhodnutím štátov zmluvných strán oprávnených zasadať vo Výbore ministrov vyzvať Európske spoločenstvo, a ktorýkoľvek európsky štát, ktorý nie je členom Rady Európy, aby k dohovoru pristúpil.
- Pre každý pristupujúci štát alebo Európske spoločenstvo nadobudne dohovor platnosť prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí trojmesačnej lehoty odo dňa, keď boli listiny o pristúpení uložené u generálneho tajomníka Rady Európy.

Článok 15**Územná pôsobnosť**

- Pri podpise alebo pri ukladaní listín o ratifikácii, prijatí, schválení alebo pristúpení môže ktorýkoľvek štát alebo Európske spoločenstvo vymedziť územie, či územia, na ktoré sa bude tento dohovor vzťahovať.
- Ktorákoľvek zmluvná strana môže kedykoľvek neskôr prehlásením adresovaným generálnemu tajomníkovi Rady Európy rozšíriť pôsobnosť tohto dohovoru na akékoľvek iné územie upresnené v tomto prehlásení. Dohovor nadobudne pre toto územie platnosť prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí lehoty tri mesiace odo dňa, keď generálny tajomník toto prehlásenie obdržal.
- Ktorékoľvek vyhlásenie podľa odseku 1 a 2 možno vo vzťahu ku ktorémukoľvek územiu uvedenému v tomto vyhlásení odvolať oznámením adresovaným

generálnemu tajomníkovi Rady Európy. Toto odvolanie nadobudne platnosť prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí lehoty troch mesiacov po dni, keď generálny tajomník oznámenie prijal.

Článok 16**Vypovedanie**

- Ktorákoľvek zmluvná strana môže dohovor kedykoľvek vypovedať formou oznámenia adresovaného generálnemu tajomníkovi Rady Európy.
- Táto výpoveď nadobudne platnosť prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí troch mesiacov odo dňa, keď generálny tajomník toto prehlásenie obdržal.

Článok 17**Dodatky**

- Ktorákoľvek zmluvná strana alebo Výbory expertov podľa uvedeného článku 10 môžu navrhovať dodatky k tomuto dohovoru.
- Každý návrh dodatku bude oznámený generálnemu tajomníkovi Rady Európy, ktorý ho predloží členským štátom Rady Európy, ostatným zmluvným stranám a každému európskemu nečlenskému štátu, ktorý bol v súlade s ustanovením článku 14 vyzvaný, aby k tomuto dohovoru pristúpil.
- Výbory expertov podľa uvedeného článku 10 preskúmajú každý navrhovaný dodatok a predložia text prijatý trojštvrtinovou väčšinou zástupcov zmluvných strán k prijatiu Výboru ministrov. Po jeho prijatí Výborom ministrov väčšinou predpokladanou podľa článku 20. d Štatútu Rady Európy a jednomyseľne zástupcami štátov zmluvných strán oprávnených zasadať vo Výbore ministrov, bude text postúpený zmluvným stranám na prijatie.
- Každý dodatok nadobudne platnosť pre zmluvné strany, ktoré ho prijali prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí lehoty tri mesiace odo dňa, keď tri členské štáty Rady Európy informovali generálneho tajomníka o jeho prijatí. Pre každú zmluvnú stranu, ktorá ho prijme neskôr, nadobudne tento dodatok platnosť prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí lehoty tri mesiace odo dňa, keď táto zmluvná strana o jeho prijatí informovala generálneho tajomníka.

Článok 18**Oznámenia**

Generálny tajomník Rady Európy oznámi členským štátom Rady Európy, každému štátu alebo Európskemu spoločenstvu, ktorý k tomuto dohovoru pristúpil:

- každé podpísanie;
- uloženie každej listiny o ratifikácii, prijatí, schválení alebo pristúpení;
- každý dátum o nadobudnutí platnosti tohto dohovoru v súlade s článkami 13, 14 a 15;
- každé vyhlásenie podľa článku 15;
- každé vypovedanie podľa článku 16;
- každý návrh dodatku, každý dodatok prijatý podľa článku 17 a dátum nadobudnutia jeho platnosti;
- každý iný úkon, oznámenie, informáciu alebo výmenu informácií, ktoré sa tohto dohovoru dotýkajú.

Na dôkaz toho podpísaní, riadne na to splnomocnení, podpísali tento dohovor.

Dané vo Florencii dňa 20. októbra 2000 v anglickom a francúzskom jazyku, pričom obidve znenia sú rovnako autentické, v jedinom exemplári, ktorý bude uložený v archíve Rady Európy. Generálny tajomník Rady Európy zašle overené kópie každému členskému štátu Rady Európy a každému štátu alebo Európskemu spoločenstvu, ktoré bolo vyzvané, aby k tomuto dohovoru pristúpilo.

Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát

(V Zbierke zákonov Slovenskej republiky ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 111/2006 Z. z.)

Zmluvné strany, uznávajúc jedinečnosť prírodného bohatstva Karpát, krásu a ekologické hodnoty, ich dôležitosť ako rezervoára biodiverzity, pramennej oblasti hlavných riek, neodmysliteľného biotopu a útočiska mnohých ohrozených druhov rastlín a živočíchov a najväčšej európskej oblasti nedotknutých lesov, uvedomujú si, že Karpaty tvoria významné ekologické, ekonomické, kultúrne, rekreačné a životné prostredie priamo v srdci Európy, na ktorom sa podieľajú početné národy a krajiny,

uvedomujú si dôležitosť a ekologické, kultúrne a sociálno-ekonomické hodnoty horských regiónov, čo podnietilo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov vyhlásiť rok 2002 za Medzinárodný rok hôr, uznávajúc dôležitosť horských oblastí, ako sa to uvádza v kapitole 13 (Trvalo udržateľný rozvoj hôr) Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji (Agenda 21, Rio de Janeiro 1992) a v implementačnom pláne Svetového summitu o trvalo udržateľnom rozvoji, odvolávajúc sa na Deklaráciu o životnom prostredí a trvalo udržateľnom rozvoji v karpatskom a podunajskom regióne (Bukurešť 2001),

poukazujúc na súvisiace ustanovenia a princípy príslušných globálnych, regionálnych a oblastných právnych nástrojov týkajúcich sa životného prostredia, stratégie a programov,

s cieľom zabezpečiť efektívnejšiu implementáciu uvedených a už existujúcich nástrojov a vychádzajúc z ostatných medzinárodných programov,

uznávajúc, že Karpaty predstavujú životné prostredie pre miestne obyvateľstvo, a oceňujúc prínos miestneho obyvateľstva k trvalo udržateľnému sociálnemu, kultúrnemu a ekonomickému rozvoju a zachovaniu tradičných hodnôt v Karpatoch,

uznávajúc dôležitosť oblastnej spolupráce týkajúcej sa ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát v kontexte procesu Životné prostredie pre Európu,

s prihladnutím na skúsenosti získané v rámci Dohovoru o ochrane Álp (Salzburg 1991), ktorý predstavuje úspešný model ochrany životného prostredia a trvalo udržateľného rozvoja horských regiónov a poskytuje spoľahlivý základ nových partnerských iniciatív a ďalšieho posilňovania spolupráce medzi alpskými a karpatskými štátmi,

uvedomujúc si skutočnosť, že úsilie chrániť, udržiavať a trvalo udržateľne hospodáriť s prírodnými zdrojmi Karpát nemôže byť úspešné len v jednej krajine bez možnosti regionálnej a najmä cezhraničnej spolupráce pri dosahovaní ekologickej celistvosti,

dohodli sa takto:

Článok 1 Geografický rozsah

1. Dohovor sa vzťahuje na karpatský región (ďalej len „Karpáty“), tak ako ho vymedzí Konferencia zmluvných strán.
2. Každá zo zmluvných strán môže rozšíriť uplatňovanie dohovoru a jeho protokolov na ďalšie časti svojho územia vyhlásením u depozitára za predpokladu, že si to vyžiada implementácia ustanovení tohto dohovoru.

Článok 2

Všeobecné ciele a princípy

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať komplexnú stratégiu a spolupracovať v oblasti ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát, s cieľom zlepšiť okrem iného kvalitu života, posilniť miestne hospodárstvo a komunity, ako aj ochranu prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva.
2. Na dosiahnutie cieľov uvedených v odseku 1 zmluvné strany prijímajú potrebné opatrenia v oblastiach, ktorými sa zaoberajú články 4 až 13 tohto dohovoru, na podporu
 - a) princípov predchádzania následkom a prevencie ich vzniku,
 - b) princípu „znečisťovateľ platí“,
 - c) spoluúčasti verejnosti a zodpovedných pracovníkov na rozhodovacích procesoch,
 - d) cezhraničnej spolupráce,
 - e) integrovaného plánovania a manažmentu pôdneho fondu a vodných zdrojov,
 - f) výhľadového prístupu a
 - g) ekosystémového prístupu.
3. Na dosiahnutie cieľov stanovených týmto dohovorem a na zabezpečenie ich implementácie môžu zmluvné strany podľa potreby navrhnuť a prijať protokoly.

Článok 3

Princíp integrovanej starostlivosti o pôdny fond

Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať princíp integrovanej starostlivosti o pôdny fond v zmysle definície v kapitole 10 Agendy 21 vytvorením a implementáciou príslušných nástrojov, akými sú integrované plány starostlivosti týkajúce sa oblastí definovaných týmto dohovorem.

Článok 4

Zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinej rozmanitosti

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na ochranu, trvalo udržateľné využívanie a obnovu biologickej a krajinej rozmanitosti v celom karpatskom regióne. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na zabezpečenie vysokej úrovne ochrany a trvalo udržateľného využívania prírodných a poloprírodných biotopov, ich kontinuity a spojitosti a rastlinných a živočíšnych druhov typických pre Karpaty, a najmä na ochranu ohrozených a endemických druhov, ako aj veľkých mäsožravcov.
2. Zmluvné strany podporia zachovávanie poloprírodných biotopov, obnovu degradovaných biotopov a rozvoj a implementáciu príslušných plánov starostlivosti.
3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu ochrany pred zavlečením cudzorodých invázných druhov, pred únikom geneticky modifikovaných organizmov ohrozujúcich ekosystémy, biotopy alebo druhy a stratégiu na ich kontrolu alebo vyhubenie.
4. Zmluvné strany sa zaväzujú vyvinúť a podporovať kompatibilné monitorovacie systémy, koordinované regionálne zoznamy druhov a biotopov, koordinovaný vedecký výskum a ich vzájomné prepojenie.
5. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať pri vytváraní Karpatskej ekologickej siete ako súčasť Paneurópskej ekologickej siete, pri vytváraní a podpore Karpatskej siete chránených oblastí a pri zvyšovaní ochrany a trvalo udržateľného hospodárenia v oblastiach mimo chránených území.
6. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia

na začlenenie cieľov ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinej rozmanitosti do ostatných oblastí hospodárskeho života, akými je napríklad poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo v horských oblastiach, manažment povodí, rozvoj turistického ruchu, doprava, energetika, priemysel a baníctvo.

Článok 5

Územné plánovanie

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu územného plánovania zameranú na ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Karpát, ktorá sa bude realizovať s ohľadom na špecifické ekologické a sociálno-ekonomické podmienky Karpát a ich horských ekosystémov a ktorá bude prínosom pre miestne obyvateľstvo.
2. Zmluvné strany sa zamerajú na koordináciu územného plánovania v prihraničných oblastiach formou rozvoja cezhraničného a regionálneho územného plánovania a programov rozširujúcich a podporujúcich spoluprácu medzi príslušnými regionálnymi a miestnymi inštitúciami.
3. Pri rozvoji stratégie územného plánovania a programov je potrebné okrem iného venovať mimoriadnu pozornosť
 - a) cezhraničnej doprave, energetickej a telekomunikačnej infraštruktúre a službám,
 - b) ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu prírodných zdrojov,
 - c) ucelenému plánovaniu miest a vidieka v prihraničných oblastiach,
 - d) ochrane pred cezhraničným vplyvom znečistenia,
 - e) integrovanému územnému plánovaniu a hodnoteniu vplyvov na životné prostredie.

Článok 6

Trvalo udržateľný a integrovaný manažment povodí/vôd

S ohľadom na hydrologické, biologické, ekologické a ostatné špecifiká horských povodí sa zmluvné strany zaväzujú

- a) prijať príslušné opatrenia na podporu integrovaného trvalo udržateľného využívania vodných zdrojov, územného plánovania a zamerať sa na uplatňovanie stratégie a plánov vychádzajúcich z princípu integrovaného manažmentu povodí s dôrazom na význam manažmentu záplav a znečistenia, ochrany, kontroly a znižovania fragmentácie vodných biotopov,
- b) zameriavať sa na trvalo udržateľný manažment povrchových a podzemných vodných zdrojov s cieľom zabezpečiť dostatočné zásoby povrchovej a podzemnej vody dobrej kvality potrebnej na trvalo udržateľné, rovnomerné a spravodlivé využívanie vôd a venovať pozornosť náležitým hygienickým opatreniam a čisteniu odpadových vôd,
- c) venovať pozornosť zachovávaniu prirodzených vodných tokov, prameňov, jazier a zdrojov podzemnej vody, ako aj ochrane a zachovaniu mokradí a ich ekosystémov, ochrane pred prírodnými a antropogénnymi škodlivými vplyvmi, akými sú napríklad záplavy a havarijné znečistenie vôd,
- d) ďalej rozvíjať koordinovaný alebo spoločný systém meraní, činností a včasného varovania pred cezhraničnými vplyvmi na záplavový vodný režim a havarijné znečistenie vôd, ako aj spolupracovať pri ochrane pred vznikom škôd, pri znižovaní ich dosahu a pomáhať pri sanačných prácach.

Článok 7

Trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo

1. Zmluvné strany sa zaväzujú pokračovať v trvalo udržateľnej úrovni hospodárenia na tradične obrábanej pôde a prijať príslušné opatrenia pri navrhovaní a implementácii poľnohospodárskej stratégie s ohľadom na potrebu ochrany horských ekosystémov a krajiny, dôležitosť biodiverzity a špecifické menej priaznivé podmienky horských oblastí.
2. Zmluvné strany budú venovať pozornosť návrhu a vytvoreniu náležitých nástrojov, napríklad mimoriadne dôležitých karpatských agro-environmentálnych programov podporujúcich začlenenie problematiky životného prostredia do poľnohospodárskej stratégie a pôdohospodárskych plánov s prihliadnutím na mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, napríklad prírodných a poloprírodných pastvín tvoriacich súčasť ekologických sietí, krajiny a tradičného spôsobu obrábania pôdy.
3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu presadzovania a podpory využívania nástrojov a programov kompatibilných s medzinárodne schválenými princípmi trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch.
4. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch horských oblastí Karpát s prihliadnutím na viaceré funkcie lesov, mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, ako aj na menej priaznivé podmienky v lesoch uvedených horských oblastí.
5. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na vyhlasovanie chránených území v prirodzených, najmä nedotknutých lesoch v dostatočnom rozsahu a množstve a obmedziť alebo upraviť ich využívanie v súlade s vytýčenými cieľmi na ich zachovanie.
6. Zmluvné strany sa zaväzujú presadzovať metódy environmentálne spoľahlivých opatrení v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve zabezpečujúcich zadržiavanie zrážok v horských oblastiach s cieľom dosiahnuť lepšiu protipovodňovú ochranu a zvýšenie bezpečnosti životov a majetku obyvateľstva.

Článok 8

Trvalo udržateľný rozvoj dopravy a infraštruktúry

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného plánovania a rozvoja dopravy a infraštruktúry s prihliadnutím na špecifiká životného prostredia v horských oblastiach a s ohľadom na ochranu citlivých oblastí, najmä oblastí s bohatou biodiverzitou, migračnými cestami alebo oblastí medzinárodného významu, ako aj na ochranu biologickej a krajinej rozmanitosti a oblastí mimoriadneho významu pre rozvoj turistického ruchu.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať na trvalo udržateľnom rozvoji dopravy umožňujúcej zlepšujúcu prístupnosť Karpát a pohyb v nich, na minimalizácii škodlivých vplyvov na zdravie obyvateľstva, krajinu, rastlinstvo, živočíšstvo a ich biotopy a na začlenení požiadaviek trvalo udržateľného rozvoja dopravy do všetkých stupňov plánovania dopravy v Karpatoch.
3. V environmentálne citlivých oblastiach sa zmluvné strany zaväzujú spolupracovať na rozvoji modelov dopravy, ktoré nepoškodzujú životné prostredie.

Článok 9

Trvalo udržateľný rozvoj turistického ruchu

1. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať opatrenia a zintenzívniť spoluprácu pri presadzovaní trvalo udržateľného

rozvoja turistického ruchu v Karpatoch, ktorý bude vzhľadom na výnimočnosť prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva prínosom pre miestne obyvateľstvo.

2. Zmluvné strany sa zaväzujú podporovať cezhraničnú spoluprácu s cieľom uľahčiť trvalo udržateľný rozvoj turistického ruchu, napríklad vo forme koordinovaných alebo spoločných plánov starostlivosti o cezhraničné alebo prihraničné chránené oblasti a iné turisticky zaujímavé lokality.

Článok 10

Priemysel a energetika

1. Zmluvné strany sa zaväzujú napomáhať presadzovanie čistejších výrobných technológií aj na účel podpory ochrany pred vznikom priemyselných havárií a ich dôsledkami, reakcie na ne a realizácie sanačných opatrení, ako aj ochrany zdravia obyvateľstva a horských ekosystémov.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zavádzania environmentálne spoľahlivých metód výroby, distribúcie a využívania energie minimalizujúcich nepriaznivé vplyvy na biologickú a krajinnú rozmanitosť vrátane širšieho využitia obnoviteľných zdrojov energií a opatrení smerujúcich k šetreniu energií.
3. Zmluvné strany sa budú usilovať o znižovanie nepriaznivých vplyvov ťažby nerastného bohatstva na životné prostredie a zabezpečia náležitý environmentálny dohľad nad banskými technológiami a banskou činnosťou.

Článok 11

Kultúrne dedičstvo a tradície

Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať a propagovať kultúrne dedičstvo a tradície miestneho obyvateľstva, remeselnú výrobu a predaj miestnych výrobkov, umeleckých výrobkov a ručne vyrobených predmetov. Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať tradičnú architektúru, tradičný spôsob obrábania pôdy, chov miestnych plemien domácich zvierat, pestovanie rastlinných druhov a trvalo udržateľné využívanie divo rastúcej fauny Karpát.

Článok 12

Vyhodnocovací/informačný systém stavu životného prostredia, monitoring a systém včasného varovania

1. Zmluvné strany sa zaväzujú podľa potreby uplatňovať hodnotenie rizika, hodnotenie vplyvov na životné prostredie a strategické hodnotenie stavu životného prostredia s prihliadnutím na špecifiká karpatských horských ekosystémov, konzultovať projekty cezhraničného charakteru v Karpatoch a hodnotiť ich vplyv na životné prostredie s cieľom zabrániť škodlivým cezhraničným vplyvom.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú využívať pri uplatňovaní svojej stratégie existujúce metódy monitoringu a hodnotenia zamerané na podporu
 - a) spolupráce v Karpatoch pri výskumnej činnosti a vedeckom vyhodnocovaní,
 - b) spoločných alebo doplnkových monitorovacích programov vrátane systematického monitoringu stavu životného prostredia,
 - c) komparatívnych, alternatívnych a šandardizácie výskumných metód a súvisiacich činností pri získavaní údajov,
 - d) harmonizácie existujúcich ukazovateľov a rozvoja nových ukazovateľov stavu životného prostredia a sociálnych a ekonomických ukazovateľov,
 - e) systému včasného varovania, monitoringu a hodnotenia prírodných rizík a ľudskou činnosťou

vzniknutých rizík pre životné prostredie, ako aj f) informačného systému prístupného pre všetky zmluvné strany.

Článok 13

Zvyšovanie povedomia, vzdelávanie a účasť verejnosti

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na zvyšovanie environmentálneho povedomia a zlepšenie prístupu verejnosti k informáciám o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát a na podporu vzdelávacích učebných plánov a programov.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú zabezpečiť účasť verejnosti na rozhodovacom procese súvisiacom s ochranou a trvalo udržateľným rozvojom Karpát a s implementáciou tohto dohovoru.

Článok 14

Konferencia zmluvných strán

1. Týmto sa ustanovuje Konferencia zmluvných strán (ďalej len „konferencia“).
2. Konferencia sa bude zaoberať spoločnými záležitosťami zmluvných strán a prijímať rozhodnutia potrebné na presadzovanie účinnej implementácie dohovoru. Úlohou konferencie je
 - a) pravidelne sledovať a podporovať implementáciu dohovoru a jeho protokolov,
 - b) prijímať zmeny a doplnky k dohovoru podľa článku 19,
 - c) prijímať protokoly vrátane ich zmien a doplnkov podľa článku 18,
 - d) nominovať prezidenta a vytvoriť podľa potreby a v súlade s rokovacím poriadkom výkonný orgán, ktorý bude pracovať medzi jednotlivými zasadnutiami,
 - e) vytvárať pomocné orgány vrátane tematickej pracovnej skupiny potrebné na implementáciu dohovoru, pravidelne kontrolovať správy predložené pomocnými orgánmi a usmerňovať ich činnosť,
 - f) schvaľovať pracovný program, finančné a rozpočtové pravidlá na svoju činnosť a činnosť pomocných orgánov a sekretariátu a realizovať všetky potrebné kroky na ich financovanie podľa článku 17,
 - g) schvaľiť rokovací poriadok,
 - h) prijať alebo odporúčať opatrenia na dosiahnutie cieľov uvedených v článkoch 2 až 13,
 - i) podľa potreby sa usilovať o spoluprácu s kompetentnými štátnymi, medzinárodnými, vládami alebo mimovládami organizáciami a agentúrami, podporovať a posilňovať vzťahy vyplývajúce z ostatných súvisiacich dohovorov a zároveň zabrániť duplicite činnosti,
 - j) vykonávať ostatné funkcie potrebné na dosiahnutie cieľov dohovoru.
3. Prvé zasadanie konferencie by sa malo zvoliť najneskôr do jedného roka od dátumu nadobudnutia platnosti dohovoru. Ak sa na konferencii nerozhodne inak, riadne zasadania sa budú konať každé tri roky.
4. Mimoriadne zasadania konferencie sa budú konať na základe rozhodnutia konferencie na riadnom zasadaní alebo na základe písomnej žiadosti ktorejkoľvek zmluvnej strany za predpokladu, že do troch mesiacov od doručenia tejto žiadosti sekretariátom všetkým ostatným zmluvným stranám ju podporí minimálne jedna tretina zmluvných strán.
5. Zmluvné strany sa môžu dohodnúť, že na riadne alebo mimoriadne zasadnutia konferencie prizvú ako pozorovateľov

- a) ktorýkoľvek iný štát,
 - b) ktorúkoľvek štátnu, medzivládnu alebo mimovládnu organizáciu, ktorej činnosť sa týka dohovoru.
- Podmienky na prizvanie a účasť pozorovateľov sa zakotvia v rokovacom poriadku. Pozorovatelia budú môcť predniesť ľubovoľné informácie alebo správu súvisiacu s cieľmi dohovoru.
6. Konferencia svoje rozhodnutia prijme na základe konsenzu.

Článok 15 Sekretariát

1. Týmto sa zakladá sekretariát.
2. Funkcie sekretariátu sú tieto:
 - a) príprava stretnutí konferencie a poskytovanie služieb podľa požiadaviek,
 - b) zostavovanie správ a rozosielanie predložených správ,
 - c) koordinácia činnosti sekretariátu so sekretariátmi ostatných príslušných medzinárodných orgánov a dohovorov,
 - d) príprava správ o plnení svojich funkcií na základe tohto dohovoru a jeho protokolov vrátane finančných správ a ich prezentácia na konferencii,
 - e) pomáhajúce výskumu, komunikácii a výmene informácií v záležitostiach týkajúcich sa tohto dohovoru,
 - f) výkon ostatných funkcií sekretariátu stanovených konferenciou.

Článok 16 Pomocné orgány

Pomocné orgány vrátane tematických pracovných skupín vytvorených v súlade s článkom 14 ods. 2 písm. e) poskytnú konferencii podľa potreby technickú pomoc, informácie a poradenstvo k špecifickým otázkam súvisiacim s ochranou a trvalo udržateľným rozvojom Karpát.

Článok 17 Finančné príspevky

Každá zmluvná strana bude prispievať do riadneho rozpočtu dohovoru podľa príspevkovej škály stanovenej konferenciou.

Článok 18 Protokoly

1. Každá zmluvná strana môže navrhnúť protokoly k dohovoru.
2. Sekretariát rozošle návrhy protokolov všetkým zmluvným stranám najneskôr do šiestich mesiacov pred zasadaním konferencie, na ktorej sa majú tieto návrhy posudzovať.
3. Protokoly sa budú prijímať a podpisovať na zasadaniach konferencie. Nadobudnutie platnosti, zmeny a doplnky a odstúpenie od protokolov sa zrealizuje s nevyhnutnými zmenami v podrobnostiach v súlade s článkom 19, článkom 21 ods. 2 až 4 a článkom 22. Zmluvnou stranou protokolov sa môže stať len zmluvná strana dohovoru.

Článok 19 Doplnky k dohovoru

1. Každá zmluvná strana môže navrhnúť doplnky k dohovoru.
2. Sekretariát rozošle navrhované doplnky všetkým zmluvným stranám dohovoru najneskôr do šiestich mesiacov pred zasadaním konferencie, na ktorej sa majú tieto návrhy posudzovať.
3. Konferencia prijme navrhované doplnky k dohovoru na základe konsenzu.
4. Doplnky k dohovoru podliehajú ratifikácii, schváleniu alebo prijatiu. Doplnky nadobudnú platnosť na deväťdesiaty deň od dátumu uloženia štvrtej listiny potvrdzujúcej ratifikáciu, schválenie alebo prijatie u depozitára. Následne nadobudnú doplnky pre ktorúkoľvek ďalšiu zmluvnú stranu platnosť na deväťdesiaty deň od dátumu uloženia listiny potvrdzujúcej ratifikáciu, schválenie alebo prijatie u depozitára.

Článok 20 Riešenie sporov

Strany budú riešiť spory vyplývajúce z interpretácie alebo implementácie dohovoru rokováním alebo inými prostriedkami na urovnávanie sporov v súlade s medzinárodným právom.

Článok 21 Nadobudnutie platnosti

1. Tento dohovor bude k dispozícii na podpis u depozitára od 22. mája 2003 do 22. mája 2004.
2. Tento dohovor podlieha ratifikácii, prijatiu alebo schváleniu signatármi. K dohovoru môžu pristúpiť aj krajiny, ktoré nie sú signatármi. Ratifikačné listiny, listiny o prijatí, schválení a pristúpení budú uložené u depozitára.
3. Dohovor nadobudne platnosť deväťdesiaty deň po dni uloženia štvrtej listiny potvrdzujúcej ratifikáciu, schválenie, prijatie alebo pristúpenie.
4. Potom dohovor nadobudne platnosť pre každú ďalšiu zmluvnú stranu deväťdesiaty deň po dni uloženia jej ratifikačnej listiny, listiny o schválení, prijatí alebo pristúpení.

Článok 22 Odstúpenie

Ktorákoľvek zmluvná strana môže kedykoľvek odstúpiť od dohovoru formou písomného oznámenia adresovaného depozitárovi. Odstúpenie nadobudne účinnosť sto osemdesiaty deň od dátumu prijatia oznámenia depozitárom.

Článok 23 Depozitár

1. Depozitárom dohovoru sa stane vláda Ukrajiny.
 2. Depozitár oznámi ostatným zmluvným stranám
 - a) každý podpis dohovoru a jeho protokolov,
 - b) uloženie každej ratifikačnej listiny, listiny o prijatí, schválení alebo pristúpení,
 - c) dátum nadobudnutia platnosti dohovoru a jeho protokolov alebo ich zmeny a doplnky a dátum ich nadobudnutia platnosti pre inú zmluvnú stranu,
 - d) oznámenie o odstúpení od dohovoru alebo jeho protokolov a dátum nadobudnutia účinnosti uvedeného odstúpenia pre konkrétnu zmluvnú stranu,
 - e) uloženie všetkých vyhlásení podľa článku 1 ods. 2.
- Dané v Kyjeve 22. mája 2003 v jednom origináli v anglickom jazyku.
- Originál dohovoru bude uložený u depozitára, ktorý rozošle overené kópie všetkým zmluvným stranám. Na dôkaz toho riadne oprávnení zástupcovia podpísali tento dohovor.

MEDZINÁRODNÉ PODUJATIA

Čo sa deje s dohovormi o krajine v Európe?

Zverejnenie znenia *Európskeho dohovoru o krajine* v roku 2000 znamenalo pre krajiny Európy nový podnet k realizácii opatrení zameraných na ochranu prírodného dedičstva smerom k zabezpečeniu ochrany, manažmentu a plánovania všetkých európskych krajín. V tomto zmysle sa v júli 2006 v rakúskom kláštornom komplexe Pernegg uskutočnilo Medzinárodné sympóziu INTERREG pod názvom *Európsky dohovor o krajine na ceste k ľuďom a cez hranice* za účasti zástupcu Rady Európy a zástupcov ministerstiev a ďalších odborníkov z deviatich krajín Európy vrátane Slovenska. Cieľom stretnutia bola výmena informácií zúčastnených krajín o jednotlivých národných prístupoch k implementácii dohovoru. Sympóziu sa konalo formou aktívneho workshopu, veľmi podnetného aj pre náš implementačný proces, ktorý začal schválením a podpísaním dohovoru Slovenskou republikou v roku 2005. Zo záverov a odporúčaní sympózia vyberáme:

Medzinárodná spolupráca viac efektívne

Dohovor vyzýva členské krajiny k vzájomnej cezhraničnej spolupráci. Námety, ako je možné zabezpečiť, aby bola medzinárodná spolupráca pri implementácii viac efektívna, sa týkajú viacerých okruhov, a to najšť

a pomenovať jasné výhody pre medzinárodnú spoluprácu, spoločné ciele a hľadať už existujúce možné štruktúry, cez ktoré je spoluprácu možné realizovať. Veľmi nápomocné je prepojiť a vymieňať si informácie a skúsenosti medzi univerzitnými špecialistami, organizovať exkurzie pre expertov a ďalších ľudí do iných krajín, rozbehnúť proces udeľovania Ceny Rady Európy za krajinu, vytvoriť sieť špecialistov, v neposlednom rade organizovať inšpiratívne workshopy a robiť prezentácie na oboch stranách hraníc. Sympóziu navrhlo vytvoriť *tematické pracovné skupiny pre asistenciu pri implementačnom procese* podľa jednotlivých tém dohovoru ako sú ochrana krajiny, plánovanie a manažment, práca s verejnosťou, zbieranie pozitívnych príkladov, vzdelávanie, typológia krajiny, legislatívna oblasť, zdravie a kvalita života, rekreácia a turizmus, práca s médiami. Taktiež *využiť overené miestne štruktúry pre spoluprácu* (napr. *Lokálna agenda 21*) a *poskytnúť pružnú administráciu* aj prostredníctvom twinigových schém, zberom dát v rámci týchto schém a integrovaním do procesu mimovládne organizácie a ich siete.

Ohrozenia implementačného procesu

Dohovor o krajine je mladý, práce na jeho implementá-

cii sa v európskych krajinách len rozbiehajú, zďaleka nie na podobnej úrovni. Čo zástupcovia jednotlivých krajín konštatovali je, že im – nám chýba fungujúca štruktúra pre aktívne zapojenie obyvateľstva. Ohrozením je byrokracia a oficiálna administratíva v kontraste s filozofiou, cieľmi a očakávaniami dohovoru, doposiaľ malý oficiálny záujem zo strany EÚ a neochota vládnych agentúr brať tému krajina vážne. Závažným problémom je lobizmus vlastníkov a investorov spojených s politickou úrovňou, ultraliberalizmus a ochrana prírody a životného prostredia chápaná úzko sektorálne. Verejné povedomie je zamerané viac na iné environmentálne problémy (napr. klimatické zmeny), pokles záujmu o tému krajina a preferencia iných hodnôt konzumnou spoločnosťou. Hrozbou je, ak dohovor zostane len témou akademických diskusií, ak bude mať nereálne očakávania, administratívne hranice a hranice v mysliach ľudí, ktorí s ním pracujú. Za najväčšie hrozby účastníci uviedli *nedostatok porozumenia pre hodnoty krajiny a jej identitu*, kedy problémom zostáva ako motivovať ľudí, aby ich zaujímali hodnoty krajiny. Ako je vo svetle globalizácie potrebné začať o identite diskutovať a prepojiť krajinu s otázkou miestnej/regiónálnej identity. *Komplexnosť krajiny verzus redukcia na sektorový prís-*

tup jednotlivých ministerstiev (a ich odborov) si vyžaduje, aby sa v krajinách vytvárali medziodvetvové skupiny, ako aj expertné skupiny pre konzultácie. Zároveň ale jasne definovať kľúčový rezort pre koordináciu, zostaviť priority a pokračovať krok za krokom tak, aby boli čo najskôr viditeľné výsledky.

Čo môže podporiť implementačný proces?

Za najdôležitejšie, čo na sympóziu v tejto oblasti odznelo, ktoré fondy, organizácie a schémy môžu pomôcť, bola pre úspešné zavedenie do praxe potreba vytvorenia siete všetkých subjektov, ktoré pracujú s krajinou a angažovanie dobre známych politických osobností, profesionálnych organizácií (napr. krajinárskych plánovačov), environmentálnych a lokálnych mimovládnych organizácií, umelcov a známych osobností v regiónoch. Odznelo množstvo ďalších vynikajúcich podnetov – ísť cestou systému vzdelávacích programov na školách a vzdelávacích inštitúciách (napr. EC-LAS), Agendu 21 a Leader, cez spoluprácu s vlastními pozemkov a farmármi, až po vlády a EÚ by krajina mala byť zahrnutá do politik a programov, implementovaných do lokálnych plánov. Potrebná na to bude spolupráca s Európskou komisiou, vypracovať a mať k dispozícii usmernenia pre jednotlivé oblasti implementačného procesu. Nevyhnutné budú informačné kampane organizované cez novinárov a rozhlas, organizovanie lokálnych a regionálnych workshopov s hodnotením krajiny a odporúčaniami zlepšenia na miestnej úrovni. Aktívne tiež spolupracovať s akademickou sférou, ktorá pracuje s témami spojenými s krajinou.

Čo môže motivovať ostatné krajiny, aby dohovor prijali?

Postoj k prihláseniu jednotlivých krajín k dohovoru je rôzny. Jeho aktuálny stav je pravidelne aktualizovaný na stránke Rady Európy http://www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/landscape/State_of_signatures_and_ratifications/. S podpisom stále váhajú krajiny ako Rakúsko (organizovali workshop), Nemecko či Rusko. Po dlhom očakávaní platnosť dohovoru začne napr. v Anglicku v marci tohto roku. Zásadné odporúčania účastníkov sympózia hovorili o potrebe *prepojiť dohovor s EÚ, a to cez Európsky vidiecky rozvojový program (ERDP), LEADER a Tematickú stratégiu pre mestské životné prostredie* (kde je zahrnutá mestská krajina). Ďalej ako motiváciu je dôležité *ukázať dobré príklady z praxe, ktoré už existujú, ako aj pokrok dosiahnutý v susedných krajinách, príklady publikovať a medializovať*. Tiež však vysvetliť, že národné plánovacie nástroje môžu byť cenené a akceptované verejnosťou, finančne motivovať účastníkov v súťaži Cena Rady Európy za krajinu, využiť efektívne dvojstrannú a mnohostrannú spoluprácu medzi členskými a nečlenskými stranami, podávať impulzy od expertov adresované vláde a politikom s výzvou na podpísanie dohovoru - dohovor môže pomôcť napr. pri agroenvironmentálnych schémach, presvedčiť farmárov a vlastníkov pôdy o výhodách plynúcich z dohovoru atď.

Zvyšovanie povedomia o hodnotách krajiny

Ako motivovať ľudí, aby sa zapojili - vnímanie krajiny verejnosťou, bola vlastne ústredná téma sympózia. Spôsobov je mnoho: organizovať súťaže, spojiť aktivity spolu so

sociálnymi a kultúrnymi udalosťami, podporovať miestne občianske združenia zameriavajúce sa na budúci rozvoj okolitej krajiny, ukázať hodnotu krajiny pre ľudské zdravie a pohodu života, prepojiť ľudí z mesta s okolitou krajinou, publikovať odborné informácie a znalosti populárnou cestou, vizualizovať zámery v krajine, ponúknuť malé granty pre zisk ceny za krajinu, poskytnúť dobré a vhodné informácie, zaviesť nepretržitý proces účasti verejnosti na regionálnej a miestnej úrovni, propagovať tzv. jedlú krajinu, prezentovať najlepšie príklady, angažovanie miestnych škôľakov a ich učiteľov; postaviť vnímanie miesta ako domova a dať ľuďom dôveru, že to, čo považujú za hodnotné, bude pomocou vhodných nástrojov aj zachované. *Ukázať pozitívny efekt zo zapojenia sa a úspech z priebehu implementácie*, napr. združovať obce na miestnej a regionálnej úrovni, vybudovať národné kontaktné miesta so zodpovednými osobami, zbierať dobré príklady z praxe, prepojiť sa s akademickou obcou, profesionálnymi združeniami, monitorovať proces dohovoru a zverejňovať ho. Dôležitou spolupracujúcou skupinou môžu byť *deti, aby „vzdelali“ rodičov*. Efektívne sa osvedčili programy vzdelávania dospelých z UK Učenie sa prostredníctvom krajiny, Tvarovanie miesta, Verejné priestranstvo.

Mimoriadne podnetné sympóziu bolo veľkým stimulom pre implementačný proces aj na Slovensku. Jednak overenie, že idey už nami plánované, majú ohlas za hranicami, ale aj získanie množstva nových nápadov, ktoré budeme aplikovať pri implementácii tu doma, na Slovensku.

Pavína Mišíková, MŽP SR

Peter Jančura, TU Zvolen

Iveta Bohálová, SAŽP Banská Bystrica

INTEGROVANÝ MANAŽMENT KRAJINY

Aplikácia integrovaného manažmentu na lokálnej úrovni v Suchej nad Parnou a Zvončine

Na lokálnej úrovni za modelové územia boli vybrané obce Suchá nad Parnou a Zvončín. Ide o vidiecke sídla lokalizované v poľnohospodársky intenzívne využívannej krajine s podobnými prírodnými, avšak s diferencovanými sociálno-ekonomickými podmienkami. Obce sú historicky a čiastočne aj administratívne prepojené. V rokoch 1975 - 1995 tvorili jedno sídlo. V júni 1995 sa obec Zvončín na základe referenda oddelila od obce Suchá nad Parnou, ale naďalej sú obe obce čiastočne navzájom prepojené, nakoľko tvoria spoločné farské spoločenstvo a obec Suchá nad Parnou aj v súčasnosti plní viaceré administratívno-obslužné funkcie aj pre obec Zvončín - vzdelanostné, nábožensko-duchovné, poštovo-telekomunikačné, obslužné a pod.

Z hľadiska prírodného obce ležia na Trnavskej sprašovej tabuli. Poloha na najúrodnejších sprašových pôdach spolu s priaznivými klimatickými podmienkami determinuje vysoký poľnohospodársky potenciál. V minulosti bohatú tradíciu malo aj vinohradníctvo, ktoré v súčasnosti v dôsledku nepriaznivých celospoločenských sociálno-ekonomických podmienok pre rozvoj vinohradníctva upadá. Obce ležia na trase Malokarpatskej vinnej cesty. História tradičného vinohradníctva regiónu bola zviditeľnená slávnym románom Červené víno suchovského rodáka Františka Hečku.

Obce majú priaznivú polohu vo vzťahu k lokalizácii vodných a energetických zdrojov. Sú zásobované z vodného zdroja Dobrá Voda, v blízkosti je lokalizovaný aj významný energetický zdroj - jadrová elektrárňa Jaslovské Bohunice. Veľmi priaznivá je aj dopravná poloha. Obce ležia v tesnej blízkosti krajského mesta Trnava a vhodná je aj poloha k hlavnému mestu Bratislava, ktoré je vzdialené cca 50 km. Dopravná prepojenosť na uvedené mestá je dobrá. Obce majú priame dopravné spojenie na obe mestá.

Obec Suchá nad Parnou okrem uvedených potenciálov má aj významný rekreačný potenciál, ktorý je v súčasnosti aj čiastočne využívaný. Prírodný rekreačný potenciál je reprezentovaný Suchovským hájom, ktorý predstavuje jeden z ojedinelých lesných komplexov dubového a dubovo-hrabového lesa v rámci trnavského regiónu. Lesný komplex vytvára predpoklady najmä pre rozvoj turistiky a poľovníctva. Nemenej významným faktorom rozvoja cestovného ruchu je aj vodná nádrž, ktorá bola pôvodne budovaná pre potreby poľnohospodárstva a na ochranu územia pred povodňami. Dnes sa jej spektrum využitia rozšírilo. Okrem plnenia funkcie biocentra regionálneho významu sa využíva na zavlažovanie okolitých polí a rekreáciu. Neodmysliteľnú súčasť využitia lokality tvorí športový rybolov. Vzhľadom na bohatý rybársky potenciál je často prezývaná ako Rybársky raj. V obci sú tiež rozvinuté produkčno-rekreačné aktivity viažuce sa na záhradkársku a chatovú osadu lokalizovanú v okolí vodnej nádrže. Rozvoj agroturistiky je viazaný na ranč Zelená lúka, ktorý má charakter ekofarmy. Uvedený ranč okrem ukážok ekologických foriem hospodárenia poskytuje aj hippoterapiu. V rámci regiónu obec vyniká priaznivými podmienkami pre rozvoj ekoturistiky, preto v obci bolo zriadené Prírodné environmentálne laboratórium, zamerané na skúmanie vlastností jednotlivých krajinných zložiek a sledovanie javov a procesov prebiehajúcich v krajine. Pozostáva z náučného chodníka, ekolaboratória a ekocentra. Z hľadiska ekoturistiky atrakciou môžu byť aj novovytvorené prvky Územného systému ekologickej stability - biocentrum a biokoridor a príklad revitalizácie a tvorby funkčnej ekologickej siete v poľnohospodársky intenzívne využívannej krajine. Skúsenosti môžu byť vhodnou inšpiráciou aj pre ostatné vidiecke sídla v poľnohospodárskych oblastiach.

Sociálno-ekonomický rekreačný potenciál je reprezentovaný bohatosťou kultúrnych pamiatok, najmä sakrálnych stavieb, z ktorých 4 majú charakter národných kultúrnych pamiatok. Unikátom je najmä gotický Kostol svätého Martina z Tours s bohato zdobeným interiérom. Okrem sakrálnych stavieb, ktorých je v obci celkovo lokalizovaných 13, je treba vyzdvihnúť aj ostatné pamiatky, ako je stĺp hanby, pamätník padlým v I. svetovej vojne dielo akademického sochára J. Koniarka, pamätník padlým v II. svetovej vojne a pod.

Lákadlom pre turistický ruch je aj množstvo kultúrnych podujatí zameraných na prezentáciu života suchovského spoločenstva, ako aj na propagáciu ľudových tradícií. Bohatosť tradícií je zdokumentovaná v pamätnej izbe slávnych suchovských rodákov. K pohode a rozvoju cestovného ruchu prispieva aj kvalitná sieť služieb a pohostinnosť miestneho obyvateľstva, o čom sa možno presvedčiť aj na tradičných každoročne organizovaných podujatiach, ako je Suchovský jarmok, slávnosť sv. Urbana a pod.

Čiastočne v obci je zastúpený aj lesohospodársky potenciál naviazaný na lesný komplex Suchovský háj, v ktorom sa však v poslednom období stále viac sa preferuje ochranná-stabilizačná funkcia.

Zo sociálno-ekonomického hľadiska obce vykazujú značnú diferenciáciu. Obec Zvončín predstavuje malé vidiecke sídlo so slabým stupňom sociálno-ekonomického rozvoja. Obec má slabú rozvinutú hospodársku bázu, ktorá je reprezentovaná drobnými priemyselnými prevádzkami. Problémom uvedených prevádzok je často ich nevhodná lokalizácia v tesnej blízkosti obytných areálov, čo spôsobuje nepriaznivé environmentálne vplyvy na kvalitu životného prostredia. Nevhodná lokalizácia týchto prevádzok bola dôsledkom predchádzajúceho živelného

rozvoja obce, ktorá nemala spracované žiadne strategické dokumenty a nie vždy sa aplikoval zákon o posudzovaní stavieb a činnosti na životné prostredie. V súčasnosti obec má spracovanú a schválenú územnoplánovaciu dokumentáciu, ktorá by mala uvedené nedostatky eliminovať. Taktiež v obci v súčasnosti prebieha spracovanie pozemkových úprav, čo dáva určité predpoklady usmernenia rozvoja obce v zmysle princípov a kritérií trvalo udržateľného rozvoja.

Polnohospodárska pôda predstavuje dominantný prvok krajiny štruktúry oboch obcí (80,5 %). Pôda je obhospodarovaná poľnohospodárskym podnikom AGRO-PO, s. r. o., ktorý obhospodaruje pôdu v rámci oboch modelových obcí. Poľnohospodárska výroba je zameraná len na rastlinnú výrobu, najmä na produkciu obilnín. Ostatné plodiny sa pestujú podľa požiadaviek trhu. Živočišna výroba bola po zániku družstva úplne zrušená. Z hľadiska obhospodarovania poľnohospodárskeho pôdneho fondu vo vzťahu k životnému prostrediu v poslednom období možno vidieť pozitívne zmeny, nakoľko poklesla intenzita chemizácie, mechanizácie a tiež poľnohospodársky podnik v súčinnosti s Poľovníckym zväzom Zelený háj realizuje protierózne a ekostabilizačné opatrenia. V rokoch 2000 – 2005 boli v území vysadené tri vetvy lokálneho biokoridoru o celkovej dĺžke 4 km. Vinohradníctvo po zrušení poľnohospodárskeho družstva je rozvíjané skôr len na báze súkromného hospodárenia, väčšinou ide o produkciu pre domácu spotrebu, v menšom množstve na predaj. V poľnohospodárstve pracuje minimálna časť obyvateľov uvedených obcí, a to len 4,1 % z ekonomicky aktívneho obyvateľstva.

Hlavným zdrojom zamestnanosti v obci Suchá nad Parnou je oblasť remesiel a služieb, a to jednak ide o služby zamerané na plnenie obslužných funkcií miestneho obyvateľstva, ako aj služby súvisiace s rozvojom rekreácie – ubytovacie a stravovacie zariadenia. V remeselnej činnosti v súčasnosti pôsobí 60 živnostníkov. Najväčšie zastúpenie má stolárstvo, elektro, kúrenie, vodovod, oprava aut, cestná doprava a pod. Absencia hospodárskych subjektov charakteru znečisťovateľov spôsobuje, že obec má vyhovujúcu kvalitu životného prostredia, čo posilňuje jej obytnú funkciu.

Z hľadiska celkovej zamestnanosti situáciu možno hodnotiť pozitívne. Nezamestnanosť je nízka, pohybuje sa okolo 4 %. Väčšina obyvateľstva odchádza za prácou mimo obce, najmä do Trnavy. Vzhľadom na priaznivú dopravnú dostupnosť dochádza za prácou nie je problémom.

V obci Suchá nad Parnou je aj veľmi bohatý a rôznorodý kultúrny a spoločenský život. Pôsobí tu množstvo záujmových organizácií. V obci je celkovo 13 spolok, ktoré každoročne organizujú okolo 40 podujatí. Obec je rodiskom viacerých významných osobností – F. a B. Hečko, V. Turčány, J. Ilavský a pod. Z hľadiska prezentácie a zviditeľňovania sa obce, významným podujatím je organizácia tradičného suchovského jarmoku, organizácia výstav ľudových remesiel, ako aj vydávanie farských novín Duchovné ozveny. Z hľadiska spoločenského života významné sú aj znovuoobnovené cirkevné slávnosti – slávnosť sv. Urbana, procesie a pod., ktoré výraznou mierou skvalitňujú duchovný život obyvateľov obce. Veľké úspechy dosiahli členovia Klubu chovateľov vodnej hydiny, ktorí sa pravidelne zúčastňujú miestnych, okresných, krajských a celoštátnych výstav. Obec sa preslávila vyšľachtením suchovskej žltej husi, ktorá bola uznaná ÚV Slovenského zväzu chovateľov ako národné plemeno. Pri organizácii spoločenského života treba vyzdvihnúť najmä dobrú spoluprácu hlavných rozvojových skupín obce, a to: obecného úradu, farského

úradu a záujmových organizácií. Výraznou mierou sa na spoločenskom živote obce podieľa aj základná škola s materskou školou. Pozitívnym faktorom je aj pomerne vysoká aktivita a ochota obyvateľstva participovať na daných podujatiach.

Naopak v obci Zvončín v oblasti kultúrneho a spoločenského života vidno určitú apatiu jednak u predstaviteľov verejného života – obecného úradu, ako aj u predstaviteľov záujmových organizácií, ale celkovo aj u obyvateľstva. Za najaktívnejšiu zložku spoločenského života možno považovať miestnych športovcov, ktorí okrem pravidelných futbalových súťažných zápasov organizujú aj turnaje, plesy a výraznou mierou sa podieľajú na údržbe a zveľaďovaní športového areálu. Obecný úrad okrem posedenia dôchodcov a dňa matiek neorganizuje žiadne podujatia. Ťažisko spoločenského života obce sa tak presúva na ihrisko a do miestneho hostinca, kde sa počas letného obdobia organizujú nedeľné posedenia pri živej hudbe. Najvýznamnejšou slávnosťou obce býva hodová slávnosť. Z tohto aspektu obec Zvončín, ako vyplynulo zo sociologického prieskumu, patrí k najpasívnejším v rámci okresu. Argumentácia starostu obce bola, že v obci sa neoplatí nič organizovať, pretože obyvateľia nemajú o nič záujem. Naopak z dotazníkového prieskumu vyplynulo, že obyvateľia by mali záujem, ale nič sa tu nedeje. O záujme obyvateľstva o spoločenské akcie okrem dotazníkového prieskumu svedčí aj účasť obyvateľstva na akciách susedných obcí. Túto skutočnosť ovplyvňuje aj fakt, že farský úrad, ktorý sa výraznou mierou podieľa na aktivitách spoločenského života, je lokalizovaný v obci Suchá nad Parnou, čo podmieňuje koncentráciu týchto aktivít v obci Suchá nad Parnou.

V environmentálnej oblasti obce možno charakterizovať problémami typickými pre poľnohospodársku krajinu – vytvorenie monofunkčnej intenzívnej poľnohospodárskej využívanej krajiny s nízkym stupňom ekologickej stability, s prejavmi erózie a v zimnom období s rizikom záplav. Čiastočne kvalita životného prostredia je nepriaznivo ovplyvňovaná aj v dôsledku susedného priemyselného centra mesta Trnava, kde sú lokalizované viaceré zdroje znečisťovania prostredia. Problémom je aj intenzívna doprava, kde intenzívne zaťažené dopravné koridory prechádzajú priamo zástavbou obce. U oboch problémov je aj absencia chodníkov pre peších, absencia odvodových kanálov pre dažďovú vodu a nepostačujúca kvalita miestnych obslužných komunikácií, najmä u postranných komunikácií. Z hľadiska environmentálnej infraštruktúry priaznivejšia je situácia v obci Zvončín, kde je vybudovaná komplexná kanalizácia, vodovod a obec je aj plynofikovaná. V obci Suchá nad Parnou je vodovod vybudovaný po hlavnej vetve, čiastočne sú vybudované aj bočné vetvy, kanalizácia v obci zatiaľ nie je vybudovaná, v súčasnosti sa pripravuje jej realizácia z fondov EÚ, z programu ISPA: obec je plynofikovaná, okrem časti Vlčia Dolina.

Obec Suchá nad Parnou má spracované viaceré strategické dokumenty zamerané na usmernenie rozvoja obce v zmysle princípov a kritérií trvalo udržateľného rozvoja – Územnoplánovacia dokumentácia (ÚPD), Lokálna Agenda 21, ÚSES, Ekologizácia hospodárenia v krajine a pod. Zároveň sa úspešne zapojila a zapája do viacerých grantových programov a schém (Program obnovy dediny, trilaterálna spolupráca, CBC PHARE, PHARE – Lokálna infraštruktúra a pod.) a v rámci nich realizovala, prípadne realizuje viaceré projekty zamerané na obnovu lokálnej infraštruktúry (škola, historické objekty, sakrálne stavby a pod.) a revitalizáciu životného prostredia – výsadba vegetácie, úprava tzv. zelených plôch a pod.

Obec Zvončín okrem ÚPD nemá spracované žiadne

rozvojové dokumenty – plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja ani dokumentáciu zameranú na implementáciu trvalo udržateľného rozvoja (Lokálnu Agendu a pod.), ktoré predstavujú východiskové dokumentácie pre získavanie dotácií nielen z medzinárodných, ale aj z domácich environmentálnych fondov.

Za hlavné strategické ciele rozvoja obcí treba považovať:

- **v ekonomickej oblasti oživenie hospodárskej základne** – v obciach by mala v budúcnosti dominovať obytno-obslužná funkcia pre mesto Trnava, mali by tu byť lokalizované drobné doplnkové prevádzky pre priemysel lokalizovaný v Trnave, v obci Suchá nad Parnou by sa mala posilniť aj rekreačná funkcia a v oboch obciach treba podporiť rozvoj agroturistiky a využiť vinohradnícky potenciál, ako aj polohu na Malokarpatskej vinnej ceste, s cieľom zabezpečenia určitej kvality života miestneho obyvateľstva;
- **v environmentálnej oblasti** sa treba sústrediť predovšetkým na **posilnenie priestorovej stability územia** vytvorením funkčnej siete ÚSES, posilnením zastúpenia prírodných habitatov a zabezpečením potrebných ekostabilizačných opatrení, na **elimináciu faktorov** znehodnocujúcich kvalitu jednotlivých zložiek životného prostredia – likvidácia divokých skládok odpadu, dobudovanie technickej infraštruktúry v obci Suchá nad Parnou – kanalizácia, vodovod a plynifikácia častí Vlčia a Ružová dolina a pod., s cieľom posilnenia a zachovania celkovej ekologickej stability krajiny, biologickej rôznorodosti a prirodzeného fungovania ekosystémov, zabezpečenia ochrany a racionálneho využívania prírodných zložiek (prírodných zdrojov) a zabezpečenia určitého priaznivého stupňa kvality životného prostredia daných obcí;
- **v sociálnej oblasti** je potrebné **realizovať aktivizujúce programy** na podporu zotrvania mladej generácie v obciach, na tvorbu podnikateľských aktivít pre domáce obyvateľstvo, posilniť povedomie obyvateľstva o kultúrohistorickom potenciáli obcí, pôsobiť na zvyšovanie environmentálneho vedomia, postupne minimalizovať negatívne psychosociálne javy, posilňovať súdržnosť obce, ako aj posilniť vyššiu participáciu na rozvoji sídelného a farského spoločenstva, odstrániť v tejto oblasti rozvíjajúce sa nepriaznivé prvky, ako je spoločenská prestíž, snaha vyniknúť a pod. V obci Zvončín je nevyhnutné oživiť celospoločenský život, aktivizovať nielen spoločenské organizácie, ale aj miestnych obyvateľov, s cieľom zabezpečenia sociálnej a kultúrnej diverzity územia.

Uvedené priority kopírujú základné princípy trvalo udržateľného rozvoja a smerujú k základnému cieľu – zabezpečeniu trvalo udržateľného rozvoja územia obce Suchá nad Parnou a Zvončín. **Z hľadiska zabezpečenia trvalo udržateľného rozvoja** je potrebné pre obce **vypracovať plán strategického a hospodárskeho rozvoja**, ktorý by zdefinoval pre jednotlivé strategické ciele konkrétne opatrenia so zadaním zodpovedných subjektov a časového harmonogramu realizácie jednotlivých opatrení.

Vyhodnotenie odpovedí – názorov na súčasný stav a rozvoj obcí

Na základe dotazníkového prieskumu možno konštatovať, že vnímanie problémov rozvoja obce obyvateľmi je realistické. Väčšinou sa hodnotenie realizované odborníkmi zhodovalo s hodnotením obyvateľov. Za najzávažnejšie problémy obyvateľia v obci Suchá nad

Parnou považujú absenciu kanalizácie (55,6 %), vodu (50 %), chýbajúce chodníky pre chodcov (38,9 %) a znečistenie vodných zdrojov (16,7 %). Zhodne 11,1 % respondentov za problém považujú znečistenie životného prostredia obyvateľmi obce, divoké skládky odpadov a tiež nedostatok finančných prostriedkov. Ako vidno, obyvatelia obce Suchá nad Parnou v problematike životného prostredia uprednostňujú skôr technické aspekty, ktoré sa ich konkrétne dotýkajú. Naopak u obyvateľov Zvončína dominujú problémy týkajúce sa skôr spoločenského života – nedostatok kultúrnych podujatí (23,1 %), málo športových akcií (12,8 %), nevybudované športové areály, najmä pre deti (12,8 %), zlé dopravné spojenie (17,9 %). Trápia ich aj problémy spojené s celkovou hygienou, čistotou a estetikou obce, pretože na popredné miesto radia aj také problémy ako sú skládky odpadov (20,5 %), neporiadok v obci (15,3 %), nezáujem obyvateľov o veci verejné (10,3%). Obyvatelia pociťujú aj nedostatočnú vybavenosť obce službami (7,7 %).

(Poznámka: Každý obyvateľ mal možnosť uviesť maximálne 5 najvýznamnejších problémov, preto súčet nie je 100 %.)

Za hlavné rizikové faktory životného prostredia obyvatelia obce Suchá nad Parnou považujú znečistené podzemné a povrchové vody a skládky odpadov, obyvatelia Zvončína – skládky odpadov, znečistené pôdy a hluk.

Ďalší blok otázok bol venovaný hodnoteniu možnosti rozvoja obcí a stanoveniu faktorov, ktoré by bolo možné v rozvoji obcí využiť. Pri otázke hodnotenia výskytu a cennosti prírodných zdrojov v území obyvatelia oboch obcí zhodne za najvýznamnejší prírodný zdroj považujú pôdu a jej bonitu, v obci Zvončín aj dobré zásobovanie pitnou vodou. Prekvapujúce je, že obyvatelia obce Suchá nad Parnou z hľadiska dispozície zdrojmi za negatívum uviedli nedostatok zdrojov pre rekreáciu.

Za hlavné faktory, ktoré môžu napomôcť rozvoju obce, respondenti v Suchoj nad Parnou označili rozvoj agrotistiky, rozvoj miestnych podnikateľov a riešenie bytovej otázky. Obyvatelia Zvončína okrem toho za dôležitý faktor rozvoja považujú aj vhodnú dopravnú polohu, využívanie

eurofondov a potrebu oživenia spoločenského života, najmä organizáciu kultúrno-spoločenských podujatí, ktoré by mohli prilákať návštevníkov a tiež zvýšiť prísun finančných prostriedkov do obce. Za hlavnú prioritu rozvoja v Suchoj nad Parnou bolo označené dobudovanie technickej infraštruktúry.

Podľa obyvateľov Zvončína sa najviac o rozvoj obce stará starosta (51,3 %) a občania (17,9%). Občania v starostlivosti o rozvoj obce pozitívne hodnotia aj poslancov (17,9 %), kňaza (15,4 %) a miestnych živnostníkov (12,8 %). V očiach obyvateľov Suchoj nad Parnou v starostlivosti o rozvoj obce dominujú tri subjekty, a to: starosta (100 %), kňaz (55,6 %) a poslanci (33,3 %). **(Poznámka:** V tejto otázke možno očakávať určité skreslené vyjadrenia, nakoľko distribúciu dotazníkov zabezpečil obecný úrad, čím mohlo prísť k nadhodnoteniu určitých subjektov.)

Z hľadiska ochoty angažovať sa vo veciach verejných treba pozitívnejšie hodnotiť obyvateľov obce Suchá nad Parnou, kde záujem o veci verejné deklarovalo až 66,66 % respondentov, v obci Zvončín to bolo menej ako polovica opýtaných – 43,6 %.

Ďalšia časť otázok v rámci dotazníka bola venovaná hodnoteniu zmien po roku 1989 a ich prejavu v uvedených obciach. Pri hodnotení zmien životnej úrovne medzi obyvateľmi obcí badať určité rozdiely. Kým obyvatelia obce Suchá nad Parnou hodnotia zmeny pozitívne, až 66,7 % obyvateľov pociťuje zlepšenie životnej úrovne a len 11,1 % zhoršenie, vo Zvončíne je to naopak. Až 43,6 % respondentov uvádza zhoršenie životnej úrovne a len 17,9 % zlepšenie. Môže to súvisieť s celkovou prevyšujúcou pasivitou obyvateľstva vo Zvončíne.

Podobná situácia je v hodnotení medzilidských vzťahov. V obci Suchá nad Parnou prevažuje obyvateľstvo, ktoré nepociťuje zhoršenie medzilidských vzťahov (72,2 %), 5,5 % respondentov deklarovalo zlepšenie vzťahov a 11,1 % naopak zhoršenie medzilidských vzťahov. U obyvateľov obce Zvončín prevažuje názor o zhoršení medzilidských vzťahov čo udáva až 33,3 % respondentov. Rovnaké percento respondentov (33,3 %) sa k tejto

otázke nechcelo vyjadriť. 10,3 % respondentov si naopak myslí, že sa vzťahy zlepšili a 17,9 % respondentov zhodnotilo vzťahy za nezmenené.

Posledná časť prieskumu bola zameraná na celkové syntetické zhodnotenie vybraných faktorov kvality života v obci. Bolo vybraných 9 faktorov relevantných pre dané sídla: estetická stránka obce, vybavenosť obce službami – obchody, dopravná prepojenosť, úroveň školstva, úroveň zdravotníctva, športové a kultúrne možnosti využitia, pracovné príležitosti, bytová otázka a technická vybavenosť, ako je voda, plyn a kanalizácia. Obyvatelia obce Suchá nad Parnou hodnotia väčšinu uvedených faktorov pozitívne. Z celkového počtu 9 faktorov, 7 hodnotia pozitívne a len dva – pracovné príležitosti a rozvoj technickej infraštruktúry hodnotia negatívne. V obci Zvončín z uvedených faktorov obyvatelia hodnotia 5 negatívne, t. j. v kategórii nerozvinuté až žiadne. Ide o estetickú stránku obce, vybavenosť obce službami – obchody, športové a kultúrne možnosti využitia, pracovné príležitosti a bytovú otázku.

Na záver prieskumu možno konštatovať, že v obciach existuje reálny sociálny potenciál na presadzovanie princípov a kritérií trvalo udržateľného rozvoja, nakoľko: obyvatelia vnímajú a oceňujú zdroje, ktoré majú obce k dispozícii, vnímajú problémy, ktoré je potrebné riešiť, vnímajú faktory, ktoré sú nevyhnutné pre ďalší rozvoj obcí, a čo je podstatné, deklarujú ochotu zapojiť sa do tohto procesu.

Záver

Je len na zodpovedných subjektoch (manažmente obcí) ako ponúkaný potenciál využijú. Základom úspechu je vytvorenie správnej komunikácie a otvorenej diskusie, ktoré by podnietili výraznejšiu aktivizáciu obyvateľstva. Zaktivizovanie obyvateľstva je potrebné obzvlášť v obci Zvončín, kde táto znížená aktivita môže byť prejavom skutočnosti, že obec v období socializmu bola označená za útlmovú a naopak obec Suchá nad Parnou bola stre diskovou obcou.

Zita Izakovičová, Milena Moyzeová, Lucia Grotkovská
Ústav krajinej ekológie SAV

KRAJINNÉ PLÁNOVANIE

Kvalita krajiny vo vzťahu k plánovacím procesom a jej legislatívne zabezpečenie

Podpisom Európskeho dohovoru o krajine v roku 2005 sa zaviazalo aj Slovensko k plneniu radu záväzkov, ktoré vyplývajú z potrieb starať sa o krajinu: „Uznávajúc, že kvalita a rozmanitosť európskej krajiny predstavuje spoločný zdroj a je dôležité spolupracovať v záujme jej ochrany, manažmentu a plánovania.“

Ako správne chápať plánovacie procesy?

Ochrana, manažment a plánovanie sú dôležitým článkom ochrany a adekvátneho využitia krajiny. To, čo je pre nás relatívne nové, je potrebný podiel verejnosti na tvorbe kvalitnej krajiny a samotný pojem cieľovej kvality krajiny. Európsky dohovor sa snaží o „dosiahnutie udržateľného rozvoja, založeného na vyvážených a harmonických vzťahoch medzi sociálnymi potrebami, hospodárskou činnosťou a životným prostredím“. **Krajina je chápaná ako spoločný zdroj**, na jednej strane sa podieľa „na vytváraní pracovných príležitostí“, na druhej strane ľudské aktivity „urýchľujú zmeny v krajine“. Ako teda máme, vo svetle aktuálnych problémov v krajine, správne chápať plánovacie procesy? Územné plánovanie je definované v zákone č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov: V zmysle zákona „územnoplánovacia dokumentácia komplexne rieši priesto-

rové usporiadanie a funkčné využívanie územia, zosúladzuje záujmy a činnosti ovplyvňujúce územný rozvoj, životné prostredie a ekologickú stabilitu a stanovuje regulatívy priestorového usporiadania a funkčného využívania územia“. Súčasťou územného plánovania je aj krajinné plánovanie definované v stavebnom zákone v § 19c (Prieskumy a rozborov). Pre územný plán regiónu a územný plán obce sa v rámci prieskumov a rozborov spracúva „optimálne priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia s prihliadnutím na krajinnoeologické, kultúrohistorické a sociálno-ekonomické podmienky. Paragraf 139a definuje ekologicky optimálne priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia, kde je krajinnoeologický plán „komplexným procesom vzájomného zosúladzovania priestorových požiadaviek hospodárskych a iných činností človeka s krajinnoeologickými podmienkami, ktoré vyplývajú zo štruktúry krajiny. Ekologicky optimálne priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia súčasne zabezpečuje vyhovujúcu ekologickú stabilitu priestorovej štruktúry krajiny, ochranu a racionálne využívanie prírody, biodiverzity a prírodných zdrojov, tvorbu a ochranu územného systému ekologickej stability a bezprostredného životného prostredia človeka“. Tento ambiciózny plán sa však zriedkakedy podarí naplniť a územný plán zasa ide na

schválenie bez krajinnoeologických podmienok. Preto bolo niekoľkokrát snahou MZP SR zaviesť samostatný zákon o krajinnom plánovaní.

Súčasná pozícia krajinného plánu

Súčasná pozícia krajinného plánu je limitovaná nielen jeho situovaním do prieskumov a rozborov, čím sa jeho dopad stráca v procese pripomienkovania a schvaľovania, až po územné rozhodnutie. Na druhej strane si musíme priznať aj to, že mnohé dokumentácie sú spracované zložito a nečitateľne. Ich akčnosť sa niekedy stráca aj tým, že nereagujú na aktuálne problémy. Tak sa stáva, že proklamované zásady a odporúčania sa prakticky neuplatnia. Územný plán už sám o sebe zahŕňa, okrem všeobecných pravidiel priestorového, funkčného usporiadania a využitia územia, aj prístupné, obmedzené a zakázané funkčné využívanie plôch. Významným nástrojom sú v ňom zásady a regulatívy starostlivosti a ochrany významných krajinných prvkov, začlenená stavieb do ostanej krajiny a zásady tvorby krajiny na úrovni sídla a zóny. Škoda, že sa tieto faktory nepovažujú za významný kontext prepojenia toho, čo je „územné“ a čo je „krajinné“. Situácia sa komplikuje ideou nového poňatia stavebného zákona, ktorý volí úplne novú koncepciu.

Problémom často nie je či stavať, ale kde a ako stavať

Predmetom nedorozumenia často býva už aj samotná úloha krajiny v územnom rozvoji. Krajina je na jednej strane zdrojom prosperity, atraktor pre cestovný ruch a turizmus, zdroj hospodárskeho využitia, ale súčasne je limitujúcim faktorom, pretože územný rozvoj sa nedá uplatniť všade. Inak povedané, všade sa stavať nedá. **To, čo má spájať investora, územného plánovača a ochrancu územia, je kvalita krajiny.** Zníženie kvality krajiny je ujma pre všetkých. **Územné plánovanie sa ale často chápe zúžene ako nástroj výstavby.** Ako by malo slúžiť iba na to, kde budú umiestnené stavby a kde sú na to vhodné plochy. V skutočnosti je cieľom vhodná distribúcia plôch výstavby, zosúladienie zámerov, pomer zastavaných a ostaných plôch. Miera urbanizácie, prírodnosti a vhodného využitia krajiny. Európsky dohovor o krajine (EDoK) uvádza ako plánovací nástroj krajinné plánovanie a krajinnú koncepciu. Krajinné plánovanie znamená „cieľavedomé činnosti smerujúce k zvyšovaniu kvality, k obnove alebo k tvorbe krajiny“. Krajinná koncepcia „znamená vyjadrenie všeobecných zásad, stratégií a metodických usmernení kompetentnými orgánmi verejnej správy, ktoré umožňujú prijatie špecifických opatrení zameraných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny“. Ochrana krajiny v zmysle EDoK znamená „činnosti smerujúce k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania alebo ľudskej aktivity“. Manažment krajiny, v zmysle európskeho dohovoru znamená činnosť, ktorá má z hľadiska perspektívy udržateľného rozvoja „zabezpečiť pravidelnú starostlivosť o krajinu, s cieľom usmerňovať a zosúladiť zmeny, ktoré sú spôsobené sociálnymi, hospodárskymi a environmentálnymi procesmi“. Významným faktorom sa stávajú pojmy zvyšovanie kvality krajiny, obnova krajiny a tvorba krajiny, na zabezpečenie ktorých potrebujeme zaviesť nové legislatívne nástroje.

Pozícia krajiny je relatívne ošetrovaná

Keď porovnáme zásady dohovoru o krajine s našimi zákonmi, zistíme rad ďalších súvislostí. Ochrana prírodného dedičstva je vyjadrená zákonom NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, ktorý používa termín „charakteristický vzhľad krajiny“. Už spomínané územné plánovanie - zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku, v znení neskorších predpisov, používa termín „tvorba krajiny“ a „vzhľad krajiny“. Ochranu kultúrneho dedičstva, ochrana pamiatok, zabezpečuje

zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, ktorý používa termín „charakteristické siluety, pohľady a panorámy“. Posudzovanie vplyvov na životné prostredie, známa aj pod názvom EIA, reprezentuje zákon č. 24/2006 Z. z. v znení č. 391/2000 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie ktorý používa termíny „krajinná scenéria a krajinný obraz“. Obdobne zákony o lese, pôde a vodnom hospodárstve poznajú termíny týkajúce sa krajiny. Pozícia krajiny je takto relatívne ošetrovaná.

Rozvojom smerovať ku kvalite

Uplatňovanie požiadaviek ochrany krajiny, vo vzťahu ku územnoplánovacej činnosti, zahŕňa rad podmienok. Dosiahnutie ekologicky stabilnej štruktúry krajiny (prostredníctvom územného systému ekologickej stability), ale aj zachovanie vzhľadu krajiny, zachovanie tradičných kultúrohistorických hodnôt krajiny. Orientácia územného rozvoja a vhodné formy ľudských aktivít pozitívne vplyvujúce na kvalitu krajiny, ovplyvňujú, okrem iného, aj možnosť kvality cestovného ruchu, turizmu a kúpeľníctva. Starostlivosť o krajinu vyplýva z existujúcich typov krajiny, ich prírodnosti, rôznorodosti a priaznivého stavu. Pod pojmom „ochrana krajiny“ rozumieme predovšetkým ochranu charakteristického vzhľadu krajiny a krajinného rázu, ktoré krajinu, alebo jej časť, odlišujú od ostatných a poukazujú na jej prírodnú, kultúrohistorickú hodnotu a jedinečnosť. Aktuálnym trendom v územnej ochrane, ochrane prírody a ochrane životného prostredia je ochrana procesov. Tých procesov, ktoré podmieňujú existenciu prírodných spoločenstiev a ekosystémov v zmysle „zachovania rozmanitosti a podmienok životných foriem“. Procesy zmien podmieňuje a vytvára vo veľkej miere človek. Postupným ovplyvnením vlastností prostredia prispievame k jeho znehodnoteniu. Plánovacie procesy bezprostredne ovplyvňujú stav prostredia a je na škodu veci že sa pojem „ochrana“ stavia proti pojmu „rozvoj“. Rozvoj ako taký, teda aj územný rozvoj, musí predpokladať za svoj výsledok kvalitu, respektíve priaznivý účinok s pozitívnymi následkami.

Cieľová kvalita krajiny

Európsky dohovor o krajine uvádza významný pojem „cieľová kvalita krajiny“. Cieľová kvalita krajiny znamená „prianie a požiadavky verejnosti týkajúce sa charakteristických črt krajiny, v ktorej žije, formulované pre danú krajinu kompetentnými orgánmi verejnej správy“. Táto zdanlivo zložitá definícia má veľmi jednoduchý výklad. Urobme si takú krajinu, aby bola pekná. Hodnota krajín je dôvodom pre ich ochranu. V prípade uspokojivého

stavu je potreba zachovať ich ráz. V prípade, že došlo alebo hrozí, že dôjde k nežiaducim zmenám v štruktúre krajiny a zmenili sa tým aj krajinné typy, je potrebné formulovať, aký želateľný stav bude charakterizovať krajinu v budúcnosti. **Riziká nežiaducich zmien vyplývajú z vnášania cudzorodých prvkov ako narušenia toho, čo je pôvodné a reprezentatívne.** Zánik krajín je zánikom hodnôt pre všetkých. Riziká zmien môžu mať aj vplyv na ekonomickú ujmu. Je paradoxné predstaviť si, že zmyslom plánovania je niečo iné ako budúca kvalita. Tento paradox je však prítomný aj bez humornej nadsádzky. Znižovanie kvality prostredia je následkom, mimo iné aj nevhodného plánovania. Alebo toho, že sa nám plánovacie procesy vymkli z rúk. Okrem územného plánovania existuje aj rad ďalších plánovacích činností, ovplyvňujúcich krajinu - plány manažmentu povodí, lesné hospodárske plány, projekty pozemkových úprav, programy odpadového hospodárstva, dokumenty na podporu regionálneho rozvoja, do ktorých musí byť zakomponovaný princíp ochrany, manažmentu a plánovania krajiny.

Izolované chápanie krajiny versus zosúladienie požiadaviek spoločnosti

Veľmi častým javom v plánovacej praxi a správe územia je izolované chápanie tak odvetví, ako aj jednotlivých zákonov, ktoré ich reprezentujú. Zásady územnej ochrany, mimochodom často veľmi skromne presadzované, sa javia ako limity a obmedzenia. Stávajú sa trňom v oku, pritom ich pôvodný zmysel je v niečom inom. Skúsme sa na to pozrieť z iného uhla pohľadu. Ak nejaké územie nezmyselne zastaviame, stráca sa jeho kvalita a tým aj cena. **Strata rozmanitosti krajín je súčasne stratou možnej prosperity územia.** Zmyslom plánovania, respektíve koncepcnej činnosti je zosúladienie požiadaviek. Proces neustáleho približovania stanovísk tak, aby výsledkom nebola strata kvality. To však vyžaduje istú kultivovanosť, tréning komunikácie a nadhľad. Inak sa môže stať, že budú stáť proti sebe, nie progresívne orientovaní investori a plánovači, ktorí si v snahe o kvalitu môžu rozumieť, ale užívatelia, ktorí si navzájom zapratali územie a začínajú si zavadzať. Presadiť sa kvalitou je efektívnejšie ako špekulácie. Výsledkom schopnosti vytvoriť kvalitu je aj ekonomická prosperita. Kvalita a rozmanitosť európskej krajiny, ktorú chápeme ako spoločné európske bohatstvo, nie je fikciou. Je vyjadrením pochopenia nášho miesta medzi kultúrnymi národmi Európy.

doc. Ing. Peter Jančúra, PhD., FEE TU Zvolen
Mgr. Pavlína Mišíková, MŽP SR

EEA

Živelná mestská výstavba v Európe

Európa je jedným z najurbanizovanejších kontinentov na Zemi, keďže približne 75 % jej obyvateľstva žije v mestských oblastiach. Urbanistická budúcnosť Európy je však predmetom vážnych obáv. Viac ako štvrtina územia Európskej únie bola doteraz priamo vyčlenená na urbanistické využitie pôdy. Do roku 2020 bude približne 80 % Európanov žiť v mestských oblastiach. V siedmich krajinách bude tento podiel predstavovať 90 % alebo aj viac. Následkom toho sa dopyt po pôde v mestách a ich okolí stáva akútnym problémom. Každý deň sa všetci stávame svedkami rýchlych, viditeľných a rozporuplných zmien vo využití pôdy, ktoré formujú krajinu a ovplyvňujú životné prostredie v mestách a ich okolí tak, ako nikdy predtým. Mestá sa rozrastajú, čím sa minimalizuje čas a vzdialenosť medzi nimi, ako aj čas potrebný na to, aby sme sa dostali von z miest a do miest. K tejto expanzii

dochádza v rámci celej Európy, pričom k nej prispieva najmä zmena životného štýlu a spotreby a obvykle sa označuje pojmom živelná mestská výstavba. Dostupné dôkazy nezvratne ukazujú, že za posledných 50 rokov bola živelná mestská výstavba súčasťou rastu miest v rámci celej Európy.

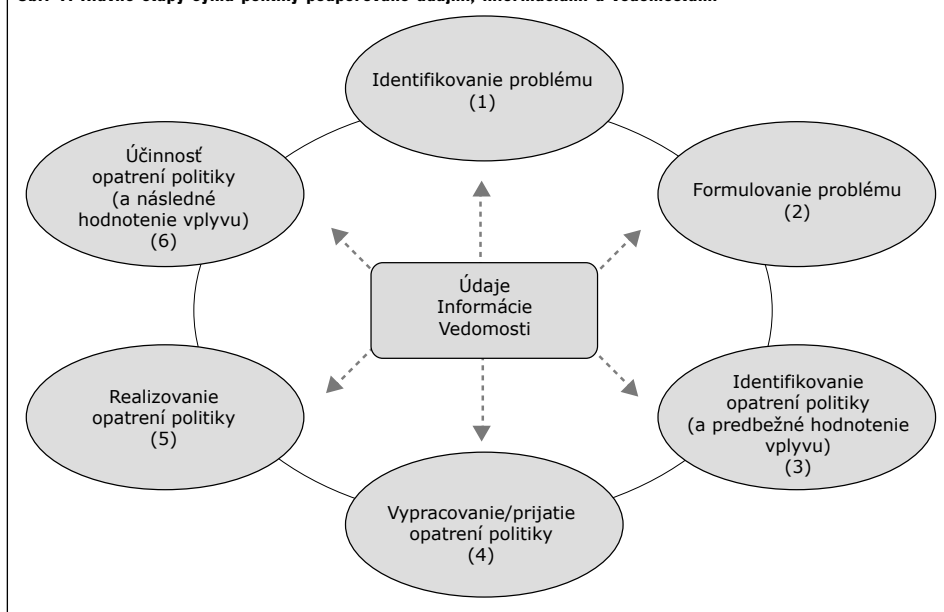
O živelnej mestskej výstavbe hovoríme vtedy, keď miera zmeny využívania pôdy a jej využitie na mestskú zástavbu prevyšuje mieru rastu obyvateľstva na danom území za určité obdobie. Živelná mestská výstavba by mala byť právom považovaná za jeden z hlavných spoločných problémov, ktorým dnes veľkomestá v Európe čelia.

Nedávno uskutočnená celoeurópska štúdia ukázala, že dochádza k neustálej a rýchlej priestorovej expanzii miest: viac ako 5 % za desať rokov (obrázok č. 1), čo sa rovná troj-

násobku rozlohy Luxemburska. Oblasti s najviditeľnejším vplyvom živelnej mestskej výstavby sú v krajinách alebo regiónoch s vysokou hustotou obyvateľstva a s vysokou úrovňou hospodárskej činnosti (Belgicko, Holandsko, južné a západné Nemecko, severné Taliansko, oblasť Paríža) a/alebo v krajinách s rýchlym hospodárskym rastom (Írsko, Portugalsko, východné Nemecko, oblasť Madridu). Živelná mestská výstavba je obzvlášť viditeľná v krajinách a regiónoch, ktoré využili regionálnu politiku a finančné prostriedky EÚ. Môžeme pozorovať aj nové modely rozvoja v okolí menších miest alebo na vidieku, alebo pozdĺž dopravných koridorov a mnohých častí pobrežia, ktoré sú obvykle spojené s údoliami riek.

V minulosti vplýval na rast miest v Európe rast počtu obyvateľov v mestách. Hoci dnes na rozvoj miest pôsobí už len malý alebo takmer žiadny populačný tlak, živelnú

Obr. 1: Hlavné etapy cyklu politiky podporované údajmi, informáciami a vedomosťami

mestskú výstavbu však poháňa celý rad iných faktorov. Tieto faktory pramenia z túžby realizovať nový životný štýl v predmestských oblastiach, mimo mesta.

Za týmito trendmi je celý rad faktorov, medzi ktoré patria sociálno-ekonomické trendy tak na mikroúrovni, ako aj na makroúrovni. Kvalita dopravných systémov, cena pôdy, uprednostňovanie individuálnej bytovej výstavby, demografický vývoj, kultúrne tradície a obmedzenia, atraktivnosť existujúcich mestských oblastí, to sú všetky faktory, ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu pri rozvoji mestských oblastí. Ďalším kľúčovým faktorom je uplatňovanie politik územného plánovania na miestnej i regionálnej úrovni. Živelná výstavba sa ešte zrýchlila ako odozva na lepšie dopravné spojenia a väčšiu mobilitu osôb, a to vďaka kohéznym a štrukturálnym fondom EÚ určeným na podporu rozvoja infraštruktúry.

Mestá sú svojou povahou územia, na ktorých sa koncentruje veľké množstvo ľudí na malej ploche. Pokiaľ ide o hospodársky a spoločenský rozvoj, má to aj určité výhody. V niektorých ohľadoch to môže byť dokonca prínosom pre životné prostredie. Napríklad využitie pôdy a spotreba energie zvyknú byť v mestských oblastiach nižšie v porovnaní s oblasťami s územne rozptýleným obyvateľstvom. Spracovanie komunálneho odpadu a čistenie mestských

odpadových vôd prinášajú úspory z masovej činnosti. Následkom toho z miest v EÚ vymizli tradičné zdravotné problémy súvisiace so životným prostredím, ako napr. problémy spôsobené pitím zdravotne závadnej pitnej vody, nedostatočnou hygienou a nevhodným bývaním. Aj napriek tomu však mestské obyvateľstvo trpí závažnými, lokalizovanými environmentálnymi problémami, akými sú vysoká hladina hluku, prípady veľkého znečistenia ovzdušia, odpadové hospodárstvo, obmedzená dostupnosť pitnej vody a nedostatok voľného priestoru.

Dnešný trend, smerujúci k novým mestským oblastiam s nízkou hustotou obyvateľstva, má za následok vyššiu spotrebu. Veľkosť priestoru, spotrebovaného na jednu osobu, sa v európskych mestách za posledných 50 rokov viac než zdvojnásobila. Za posledných 20 rokov sa rozloha zastavaných plôch v mnohých krajinách západnej a východnej Európy zvýšila o 20 %, zatiaľ čo počet obyvateľov sa zvýšil len o 6 %. Hlavným problémom urbanistického plánovania a riadenia zostáva najmä doprava (mobilita). Dopravná infraštruktúra vplyva na krajinu rôznymi spôsobmi. Zhutnenie pôdy, ktoré zvyšuje vplyv záplav, a rozkúskovanie prírodných oblastí sú len dvoma príkladmi takéhoto vplyvu.

Kľúčovými faktormi európskej územnej súdržnosti sú mobilita a ľahká dostupnosť, ktoré sú tiež hlavnými prvkami

pri zlepšovaní kvality života spoločenstiev. Predpokladá sa, že počet kilometrov, precestovaných cestnými dopravnými prostriedkami v mestských oblastiach, sa v rokoch 1995 až 2030 zvýši o 40 %. Úroveň počtu automobilov vlastnených obyvateľmi v EÚ 10 ešte stále nedosahuje úroveň počtu automobilov vlastnených obyvateľmi v EÚ 15. Dá sa preto predpokladať ďalší nárast počtu automobilov.

Ak sa v tejto oblasti nič neurobí, preťaženosť cestnej dopravy sa do roku 2010 značne zvýši a náklady spôsobené týmto preťažením sa zvýšia približne na 1 % HDP EÚ. Dopravná infraštruktúra si však vyžaduje viac ako len pridanie ďalších kilometrov ciest a železničných tratí. Táto infraštruktúra by mala byť súčasťou globálneho prístupu, ktorý zohľadňuje skutočný vplyv investícií do vytvorenia a udržiavania miestnych a mestských hospodárstiev. Mala by byť súčasťou vyváženého a polycentrického rozvoja, ktorý znižuje škody na životnom prostredí.

Avšak stratégie a nástroje na kontrolu živelnej mestskej výstavby vo veľkej miere závisia od dnešnej reality viacerých, navzájom prepojených, úrovní riadenia, od miestnej až po európsku. Platí to najmä pokiaľ ide o značné finančné toky, ktoré ovplyvňujú tvorbu rozpočtov na plánovanie. V súčasnosti politiky plánovania často odrážajú logiku trhu. Bolo by lepšie, ak by rešpektovali predstavu mestského rozvoja, pri ktorom by boli environmentálne a sociálne aspekty právoplatnou súčasťou politik územného plánovania na všetkých stupňoch cyklu týchto politik - od identifikácie problému a vypracovania politiky cez realizáciu až po etapu následného hodnotenia. Mohlo by to mať niekoľko prínosov, vrátane:

- zabezpečenia súladu politik na všetkých stupňoch cyklu týchto politik (pozri obrázok č. 1);
- rozšírenia spolupráce medzi agentúrami na všetkých úrovniach zodpovednosti;
- zabezpečenia efektívneho využívania finančných prostriedkov zo štrukturálnych a kohéznych fondov na úrovni EÚ v kombinácii s právnymi predpismi v oblasti životného prostredia, s cieľom predchádzať živelnej výstavbe a zmierniť ju;
- nápravy prípadov zlyhania trhu, ktoré prispievajú k živelnej výstavbe pôsobením na cenové signály za pôdu v mestských oblastiach, v ich okolí a medzi nimi;
- porovnávanie a výmeny príkladov dobrej praxe v oblasti rozvoja kompaktných miest;
- vytvárania zelených zón v mestách.

Zdroj: Európska environmentálna agentúra, Briefing č. 4/2006

SIŽP

Slovenská inšpekcia životného prostredia má za sebou najúspešnejší rok

Pre Slovenskú inšpekciu životného prostredia (SIŽP) bol rok 2006 jubilejný pätnásty v jej činnosti. Uzatvorila ho nielen s doteraz najvyšším počtom vykonaných kontrol, ale veľmi dobré výsledky dosiahla aj v ďalších ukazovateľoch. Nie je to náhoda, ale logické vyústenie náročného trendu, ktorý SIŽP uplatňuje pod vedením generálneho riaditeľa RNDr. Ota Hornáka v ostatných rokoch.

Prejdime na konkrétne čísla. Inšpektori SIŽP vykonali v minulom roku 3 974 kontrol, čo je o 443 kontrol viac ako v roku 2005. Porušenie právnych predpisov zistili pri 1 330 kontrolách, čo je 33,5 percenta z celkového počtu kontrol. Tento ukazovateľ svedčí o zvyšujúcej sa účinnosti práce inšpekcie a jej podiele na nastúpenom pozitívnom trende v ochrane životného prostredia, pretože napríklad v roku 2004 zaregistrovali inšpektori podiel porušenia predpisov až pri 39 percentách vykonaných kontrol a v roku 2005 to bolo pri 34,2 percenta kontrol.

Za porušenie právnych predpisov uložili inšpektori vla-

ni 1 070 pokút v celkovej výške 32 166 108 Sk. Oproti roku 2005 je to o 242 pokút viac, pričom celková suma uložených pokút sa zvýšila až o 13 miliónov korún.

„Všetky uložené pokuty sú príjmom štátneho rozpočtu, idú na účet Environmentálneho fondu a späť sa vracajú do oblasti životného prostredia,“ zdôrazňuje generálny riaditeľ SIŽP RNDr. Oto Hornák a pripomína: „Našu kontrolnú činnosť nezužujeme len na sankčné postihy, ale kontroly vnímame predovšetkým ako prostriedok na zvyšovanie environmentálnej disciplíny podnikateľských subjektov a environmentálneho vedomia slovenskej verejnosti.“

O záujme verejnosti o zdravé životné prostredie svedčí aj skutočnosť, že každoročne pribúda podnetov, ktoré prichádzajú na inšpekciu a zvyšuje sa tiež počet prípadov zisteného porušenia právnych predpisov, na ktoré podnety poukazujú. Podnety prešetruje inšpekcia prednostne. Vlni ich prijala od občanov, mimovládnych organizácií, podnikateľských subjektov, colných úradov,

polície, orgánov štátnej a verejnej správy, ako aj od anonymných pisateľov celkovo 692, čo je o 146 viac ako v roku 2005. Porušenie zákona zistila pri 306 podnetoch, čo je o 102 viac ako vlni.

Pozrime sa teraz na vlnajúcu úspešnú bilanciu SIŽP podľa jednotlivých zložiek ochrany životného prostredia.

Voda

Inšpektori ochrany vôd Slovenskej inšpekcie životného prostredia vykonali v minulom roku najviac kontrol spomedzi všetkých šiestich odborných útvarov inšpekcie - 1 788 a uložili tiež najvyššiu sumu pokút - celkovo 13 606 308 Sk. Oproti roku 2005 vzrástol počet kontrol „vodárov“ o 274, počet pokút o 174 a suma uložená pri nich až o 6 150 924 Sk. Porušenie právnych predpisov zistili pri 443 kontrolách, čo znamená podiel približne 25 percent z vykonaných kontrol.

Zaregistrovali až 151 prípadov mimoriadneho zhoršenia vôd, čo je o 32 viac ako v roku 2005. Na ich vzniku sa v najväčšej miere podieľali opäť ropné látky. Pribudlo tiež prípadov mimoriadneho zhoršenia vôd spôsobených dopravou a prepravou.

Inšpektori vykonali vlni aj 263 kontrol zameraných na nakladanie s vodami a prevádzku a účinnosť čistiarň odpadových vôd (ČOV). Porušenie zákona zistili v 104 prípadoch (39,5 percenta), pričom 10 subjektov vypúšťalo odpadové vody bez povolenia orgánu štátnej vodnej správy.

Nepotešili ani vlnajšie výsledky kontroly zaobchádzania s nebezpečnými látkami, pretože z 260 kontrolovaných subjektov takmer polovica porušila zákonné ustanovenia na ochranu akosti vôd. Inšpektori zistili, že nevyhovujúcich bolo napríklad až 55 % kontrolovaných stáčacích a výdajných plôch.

Inšpektori ochrany vôd vykonali aj vysoký počet 146 kontrol skladov starých pesticídov. Z nich našli pesticídy uskladnené v 104 skladoch, z ktorých len 24 skladov (23 %) spĺňalo požiadavky na uskladňovanie týchto chemických látok. Za porušenie ustanovení vodného zákona uložili prevádzkovateľom skladov 33 pokút v celkovej výške 355 000 Sk.

Pomerne priaznivo dopadli kontroly podnikov zamerané na dodržiavanie zákona o prevencii závažných priemyselných havárií. Zo 43 takýchto kontrol sa zistilo porušenie zákona iba v štyroch prípadoch.

Inšpektori uložili v minulom roku dve pokuty v súhrnnej sume 801 889 Sk Západoslovenskej vodárenskej spoločnosti v Nitre. Jednu, 551 889 Sk, dostala za vypúšťanie odpadových vôd z ČOV v Bánovciach nad Bebravou v rozpore s povolením, druhú, 250 000 Sk, za mimoriadne zhoršenie vôd spôsobené nepovoleným vypúšťaním odpadových vôd z uvedenej čistiarne. Spoločnosť Hybrav, hydinárska farma Bodok, musela zaplatiť 550 000 Sk za mimoriadne zhoršenie vôd. Za takéto zhoršenie vôd museli zaplatiť po 300 000 Sk tiež spoločnosti Oktan v Kežmarku a Slovnaft v Bratislave, ktorý navyše dostal aj pokutu 131 750 Sk za vypúšťanie odpadových vôd do Malého Dunaja. Zvolenskú Bučinu stálo vypúšťanie odpadových vôd v rozpore s povolením 276 508 Sk a trenčianska spoločnosť TVS musela zaplatiť 214 303 Sk za vypúšťanie odpadových vôd v rozpore s povolením) z čistiarne odpadových vôd v Trenčianskej Tepeli.

Ovzdušie

„Ovzdušiar“ vykonali v minulom roku 400 kontrol, pričom porušenie zákona o ovzduší zistili pri 131 kontrolách, čo je približne tretina z vykonaných kontrol. Celkove uložili 127 pokút vo výške 2 622 000 Sk a 129 opatrení na nápravu nedostatkov.

Najvyššiu pokutu, 200 tisíc Sk, uložili spoločnosti U. S. Steel Košice za nedodržanie určeného emisného limitu pre oxid siričitý. Spoločnosť Zastrova v Spišskej Starej Vsi musela zaplatiť 125 tisíc Sk za nedodržanie určeného emisného limitu pre tuhé znečisťujúce látky, oxid uhoľnatý a za iné nedostatky. A do tretice, spoločnosť Kovod Recycling v Banskej Bystrici dostala pokutu 80 tisíc Sk za prevádzkovanie zdroja v rozpore s podmienkami orgánu ochrany ovzdušia, nedodržanie určených emisných limitov a ďalšie nedostatky.

Meracie skupiny uskutočnili vlni 48 meraní emisí znečisťujúcich látok na veľkých a stredných zdrojoch znečisťovania, pričom porušenie zákona o ovzduší zistili u piatich prevádzkovateľov. Konkrétne v Tatrách - nábytkárni v Martine prekročili až osemnásobne emisný limit pre oxid uhoľnatý, v spoločnosti Kvartet v Partizánskom emisný limit pre oxidy dusíka a v spoločnostiach Lovinit v Lovi-

nobani, A.N.B. v Žarnovici a v Zlievarni vo Svite výrazne prekročili emisný limit pre tuhé znečisťujúce látky.

Inšpektori ochrany ovzdušia kontrolovali tiež kvalitu pohonných látok. Na 120 čerpacích staniciach odobrali 237 vzoriek benzínu a 103 vzoriek motorovej nafty, pričom nedodržanie limitných hodnôt zistili v siedmich vzorkách benzínu a vo dvoch vzorkách motorovej nafty. Celkove išlo o nedodržanie 15 limitných hodnôt. Prevádzkovateľom čerpacích staníc - prevažne malých - uložili sedem pokút v celkovej výške 210 tisíc Sk.

Zaujali tiež kontroly dodržiavania zákona o ochrane ozónovej vrstvy Zeme. Inšpektori ich vykonali 24, najmä u podnikateľov, ktorí predávajú tzv. regulované látky poškodzujúce ozónovú vrstvu, alebo ich sami používajú pri oprave chladiacich, mraziacich a klimatizačných zariadení. Za zistené nedostatky uložili osem pokút v celkovej výške 38 tisíc Sk.

Inšpektori ochrany ovzdušia prijali v minulom roku 70 podnetov od občanov. V 19 prípadoch zistili porušenie zákona o ovzduší, 2 ešte riešia a 13 podnetov odstúpili na vybavenie iným orgánom štátnej správy. V 36 prípadoch nezistili porušenie zákona.

Odpady

Inšpektori odpadového hospodárstva vykonali v minulom roku 865 kontrol, čo je o 117 viac ako v roku 2005. Porušenie právnych predpisov zistili až pri 449 kontrolách, čo znamená podiel takmer 52 percent.

Najviac kontrol, 270, vykonali u pôvodcov odpadu. Sústredili sa pri nich najmä na kontrolu nakladania s nebezpečným odpadom. Porušenie zákona o odpadoch zistili pri 163 kontrolách, čo je vyše 60 percent z celkového počtu kontrol vykonaných u pôvodcov odpadu. V rámci týchto kontrol skontrolovali napríklad aj 26 zdravotníckych zariadení, pričom až v 20 z nich zistili porušenie zákona o odpadoch. Vykonali tiež 27 kontrol u držiteľov polychlórovaných bifenyllov, ktoré dopadli pomerne priaznivo.

Najvyšší podiel porušenia právnych predpisov, až 68 percent, zistili pri kontrolách výrobcov a dovozcov vybraných komodít. Išlo napríklad o dovozcov výrobkov z viacvrstvových kombinovaných materiálov, plastov, papiera, skla a výrobkov balených v týchto materiáloch, dovozcov kovových obalov, pneumatík, olejov či výrobcov plastových obalov. Medzi ich prehrešky najčastejšie patrilo neohlasovanie ustanovených údajov z evidencie Recyklačného fondu a príslušnému obvodnému úradu životného prostredia, nezaplatenie príspevkov do Recyklačného fondu vôbec alebo neskoro, prípadne v nesprávnej výške a nezaregistrovanie sa v Recyklačnom fonde, resp. až po určenom termíne.

Porušenie povinností pri nakladaní s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom zistili inšpektori pri 64 percentách kontrol obcí z vykonaných 77 kontrol.

Inšpektori odpadového hospodárstva začali v minulom roku aj s rozsiahlymi kontrolami cezhraničnej prepravy odpadu. Na 17 hraničných priechodoch na Slovensku skontrolovali celkove 2 222 nákladných automobilov. Z nich prepravovalo odpad 26, avšak 12 prepravcov vykonávalo túto prepravu nezákonne, pretože na dovoz odpadu na naše územie nemali potrebný súhlas Ministerstva životného prostredia SR. Na zásah inšpektorov títo dopravcovia v preprave nepokračovali a vrátili odpad do krajiny odoslania.

Inšpekcia odpadového hospodárstva prijala vlni aj 257 podnetov občanov a iných subjektov poukazujúcich na nedostatky v odpadovom hospodárstve, čo bolo takmer o sto podnetov viac ako v roku 2005 a najvyšší

počet v rámci celej SIŽP. Najviac ich bolo zameraných na nezákonné nakladanie s nebezpečným odpadom a tzv. čierne skládky. Porušenie zákona zistili pri 61 percentách týchto kontrol.

Za porušenie zákona o odpadoch a iných právnych predpisov uložili inšpektori 391 pokút v celkovej výške 8 611 000 Sk. Oproti roku 2005 je to o 103 pokút a 3 253 800 Sk viac.

Najvyššiu pokutu, pol milióna korún, uložili spoločnosti BIO Diesel Business Department v Bratislave za nezákonnú cezhraničnú prepravu odpadu na naše územie. Roľnícke družstvo v Moravoch nad Váhom dostalo pokutu 260 tisíc Sk za to, že uložilo odpad na nepovolenom mieste. Spoločnosť ENVI-PAK v Bratislave musela zaplatiť pokutu 200 tisíc Sk za to, že podľa zákona o obaloch neoznámila na Ministerstvo životného prostredia zmeny údajov v štatutárnych orgánoch spoločnosti, ako aj zmeny v spôsobe zhodnocovania a recyklácie odpadu z obalov. Bratislavská spoločnosť AHOLD Retail Slovakia dostala 200-tisícovú pokutu za neplnenie základných povinností výrobcu elektrozariadení.

Príroda a krajina

Inšpektori ochrany prírody a krajiny SIŽP kontrolovali aj vlni dodržiavanie zákona o ochrane prírody a krajiny a zákona o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi (zákon CITES) a s ním súvisiacich nariadení Európskej únie.

Celkove vykonali 642 kontrol, pričom porušenie právnych predpisov zistili pri 284 z nich, čo je približne 44 percent z celkového počtu kontrol. Previnilcom uložili pokuty v súhrnnej výške 2 007 800 Sk, čo je o vyše 600 000 Sk viac ako v roku 2005.

Pri kontrole plnenia povinností vyplývajúcich zo zákona o ochrane prírody a krajiny bolo porušenie zákona až 48-percentné a inšpektori ho zaregistrovali vo všetkých piatich stupňoch ochrany územia. V prvom stupni ochrany zistili najviac nedostatkov pri výrube drevín, zásahoch do biotopov, mokradí, vodných tokov a umiestňovaní rôznych zariadení na nich, pri aplikácii chemických látok a hnojív a likvidácii tzv. inváznych rastlín. Naďalej dochádza k výrube drevín bez súhlasu orgánov ochrany prírody. V najvyššom piatom stupni ochrany zistili najmä nedovolené zásahy do lesných porastov a biotopov európskeho alebo národného významu.

Za porušenie zákona o ochrane prírody a krajiny uložili inšpektori vlni najvyššiu pokutu, 300 tisíc Sk, spoločnosti Omnitrade v Bratislave, ktorá pri rekonštrukcii lanovky Vrátna - Chleb zasiahla vo viacerých lokalitách do biotopu európskeho významu a do lesného porastu a nedodržala podmienky rozhodnutia orgánu ochrany prírody pri skladovaní stavebného materiálu. Štátny podnik Vojsenské lesy a majetky dostal pokutu 200 tisíc Sk za to, že bez súhlasu orgánu ochrany prírody zasiahol v lesnom hospodárskom celku Bažantnica na Záhorí do biotopov európskeho a národného významu. Trefou najvyššou bola pokuta 150 tisíc Sk obci Stankovany v okrese Ružomberok za to, že zasiahla bez povolenia do biotopu európskeho významu tým, že v prírodnej rezervácii Močiar vykonala zemné práce so zámerom využiť termálne jazierko na rekreačné účely a tiež uskutočnila zásah, ktorý mal vplyv na stav mokrade.

Pri kontrole dodržiavania zákona o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi zistili inšpektori jeho porušenie pri 30 percentách kontrol. Pokiaľ ide o fyzické osoby, zamerali kontroly na chovateľov papagájov, plazov, rysov a dravých vtákov, pri právnických osobách na chovateľov jeseterovitých rýb a dovozcov kaviáru a prevádzkovateľov

rehabilitačných staníc. Najčastejšie zisteným nedostatkom bolo, že podnikatelia, ktorí predávali exempláre živočíchov, nemali na vhodnom a viditeľnom mieste zverejnené podmienky na chov a informácie o povinnostiach vyplývajúcich zo zákona CITES. Nasledovali nedostatky vo vedení evidencie, preukazovaní pôvodu exemplárov a v ich nezameniteľnom označovaní. Týkalo sa to najmä vtákov a plazov.

Pokiaľ ide o kontrolu dovozov kaviáru, inšpektori zistili, že kontrolované subjekty neobchodovali s takým kaviárom, ktorý by spadal pod ustanovenia zákona CITES, resp. produkty s obsahom kaviáru, ktorými sa vykonáva komerčná činnosť, sú distribuované v rámci krajín EÚ. Kontroly vykonali v obchodoch s potravinami, v hotelových zariadeniach a vo firme, ktorá distribuuje luxusnú kozmetiku s obsahom zložiek kaviáru.

Za porušenie ustanovení zákona o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi uložili inšpektori pokuty v celkovej výške takmer 200 tisíc Sk. V jednom prípade rozhodli o prepadaní troch exemplárov korytnačky písmenkovej ozdobnej pre nepreukázanie ich pôvodu.

Inšpektori ochrany prírody a krajiny prešetrovali vlnu aj vyše 200 rôznych podnetov, najmä od občanov a mimovládnych organizácií. Žiadali v nich najmä prevenciu legálnosti výrubu drevín, resp. poukazovali na ich poškodzovanie.

Biologická bezpečnosť

Inšpektori biologickej bezpečnosti vykonávajú štátny dozor nad používaním genetických technológií (GT) a geneticky modifikovaných organizmov (GMO), ako aj kontrolu environmentálneho označovania výrobkov. V minulom roku uskutočnili 255 kontrol, čo je oproti roku 2005 viac o 139 kontrol. Väčšinu, 150 kontrol, zamerali na dodržiavanie povinností používateľov genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov. Vykonávali ich nielen na poliach, ale aj v uzavretých priestoroch. Ďalších 105 kontrol uskutočnili v oblasti environmentálneho označovania výrobkov.

Na poliach odobrali 124 vzoriek kukurice, repky a sóje. Laboratórnou analýzou zameranou na stanovenie transgénneho genetického materiálu zistili v jednej vzorke kukurice prítomnosť 0,43 % geneticky modifikovanej kukurice MON 810. Vzhľadom na to, že táto kukurica je

povoleným výrobkom na trhu Európskej únie, riešenie jej nežiaducej prítomnosti je v kompetencii Ústredného kontrolného a skúšobného ústavu poľnohospodárskeho (ÚKSÚP), ktorému SIŽP o svojom zistení poskytla všetky informácie.

Porušenie zákona o GMO však zistili inšpektori v piatich prípadoch v uzavretých priestoroch. Išlo najmä o nedostatky v oblasti registrácie týchto priestorov používaných na uchovávanie a zneškodňovanie GMO a chýbajúci súhlas Ministerstva životného prostredia SR na používanie genetických technológií. Za to uložili inšpektori dvom používateľom (právnickým osobám) pokuty po 50 000 Sk. Zatiaľ čo Univerzita veterinárneho lekárstva v Košiciach uloženú pokutu už zaplatila, druhý používateľ sa voči vydanému rozhodnutiu odvolal, takže v súčasnosti ešte nie je právoplatné.

Inšpektori biologickej bezpečnosti SIŽP vykonali v minulom roku aj 84 kontrol u predajcov akváriových potrieb a akváriových rýb, či sa v ich sortimente nevyskytujú geneticky modifikované akváriové ryby *Danio rerio* TK-1 a TK-2. Uskutočnili ich na celom Slovensku, pričom ryby kontrolovali vizuálne a preverili tiež dokumentáciu o ich pôvode. Zároveň informovali vedúcich kontrolovaných predajní a ich zamestnancov o právnych predpisoch regulujúcich používanie geneticky modifikovaných organizmov. Predajcovia a ich rybky vyšli z kontrol s úplne čistým štítom, pretože ani v jednom prípade sa nezistilo používanie GMO.

Pri 105 kontrolách dodržiavania zákona o enviroznanke, v rámci ktorých inšpektori skontrolovali 11 rôznych výrobných skupín v 192 vybraných nákupných strediskách a špecializovaných predajniach, zistili iba jedno porušenie zákona.

Integrované povoľovanie a kontrola

Nie každý vie, že SIŽP je nielen odborný kontrolný orgán, ktorý vykonáva štátny dozor a ukladá pokuty v životnom prostredí, ale vykonáva tiež miestnu štátnu správu v oblasti integrovanej prevencie a kontroly znečisťovania životného prostredia. Zákom č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia (zákon o IPKZ) dostala inšpekcia aj povoľovacie kompetencie. Význam tejto zmeny spočíva v tom, že prevádzkovateľom na vykonávanie ich činnosti vydáva SIŽP integrované povolenie, ktoré

združuje súhlas a povolenia vydávané z oblasti ochrany ovzdušia, vôd a odpadového hospodárstva. Bez integrovaného povolenia nebude môcť po 30. októbri tohto roka vykonávať činnosť ani jedna prevádzka v chemickom priemysle a od určitej kapacity tiež prevádzky v oblasti energetiky, výroby a spracovania kovov, spracovania nerastov, pri nakladaní s odpadom a v niektorých ďalších odvetviach. Presný zoznam činností, ktorých sa to týka, je v prílohe č. 1 k zákonu č. 245/2003 Z. z. Ak by po uvedenom termíne vykonávali podnikatelia činnosť bez integrovaného povolenia alebo v rozpore s ním, mohla by im inšpekcia uložiť pokutu až do 10 miliónov korún.

V SIŽP evidujú približne 500 prevádzok, ktoré by mali integrované povolenie získať. Po tom, čo v roku 2004 vydali prvých 69 integrovaných povolení a o rok neskôr 133, v minulom roku ich vydali už 240. V tomto čísle je však zahrnutých aj 70 povolení na zmenu činnosti v prevádzkach, pre ktoré už bolo integrované povolenie vydané, a v 40 prípadoch išlo o stavebné konanie, pretože SIŽP je aj špeciálnym stavebným úradom.

V tých podnikoch, ktoré už integrované povolenie majú, vykonávali inšpektori kontroly plnenia jeho podmienok. V minulom roku uskutočnili 24 takýchto kontrol, pričom porušenie právnych predpisov zistili v 17 prípadoch, čo je vyše 70 percent z celkového počtu vykonaných kontrol.

Inšpektori útvaru integrovaného povoľovania a kontroly SIŽP uložili v minulom roku 10 pokút v celkovej výške 5 219 000 Sk. Najvyššiu pokutu, 5 miliónov korún, uložili spoločnosti PCA Slovakia v Trnave (automobilka Peugeot Citroën) za to, že užívala lakovňu bez kolaudačného rozhodnutia a vykonávala v nej činnosť bez súhlasu na začatie skúšobnej prevádzky. Je to najvyššia pokuta, ktorú v SIŽP uložili nielen v minulom roku, ale aj v celej doterajšej 15-ročnej činnosti inšpekcie. Oravské ferozliatinové závody v Istebnom dostali pokutu 55 000 Sk za to, že neudržiavali skládku odpadu v súlade s podmienkami určenými v integrovanom povolení a spoločnosť Ekoservis v Humennom 50 000 Sk za vykonávanie činnosti na skládke odpadu v rozpore s podmienkami vydaného integrovaného povolenia.

Michal Štefánek

ENVIRONMENTÁLNE ZÁŤAŽE

Problematika kontaminovaných lokalít vo svete (1.)

Problematika kontaminovaných lokalít na Slovensku sa v súčasnosti dostáva do popredia aj vďaka pripravenému návrhu zákona o environmentálnych záťažach a Investičnej stratégii odstraňovania environmentálnych záťaží SR. Projekt *Systematická identifikácia environmentálnych záťaží SR* iniciovaný Ministerstvom životného prostredia SR v gescii Slovenskej agentúry životného prostredia na roky 2006 – 2008 by mal sprehľadniť skutočný stav v počte environmentálnych záťaží, príp. pravdepodobných environmentálnych záťaží na Slovensku a napomôcť navrhnuť priority ich riešenia (pozri *Enviro*magazín č. 5, ročník 11/2006, s. 4 - 7). Zákon má, samozrejme, svojich zástancov aj odporcov a jeho presadenie do praxe nebude jednoduché. Vzhľadom na fakt, že mnohé diskusie prebiehajú na úrovni porovnávania prístupov k riešeniu tohto fenoménu na Slovensku a v iných krajinách, pripravili sme sériu článkov na priblíženie problematiky prístupu k riešeniu kontaminovaných lokalít vo svete. V tomto článku sa venujeme prístupom k tejto problematike v Austrálii a Dánsku.

Dánsko

Dánsko patrí medzi popredné krajiny v problematike riešenia kontaminovaných lokalít a dôležitú rolu v celkovom manažmente zohráva dánska EPA (Danish Environmental Protection Agency). V roku 1999 bol prijatý *The Soil Contamination Act* (zákon o kontaminovaných pôdach), ktorý bol novelizovaný v roku 2006 a všeobecne tvorí základný rámec pre manažment ich riešenia. Zákon kladie dôraz na riešenie kontaminovaných pôd, ktoré môžu vďaka antropogénnej činnosti poškodzovať zdravie obyvateľstva, podzemné vody a vo všeobecnosti aj životné prostredie, ale nezaobráa sa kontamináciou spôsobenou napr. aplikovaním pesticídov alebo agrochemikálií do poľnohospodárskych pôd.

Z technických dokumentov je potrebné spomenúť dánsky *Guidelines on remediation of contaminated sites* (Metodický pokyn na remediáciu kontaminovaných lokalít) z roku 1998 novelizovaný v roku 2002, ktorý poskytuje návod na postup riešenia kontaminovaných území cez prieskumnú fázu, hodnotenie rizík až po nápravné opatrenie.

V pokyne sú uvedené kritériá pre evaporáciu kontaminantov do ovzdušia, kvalitu pôd a podzemných vôd spolu s variantami nápravných opatrení a štandardnými údajmi. Pokyn zároveň radí ako projektovať, dokumentovať, realizovať a kontrolovať nápravné opatrenia. Ako nástroj pre hodnotenie rizík slúži model JAGG. Vo všeobecnosti je dánsky prístup k hodnoteniu kontaminovaných území pre nás zaujímavý tým, že tvorí základ nášho používania metodického pokynu *Metodika rizikovej analýzy kontaminovaných lokalít* (VÚVH, SAŽP 2001), ktorý bol pripravený v rámci projektu Sanácie znečistených zemín a podzemných vôd v SR, DANCEE/MŽP.

Z zmienku stojí aj publikácia *Ecological Risk assessment of Contaminated land* (Decision support for site specific investigation) (Ekologický risk assessment kontaminovaných území). Publikácia bližšie popisuje využitie tzv. ekologického risk assessmentu ako rozhodovacieho podporného nástroja pri riešení kontaminovaných území. Stanovuje jeho princípy a základný rámec cez realizáciu jednotlivých krokov až po záverečný

rozhodovací proces. V dokumente sú popísané rôzne nástroje a metódy pre proces ERA a okrem iného sú v ňom napr. popísané aj obmedzenia a výhody rôznych ekotoxikologických testov.

V Dánsku existuje registrácia (potenciálne) kontaminovaných lokalít (Land registry) vo forme dvoch úrovní. Dánsko udáva, že predbežnými štúdiami bolo zistených cca 55 000 lokalít, pričom identifikovaných bolo 17 765. Komplexný orientačný prieskum bol uskutočnený na 9 317 lokalitách a podrobný na 7 815 lokalitách. Nápravné opatrenia boli vykonané na 9 436 lokalitách. Hlavné zdroje kontaminácie v Dánsku predstavujú priemyselné aktivity s cca 48 %, sklady odpadov sa podieľajú na kontaminácii územia približne 20 %. Ročné výdavky na celkový manažment kontaminovaných lokalít sa v roku 2004 pohybovali na úrovni 97 mil. eur, za rok 2003 to predstavovalo hodnotu 85 mil. eur, z čoho verejné prostriedky predstavujú 51 % a súkromné 49 %.

Austrália

Problematika kontaminovaných lokalít je v Austrálii riešená v zmysle zákona The Contaminated Sites Act (zákon o kontaminovaných lokalitách) z roku 2003, ktorý bol od 1. decembra 2006 novelizovaný. Kontaminovaná lokalita je definovaná ako určité územie vrátane podzemnej vody, na ktorom sú prekročené hodnoty kontaminantu nad požadované koncentrácie, ktoré môžu spôsobiť riziko pre zdravie a životné prostredie. Zákon okrem iného ustanovil založenie tzv. The Contaminated Sites Committee (Komisia pre kontaminované lokality), ktorej úlohou je okrem iného určiť zodpovednú osobu za prípadnú remediáciu kontaminovanej lokality. Zákon pozostáva zo série tzv. fact sheets, t. j. listov, ktoré zodpovedajú jednotlivým problémom vo vzťahu ku kontaminovaným lokalitám, napr. list č. 9 označený ako – Site classification – what do they mean? (Klasifikácia lokalít – ako sa určujú?) popisuje rozdelenie kontaminovaných lokalít do 7 kategórií:

1. „Report not substantiated“ – neexistuje dostatok informácií na možný výskyt kontaminácie na lokalite,
2. „Possibly contaminated – investigation required“ – existuje určitá indícia poukazujúca na možnú kontamináciu, je však potrebné ju potvrdiť alebo vylúčiť,
3. „Not contaminated – unrestricted use“ – na základe prieskumu bolo zistené, že lokalita nie je kontaminovaná,
4. „Contaminated – restricted use“ – lokalita je síce kontaminovaná, ale je vhodná napr. pre komerčné využitie, nie však ako obytná oblasť,
5. „Remediated for restricted use“ – lokalita je čiastočne kontaminovaná, bola už sanovaná, t. j. je obmedzene vhodná na využitie napr. pre výstavbu bytoviek, ale nie pre detské ihriská,

6. „Contaminated – remediation required“ – lokalita je kontaminovaná a vyžaduje remediáciu na odstránenie rizík pre ľudské zdravie a ekosystém. Lokalita je takto klasifikovaná, pokiaľ nie je ukončená remediácia.

7. „Decontaminated“ – lokalita je sanovaná a je vhodná pre každé využitie územia, nespôsobuje žiadne riziko pre zdravie obyvateľstva a životné prostredie.

Austrálsky Department of Environmental and Conservation (Ministersvo pre životné prostredie a ochranu prírody) vydal sériu administratívnych a metodických pokynov zameraných na kompletný manažment riešenia kontaminovaných lokalít v západnej Austrálii. Niektoré vybrané metodické pokyny, ktoré určujú jednotný postup pri ich identifikácii, hodnotení rizikovosti, manažmente a sanáciách sú uvedené v nasledujúcom prehľade aj so stručným popisom.

Limitné hodnoty pre pôdy, sedimenty a vody (Assessment Levels for Soil, Sediment and Water) 2004

Metodický pokyn stanovuje základné požiadavky na prieskum a hodnotenie rizík kontaminovaných území, s cieľom určiť prípadné nápravné opatrenia pre ich riešenie. Obsahuje limitné hodnoty pre rôzne chemické látky pre pôdy (ropné uhľovodíky, BTEX, kovy, fenoly, pesticídy, PCBs, PAU a iné), vody (slané, sladké, podzemné – monocyklické aromatické uhľovodíky, kovy, pesticídy, PCBs, fenoly, dusičnany, dusitany, kyanidy a iné) a sedimenty (kovy a vybrané organické zlúčeniny).

Bioremediácia pôd kontaminovaných uhľovodíkmi v západnej Austrálii (Bioremediation of Hydrocarbon Contaminated Soils in Western Australia) 2004

Metodický pokyn popisuje proces správneho manažmentu pri bioremediácii uhľovodíkmi kontaminovaných pôd.

Komunikácia s verejnosťou (Community Consultation) 2001

V metodickom postupe sú popísané princípy práce s verejnosťou v kontaminovaných územiach.

Proces plánovania pre využitie územia (Landuse Planning Process) 2006

Metodický pokyn napomáha štátnej správe v rozhodovaní procese pri ďalšom využití územia s dôrazom na zabezpečenie získavania správnych informácií súvisiacich s kontaminovanými lokalitami.

Činnosti potenciálne spôsobujúce kontamináciu, priemysel a využitie územia (Potentially Contaminating Activities, Industries, and Landuses) 2004

Metodický pokyn určuje postup pri identifikácii potenciálne kontaminovaných území s dôrazom na druh činnosti a typ priemyslu v západnej Austrálii.

Využitie risk assessmentu pri hodnotení kontaminovaných lokalít (The Use of Risk assessment in Contaminated Site assessment) 2006

Metodický pokyn stanovuje postup v procese hodnotenia

zdravotných a ekologických rizík kontaminovaných lokalít v západnej Austrálii.

Správy pre hodnotenie lokalít (Reporting on Site Assessments) 2001

Metodický pokyn napomáha účastníkom procesu, konzultantom, štátnej správe, zástupcom priemyslu a iným dotknutým orgánom pri spracovávaní správ so zameraním na prieskumné práce, remediácie a validifikáciu kontaminovaných lokalít.

Využitie monitorovanej prirodzenej atenuácie pri remediácii podzemných vôd (Use of Monitored Natural Attenuation for Groundwater Remediation) 2004

Metodický pokyn poskytuje popis metód a pracovný postup pri stratégii remediácií s využitím prirodzenej atenuácie podzemných vôd kontaminovaných najmä ropnými uhľovodíkmi.

Okrem týchto metodických pokynov sú aj ďalšie uvedené na webovej stránke <http://portal.environment.wa.gov.au/>, kde okrem metodických a technických dokumentov je dostupná aj databáza kontaminovaných lokalít (Contaminated Sites database), ktorá poskytuje informácie o známych (potvrdených) kontaminovaných lokalitách, t. z. tých, ktoré boli klasifikované austrálskym DCE v zmysle zákona.

V Austrálii sa uvádzajú rôzne počty kontaminovaných lokalít, napr. The Australian and New Zealand Environment and Conservation Council odhaduje, že ich počet sa pohybuje na úrovni 10 000, pričom UniSA Researcher uvádza, že Austrália ich má cca 100 000 a suma za ich vyčistenie by predstavovala sumu cca 5 biliónov dolárov. Zdroje:

<http://portal.environment.wa.gov.au/>

http://portal.environment.wa.gov.au/portal/page?_pageid=233,5913380&_dad=portal&_schema=PORTAL

http://portal.environment.wa.gov.au/portal/page?_pageid=53,733059&_dad=portal&_schema=PORTAL

http://portal.environment.wa.gov.au/pls/portal/docs/PAGE/DOE_ADMIN/BROCHURE_REPOSITORY/CSBROCHURE_WEB.PDF

http://www.mpc.com.au/contaminated_site.php

<http://www.unisa.edu.au/researcher/issue/2005March/crc.asp>

http://www.freehills.com.au/envplanning_5873.asp

<http://glwwww.mst.dk/homepage/>

Guidelines for EIONET data collection on contaminated sites, (EEA, 2006)

EPA Network: IG on Contaminated Sites and Soil Protection, Questionnaire Results, synopsis, (APAT, 2006)

Ing. Katarína Palúchová

Slovenská agentúra životného prostredia
Banská Bystrica

PUBLIKÁCIE

Európsky dohovor o krajine alebo, aby príbeh krajiny nezanikol...

„Krajina nás obklopuje každý deň, každú chvíľku. Či si to však uvedomujeme, alebo nie, nie je to len vplyv zvonku. Súčasťou identity každého človeka je jeho domov. Presné určené miesto na mape sveta. Krajina v nás rezonuje ako symbol dôvery, niečoho, čo je známe, blízke. Zem pod nohami...“

O Európskom dohovore o krajine bola odborná verejnosť na Slovensku informovaná už dva roky predtým, ako bol prijatý vo Florencii v októbri 2000. Účinnosť nadobudol 1. marca 2004. K dohovoru do júna 2003 pristúpilo 24 členských štátov Rady Európy. Slovensko ratifikovalo

Európsky dohovor o krajine v roku 2005, platnosť nadobudol 1. decembra 2005. Implementácia Európskeho dohovoru o krajine v krajinách, ktoré k nemu pristúpili, spustila sériu konferencií, aktivít a diskusií o krajine, jej ochrane a koncepciách zameraných na ochranu a tvorbu krajiny, ktorá je nenahraditeľnou súčasťou našej identity a identity každej krajiny Európskej únie.

Významnou aktivitou v procese Programu implementácie Európskeho dohovoru o krajine v SR, ktorej realizátorom je Ministerstvo životného prostredia SR, je propagácia zameraná na zvyšovanie vedomostí verejnosti

o tom, v čom je hodnota a jedinečnosť našej krajiny, čo pre nás krajina znamená a ako ju vnímať, chrániť a rozvíjať. V súlade s týmto programom a pod záštitou MŽP SR vznikla v autorskej spolupráci Slovenskej agentúry životného prostredia a Fakulty ekológie a tvorby krajiny Technickej univerzity vo Zvolene rozsahom nevelká (38 strán), ale svojím obsahom bohatá publikácia o Európskom dohovore o krajine.

Brožúrka je tvorivým prerozprávaním samotného dohovoru a je určená širokej verejnosti. Pomáha zorientovať sa v niektorých zaužívaných termínoch krajinárstva i v tom,

čo ich naplňa a čo všetko si môžeme pod nimi predstaviť. Je určená všetkým, ktorí vnímajú krajinu ako neoddeliteľnú súčasť svojho života a okrem vnímania majú snahu poznať a pochopiť hodnotu krajiny, nájsť svoju úlohu pri jej ochrane a tvorbe. Hovorí, čím krajina je, čo ju tvorí, čo sa v nej deje a čo podmieňuje jej existenciu. *Krajina* - nie ako abstraktný pojem, ale ako neoddeliteľná súčasť života človeka.

Autori, ktorí sa podieľali na koncipovaní textu aj samotného grafického stvárnenia, vsadili na atraktivitu a príťažlivosť. Texty sú jednoduché, ľahko čitateľné a zrozumiteľné, čo je veľkým plusom publikácie tohto druhu. Do čítania vás vtiahnu krajinárske impresie v podobe denníkových zápisov na zamyslenie, ktoré spolu s výtvarne citlivo nakomponovanými stránkami vytvárajú čitateľný príbeh krajiny, ktorá nás obklopuje.

„Krajina je to, čo vidíme zvonku, a to, čo cítime vo vnútri. V nej. To, čo sme najviac stratili je prirodzená úcta ku krajine. Následkom je odumieranie pôvodnosti. Autenticitu toho, čo bolo, zamieňame za lacnú uniformitu toho, čo je. Úcta znamená uvedomiť si, že niečo je vzácné... Zmysel toho, čo tvorí náš vzťah ku krajine, je podielom ľudského a prírodného. Pomer častí krajiny „spôsobených“ človekom a pomer darovaných nám od Boha, teda toho, čo nazývame prírodou.“

Príbeh krajiny pomáha prerozprávať 200 farebných fotografií rôzneho formátu. Tie nielen výstižne dokumentujú spracovávané témy, ale spĺňajú aj ďalšie kritérium, podtrhujú poetickosť a hĺbkou textu. Sú vybrané veľmi citlivo, so zmyslom pre detail, kompozíciu, vnímanie farieb. Príručka je tak zhmotnením hlbokého vzťahu ku krajine nielen autora textu, ale aj autora grafického spracovania.

Autorom textu je Peter Jančura, vedúci Katedry plánovania a tvorby krajiny FEE TU vo Zvolene a pracovník Centra environmentálnej výchovy a propagácie SAŽP. Spoluautormi textu sú Boris Beláček (TU Zvolen) a Anna Kršáková (riaditeľka Centra environmentálnej výchovy a propagácie SAŽP). Pod vizuálnu príťažlivosť publikácie sa podpísala výberom fotografií a grafickým spracovaním predovšetkým Iveta Bohálová (SAŽP) za technickej spolupráce Slavomíra Tučeka (SAŽP), prispeli k nej i Martin Lakanda a autori fotografií zo SAŽP.

Európsky dohovor otvoril na Slovensku predovšetkým tému Čo pre nás znamená ochrana krajiny? V súčasnosti je starostlivosť o krajinu súčasťou ustanovení zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Ochrana a starostlivosť o krajinu sú však v tomto zákone zastúpené len okrajovo, nepostačujúco vo vzťahu k zneniu Európskeho dohovoru o krajine. Zaplnenie medzery v legislatíve by mohol vyplniť nový zákon zameraný na ochranu a tvorbu krajiny - zákon o krajinnom plánovaní.

„Málokto si uvedomuje, aký je význam miesta v našom živote. Uponáhľame sa stretávať ma a uisťujeme sa navzájom, že „nemáme čas“. To, čo však vnímame a o čom málo hovoríme, je „miesto“. Pociť identity, že niekam patríme. Nie náhodou Európsky dohovor o krajine toľko uprednostňuje význam krajiny pre ľudí. Jedným z prejavov tohto vzťahu je aktívna úloha verejnosti. Podiel každého z nás na tom, ako krajina vyzerá.“

V súčasnosti ohrozuje krajinu vnášanie cudzorodých prvkov, čo môže mať dve príčiny. Jednou je prezentácia vlastného ega, bez kontextu prostredia, v ktorom žije. Takou hrozbou sú napríklad proporčné i štýlovo do prostredia nezapadajúce budovy nielen v rekreačných oblastiach, ale aj v obciach, mestečkách a mestách. Disproporcialita priestoru spôsobuje disharmóniu aj v našom živote, ktorá sa následne odráža v samotnom štýle života. Druhou hrozbou je vysoký podiel exploatacie krajiny investormi, ktorí do nej prichádzajú, ale nevímajú ju. Nemá pre nich status domova, a preto sa nebránia

vyfaziť z nej všetko, čo im zaručí zisk. Ich vízia života v našej krajine siaha len po koniec daňových prázdnin pre ich firmu. Naša vízia o domove by mala byť dlhšia. Do akej miery však dokážeme krajinu vnímať ako pociť domova je otázne. Je čas bojovať za hodnoty, ktoré sa zúročia nie nám, ale našim deťom či deťom našich detí...

„Sú veci, ktorým krajina rozumie. To iba my nechápeme nehybnosť, ticho a šepotom vyslovené slová. Stratili sme aj miesta, ktoré nás vítali svojou dôverou. Všetky tie prapôvodné a pravzácne príčiny vecí. Trávu, ktorá už nerastie za dedinou. Potok, ktorý sa už nevlíni krajinou, lebo ho spútnali do betónovej priamky. Už nespomínajme, už iba dopredu sa treba dívať. Možno obzor a krivka hôr nám viac napovie.“

(Poznámka: Texty písané kurzívou sú vybrané z publikácie **Európsky dohovor o krajine, 2005, SAŽP, Banská Bystrica, 38 s.**)

Silvia Surovcová

Lesné byliny

(nový obrazový sprievodca)

Po lesných drevinách Slovenská agentúra životného prostredia v Banskej Bystrici vydala v poradí už ôsmu ilustrovanú skladačku z edície obrazových sprievodcov pod názvom **Lesné byliny**. Je zameraná na druhové zloženie bylín, ktoré je charakteristické v jednotlivých skupinách karpatských lesných typov. Z tohto hľadiska sú vybrané také druhy bylín, ktoré majú indikačné vlastnosti, pričom sú zaradené nielen do lesného typu, ale aj do príslušnej čelade. Svojou prítomnosťou charakterizujú pôvodný les aj potom, keď historicky došlo k zmene pôvodnej drevinovej skladby. Celkovo obsahuje 136 druhov bylín. Pri každej sú uvedené mesiace kvitnutia, výška rastliny a životná forma, prípadne aj informácia, či je chránená podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003. Obrazový sprievodca je určený predovšetkým žiakom a študentom, milovníkom prírody, ale určite ho privitajú aj odborníci pri inventarizácii charakteru lesných typov. Poznanie rastlín nakoniec patrí k všeobecnej vzdelanosti každého človeka.

Tomáš Kizek

KONFERENCIE

O životnom prostredí v Považskej Bystrici

Stalo sa už dobrou tradíciou, že každoročne sa na jeseň v Považskej Bystrici stretávajú odborníci, zástupcovia samosprávy i laická verejnosť, aby sa na konferencii

venovanej životnému prostrediu oboznámili s najnovšími trendmi v tejto oblasti. Aj v roku 2006 Obvodný úrad životného prostredia, v spolupráci so Základnou organizáciou Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny v Považskej Bystrici, Krajským úradom životného prostredia v Trenčíne, Slovenskou agentúrou životného prostredia v Banskej Bystrici a pod záštitou Ministerstva životného prostredia SR, usporiadal v novembri 2006 v poradí už XIII. konferenciu o životnom prostredí. Toto podujatie bolo výnimočné v tom, že v porovnaní s uplynulými ročníkmi sa prednášajúci na rokovaní nezaoberali legislatívnu stránkou jednotlivých zložiek životného prostredia, ale priestor za rečníckym pultom dostali zástupcovia podnikov, firiem a odborných organizácií, ktorí už s danou legislatívou dlhodobo pracujú a taktiež jej zmeny uplatňujú v praxi.

Prevažná časť príspevkov bola venovaná problematike odpadového hospodárstva. Prítomných zaujala napr. prednáška o jednotlivých metódach a možnostiach odbornej likvidácie autovrakov či rovnako aktuálna problematika manažmentu elektroodpadov. Odznali tiež informácie o alternatívnych zdrojoch energie, ktoré predstavujú kotolne na drevné štiepky. Popri odborných prednáškach dostali tradične priestor na svoju prezentáciu i firmy pôsobiace v oblasti environmentalistiky. Okrem iných bola veľmi zaujímavá prezentácia spoločnosti Aqua šport z Dubovian, ktorá prítomným predstavila moderný a ekologický spôsob čistenia odpadových vôd prostredníctvom koreňových čističiek odpadových vôd. V takomto type „ČOV-ky“ sa detoxikácia znečistenej vody zabezpečuje pomocou veľkého množstva biomasy koreňového systému špecifických druhov rastlín. Zaujímavé boli tiež informácie Miroslava Tomečka o novej prevádzke regionálnej kompostárne vo Zvolenskej Slatine, kde firma Marius Pedersen využíva technológiu kompostovania na voľnej ploche formou prekopávania hromád.

Okrem odbornej časti býva program konferencie spustený viacerými sprievodnými akciami, a inak tomu nebolo ani tento rok. Vo vestibule auly Obvodného úradu v Považskej Bystrici bola nainštalovaná posterová výstava, kde sa mohli návštevníci zoznámiť s činnosťou viacerých podnikov, štátnych i neštátnych organizácií, ktorých činnosť je zameraná na nejakú oblasť životného prostredia. Svoj priestor dostali tiež ekologicky zamerané výtvarné práce žiakov základných škôl, ukážka vlastnoručne vyrobených šiat z odpadových materiálov ktoré predviedli žiaci z Centra voľného času Včielka v Púchove, ako aj prvá fotografická výstava amatérského fotografa Miroslava Žbánka, pracovníka Obvodného úradu životného prostredia v Považskej Bystrici.

Tohtoročnej konferencii o životnom prostredí sa zúčastnilo celkovo 185 účastníkov, z toho bolo 66 pracovníkov štátnej správy, 14 zástupcov samosprávy, 84 členov podnikateľskej sféry a 21 učiteľov. Je potešiteľné, že vzhľadom na veľký počet účastníkov konferencie môžeme konštatovať, že ochrana životného prostredia a ekológia získava aj na Slovensku čoraz väčší význam, k čomu nemalou mierou prispievajú aj takéto podnetné aktivity.

Ing. Branislav Palík

OÚ ŽP Považská Bystrica

Environmentálne projekty a štrukturálna pomoc Európskej únie

V rámci projektu „Vybudovanie technickej a informačnej infraštruktúry pre implementáciu KAP MŽP SR na regionálnej úrovni“ realizovaného Slovenskou agentúrou životného prostredia sa v dňoch 16. - 17. 1. 2006 v Banskej Bystrici konala konferencia **Environmentálne projekty a štrukturálna pomoc Európskej únie**,

cieľom ktorej bolo zvýšenie informovanosti konečných prijímateľov pomoci a širokej verejnosti o čerpaní finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov (ŠF) EÚ prostredníctvom aktivít definovaných Komunikačným akčným plánom (KAP) MŽP SR a bola určená pre konečných a potenciálnych príjemcov pomoci zo ŠF EÚ pre environmentálne projekty. Odborným garantom konferencie bolo MŽP SR Sekcia environmentálnych programov a projektov.

V úvodnom príhovore štátneho tajomníka MŽP SR Ing. Jaroslava Jaduša zaznelo, že nová vláda bude pokračovať v začatí diele z predchádzajúceho obdobia, pričom sa bude klásť dôraz na efektívne využitie európskych zdrojov a čo najviac eliminovať rizikové projekty a podporiť tie, ktoré sú uskutočniteľné.

V prvom bloku konferencie zástupcovia MŽP SR - riaditeľ odboru programov sekcie environmentálnych programov a projektov Mgr. Roderik Klinda a programový manažér Mgr. Peter Kuna zhodnotili programovacie obdobie 2004 – 2006 v rámci Operačného programu Základná infraštruktúra opatrenie 2 Environmentálna infraštruktúra a podali informácie o stave implementácie OP ZI priority EI v regiónoch SR.

Opatrenie	Projekty v realizácii	Ukončené projekty
Opatrenie 2.1	38	13
Opatrenie 2.2	21	11
Opatrenie 2.3	38	18
Opatrenie 2.4	18	7
SPOLU	115	49

Opatrenie 2.1. Zlepšenie a rozvoj infraštruktúry na ochranu a racionálne využívanie vôd.

Opatrenie 2.2. Zlepšenie a rozvoj infraštruktúry na ochranu ovzdušia

Opatrenie 2.3 Zlepšenie a rozvoj infraštruktúry odpadového hospodárstva

Opatrenie 2.4 Ochrana, zlepšenie a regenerácia prírodného prostredia

V programovacom období 2004 – 2006 bolo podporených 164 projektov v rámci všetkých opatrení v celkovej hodnote 4,9 mld. Sk.

V rámci tohto bloku boli predstavené aj niektoré úspešné projekty, v ktorých jednotlivci prezentujúci informovali účastníkov konferencie o nadobudnutých skúsenostiach, ako aj riešení problémov, s ktorými sa stretli pri príprave a realizácii týchto projektov.

Ing. Jana Chrančoková, projektová manažérka projektu Brusno – Zásobovanie vodou, zo Stredoslovenskej vodárenskej spoločnosti, a. s., informovala, že v rámci projektu sa podarilo napojiť 100 % obyvateľstva obce Brusno na zdroj nezávadnej pitnej vody.

Ing. Jozefína Slezáková zo Slovenského vodohospodárskeho podniku, š. p., predstavila využitie finančných prostriedkov zo ŠF EÚ pri realizácii projektov na ochranu pred povodňami.

Alfonz Klocán, starosta obce Strečno, predstavil projekt obce – Kotolíňa so spaľovaním biomasy Strečno, v rámci ktorého sa podarilo znížiť emisie skleníkových plynov CO₂, a zároveň dochádza k využívaniu drevnej biomasy v regióne, ako aj k využitiu drevného odpadu z domácností a prevádzky pily.

Mgr. Igor Sidor, V.O.D.S., a. s., Košice, prezentoval projekt zo súkromného sektora na spracovanie opotrebovaných pneumatík a gumy, ktorý realizovali v priemyselnom parku Kečene. Hlavnou aktivitou projektu bola výstavba závodu na zhodnocovanie opotrebovaných pneumatík

a gumy s ročnou kapacitou cca 13 000 ton. Zároveň v rámci projektu boli vytvorené nové pracovné miesta.

RNDr. Ľudovít Gaál, Správa slovenských jaskýň Lip-tovský Mikuláš, odprezentoval dva realizované projekty: Zabezpečenie starostlivosti o prírodné pamiatky (likvidácia odpadov z priepastí Slovenského a Važeckého krasu, ktorého cieľom bolo vyčistenie piatich priepastí, ktoré boli znečistené veľkým množstvom odpadov a nebezpečných látok) a Informačné a náučné centrum Domica, kde sa podarilo zriadiť moderné environmentálne náučné centrum.

Na záver prvého bloku vystúpil Ing. Milan Litva zo Spoločného obecného úradu Turčianske Teplice, ktorý vysvetlil nové aspekty verejného obstarávania v kontexte čerpania ŠF.

Druhý blok konferencie bol zameraný na informácie o smerovaní politiky životného prostredia v novom programovacom období pre čerpanie pomoci zo ŠF EÚ v rokoch 2007 – 2013. V prvej časti tohto bloku vystúpil riaditeľ odboru programov MŽP SR Mgr. Roderik Klinda, ktorý predstavil európsku politiku v životnom prostredí a vývojové trendy pre roky 2007 – 2013 a Operačný program Životné prostredie. Zdôraznil, že Slovensko si v predchádzajúcom programovacom období vytvorilo pre jednotlivé oblasti životného prostredia dobrý predpoklad na čerpanie prostriedkov z fondov EÚ aj pre programovacie obdobie 2007 - 2013. SR by malo v tomto období dostať z EÚ 1,8 mld. eur pre Operačný program Životné prostredie, ktorý je momentálne prerokovávaný na úrovni Európskej komisie.

V druhej časti vystúpila riaditeľka Centra programovania environmentálnych projektov SAŽP Banská Bystrica Ing. arch. Iveta Kavčáková, ktorá ako manažérka projektu „Vybudovanie technickej a informačnej infraštruktúry pre implementáciu KAP MŽP SR na regionálnej úrovni“ predstavila Regionálne environmentálne poradenské a informačné strediská (REPIS) ako poradenské a informačné jednotky pre verejnosť v 10 regiónoch Slovenska, v ktorých je možné získať najnovšie informácie z oblasti čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov pre životné prostredie.

Na záver každej časti bola diskusia, v rámci ktorej mohli účastníci konferencie získať podrobnejšie informácie k jednotlivým témam. Súčasťou podujatia bola aj výstava úspešných projektov operačného programu Základná infraštruktúra - Environmentálna infraštruktúra na Slovensku v rokoch 2004 - 2006 a panelová diskusia za účasti zástupcov úspešných projektov.

(www.euroenviro.sk)

Ing. arch. Iveta Kavčáková, Ing. Marián Štiarny
SAŽP – CPEP Banská Bystrica

MŽP SR INFORMUJE

Bilancia Ministerstva životného prostredia SR za r. 2006

Hlavné úlohy, ktoré zabezpečoval rezort životného prostredia v roku 2006 vyplývali predovšetkým z uzavretých zmlúv s Európskou uniou a medzinárodnými dohodami. Týkali sa najmä priorít vo vodnom a odpadovom hospodárstve a v ochrane prírody. V roku 2006 boli v jednotlivých oblastiach dôležité tieto skutočnosti:

Vodné hospodárstvo

- Implementácia Rámцovej smernice o vode,
- Vypracovanie Koncepcie vodohospodárskej politiky Slovenskej republiky do roku 2015,
- Vypracovanie Plánu rozvoja verejných vodovodov a kanalizácií pre celé územie Slovenska.

Ochrana prírody

- Implementácia smernice EÚ v oblasti ochrany biodiverzity,
- Vyhlásenie dvoch ďalších chránených vtáčích území - Sysľovské polia a Dolné Považie,
- Realizácia projektov, napr. Projekt na ochranu orla kráľovského v slovenskej časti Karpát, Reštitúcia zubra hrivnatého v NP Poloniny,
- Nastal zásadný posun v riešení otázky novej zonácie TANAP-u – rezorty pôdohospodárstva a životného prostredia sa dohodli, že spoločný návrh novej zonácie predstavia v marci 2007.

Odpadové hospodárstvo

- Prijatie Programu odpadového hospodárstva SR na roky 2006 – 2010,
- V januári nadobudol platnosť zákaz zneškodňovať biologicky rozložiteľný odpad,
- Otvorením viacerých liniek na recykláciu sa posunul vpred recyklačný priemysel, treba oceniť prínos Recyklačného fondu,
- V apríli nadobudol platnosť zákon o perzistentných organických látkach, ktorý zdokonalil systém nakladania s elektroodpadom,
- Novela zákona o ochrane ovzdušia, platná od januára 2006, zdokonalila systém nakladania so starými vozidlami.

Ovzdušie

- Prijatie vyhlášky, ktorou sa stanovujú národné emisné stropy a celkové množstvá kvót znečisťujúcich látok,
- Zmenila sa vyhláška o emisných limitoch, technických požiadavkách a všeobecných podmienkach prevádzkovania zdrojov a ich zariadení, v ktorých sa používajú organické rozpúšťadlá,
- Novelizácia zákona o obchodovaní s emisnými kvótami a zákon o ochrane ovzdušia a zákon o poplatkoch za znečisťovanie ovzdušia.

Legislatíva

- Novelizácia zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie,
- Schvaľovacím procesom prechádzajú v súčasnosti 4 návrhy zákonov - o obchodovaní s emisnými kvótami, o environmentálnom označovaní výrobkov, o ovzduší a návrh zákona pri prevencii a náprave environmentálnej škody.

Staré environmentálne záťaž

- Začalo sa s pasportizáciou starých environmentálnych záťaž,
- Pripravuje sa legislatíva – zákon o environmentálnej zodpovednosti a zákon o starých environmentálnych záťažach.

Čerpanie eurofondov

- Od začiatku programovacieho obdobia bolo prijatých 428 žiadostí o nenávratný finančný príspevok za vyše 25 miliárd korún,
- K 30. novembru tohto roku bolo v realizácii 123 projektov, ukončených bolo 40 projektov,
- Finančný plán programovacieho obdobia na roky 2004 až 2006 bol v priebehu roku 2006 naplnený nad plánovaný okolo 5 mld. Sk,
- Z Kohézneho fondu boli vyčerpané všetky prostriedky určené pre Slovensko. Ide o 7 projektov v oblasti vodného hospodárstva. (Projekty Horné Kysuce, Vranov, Galanta, Šamorín a Prešov. V roku 2005 chválila EÚ projekty Orava a Bratislava – protipovodňová ochrana). V roku 2006 boli uvedené do prevádzky čistiare odpadových vôd v Nitre, vo Zvolene a dostavbou aj ČOV Poprad – Matejovce.

Minister Jaroslav Izák rokoval v Bruseli o Národnom alokačnom pláne SR na roky 2008 až 2012

Minister životného prostredia Jaroslav Izák rokoval 15. januára 2007 v Bruseli s komisárom EÚ pre životné prostredie Stavrosom Dumasom. Cieľom rokovania bolo informovať Európsku komisiu o názore Slovenskej republiky na jej rozhodnutie, ktorým znížila množstvo emisných kvót na obdobie 2008 – 2012 z navrhovaných 41,3 miliónov ton CO₂ ročne na 30,9 mil. ton CO₂ ročne. Toto množstvo SR považuje za nedostatočné a ohrozujúce jej hospodársky rozvoj v budúcom období.

Rozhodnutie Európskej komisie nezohľadnilo viacero zásadných skutočností. Predovšetkým ide o odstavenie dvoch blokov jadrovej elektrárne Jaslovské Bohunice, ktoré spolu reprezentujú výpadok 880 MWh inštalovanej kapacity po roku 2008. K odstaveniu týchto blokov zaväzuje Slovenskú republiku prístupová zmluva a Slovensko bude tento výpadok nahrádzať aj zvýšeným výkonom jestvujúcich a prípadných nových zdrojov používajúcich fosilné palivo. Zníženie podielu výroby elektriny z jadrovej energie tiež negatívne ovplyvňuje celkovú uhlíkovú náročnosť slovenskej ekonomiky. Tento dôsledok tiež nebol do celkového množstva premietnutý. Okrem toho nebol pri rozhodnutí Európskej komisie vzatý do úvahy ani vysoký hospodársky rast SR, ktorý predpokladá nárast výroby. Sporné je tiež rozhodnutie EK vo vzťahu k limitom pre najväčšieho výrobcu ocele na Slovensku.

Európska komisia vzala na vedomie pripomienky Slovenskej republiky. Z desiatich členských krajín EÚ, ktoré už majú schválené národné alokačné plány emisných kvót, deväť krajín má pripomienky k rozhodnutiam Európskej komisie. Rozpor nevyjadřila len Veľká Británia. Napokon Slovenská republika rozporovala aj referenčný rok - 2005 pre Národný alokačný plán, ktorý bol teplý, a tým pádom boli aj emisie neporovnateľne nižšie ako po iné roky. Túto pripomienku podporili aj ďalšie krajiny.

Európska komisia návrhy Slovenska odmieta. Európa sa totiž snaží o svetové líderstvo v otázke znižovania produkcie emisií skleníkových plynov. V tejto súvislosti poukázal európsky komisár na potrebu zachovania nízkeho množstva kvót v celej európskej schéme, na potrebu splnenia Kjótskeho záväzku Európskej únie ako celku a naliehavosť riešenia zmeny klímy. Európska komisia taktiež poukázala na to, že SR mala pre prvé obdobie Národného alokačného plánu pridelených 30,4 milióna ton emisných kvót a emisií a v skutočnosti vyčerpala 25,3 milióna ton.

Ďalší postup Slovenskej republiky závisí od toho, či je ešte možné dospieť k dohode na základe výsledkov rokovania expertov o technických otázkach. Druhou alternatívou je podanie žaloby na dané rozhodnutie EK. Využitím tejto možnosti sa bude zaoberať vláda Slovenskej republiky na svojom zasadnutí dňa 24. januára 2007. Tento návrh predkladá Ministerstvo spravodlivosti SR.

Občania Zeme v Paríži

Paríž sa začiatkom februára v dňoch 2. až 3. 2. 2007 stal svedkom konania **medzinárodnej konferencie o životnom prostredí Občanov Zeme**. Na pozvanie francúzskeho prezidenta Jacquesa Chiraca sa jej za Slovensko zúčastnil minister životného prostredia Jaroslav Izák z poverenia prezidenta SR.

Konferencia zdôraznila zlý stav životného prostredia vo svete, ako aj zodpovednosť jednotlivých krajín a celej spoločnosti za jeho ďalší vývoj. Vzniklo fórum, na ktorom účastníci posudzovali hlavné environmentálne problémy

ohrozujúce našu planétu - klimatické poruchy, úbytok biodiverzity, znečistenie životného prostredia a zdravie ľudí, nevyhnutnú zmenu postoja voči ekologickým výzvam a posilnenie medzinárodného riadenia životného prostredia. Slovenská delegácia sa venovala najmä téme klimatických porúch.

Medzivládna expertná skupina zaoberajúca sa klimatickými zmenami/Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC/Gies na konferencii predstavila svoju štvrtú hodnotiacu správu. Hodnotiacim správam skupiny sa pripisuje veľká vážnosť. Napríklad druhá správa z roku 1995 slúžila ako základ Kjótskeho protokolu. Cieľom skupiny je sumarizovať všetky dostupné práce týkajúce sa planetárnej klímy. Práce na štvrtej hodnotiacej správe sa začali pred dvoma rokmi. Správa je rozdelená na tri časti: vedecké zistenia o klimatických zmenách, dopady a možnosti adaptácie a riešenia kontroly emisie skleníkových plynov.

V porovnaní s predošlými materiálmi skupiny poskytuje štvrtá správa presnejšie odhady ďalšieho klimatického vývoja. Zvýšenie priemernej teploty na Zemi do roku 2100 stanovuje na +2 až +4,5 °C, pričom zvýšenie teploty nad 2 °C predstavuje podľa vedcov ohrozenie pre planétu. Predpokladané zvýšenie hladiny morí a oceánov je 28 až 43 cm. Správa obsahuje aj scenár možného klimatického vývoja, ktorý zohľadňuje až 19 modelov. S obsahom správy bude verejnosť postupne informovaná do novembra 2007.

Cieľom parížskeho stretnutia vedcov bolo sformulovať resumé prvej časti správy určené politikom, ktoré ich upozorní na zhoršujúci sa stav životného prostredia a nepriaznivé klimatické zmeny. Predseda IPCC/Gies dúfa, že správa bude verejnosť šokovať a podnieti politických predstaviteľov k zodpovednejšiemu prístupu.

Na parížskej konferencii o životnom prostredí bola založená Skupina priateľov Organizácie Spojených národov pre životné prostredie (United Nations Environment Organization - UNEO), do ktorej sa zapojilo viac ako 40 štátov. UNEO by mala vzniknúť transformáciou Programu OSN pre životné prostredie/United Nations Environment Programme - UNEP. UNEO by mala podľa vzoru Svetovej zdravotníckej organizácie/World Health Organization - WHO dostať vlastný rozpočet a rozhodovacie právomoci, ktoré by ďaleko presahovali pôsobnosť environmentálneho programu OSN z roku 1972. UNEO bude nástrojom na hodnotenie environmentálnych škôd a na hľadanie nápravy týchto škôd. Ďalej bude podporovať technológie a správanie, ktoré rešpektujú ekosystémy, ako aj prijatie celosvetových environmentálne vhodných rozhodnutí. Túto iniciatívu podporuje Európska únia, USA a rozvíjajúce sa krajiny ako Čína ju však vnímajú kriticky.

Na konferenciu v Paríži boli pozvaní všetci predstavitelia, zástupcovia medzinárodných organizácií, ekonómovia, podnikatelia, mimovládne organizácie a zástupcovia masmédií, ktorí sa zaoberajú životným prostredím. Prišlo viac ako 200 účastníkov zo 72 krajín. Konferencia bola ekologickým testamentom Jacquesa Chiraca.

Čo prináša novela zákona o obchodovaní s emisiami

Národná rada Slovenskej republiky schválila 9. februára 2007 novelu zákona č. 572/2004 Z. z. o zavedení schémy obchodovania s emisnými kvótami. Hlavným dôvodom na vypracovanie novely zákona bola povinnosť Slovenskej republiky, ako členského štátu Európskej únie, prevziať do našich právnych predpisov zmeny a doplnky príslušnej európskej smernice, týkajúcej sa využitia projektových mechanizmov Kjótskeho protokolu v systéme obchodovania s kvótami emisií skleníkových plynov v rámci Spoločnosti.

Smernica umožňuje členským štátom Európskej únie povoliť používanie jednotiek zníženia emisií skleníkových plynov získaných z projektových aktivít v národných schémach obchodovania a v schéme spoločenstva. V praxi to znamená, ak napríklad slovenský podnik v rámci projektu zabezpečí zavedenie technológie v niektorom podniku v zahraničí, zavedením tejto technológie sa dosiahne v zahraničnom podniku zníženie množstva vypustených emisií. Emisné kvóty získané v zahraničí môže potom slovenský podnik odovzdať za emisie vypustené na Slovensku.

Novela zákona ďalej upravuje niektoré ustanovenia zákona, týkajúce sa Národného registra emisných kvót, ktoré sa ukázali v praxi ako nepružné, a preto zjednodušuje prihlasovanie sa do registra. Aplikácia zákona prispeje k zníženiu celkového množstva emisií vypustených do ovzdušia. Národný register emisných kvót je normalizovaná elektronická databáza, ktorá slúži na zabezpečenie presnej evidencie vydávania, prideľovania, držby, prenosu a zrušenia emisných kvót. Musí byť trvale prístupný cez internet a musí obsahovať oddelené účty kvót tak, aby sa zaznamenávali kvóty, ktoré vlastní každá osoba, ktorej sa kvóty prideľujú podľa Národného alokačného plánu, alebo ktorá kvóty nakúpila alebo predala.

Register je povinný vytvoriť a spravovať každý členský štát Európskej únie, pričom si na tento účel každý štát určí správcu registra. Vytvoriť a spravovať register v Slovenskej republike má povinnosť Ministerstvo životného prostredia SR, ktoré na tento účel za správcu registra určilo Dexia banku Slovensko, a. s.

Žaloba na rozhodnutie Európskej komisie podaná

Ministerstvo spravodlivosti SR 7. februára podalo žalobu na rozhodnutie Európskej komisie, ktorým znížila množstvo emisných kvót pre Slovensko na obdobie 2008 až 2012 z navrhovaných 41,3 milióna ton emisií CO₂ na 30,9 milióna ton CO₂ ročne. Podľa slov ministra spravodlivosti Štefana Harabina ide o historicky prvú žalobu SR proti EK. Ak by Slovensko v tomto spore prehralo a rozhodnutie Európskej komisie by nadobudlo platnosť, môže to mať negatívny dopad na hospodárstvo Slovenskej republiky.

Novela zákona o Envirofonde schválená

Vláda SR na svojom rokovaní dňa 17. januára 2007 schválila novelu zákona o Environmentálnom fonde, ktorú predložilo Ministerstvo životného prostredia SR. Novela prináša oproti pôvodnému zneniu zákona zmenu najmä v tom, že návrh rozpočtu Environmentálneho fondu spolu aj s uvedením predpokladanej výšky zdrojov fondu a predpokladanej výšky poskytnutia a použitia prostriedkov fondu schvaľuje vláda SR na návrh ministra životného prostredia. Doteraz schvaľoval rozpočet vrátane jeho zmien, ktoré majú vplyv na schodok alebo prebytok rozpočtu verejnej správy, len minister životného prostredia.

Novelou zákona takisto dopĺňa zdroje Environmentálneho fondu o úhradu za nerasty vydobyté z výhradného ložiska, na ktoré bol dobývací priestor určený, a o úhradu za uskladňovanie plynov alebo kvapalín v prírodných horninových štruktúrach a v podzemných priestoroch podľa banského zákona. Zdroje Envirofondy sa dopĺňajú aj o úhradu za prieskumné územie podľa geologického zákona. Zároveň boli zo zdrojov Environmentálneho fondu vypustené úvery poskytnuté bankami a inými právnickými osobami.

Ďalšou dôležitou zmenou, ktorú rieši novela zákona, je otázka zodpovednosti za hospodárenie s prostriedkami

Environmentálneho fondu. V pôvodnom znení zákona zodpovedal za hospodárenie s prostriedkami Environmentálneho fondu minister životného prostredia, po novom je to štatutárny orgán, ktorým je riaditeľ. Novelou sa taktiež spresňuje termín na zverejnenie špecifikácie činností, na ktoré je možné predložiť žiadosť o poskytnutie podpory v nasledujúcom roku, a to do 30. júna kalendárneho roka.

Upravuje sa aj ustanovenie, podľa ktorého Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky vyberie banku na posudzovanie bonity žiadateľa o podporu formou úveru, bonity projektu žiadateľa a bonity záruky pre rozhodovanie o poskytnutí podpory formou úveru.

Ustanovenie o použití prostriedkov Environmentálneho fondu sa spresnilo tak, že Environmentálny fond môže v ojedinelých prípadoch požiadať o spoluprácu orgány štátnej správy starostlivosti o životné prostredie.

Výrazná zmena nastáva pri predkladaní žiadostí o podporu formou úveru. Predkladanie žiadostí v termíne do 31. októbra predchádzajúceho roka je neoperatívne, preto na podporu formou úveru sa budú žiadosti predkladať v priebehu príslušného kalendárneho roka.

Návrh zákona vypúšťa utajovanie údajov z informačného systému. Upravuje sa aj spôsob porušovania finančnej disciplíny pri nakladaní s prostriedkami Environmentálneho fondu, na ktorý sa vzťahuje postup podľa zákona o rozpočtových pravidlách verejnej správy.

Novelou zákona sa splnilo opatrenie, ktoré prijala súčasná vláda s cieľom ujednotiť činnosť fondov, hlavne v oblasti schvaľovania rozpočtov fondov a zmien v rozpočtoch.

Návrh zákona predpokladá pozitívny vplyv na obce, podnikateľskú sféru a iné právnické osoby z toho dôvodu, že umožňuje predkladať žiadosti o podporu formou úveru v priebehu celého roka s nízkou úrokovou sadzbou, čím sa vytvorí možnosť operatívneho poskytovania úverov a tým okamžitého realizovania a ukončenia environmentálnych opatrení. V konečnom dôsledku sa poskytnutím a použitím podpory formou dotácie a úveru na realizáciu environmentálnych opatrení zlepši stav a kvalita jednotlivých zložiek životného prostredia.

Minister Jaroslav Izák sa stretol s prezidentom US Steel

Vzájomná informovanosť o aktuálnom dianí, podanie žaloby na Európsku komisiu aj zo strany US Steel Košice, informácie o distribúcii emisných kvót podnikom pre budúce obdobie - to bolo predmetom stretnutia ministra životného prostredia SR Jaroslava Izáka a prezidenta US Steel Košice Davida H. Lohra.

Šéf našej najväčšej oceliarne považuje rozhodnutie Európskej komisie o krátení emisných kvót CO₂ pre Slovensko, podobne ako vláda SR, za nespravodlivé. Preto aj US Steel Košice podali na EK v tomto smere žalobu. Vzhľadom na to, že investície a strategické rozhodnutia sa v tomto odvetví plánujú až s 20-ročným predstihom, rozhodnutie EK vyvoláva zneistenie v priemyselných kruhoch - konštatoval David H. Lohr. Oceliarne takisto potrebujú čo najskôr vedieť, aké zábery má EÚ po roku 2020. Prezident US Steel informoval ministra J. Izáka aj o opatreniach, ktoré spoločnosť pripravuje na ochranu životného prostredia. Ide najmä o projekt odsírenia koksárenského plynu realizovaný do konca roku 2008, odvádzanie povrchovej vody z okolia prevádzok US Steel, či kontinuálnu snahu firmy minimalizovať odpad z prevádzok.

V súčasnosti Ministerstvo životného prostredia SR pripravuje distribúciu Európskou komisiou schválených

30,9 mil. ton emisií CO₂ medzi priemyselnú sféru. Podniky už dostali výzvy na dodanie emisných správ za roky 2005 a 2006, na základe ktorých im budú rezortom navrhnuté nové kvóty. Cieľom rezortu je vyhnúť sa pašálnemu kráteniu limitov o 25 % oproti nimi navrhovanému množstvu v Národnom alokačnom pláne, ale chce prihliadať na špecifiká a možnosti jednotlivých podnikov. Prvý návrh ministerstva bude konzultovaný s najväčšími podnikmi a po verejnom pripomienkovom konaní na internete (zhruba od polovice apríla) bude predložený na rokovanie vlády pravdepodobne koncom apríla, resp. do polovice mája 2007.

V súčasnosti musí ministerstvo pracovať s kráteným limitom na 30,9 mil. ton emisií CO₂ a nie s pôvodne požadovanými 41,2 mil. tonami, pretože podanie žaloby na Európsku komisiu zo strany Slovenska nemá odkladný účinok. Podľa najnovších informácií Európska komisia sa k sťažnostiam jednotlivých krajín bude vyjadrovať až po dvoch mesiacoch od pridelenia kvót všetkým krajinám, keď uplynie z ich strany možnosť napadnutia jej rozhodnutia. To znamená, že prvé vyjadrenia na túto tému z EK by mohli zaznieť v priebehu júna, resp. júla 2007.

Práce na návrhu novej zonácie TANAP-u pokračujú

Práce na príprave novej zonácie Tatranského národného parku pokračujú. Na decembrovom stretnutí ministra životného prostredia SR Jaroslava Izáka a ministra pôdohospodárstva Miroslava Jureňa bolo dohodnuté, že do konca marca sa vypracuje spoločný návrh zonácie TANAP-u, pričom do konca januára bude vypracovaná metodika zónovania TANAP-u. V súčasnosti už metodika na prípravu spoločného návrhu existuje a pracovná skupina zložená z odborníkov rezortu pôdohospodárstva a rezortu životného prostredia na základe nej pripravuje spomínaný návrh rozdelenia TANAP-u na zóny. Podobne k 31. januáru bola vypracovaná štúdia posúdenia vplyvu spracovania kalamitnej hmoty z veternej kalamity z roku 2004 na území Tichej a Kôprovej doliny bez ohľadu na vlastnícke vzťahy a stupeň ochrany územia. Táto štúdia je odborným podkladom pre správne konanie, v rámci ktorého krajské úrady životného prostredia posúdia žiadosti Štátnych lesov TANAP-u o spracovanie drevnej hmoty. V súčasnosti vrcholí aj príprava medzinárodnej odbornej konferencie týkajúcej sa podkôrneho hmyzu a jeho vplyvu na lesné ekosystémy v chránených územiach, ktorá bude 19. a 20. marca 2007.

Z uvedeného vyplýva, že termín 31. marec, kedy verejne ministri životného prostredia a pôdohospodárstva Jaroslav Izák a Miroslav Jureňa prisľúbili vypracovanie spoločného návrhu zonácie, dodržia. Návrh vypracovať novú zonáciu TANAP-u vyplynul z novely zákona o ochrane prírody a bol stanovený na 31. október 2006. Predchádzajúca vláda však v tomto smere nevedela nájsť politickú dohodu.

ZDRUŽENIA A ORGANIZÁCIE

Predstavujeme Slovenský priehradný výbor

Dovoľte mi krátko uviesť Slovenský priehradný výbor (SPV). Veľmi striktná a „suchá“ citácia z našich stanov: je to *výberové dobrovoľné záujmové združenie bez zárobkových cieľov a obchodných záujmov, poskytujúce všeobecne prospešné služby*. Menej formálne - SPV združuje ľudí s vysokou odbornou kvalifikáciou, špeci-

alistov v odbore priehrad a nádrží. Priehradý a nádrže je jedna z mnohých disciplín, ktoré sa v rámci vodného hospodárstva študujú zvyčajne na stavebných fakultách na univerzitách po celom svete. Inžinieri ako špecialisti - priehradári, sa môžu zamestnať vo vodohospodárskom výskume, na príprave, vo výstavbe a konečne i v prevádzke priehrad a nádrží. To uvádzam len na vysvetlenie, akých členov SPV združuje. Členmi však môžu byť nie iba osoby fyzické, ale aj podniky, akciové spoločnosti a organizácie, ktoré sa aktívne podieľajú na činnosti vo sfére nádrží a priehrad. Aj Ministerstvo životného prostredia SR je kolektívnym členom SPV.

SPV je veľmi tesne napojený na celosvetovú organizáciu - Medzinárodnú komisiu pre veľké priehrady (ICOLD - International Commission on Large Dams) so sídlom v Paríži. ICOLD združuje priehradárov prostredníctvom ich národných komitétov v krajinách po celom svete. Práve prostredníctvom ICOLD sa dozvedáme najnovšie trendy a poznatky, ktoré umožňujú aplikáciu kvalitnej prípravy, projekcie, výstavby a prevádzky veľkých priehrad. Všetci, ktorí sa na uvedených činnostiach podieľajú, majú voči spoločnosti vysokú zodpovednosť. Od čias, kedy prišlo k najväčšej katastrofe na priehrade Vajont (severné Taliansko), pri ktorej zahynulo v noci dňa 9. októbra 1963 asi 2 000 nič netušiacich ľudí, si priehradári v oveľa väčšej miere ako dovtedy uvedomujú svoju mieru zodpovednosti. Je preto veľmi podstatné osvojiť si najnovšie vedomosti o týchto zmysluplných stavbách.

Nádrže a priehrady sú najúčinnejším technickým dielom na riešenie problému nerovnomerne rozdelených zásob vody v priestore a čase. V čase, kedy ľudia vodu najviac potrebujú, je jej zvyčajne nedostatok, v čase jej ničivého výskytu zase niet priestoru, kde by sa povodňová špička pre neskoršie obdobie sucha akumulovala. A tak ľudstvo vymyslelo priehrady. Za najstaršiu sa považuje priehrada Jawa v Jordánsku, ktorú postavili asi 3000 rokov pred Kristom. Asi 2600 rokov p. n. l. postavili Egypťania priehradu Kafara. My na Slovensku sme skromnejší, naši predkovia postavili prvú (aspoň sa za takú považuje) Veľkú vodárenskú nádrž pri Banskej Štiavnici niekedy v roku 1510, niektoré pramene tvrdia, že aj pred rokom 1500. Priehrady teda nie sú výmyslom dneška či akejsi komunistickej betonárskej loby. Vôbec nie. Na svete je asi 49 000 veľkých priehrad, plniacich najrôznejšie funkcie - výroba obnoviteľnej energie bez akéhokoľvek odpadu, na riekach umožnenie plavby ako prírodu najmenej zafažujúcej dopravy, zásobovanie obyvateľstva pitnou vodou, zásobovanie priemyslu, poľnohospodárstva. V čase sucha, pre zachovanie života v rieke, zaistenie minimálnych prietokov, chov rýb v nádržiach a konečne ochrana pred povodňami v obrovských retenčných priestoroch v nádržiach. Môžem spomenúť aj sekundárne účinky nádrží a priehrad, napríklad športový rybolov, vodné športy a rekreácia vôbec. A konečne vodná plocha za priehradou môže krajinu či urbanizované územie aj esteticky ovplyvniť.

Všetko však závisí od ľudí. Preto sa Slovenský priehradný výbor všemožne snaží našich priehradárov celoživotne vzdelávať, širšiu verejnosť objektívne informovať. Organizujeme každý rok exkurzie na významné priehrady po celej Európe, vysielame špecialistov na kongresy, kde majú možnosť počuť a vidieť to najnovšie, čo v priehradnom staviteľstve v súčasnosti existuje, prípadne sa pochváliť na kongrese vlastnou prezentáciou svojej práce na Slovensku.

Ing. Vladimír Holčík
predseda Slovenského priehradného výboru
Vodohospodárska výstavba

Bratislava bude mať novú protipovodňovú ochranu

Podľa rozhodnutia Európskej komisie z konca predminulého roka bude môcť Slovensko využiť finančnú pomoc z Kohézneho fondu na dobudovanie protipovodňovej ochrany Dunaja. Projekt Bratislava – protipovodňová ochrana by mal byť zrealizovaný najneskôr do konca r. 2010. Európska komisia rozhodla o poskytnutí pomoci na tento projekt z Kohézneho fondu rozhodnutím z decembra 2005. Podľa rozhodnutia sú výdavky týkajúce sa projektu oprávnené do 31. 12. 2010. Miera pomoci Európskeho spoločenstva poskytnutej na projekt predstavuje 85 %, pričom maximálna čiastka pomoci predstavuje 26 552 936 eur. 10 % prispeje štát a zvyšných 5 % pôjde z rozpočtu Slovenského vodohospodárskeho podniku, š. p., ktorý je konečným prijímateľom finančnej pomoci. Dodávku projektových a stavebných prác bude zabezpečovať VÁHOSTAV-SK, a. s., Žilina.

Projekt je umiestnený v juhozápadnej časti Slovenska na hranici s Českou republikou, Rakúskom a Maďarskom. Projektové územie zahŕňa hlavné mesto Bratislavu s jej mestskými časťami Devínom a Devínskou Novou Vsou a územie medzi obcami Gabčíkovo a Sap na Žitnom ostrove.

Projekt rieši medzery a nedostatočne chránené úseky Dunajského protipovodňového systému na Slovenskom území, ktorý bol vybudovaný na ochranu Bratislavy a rozsiahleho územia západoslovenského regiónu s výnimkou Štúrova. Vysoké prietoky rieky Dunaj počas povodní, morfológia terénu a porušenie protipovodňového systému môžu mať katastrofálne následky, ako je zaplavenie 383 km² zastavaného mestského územia a 2 000 km² poľnohospodárskej pôdy, čo by priamo postihlo 490 000 obyvateľov.

Projekt je rozdelený do 9 aktivít, ktoré zahŕňajú rekonštrukciu existujúcich a výstavbu nových protipovodňových konštrukcií: hrádzí, protipovodňových múrikov a mobilných prvkov na ľavom a pravom brehu rieky Dunaj, ľavom brehu rieky Morava a ľavostrannej ochrannej hrádzi odpadového kanála VD Gabčíkovo. Konštrukcie na rieke Dunaj sú navrhované na prietok zodpovedajúci $Q_{1000} = 13\,500 \text{ m}^3/\text{s}$ okrem konštrukcií v Karlovej Vsi a Devíne, ktoré sú navrhované na prietok zodpovedajúci $Q_{100} = 11\,000 \text{ m}^3/\text{s}$. Ochranné línie na rieke Morava zamerané na ochranu pred spätným vzduťm vodami Dunaja sú dimenzované na kombinovaný prietok Dunaja $Q_{100} = 11\,000 \text{ m}^3/\text{s}$ a prietok Moravy $Q_{30} = 1\,040 \text{ m}^3/\text{s}$. Bezpečnostné prevýšenie protipovodňových konštrukcií je 0,5 m.

Hlavné ciele projektu

- Primeraná ochrana dotknutého obyvateľstva pred povodňami v záujmovom území,
- Predchádzanie vzniku ekonomických škôd v záujmovom území, vrátane hlavného mesta Bratislavy a obcí na Žitnom ostrove,
- Predchádzanie vzniku environmentálnych škôd v záujmovom území, vrátane ochrany zdrojov pitnej vody a poľnohospodárskej pôdy pred kontamináciou.

Aktivity tohto projektu sú z hľadiska ochrany pred povodňami koordinované s pripravovanými investíciami v Bratislave:

- na ľavom brehu Dunaja investície River Park a Eurovea,
- na pravom brehu pripravovaná investícia v úseku medzi Starým mostom a mostom Apollo.

Súčasťou riešenia odtokových pomerov Dunaja v Bratislave je tiež rozšírenie jeho koryta pod Prístavným mostom na 400 m a vyrovnanie dvoch protismerných oblúkov.

Dociel sa tým zníženie kritických povodňových hladín v Bratislave, eliminácia rizika vzniku ľadových povodní a celkové zlepšenie odtokových pomerov.

Z histórie povodní na Dunaji v Bratislave

Za posledných 500 rokov bolo na Dunaji v historických prameňoch zaznamenaných asi 100 ničivých povodní – štatisticky teda každých 5 rokov jedna. Známejšie sú povodne z rokov 1501, 1526, 1721, 1787, 1837, 1897, 1899, 1929, 1947, 1954, 1956, ale určite najčerstvejšie zostala obyvateľom Bratislavy v pamäti marcová a najmä augustová povodeň z r. 2002. Poznanie, že povodeň pred vyše 500 rokmi dosiahla hladinu o 180 cm vyššiu ako povodeň v r. 1954 (vtedy bol kulminálny vodný stav v Bratislave 984 cm zodpovedajúci nadmorskej výške hladiny 138,27 m n. m. B. p. v.), a že nadmorská výška povodňovej značky tzv. ľadovej povodne z februára roku 1850 na priečeli veže Starej radnice a na nároží Primaciálneho paláca je na kóte 139,66 m n. m. dáva predstavu o potenciálnych škodách v prípade opakovania podobného povodňového prietoku ako v r. 1501, ktorý rakúski hydroológovia zrekonštruovali podľa dobových prameňov a udávajú jeho hodnotu okolo $15\,000 \text{ m}^3/\text{s}$ v profile Viedeň (v profile Bratislava je aktuálna hodnota prietoku $Q_{1000} = 13\,500 \text{ m}^3/\text{s}$). Prietok $14\,000 \text{ m}^3/\text{s}$ v auguste r. 1501 je najvyšší prietok zistený spätným prepočtom hydroológov. Na tento prietok je vybudovaná povodňová ochrana Viedne. Tzv. ľadová povodeň – vzniká ako náhle výrazné zvýšenie hladiny vody v toku vyvolané dočasným zmenšením prietoknosti koryta ľadovou zápchou.

(Zdroj: Slovenský vodohospodársky podnik, š. p.)

Očakávané zmeny v štátnych lesoch pod novým vedením

Štátne lesy majú nového generálneho riaditeľa. V tejto súvislosti si možno niektorí pozorovatelia položili otázku, aké zmeny možno očakávať v pôsobení tohto subjektu, ktorý významnou mierou vplyva na tvorbu životného prostredia. S novým riaditeľom doc. RNDr. Ing. Jozefom Mindášom, PhD., sa po jeho nástupe do funkcie stretli aj novinári, ktorým vrcholový manažér podniku predstavil svoje vízie. Ich súčasťou je snaha vrátiť lesníka do lesa a les lesníkovi. Nový riaditeľ pochádza z vedeckého prostredia, presnejšie z lesníckeho výskumu reprezentovaného Lesníckym výskumným ústavom vo Zvolene, a tak trochu to vysvetľuje i túto predstavu. Aj keď v zamestnanosti zatiaľ neuvažuje o žiadnych dramatických zmenách, v oblasti praktických lesníckych činností, ktorých stav je poddimenzovaný, však nevylučuje možnosti posilnenia z vnútorných zdrojov. Niečo na spôsob deklarovaného návratu ľudí do lesa. Možno dôjde aj na prehodnotenie doterajšieho stavu dodávateľských prác, najmä v ťažbovej a pestovnej činnosti, a to na prospech vytvorenia aspoň čiastkových vlastných kapacít. Napríklad pre prípad mimoriadnych udalostí, aby správca lesa mohol operatívnejšie zasiahnuť proti povodni a požiarom.

Veľmi sledovaným procesom býva obchod s drevom. Často podlieha sezónnym výkyvom, pričom požiadavky spracovateľov bývajú viacnásobne vyššie ako možnosti lesného hospodárstva. Na základe toho vzniká neraz napätá situácia, pretože lesy nemôžu uspokojiť každého odberateľa a v plnom rozsahu. Situácia v tomto smere si podľa nového riaditeľa vyžaduje novú, inovovanú stratégiu v obchode. Dobrou správou pre domáce prostredie je možno informácia, že Lesy SR nebudú priamo vyvážať drevo do zahraničia, s výnimkou otvorených aukcií dreva. V prípade, že by sa niekto pokúsil svoju dodávku ďalej reexportovať, musí následne počítať s jej zastavením.

V obchodných vzťahoch by mal zavládnuť duch vzájomnej dôvery a lesy ich chcú rozvíjať na základe štandardných a dlhodobých skúseností. Distribúcia dreva by mala zohľadniť aj lokálne priority s ohľadom na podporu rozvoja vidieka. V zásade 60 percent obchodu zrealizujú na úrovni generálneho riaditeľstva a zvyšok bude v kompetencii nižšieho riadiaceho článku, riaditeľov odšepných závodov. Zákon o lesoch a z toho vyplývajúce hospodárske plány stanovujú presnú výšku ťažby, ktorá sa nesmie prekročiť. Navyše Lesy SR v tomto roku mienia znížiť ťažbu dreva o 300-tisíc kubických metrov, ale zároveň pripúšťajú, že výsledok môže čiastočne ovplyvniť prípadná kúza. Tá najnovšia v podobe víchrice našťastie zasiahla Slovensko oveľa menej ako českých susedov a krajiny západnej Európy.

V styku s mimovládami organizáciami nový generálny riaditeľ deklaroval otvorenosť akejkoľvek odborne podloženej diskusii. Ale pokiaľ v nej niet seriózneho partnera, myslí si, že by bolo ťažké hľadať cesty spoločnej komunikácie. Ak podľa neho dospeje do štádia, že druhá strana predkladá dogmatické postoje, s ktorými sa ako bývalý vedec výskumník nevie stotožniť, priestor na diskusiu sa veľmi zužuje. Situáciu v mimovládnom sektore, čo sa týka lesníctva a životného prostredia, vníma ako dosť nejasnú. Domnieva sa, že najmä s väčšími mimovládami organizáciami vedú lesníci normálne komunikovať. Pripomienky má však na adresu tých, ktoré nedodržia slovo, ak sa obe strany dohodli na nejakých riešeniach a postupoch.

Abnormálny vývoj tohtoročnej zimy, akého sme boli svedkami ešte aj v januári, lesu podľa Ing. Mindáša zrejme nepomohol k zdravému vývoju. Za určitých podmienok to mohlo prispieť k dobrému prezimovaniu škodcov, ktorí by mohli následne narobiť v lesoch veľké škody. Otáznik je aj vplyv takejto zimy na život zvierat a ich reprodukčné schopnosti. Pozitívnym však na druhej strane by mohol byť dostatok prirodzenej potravy a z toho vyplývajúci zanedbateľný rozsah umelého prikrmovania. Treba však povedať, že zima sa v januári nikdy nekončí a do skutočnej jari môže priniesť ešte nejedno prekvapenie.

Peter Farárik

VÝZVA

Cena Technickej univerzity vo Zvolene

Výzva na podávanie návrhov na udelenie Ceny Technickej univerzity vo Zvolene

Technická univerzita vo Zvolene, ktorá je pokračovateľkou tradícií najstaršej vysokej školy technického zamerania v Európe a možno i vo svete – banskoštiavnickej Banickej akadémie, si v roku 2007 pripomína dve významné výročia.

Osobitne mimoriadnym jubileom je dvestoročnica lesníckeho vysokoškolského štúdia na Slovensku, ktorého vznik je datovaný rokom 1807, keď bol pri Banickej akadémii v Banskej Štiavnici založený Lesnícky ústav. Dňa 30. augusta 1807 cisár František I. vydal nariadenie o vytvorení samostatného a verejného Lesníckeho ústavu (Forst Institut) pri banskoštiavnickej akadémii. Zriadenie ústavu odrážalo vzrastajúci význam lesného hospodárstva pre baníctvo i pre celkový rozvoj hospodárstva rakúskej monarchie a s tým spojenú potrebu rozvoja lesníckej vedy a vzdelávania na najvyššej úrovni. Tak začala história lesníckeho vysokého školstva na Slovensku.

Ďalšie dôležité tohtoročné výrocie univerzity sa viaže s päťdesiatimi piatimi rokmi jej pôsobenia vo Zvolene. Po rozdelení Vysokej školy poľnohospodárskeho a lesníckeho inžinierstva, sídlajúcej od roku 1946 v Košiciach, bola

v roku 1952 vytvorená Vysoká škola lesnícka a drevárska, ktorá našla svoj domov v srdci Slovenska, v prirodzenom centre lesníctva a drevárstva v Zvolene. Od roku 1992 nesie názov Technická univerzita vo Zvolene.

Pri príležitosti 200. výročia vzniku lesníckeho vysokoškolského štúdia na Slovensku a 55. výročia pôsobenia Vysokej školy lesníckej a drevárskej, dnes Technickej univerzity vo Zvolene, udelí rektor TU vo Zvolene **Cenu Technickej univerzity vo Zvolene**. Cena je udeľovaná od roku 1992 pravidelne raz za päť rokov ako osobitný prejav uznania jednotlivcom alebo kolektívom za významné výsledky dosiahnuté v oblasti výskumu, vzdelávania, vedy a praxe v lesníctve, drevárstve a ekológii. Môže byť udeľovaná občanovi alebo kolektívu zo Slovenskej republiky i zo zahraničia. Osobitne sa udeľuje za lesníctvo, osobitne za drevárstvo a osobitne za ekológiu.

Návrhy na jej udelenie môžu predložiť inštitúcie, organizácie i jednotlivci z domova i cudziny. Ceny Technickej univerzity vo Zvolene odovzdá rektor TU na akademickej slávnosti 5. septembra 2007. Cena je spojená aj s finančnou odmenou 20 000 Sk.

Návrhy na udelenie ceny prijíma kuratórium do 15. mája 2007. Viac informácií, výzvu na podanie návrhov a štátik ceny je možné nájsť na webovej stránke Technickej univerzity vo Zvolene – www.tuzvo.sk.

Peter Gašperan

SÚŤAŽE

EnviroOtázniky 2006/2007

Korešpondenčná olympiáda o životnom prostredí

Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP), Centrum environmentálnej výchovy a propagácie, v Banskej Bystrici v septembri 2006 vyhlásila **II. ročník celoslovenskej vedomostnej súťaže pre žiakov II. stupňa základných škôl**.

Cieľom olympiády je priťahovať záujem detí základných škôl o prírodovedné predmety a o problematiku životného prostredia všeobecne ešte pred rozhodovaním sa o budúcom štúdiu na stredných školách. Súčasne má prispieť k zvyšovaniu environmentálneho vedomia a angažovanosti žiakov v otázkach životného prostredia doma, v škole a vo svojom regióne.

Do súťaže prihlasovala žiakov škola, zozbieraním a zaslaním súťažných dotazníkov svojich žiakov. Počet zapojených žiakov z jednej školy bol neobmedzený. Olympiáda pozostáva z 10 otázok v každej z nasledovných oblastí: environmentalistika, ekológia, trvalo udržateľný rozvoj, globálne problémy, ochrana prírody a krajiny, domáca ekológia.

Do súťaže sa prihlásilo 2 328 žiakov II. stupňa z celkového počtu 313 základných škôl, čo predstavuje zdvojnásobenie počtu oproti prvému ročníku súťaže presne o 1 095 žiakov. Hodnotenie súťažných dotazníkov prebiehalo od 15. do 26. januára 2007 v priestoroch Slovenskej agentúry životného prostredia. Porotu tvorili pracovníci Centra environmentálnej výchovy a propagácie SAŽP, ktorí hodnotili všetkých 2 328 prihlásených dotazníkov.

Porota sa rozhodla udeliť ceny **14 žiakom** a zároveň sa rozhodla oceniť **1 špeciálnu základnú školu**, ktorá sa ako jediná zo špeciálnych škôl zapojila do súťaže. Žiak na 1. mieste získava snowboard, žiak na 2. mieste bicykel a žiaci s rovnakým počtom bodov na 3. mieste získavajú stan. Všetkých 14 žiakov a špeciálna základná škola získavajú hodnotné knihy.

Ocenení žiaci:

1. Hugo Votruba, 12 rokov, ZŠ Vazovova 4, Bratislava

2. Matúš Matisko, 14 rokov, ZŠ Ul. Čs. armády 22, Prešov

3. Zuzana Gallová, 13 rokov, ZŠ Komenského 10, Turany
3. Katarína Hrabčáková, 13 rokov, ZŠ Lesnícka 1, Prešov - Solivar

Ďalších 10 ocenených žiakov:

Samuel Pecár, 13 rokov, ZŠ Školská 14, Bošany

Barbora Krištofová, 14 rokov, Gymnázium Mikuláša Kováča, Banská Bystrica

Michal Jabčanka, 14 rokov, ZŠ Sačurov

Matúš Ján Dominka, 10 rokov, Gymnázium Jozefa Lettricha, Martin

Pavol Kyjak, 14 rokov, ZŠ Marhaň

Livia Lederová, 15 rokov, ZŠ Krosnianska 4, Košice

Michaela Hricová, 14 rokov, ZŠ Užhorodská 39, Košice

Daniel Krafčík, 13 rokov, ZŠ Ul. Čs. armády 22, Prešov

Izabela Pračková, 13 rokov, ZŠ Školská 14, Bošany

Jana Pračková, 15 rokov, ZŠ Školská 14, Bošany

Ocenená základná škola:

Špeciálna základná škola Richnava

(Zdroj: SAŽP)

Súťaže Zelený dom a Zelené mesto 2006

Naše mestá a dediny často charakterizuje výskyt fotochemického smogu, nevhodné mikroklimatické podmienky a v neposlednom rade aj nízka estetika prostredia, ktorá je výsledkom prehlbujúceho sa odprírodňovania ľudí. V každom meste pritom nájdete tisíce metrov štvorcových plôch vhodných na zazeleňovanie, napr. popínavými rastlinami. Výhodou vertikálnej zelene môže byť aj to, že nemusí byť v konflikte s plánovanou alebo existujúcou zástavbou a pre svoj plošný rast vyžaduje v porovnaní so stromami minimum priestoru. Počas jesene 2006 vyhlásilo OZ TATRY dve súťaže pre školské skupiny: Zelené mesto a Zelený dom.

V súťaži **Zelený dom** bolo úlohou školských skupín vo svojom okolí vyhľadávať objekty (budovy, zákutia...), v ktorých je ukázkovým spôsobom využité vertikálne zazeleňovanie, a tieto objekty zdokumentovať. Knižné dary v celkovej hodnote vyše 3 000 Sk získali: **Základná škola s Materskou školou Tušícká Nová Ves, Základná škola na Jenisejskej ulici v Košiciach, Obchodná akadémia na Polárnej ulici taktiež v Košiciach**.

Súťaž Zelené mesto bola zameraná na vypracovanie projektu na vertikálne zazeleňovanie školského areálu, budovy školy, prípadne iného objektu v mieste pôsobenia skupiny.

V tejto súťaži Občianske združenie TATRY podporí po 3 000 Sk realizáciu projektov vertikálneho zazeleňovania na **Základnej škole s Materskou školou v Dubníku a na Základnej škole na Saratovskej ulici v Leviciach**.

Súťaže boli realizované vďaka finančnej podpore z Nadácie Ekopolis z Otvoreného environmentálneho grantového programu a 2 %-nej asignácie dane venovanej OZ TATRY.

(Zdroj: OZ TATRY)

Zelený projekt 2007

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky na rok 2007 vyčlenilo z rozpočtu kapitoly životného prostredia finančné prostriedky pre grantovú súťaž malých projektov Zelený projekt 2007.

1. Ktoré témy sú pre grantovú súťaž Zelený projekt 2007 prioritné?

Praktická ochrana chránených druhov fauny a flóry, Praktická starostlivosť o významné prvky v krajine, Revitalizácia znečistených a degradovaných vodných útvarov.

Projekty by mali byť zamerané na realizáciu konkrétnych aktivít ochrany ohrozených oblastí prírody a krajiny a na realizáciu opatrení schválených programov záchrany alebo programov starostlivosti. MŽP SR takisto uvíta projekty, ktoré môžu prispieť k zapojeniu hendikepovaných občanov do realizácie Zelených projektov. MŽP SR si vyhradzuje právo posúdenia, či projekt vyhovuje prioritám rezortu.

2. Ako a kam podať žiadosť o grant?

Finančná dotácia v rámci súťaže Zelený projekt 2007 bude poskytnutá podľa platných legislatívnych pravidiel na základe Žiadosti do súťaže malých projektov Zelený projekt 2007, ktorá je záujemcom k dispozícii na internetovej stránke MŽP SR, ako aj na adrese:

Sekcia environmentálnych programov a projektov MŽP SR, Nám. L. Štúra č. 1, 812 35 Bratislava, tel.: 02/5956 2664, e-mail: zelenyprojekt@enviro.gov.sk

Uzavierka prijímania žiadostí spolu s povinnými prílohami, všetko v jednom origináli a dvoch kópiách a v elektronickej podobe, je **31. marca 2007** na uvedenej adrese. Žiadosti zaslané po tomto termíne nebudú zaradené do súťaže a nebudú akceptované. Rozhodujúci je dátum poštovej pečiatky na zásielke.

3. Aké sú základné kritériá pre poskytnutie dotácie?

Dotácia je poskytovaná nasledovným subjektom: občianskym združeniam, nadáciami, neziskovým organizáciám poskytujúcim všeobecne prospešné služby.

Ďalšie podmienky poskytnutia dotácie:

Žiadateľ musí mať pôsobnosť dlhšiu ako dva roky (termín registrácie do 31. 12. 2004);

dotácia nebude poskytnutá žiadateľom, u ktorých v predchádzajúcich ročníkoch došlo k porušeniu podmienok poskytnutia dotácie; dotáciu nie je možné použiť na úhradu miezd a odmien zamestnancov príjemcu dotácie; zo súťaže sa vylučujú projekty zamerané na jednorazové letné tábory, víkendové pobyty, jednorazové študijné pobyty a projekty s vedeckým zameraním; v návrhu projektu musí byť uvedené, či už bol projekt podporený z iných zdrojov, a ak áno, tak z akých; žiadateľ musí najmenej 5 % nákladov zabezpečiť z iných zdrojov; z celkovej požadovanej dotácie je možné čerpať maximálne 10 % na režijné náklady (kancelárske potreby, telefón, internet, poštovné); pri cestovnom budú uznané paušálne náhrady za použitie osobného motorového vozidla, II. trieda vlak a autobus vo výške maximálne 20 % z celkovej požadovanej dotácie projektu.

4. Ako bude prebiehať výber projektov?

Projekty doručené do termínu uzavierky prijímania projektov prejdú formálnou kontrolou, ktorá vylúči projekty nesplňajúce formálne kritériá uvedené v kapitole 5 Pravidiel súťaže a postupu hodnotenia projektov v súťaži malých projektov Zelený projekt 2007.

Posúdenie projektov odporúčených na poskytnutie dotácie vykonajú odborní hodnotitelia menovaní ministrom. Projekty budú posudzované podľa výnosu a podľa kritérií pre výber projektov.

Základné odborné kritériá sú: Rešpektovanie prioritných tém, dopad na životné prostredie, preukázateľné výsledky projektu a súlad so Stratégiou, zásadami a prioritami štátnej environmentálnej politiky SR a s Národným environmentálnym akčným programom II.

Ďalej sa bude zohľadňovať nápaditosť a efektívnosť (environmentálna aj ekonomická), prípadná účasť detí, mládeže, miestneho obyvateľstva a hendikepovaných občanov na riešení a podpore projektu, ako aj využiteľnosť

projektu pre iné oblasti a možné pokračovanie projektu v budúcnosti. Všetky projekty budú zároveň hodnotené aj z hľadiska rozpočtu a finančného plánu projektu, finančnej situácie žiadateľa a jeho schopnosti realizovať projekt.

Správy z hodnotenia projektov vypracované odbornými hodnotiteľmi budú predložené Rade environmentálnych projektov, ktorá predložené projekty posúdi a odporučí ministrom životného prostredia projekty schváliť alebo zamietnuť. Minister rozhodne o schválení alebo zamietnutí projektov.

5. Ako bude poskytnutá dotácia?

Zoznam schválených projektov bude zverejnený na internetovej stránke ministerstva. Vybraní uchádzači budú písomne oboznámení do 30 dní od rozhodnutia. MŽP SR uzatvorí s príjemcom dotácie zmluvu, ktorá bude obsahovať účel dotácie, podmienky jej využitia, ako aj spôsob a termín jej vyúčtovania. Žiadateľ musí najmenej 5 % nákladov na financovanie účelu dotácie zabezpečiť z iných zdrojov. Dotácia môže byť poskytnutá iba do výšky nákladov nepokrytých príjmami z činností, ktoré sú súčasťou projektu. Poskytnutú dotáciu je možné čerpať iba do konca kalendárneho roka, v ktorom bola poskytnutá. V prípade, že bežné výdavky budú poskytnuté po 1. októbri, je možné ich použiť v nasledujúcom roku do 31. marca. Nevyčerpaná dotácia musí byť vrátená poskytovateľovi v zmysle jeho pokynov.

MŽP SR si vyhradzuje právo zverejniť údaje o príjmech dotácie.

6. Ako bude prebiehať kontrola projektov?

Príjemcovia dotácie sú povinní predložiť pre účely kontroly všetky relevantné účtovné doklady. Kontrola bude vykonávaná pracovníkmi sekcie environmentálnych programov a projektov v termíne určenom k vyúčtovaniu pridelenej dotácie.

(Zdroj: MŽP SR)

Súťaž v kreslení pre ZŠ pri príležitosti Svetového dňa Zeme

I. ročník celoslovenskej súťaže umeleckej tvorivosti detí základných škôl, ktorá sa koná pri príležitosti Svetového dňa Zeme.

Téma súťaže: Zachráňme planétu Zem

Termín uzávierky: 30. marec 2007

Vyhlasovateľ: Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky

Poslanie súťaže:

Vštepovať deťom vzťah k ochrane prírody a životnému prostrediu. Umožniť mladým umelcom kreslenou formou vyjadriť svoj vzťah k planéte Zem.

Organizácia súťaže a jej priebeh:

Súťažná prehliadka umeleckej tvorivosti detí nemá predchádzajúce kolá. Kreslené práce veľkosti A3, treba poslať poštou priamo na adresu Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky alebo priniesť osobne do Kancelárie pre verejnosť Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky najneskôr do 30. marca 2007.

Súťažné kategórie:

1. Kategória: Základné školy deti do 10 rokov,

2. Kategória: Základné školy deti od 11 do 15 rokov

Technické podmienky:

Kreslená práca vo formáte A3. Na zadnej strane musí byť uvedené: meno autora, vek, trieda, adresa školy, názov diela, rok vzniku (najviac 1 rok staré), meno pedagóga, pod vedením ktorého práca vznikla v školskom zariadení, adresa odosielajúcej organizácie.

Práce sa autorom nevracajú! Prvých 10 víťazných prác v oboch kategóriách bude vystavených v átriu Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky. Niektoré práce budú zarámované a vyzdobia priestory Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky a Stredísk environmentálnej výchovy Slovenskej agentúry životného prostredia.

Súťažné práce bez riadne vyplnených údajov alebo doručené po termíne uzávierky nebudú zaradené do súťaže!

Ceny sa budú odovzdávať:

Na slávnostnom ceremoniáli pri príležitosti Svetového dňa Zeme v átriu Ministerstva životného prostredia dňa 20. 4. 2007. Udelené budú tri vecné ceny v každej súťažnej kategórii.

Kontaktná adresa: Ministerstvo životného prostredia SR, Komunikačný odbor, Nám. Ľ. Štúra č. 1, 812 05 Bratislava, tel./fax: 02/59562307, e-mail: katarina.klapakova@enviro.gov.sk

Lesoochranárska škola 2007

Aj v tomto roku v apríli, mesiaci lesov, majú základné a stredné školy na celom Slovensku možnosť urobiť niečo pozitívne pre lesy, dozvedieť sa o nich viac a zároveň sa zapojiť do súťaže o najlepšiu lesoochranársku školu. Záštitu nad súťažou, v minulých rokoch organizovanou Lesoochranárskym zoskupením VLK, prevzala Nadácia Zelená nádej.

Túto akciu organizovali „vlci“ od roku 2003 trikrát a zapojilo sa do nej viac ako 150 škôl, v ktorých študenti a pedagógovia realizovali zaujímavé aktivity. Najlepšia základná škola tradične dostala pol tony recyklovaných zošitov a aktívni študenti ekologicky zamerané publikácie. Najlepšia stredná škola sa vďaka svojim aktivitám mohla tešiť zo zaujímavého hudobného koncertu. V roku 2003 prišiel do Bardejova zahrať HEX. V rokoch 2004 a 2005 jednoznačne zvíťazila Združená hotelová a obchodná škola v Liptovskom Mikuláši a zahrala im skupina PARA a rapper MEC Vrabec. Poslednou lesoochranárskou školou bolo bilingválne gymnázium v Sučanoch, ktorým prišla zahrať skupina SKA2TONICS. Jednotlivci spomedzi všetkých prihlásených škôl v minulom roku, ktorých práca porotu zaujala, boli odmenení zaujímavým výletom na Slovensko do lesov v Čiernom Balogu a v Nemecku do Bavorského národného parku.

Cieľom 5. ročníka súťaže je rôznymi formami upozorniť na cenné lesy (chránené i nechránené), na rozdiely medzi prirodzenými a umelými lesmi, na súvislosti medzi nadmerným vyrubovaním lesov a následkami a na možnosti pomoci lesom. V tomto ročníku každá škola zapojená do súťaže dostane aktuálne informačné materiály z oblasti ochrany prírody a lesov. Odmenu pre najlepšiu základnú školu bude opäť **pol tony zošitov z recyklovaného papiera** od Slavošovských papierní a publikácie vydavateľstva ABIES. Pre najlepšiu strednú školu sú pripravené knižné dary vydavateľstva ABIES a **živý koncert slovenskej hudobnej skupiny**, ktorý sa bude konať koncom júna v meste, kde sídli víťazná škola. Študentom, ktorí sa o víťazstvo školy najviac zaslúžili, interpret navyše venuje CD svojho albumu s autogramom. Podrobnejšie informácie o súťaži môžete získať na www.gpf.sk a u Viliama Bartuša, e-mail: vilo@wolf.sk, mobil: 0903055963.

Pátranie po stretnutiach medveď - človek - vlk

SWS - Slovak Wildlife Society vyhlasuje IV. ročník literárno-výtvarnej súťaže projektu BEARS Pátranie po stretnutiach medveď - človek - vlk

Aká je skutočnosť a čo nám hovoria mýty, legendy,

rozprávky či ústne podané príbehy...? Zapojte sa aj vy do nášho pátrania. Zájďte do knižnic či na internet, alebo priamo za ľuďmi, ktorí pracujú v horách, milujú turistiku či voľne žijúce zvieratá. Zaznamenajte, aká je ich skúsenosť zo stretnutia s vlkom alebo medveďom. Možno niektorí videli len ich stopy, iní sa s nimi stretli zblízka. Napište nám ich príbeh, doplňte zaujímavou ilustráciou. Pri tvorbe sa nechajte inšpirovať zážitkami z lesa, novinovými článkami, knihami a legendami...

Kategórie

6 - 9 rokov: Nakreslite, namaľujte či vyrobte obrázok medveďa alebo vlka podľa toho, ako sú opísané (nielen vonkajšie ale aj vnútorné vlastnosti, správanie...) z rozprávky či legendy a na druhom obrázku zobrazte to isté zviera podľa toho, aké je v skutočnosti. V čom sú hlavné rozdiely na vašich dvoch obrázkoch?

10 - 13 rokov: Opíšte vlastnými slovami rozprávku alebo fiktívny príbeh podľa dobrodružnej knižky a porovnajte ho s tým, čo viete o skutočnom živote vlkov alebo medveďov z náučnej literatúry, internetu. Svoj projekt môžete písať v slovenčine alebo angličtine, maximálny rozsah textu na jednu stranu formátu A4 a prípadne pridať aj peknú ilustráciu.

14 - 17 rokov: Nájdite čo najviac informácií o vlkoch alebo medveďoch z náučných kníh, dokumentárnych programov alebo internetových stránok (napr. www.medvede.sk) a porovnajte s tým, čo ste sa dozvedeli z novín, televízie alebo od konkrétnych ľudí, s ktorými ste sa stretli. Projekt môže byť písaný v slovenskom alebo anglickom jazyku maximálne na štyri strany formátu A4 a môžete ho doplniť ilustráciami alebo fotografiami. Nezapodíťte uviesť všetky zdroje, ktoré použijete (mená a zamestnanie osôb, názvy kníh, článkov a autorov, internetové adresy...), priložte kópie článkov s dátumom, stranou a názvom novín či časopisu, kde ste ich našli.

Podmienky

- Príspevky zasielajte do **30. apríla 2007** na adresu SWS.
- V prácach uveďte: názov diela, svoje meno, vek, školu a adresu.
- Oceňuje sa originalita, predstavivosť a schopnosť postrehnúť zaujímavosti o týchto zvieratách a hlavne najsť rozdiel medzi skutočnosťou a fikciou!
- Zaujímavé ceny budú udelené prvým trom miestam v každej kategórii a oznámené do 30. mája 2007.
- Najúspešnejšie školy získajú didaktické materiály.

IV. ročník súťaže projektu BEARS organizuje SWS s finančnou podporou WSPA (the World Society for the Protection of Animals). Víťazné príspevky budú uverejnené na webovej stránke www.medvede.sk.

Kontakt: Svetlana Beťková, SWS - Slovak Wildlife Society, P. O. Box 72, 033 01 Liptovský Hrádok, tel: 044/5293752, mobil: 0905239033, e-mail: betkova@slovakwildlife.org

IX. Korešpondenčná škola ekológie

Žiaci riešia v každom kole Korešpondenčnej školy ekológie (KŠE), ktorých je päť (september 2007 - marec 2008) rôzne úlohy (otázky, osemsmernky, doplňovačky a pod.). Na ich riešenie je určený čas jeden mesiac. Potom sú riešenia zasielané (zvyčajne hromadne cez koordinátora na školu) na adresu organizátora - OZ TATRY. Správne odpovede sú zasielané na školu, zvyčajne spolu s ďalšími environmentálnymi materiálmi a informáciami. Každý žiak, ktorý sa zúčastní všetkých kôl KŠE (zásada systematickosti) a získa minimálne 50 % z možných bodov (zásada primeranej náročnosti), obdrží od organizátorov symbolický Certifikát absolventa KŠE.

V 9. ročníku KŠE je témou ekosystém lesa (2007/2008) a pre 10. ročník je pripravovaná téma Chránené krajinné oblasti v SR a NATURA 2000 (2008/2009).

Prihlášky prijímame najneskôršie do **30. júna 2007**. Pre stredné školy je možné vo výnimočných prípadoch akceptovať prihlásenie do **20. septembra 2007**.

Kontakt: OZ TATRY, KEMI 627/5, 031 04 Liptovský Mikuláš, tel./fax: 044/553 10 27, mobil: 0903 028 364, e-mail: oztatry@slovanet.sk, <http://www.ekokompas.host.sk>

ODPAD

Prioritou bude separovanie komunálneho odpadu

Recyklačný fond (RF) v roku 2006 vyhovel 1807 žiadostiam o poskytnutie finančných prostriedkov, na ktoré poskytol spolu 364,993 milióna Sk. Fond vyhovel 1 527 žiadostiam obcí o príspevok za vytriedený odpad a vyplatil im 16,8 milióna Sk. S podporou fondu bolo od začiatku jeho činnosti, až doteraz, vytvorených pri realizácii spolufinancovaných projektov 782 pracovných miest. Uviedol to na tlačovej besede v Brezne 28. februára 2007 predseda správnej rady Reklačného fondu Ing. Juraj Dlhopolček.

RF v predchádzajúcich rokoch prispel významnou mierou k vybudovaniu kapacít na zhodnotenie odpadov. Prioritou nastávajúceho obdobia sa preto stáva separovanie komunálneho odpadu v obciach a mestách tak, aby do roku 2010 separovali všetky predpísané druhy odpadu - papier, plasty, sklo, kovové obaly.

Riaditeľ Recyklačného fondu Ing. Ján Liška poukázal na to, že kým v počiatkoch svojej činnosti fond poskytoval za 1 tonu separovaného odpadu odovzdaného na zhodnotenie od 300 do 800 korún, po sústredení dostatočných finančných prostriedkov zvýšil príspevok na 1 300 až 1 800 korún.

„Mestá a obce už v súčasnosti prejavujú vysoký záujem o separovaný zber, čo sa prejavilo na doterajšom počte 3 478 schválených žiadostí o vyplatenie príspevkov za vytriedený odpad. Spolu dostali 84 mil. Sk, pritom príspevky dostávajú z fondu automaticky, ak preukážu, že odpad odovzdali spracovateľom. Prostriedky však musia smerovať opäť do ich odpadového hospodárstva. Finančná motivácia je pritom pre ne jednou z rozhodujúcich. Mestá a obce, hlavne malé, sa preto kvôli účelnému využitiu spoločných zdrojov a techniky spájajú do združení,“ konštatoval J. Liška.

Na strednom Slovensku je záujem o recyklačné podnikanie i separovanie odpadov

RF od svojho vzniku vyhovel 694 žiadostiam z Banskobystrického kraja o poskytnutie finančných prostriedkov, na ktoré poskytol spolu 453 miliónov Sk. Do konca februára 2007 bolo v rámci kraja prijatých 836 žiadostí o finančné prostriedky z RF.

„Banskobystrickému kraju patria popredné pozície v počtoch žiadostí i čerpaní prostriedkov z Recyklačného fondu. Tunajšie firmy skôr ako iné prejavili záujem o takúto formu podnikania v recyklačnom priemysle. Pozitívne sa to prejavilo aj na zvýšení zamestnanosti, práve v jednom z krajov s najvyššou nezamestnanosťou v rámci Slovenska,“ konštatoval J. Dlhopolček. Dodal, že najväčšiu podporu vo výške 379 miliónov Sk dostalo 14 podnikateľských subjektov v rámci 41 projektov, ktoré sa zaoberajú komplexným spracovaním a zhodnocovaním starých vozidiel, elektroodpadu, starých olejov, zberového papiera. Medzi najvýznamnejšie podporené podnikateľské zábery patrí komplexné spracovanie starých vozidiel,

spolu so zberom starých vozidiel, vo firme Kovod recykling, s. r. o., Banská Bystrica a podobný projekt na recykláciu starých autovrakov v ZSNP recykling, s. r. o., Žiar nad Hronom. Medzi najvýznamnejšie podporené projekty ďalej patrí komplexný systém recyklácie elektronického odpadu firmy Elektro recykling, s. r. o., Banská Bystrica, či podpora zberu a spracovania opotrebovaných olejov vo firme Detox, s. r. o., Banská Bystrica.

RF významne podporil aj rekonštrukciu papierenského stroja na spracovanie zberového papiera a zvýšenie jeho spotreby v Harmaneckých papierňach, a. s., Harmanec a triedenie a úpravu zberového papiera pri výrobe obálok vo firme Harmanec-Kuvert, s. r. o., Brezno. Nezamedbateľnú úlohu v propagácii zhodnocovania druhotných surovín zohráva výstava recyklácie a zhodnocovania odpadov R. I. S., organizovaná spoločnosťou BB Expo, s. r. o., Banská Bystrica a Slovenskou agentúrou životného prostredia, obe podporené aj RF.

Riaditeľ RF Ing. Ján Liška poukázal na vysoký záujem miest a obcí o separovaný zber, ktorý sa prejavil vysokým počtom žiadostí, predovšetkým vo forme príspevkov za vytriedený odpad. „Spolu 205 obcí a združení dostalo 9,659 milióna Sk. Príspevky dostávajú z fondu automaticky, ak preukážu, že odpad odovzdali spracovateľom, ale musia ich opäť použiť vo svojom odpadovom hospodárstve. Vďaka tomu nemusia zvyšovať poplatky za odpad, dokonca ich môžu aj znížiť. Stimulácia cez peňaženku je pri výchove ľudí k ekologickému mysleniu a konaniu tá najúčinnnejšia,“ konštatoval J. Liška. Ďalej povedal, že zavedeniu a rozširovaniu separovaného zberu pomáha osвета medzi obyvateľmi, na ktorú môžu obce a mestá tiež získať finančné prostriedky z RF. Mestá a obce sa tiež spájajú do združení, aby tak mohli účinnnejšie využiť spoločné zdroje a techniku. Zvlášť je to výhodné pre malé obce, ktoré by inak nevládli samé túto problematiku. RF spolu vyhovel 562 žiadostiam miest a obcí o príspevky v kraji. Ďalším 14 obciam, mestám a ich združeniam podporil 25 projektov, predovšetkým na separovaný zber tuhého komunálneho odpadu (Pliešovce, Brezno, Detva, Mepos Lučenec, Žarnovica, Filakovo, Žiar nad Hronom), výstavbu separačných stredísk (Sliač), materiálne a technické vybavenie zberných dvorov (Kremnica, Revúca), či manipuláciu s odpadom (Banská Štiavnica). Mestá využívajú dotáciu najčastejšie na nákup zberových vozidiel, kontajnerov a zriadenie zberných dvorov. V Banskobystrickom kraji prostriedky fondu využívajú na posilnenie komunálneho odpadového hospodárstva aj obce (Združenie Hont, s. r. o., Dudince, Združenie obcí SEZA, Sliač).

V Brezne separuje odpad 100 percent obyvateľov

Príkladom, ako sa dá úspešne triediť a zhodnocovať komunálny odpad aj za finančnej podpory RF, je mesto Brezno. Celkovou investíciou vo výške 4,43 milióna Sk, z toho 1,375 milióna Sk tvorila dotácia z RF, dosiahli Technické služby (TS) Brezno rozšírenie separovaného zberu tuhého komunálneho odpadu, jeho dotriedňovanie a skladovanie. Informovali o tom 28. februára 2007 v Brezne na spoločnej tlačovej konferencii zástupcovia RF a mesta Brezno.

„Separovaný zber začalo mesto Brezno realizovať už v roku 1997, s nákladmi v prvej etape do roku 2003 vo výške 6,69 mil. Sk. Potrebnú dynamiku projektu pridala v máji 2003 schválená finančná dotácia RF. Oceňujeme spoluprácu s RF, ktorý podporuje nielen aktivity súvisiace so separovaným zberom, ale aj komplexné zhodnocovanie druhotných surovín v rámci Slovenska. Práve Brezno je jedným z príkladov úspešnej konkrétnej spolupráce

samosprávy s fondom v oblasti odpadového hospodárstva. V Brezne od roku 2003 triedi odpad 100 percent obyvateľov, čiže 22 000 osôb. Kým v roku 2002 vytriedil každý občan 50 kg za rok, vlni to bolo už 83 kg. Podiel vytriedených komodít narástol za toto obdobie z 22 na 26 percent, pri náraste celkového množstva komunálneho odpadu z 5 104 ton v roku 2002 na takmer 7 000 ton v roku 2006,“ konštatoval riaditeľ TS Ing. Tomáš Gaboň. Najväčšia časť podpory z RF vo výške 776 tis. Sk bola poskytnutá zo sektoru papiera. Financovala sa z nich výstavba skladu lisovaného papiera, nákup lisu na papier a nákup 100-litrových kontajnerov. Sektor skla poskytol 360 tis. Sk a sektor plastov 239 tis. Sk. Tieto prostriedky smerovali na výstavbu skladu, nákup kontajnerov a prevádzkové náklady.

„Dosiahli sme plánovaný cieľ projektu, ktorým bolo zabezpečiť separovaný zber tuhého komunálneho odpadu na prijateľnej technickej úrovni a odstrániť provizórium dovtedajšieho stavu – dotriedňovanie a skladovanie druhotných surovín na voľnom priestore. Množstvo vyseparovaného papiera vzrástlo zo 46,1 tony v roku 2000 na dvojnásobok v roku 2002 a až na 191 ton v roku 2006. Vyseparované sklo sa viac ako zdvojnásobilo – zo 62 ton v roku 2002 na 134 ton v roku 2006 a vyseparované plasty za rovnaké obdobie narástli podobne z 20,5 tony na 43,5 tony,“ ilustroval úspešnosť projektu T. Gaboň.

Poukázal na to, že dosiahnuté výsledky sú v súlade s prijatými zásadami plánu odpadového hospodárstva SR. Kým ten si klade za cieľ zvýšiť počet obyvateľov zapojených do triedenia zo 70 percent v roku 2005 na 80 percent v roku 2010 (v rámci celej SR), v Brezne od roku 2003 triedi 100 percent obyvateľov. „Podobný cieľ, zvýšiť kompostovanie bioodpadu z 35 percent v roku 2005 na 50 percent v roku 2010, Brezno prekročilo, keď od roku 2000 kompostuje 100 percent zeleného bioodpadu. Za týmto účelom od spomínaného roku prevádzkuje vlastnú poľnú kompostáreň,“ uzavrel T. Gaboň.

RF od svojho vzniku podporil takmer 4 300 projektov zameraných na zber a zhodnocovanie odpadov na Slovensku celkovou sumou vyše 2,13 miliardy korún. Podporil pritom 377 projektov v celkovej sume prevyšujúcej 2 miliardy Sk a vyhovel 414 žiadostiam o úhradu nákladov na vozidlá v sume 42 mil. Sk. Za podpory RF sa na Slovensku len v rokoch 2003 až 2005 vyzbieralo vyše 180 tis. ton a materiálno zhodnotilo takmer 230 tis. ton odpadov.

Ako založiť a prevádzkovať obecné kompostovisko

Občianske združenie Tatry v spolupráci s OZ Sosna organizujú dňa **19. apríla 2007** odborný seminár Ako založiť a prevádzkovať obecné kompostovisko. Počas seminára, ktorý je určený predovšetkým pre zástupcov samospráv, sa dozvieme o podmienkach prevádzkovania obecného kompostoviska, vedení kampane pre občanov, technológiách kompostovania a využití kompostu. **Prihlášky a informácie získate na adrese oztatry@slovanet.sk.**

Nový web aj o separovanom zbere odpadu

Koncom februára 2007 spustil ENVI-PAK nové internetové stránky spoločnosti. Internetový portál s aktuálnym dizajnom a s podporou inovatívnej technológie prináša nové možnosti elektronickej komunikácie a zlepšuje orientáciu návštevníkov v spleti problematiky spätného odberu odpadu z obalov v obciach. Vďaka modernej technológii sprostredkováva informácie v reálnom čase. Zjednodušená štruktúra zaručuje, že každý návštevník nájde všetky potrebné informácie, ktoré hľadá.

Elektronická komunikácia zaručí efektívnosť spolupráce s klientmi a ušetrí im čas.

Na to, aby nový portál zlepšil orientáciu návštevníkov, je rozdelený na dve časti. Prvou z nich je všeobecná časť, ktorej úlohou je sprostredkovať informácie návštevníkom o systéme spätného odberu odpadov z obalov v obciach a o tom, ako sa doň zapojiť. Všeobecná časť prináša informácie o problematike separovaného zberu odpadov na Slovensku a poskytuje návod, ako separovať odpad a ako ho zaviesť. Prináša aktuálny v tejto oblasti.

Spoločnosť ENVI-PAK, a. s., založili priemyselné spoločnosti, aby prostredníctvom nej podporili zavedenie a zdokonalenie separovaného zberu odpadov v slovenských obciach. Podľa platnej európskej legislatívy sú členské krajiny Európskej únie povinné do roku 2012 zabezpečiť prísne ciele recyklácie: Na Slovensku ich plneniu napomáha od roku 2003 spoločnosť ENVI-PAK, a. s. Priemysel (tzv. povinné osoby) založil túto spoločnosť na splnenie záväzkov v oblasti obalov a odpadu z obalov. Pre splnenie tohto účelu zhromažďuje spoločnosť ENVI-PAK, a. s., finančné prostriedky od povinných osôb (týka sa celého obalového reťazca: výrobcov obalov, balíčkov, plničov, dovozcov a čiastočne aj obchodnej siete. Z týchto prostriedkov finančne podporuje prostredníctvom zberových spoločností systémy zberu a triedenia komunálnych odpadov v obciach tak, aby bola dosiahnutá požadovaná miera zhodnotenia a recyklácie odpadov z obalov.

(Zdroj: ENVI-PAK, a. s.)

Európsky parlament schválil znižovanie odpadov

Poslanci Európskeho parlamentu v smernici o odpadoch odmietli preklasifikovať spaľovanie odpadov z dnešného „zneškodňovania“ na „zhodnocovanie“, čím zabránili možnému vývozu odpadov z bohatých krajín do tých chudobnejších, vrátane Slovenska.

Okrem toho podľa rozhodnutia Európskeho parlamentu musí každý štát do roku 2020 recyklovať minimálne polovicu svojho komunálneho a 70 % priemyselného odpadu.

Podľa predsedu Priateľov Zeme-SPZ Ladislava Hegyiho zo slovenských europoslancov si uznanie zaslúži najmä Vladimír Maňka, ktorý dokonca prehováral svojich kolegov, aby neumožnili vývoz zmiešaných a nebezpečných odpadov na Slovensko. Požiadavky environmentálnych organizácií okrem Vladimíra Maňku podporili aj poslanci Koterec, Beňová a Plešinská. Cieľ recyklovať do roku 2020 polovicu komunálneho odpadu je pre Slovensko reálny, najmä keď sa berie do úvahy dynamika tohto procesu v poslednom období. V rokoch 1995 až 2003 sa v štátoch EÚ objem recyklovaného odpadu zdvojnásobil, pričom u nás sa momentálne pohybuje okolo 20 percent. „Už teraz recykluje polovicu svojho komunálneho odpadu Rakúsko, Belgicko, Holandsko a Nemecko. Ak slovenská vláda zabezpečí triedený zber všetkých materiálov, ktoré sa dajú recyklovať, nevidím dôvod, prečo by sme to nemali stihnúť,“ uviedol L. Hegyi.

Európsky parlament okrem toho štáty EÚ zaväzuje, aby do roku 2012 stabilizovali produkciu svojich odpadov. Tento krok spochybňuje zastaraný názor, že zákonite musíme tvoriť stále viac odpadu. Organisation for Economic Co-operation and Development/OECD už dlhšiu dobu upozorňovala, že ak sa neprijmú rozhodné kroky, tak objem odpadov na jedného obyvateľa Európskej únie do roku 2020 narastie o 43 %. Poslanci našťastie pochopili, že jediným riešením tohto problému je snaha predchádzať vzniku odpadov a recyklácia. Teraz je už iba na jednotlivých vládoch, aby uviedli odporúčania europoslancov do praxe.

(Zdroj: Priatelia Zeme-SPZ)

ENVIRONMENTÁLNA VÝCHOVA

Interaktívne projekty pre školákov

Tajomstvo vody

„Ohýbaj ma mamko, pokiaľ som ja Janko...!“ povedali si v spoločnosti VEOLIA VODA Slovensko a takmer súčasne so svojím vstupom na slovenský vodohospodársky trh rozbehli na Slovensku výchovno-vzdelávacie projekty zamerané na zvyšovanie environmentálneho povedomia tých najmladších.

Prvý z nich, nazvaný **Tajomstvo vody**, je určený žiakom a pedagógom základných a stredných škôl. Vodárenská spoločnosť VEOLIA VODA, ktorá zabezpečuje vodárenské a kanalizačné služby v Podtatranskom a Banskobystrickom regióne, distribuuje v rámci projektu na vybrané školy špeciálny laboratórny kufrík pre pedagógov a žiakov štvrtého až deviateho ročníka základných škôl. Výhodou kufríka je možnosť výberu spôsobu využitia pomôcky na jednotlivých vyučovacích predmetoch a pri rôznych témach a nadväznosť na učebné osnovy environmentálnej výchovy. Všetky pokusy boli pripravené vo výskumnom stredisku VEOLIA VODA – Anjou Recherche, ktorého činnosť je zameraná na všetky zložky životného prostredia a špeciálne na vodu.

Táto učebná pomôcka je zostavená hlavne v nadväznosti na učivo fyziky. Pomocou takmer štyroch desiatok pokusov, pracovných zošitov a ilustračného plagátu objavujú žiaci tajomstvá kolobehu vody v prírode. Osvoja si znalosti fyzikálnych princípov, zákonov (napríklad Archimédov zákon) a pojmov (skupenstvá vody, pH vody, tvrdosť vody).

Variabilita kufríka však umožňuje ho využiť aj na zdanlivo nesúvisiacich predmetoch, ako je napríklad jazyk slovenský alebo etická výchova. Žiaci sa nielen učia prakticky realizovať pokusy, ale zároveň si trénujú komunikačné schopnosti, učia sa zrozumiteľne vyjadrovať, správne urobiť zápis a vyhodnotenie. Tieto zručnosti môžu využiť vo všetkých predmetoch, pri štúdiu na strednej škole, vysokej škole a hlavne neskôr v praxi. Laboratórny kufrík sa stane pre deti zábavnou učebnou pomôckou, ktorá zvýši ich vnímavosť k témam tak dôležitým, ako je ochrana vody a životného prostredia. Interaktívny charakter pokusov umožňuje, aby si žiaci osvojili množstvo nových informácií komplexne, v súvislostiach, a naplnili tak cieľ celého projektu, ktorým je rozvoj pozitívneho vzťahu detí k základnej zložke prostredia – vode a celkové zvyšovanie záujmu o životné prostredie. Ako povedal Pierre Brunet, generálny riaditeľ VEOLIA VODA – Stredoslovenská vodárenská prevádzková spoločnosť, a. s.: „Konáť v prospech životného prostredia je výzvou pre nás všetkých. Naša generácia už konáť začala a po nás to budú naše deti, ktoré preberú štafetu. Je preto dôležité, pripraviť ich na to.“

Maska pre planétu Zem

Ďalším zaujímavým projektom, ktorý VEOLIA ponúka základným školám je **medzinárodná kampaň Maska pre planétu Zem**. Je určená deťom vo veku osem až jedenásť rokov a jej úlohou je prebudiť v deťoch záujem a túžbu objavovať dedičstvo starých kultúr, históriu Zeme prostredníctvom legiend, mýtov, prastarých zvykov a rituálov. Deti z takmer tridsiatich krajín celého sveta sa budú v projekte zamýšľať nad základnými vzťahmi a väzbami, ktoré od dávnych čias spájajú človeka s prírodou. Prostredníctvom originálnych diel zo zbierok múzea na

nábřeží Branly v Paríži budú deti objavovať legendy, mýty, rituály a zvyky charakteristické pre národy rôznych svetadielov súvisiace s vodou, ohňom, vzduchom a časom. Na základe práce so zošitom objavov, napíšu žiaci krátky príbeh a výtvarne stvárnia obraz masky, ktorý bude vyjadrovať význam vzťahu človek - príroda. Do kampane za už zapojilo približne 33 000 detí z celého sveta. Na Slovensku sa doteraz do súťaže zapojilo 82 škôl a 6 000 detí, a nadviazali tak na úspešnú tradíciu týchto kampaní, ktoré v predchádzajúcich troch rokoch zastrela na Slovensku spoločnosť DALKIA a v tomto roku sa k nej pridala aj VEOLIA VODA. Partnermi projektu sú: Medzinárodná spoločnosť VEOLIA ENVIRONMENT, Múzeum na nábřeží Branly v Paríži, UNESCO, Francúzska národná komisia pre UNESCO. Zároveň sa kampaň stane súčasťou Desaťročia OSN pre výchovu k trvalo udržateľnému rozvoju (2005 - 2014). Obrázky a príbehy, ktoré deti vytvoria, budú v marci vyhodnotené v regionálnych kolách a následne v celoštátnom kole. Najlepší projekt z každej krajiny bude pri príležitosti Svetového dňa životného prostredia a Týždňa pre trvalo udržateľný rozvoj UNESCO začiatkom júna vystavený v Múzeu na nábřeží Branly v Paríži. Zástupcovia víťaznej triedy sa zúčastnia na slávnostnom otvorení výstavy a na medzinárodnom stretnutí detí v Paríži, kde bude pre nich pripravený zaujímavý program. Minuloročného stretnutia v Paríži sa zúčastnili deti z 23 krajín celého sveta.

Dva spomínané projekty sú zatiaľ prvé z množstva ďalších aktivít, v ktorých sa VEOLIA VODA zameriava na výchovu žiakov a študentov k trvalo udržateľnému spôsobu života. V spoločnosti si už dávno uvedomili spoluzodpovednosť nás všetkých za stav životného prostredia a snažia sa hrať svoju úlohu v rámci trvalo udržateľného rozvoja z celého srdca, a to nielen svojím profesionálnym prístupom, ale tiež prispievaním k zvyšovaniu vnímavosti všetkých a zvlášť mladých. Rovnako im záleží aj na formovaní postojov dôležitých pre zlepšovanie životného prostredia. Za všetkých to vyjadril Henri Proglgio, prezident spoločnosti VEOLIA ENVIRONNEMENT: „Dôležitú úlohu pri formovaní postojov zohráva výchova a výchova k životnému prostrediu je do budúcnosti bezpochyby nepostrádateľná.“ (www.stvps.sk)

(Zdroj: VEOLIA VODA, Stredoslovenská vodárenská prevádzková spoločnosť, a. s.)

VÝZNAMNÉ DNI

Deviaty Európsky deň parkov

Federácia národných prírodných parkov Európy – FNNPE, EUROPARC ohlasuje aj pre tento rok tradičný, v poradí už deviaty Európsky deň parkov na 24. mája 2006. Motivačné heslo pre jeho propagovanie, sprievodné akcie aj pracovné rokovania je „Krajina je priestor pre život, prácu aj oddych“. Správy parkov a spriaznené subjekty môžu tému interpretovať tak, ako považujú za najvhodnejšie a najefektívnejšie. Zvýrazniť však treba celoeurópsky aktuálne požiadavky, súvisiace s udržateľným rozvojom chránených území a okolitej krajiny. Dominantné témy a akcie majú osloviť a zaangažovať predovšetkým miestnych obyvateľov a komunity v chránených územiach, aby pozitívne ovplyvňovali ich environmentálne kvality a hodnoty, ako aj svoju ekonomickú prosperitu.

Spoločná a medzinárodná iniciatíva k Európskemu dňu parkov má za cieľ podporiť a aj oceniť kvalifikovanú prácu správcov i strážcov vo všetkých kategóriách CHÚ v Európe. Pred rokom správy parkov, vládne aj mimovládne organizácie, uskutočnili viac než 350 akcií v 18 krajinách. Takmer všetky akcie prezentovali snahy, zámery, pokrok aj úspechy, aké ochrancovia realizujú

pre starostlivosť o krajinu, prírodu. A tiež pre zachovanie biodiverzity a rôzne aspekty udržateľného rozvoja i so zreteľom na zavedenie optimalizácie vzťahov obyvateľstva a širšej verejnosti k správcom, strážcom, a k územiám, aj tým bez osobitnej ochrany.

Podrobnejšie informácie sú dostupné na webovej stránke www.europarc.org.

KLIMATICKÉ ZMENY

Do roku 2050 zmizne z Álp väčšina ľadovcov

Ľadovce možno zaradiť medzi čoraz dlhší zoznam ohrozených prvkov či javov prírody. Vedci varovali, že do roku 2050 zmizne z Álp väčšina ľadovcov. Zdôvodňujú to sústavným topením sa kontinentálnych ľadovcov.

V Tirolsku sa ľadovce zmenšujú približne o tri percentá ročne, čo je asi tak o jeden meter, informoval Roland Psenner z Inštitútu pre ekológiu na Univerzite v Innsbrucku/Universität Innsbruck. Rok 2050 je podľa neho konzervatívny odhad. Ak sa budú ľadovce topiť súčasným tempom, väčšina z nich zmizne už do roku 2037. „Priemerná hustota ľadovcov v Alpách je 30 metrov, takže sa zdá byť isté, že s výnimkou niektorých veľmi vysokých, ktoré sa nachádzajú v nadmorskej výške nad 4 000 metrov, tam už žiadne ľadovce nebudú,“ povedal Psenner.

Experti to konštatovali na nedávnej regionálnej konferencii o Alpách, ktorá sa koná každoročne v Alpbachu. Z topenia ľadovcov priamo neobvinili globálne otepľovanie, avšak varovali, že treba prehodnotiť preventívne opatrenia na ochranu ľudí žijúcich v údoliach, ktoré by mohli ohroziť záplavy. Topenie sa ľadovcov je globálny problém podľa Svetovej monitorovacej služby pre ľadovce/World Glacier Monitoring Service (WGMS) so sídlom v Zürichu. Sleduje 30 ľadovcov v deviatich pohoriach po celom svete a konštatovala, že sa postupne zmenšujú. V roku 2005 sa hustota ľadovcov znížila v priemere o 60 centimetrov a v roku 2004 o 70 centimetrov, uviedla švajčiarska agentúra, citujúc výsledky meraní za tieto roky.

Od roku 1980 sa ľadovce v Európe znížili o približne 9,6 metra ľadu. Z toho najviac, až 2,5 metra, sa roztopilo v lete roku 2003, keď Európu zasiahla mimoriadne silná vlna horúčav, uviedol Michael Zemp z Univerzity v Zürichu/Universität Zürich. Za 13 rokov, od roku 1991 do roku 2004, sa v Európe roztopil dvojnásobok ľadu ako v 30 predchádzajúcich rokoch (1961 - 1990), hovorí klimatológovia. Vedci pritom dospeli k záveru, že k tomuto javu dochádza už vyše storočia, čo naznačuje, že emisie kyslíčniku uhličitého v dôsledku činnosti ľudstva sa spájajú s čisto prírodnými faktormi.

(tasr)

Výskum globálnych zmien v Tatrách

Správa Tatranského národného parku a biosférickej rezervácie Tatry v Tatranskej Štrbe sa bude zúčastňovať na výskumnom programe o globálnych zmenách v európskych pohoriach s názvom Glochamora. Program je koordinovaný iniciatívou horského výskumu (MRI) a medzinárodnou vedeckou komisiou pre výskum v Alpách (ISCAR). Stratégia bola vyvinutá špeciálne pre manažérov a výskumníkov horských biosférických rezervácií pre plánovanie a implementáciu výskumu globálnych zmien. Za jednu z najdôležitejších výskumných tém sa pokladá najmä vplyv globálnych klimatických zmien na rekreáciu a turizmus. Aj doterajší priebeh zimy v Tatrách poukazuje na potrebu začať v spolupráci s príslušnými inštitúciami výskum sledujúci vplyv jednotlivých scená-

rov vývoja hydrologického režimu pri predpokladanej klimatickej zmene na dĺžku trvania snehovej pokrývky s minimálnou vodnou hodnotou v lyžiarskych strediskách. Výskum by sa mal dotknúť, podobne ako v zahraničí, aj vplyvu zmenených podmienok na výber destinácií alebo služby a regionálnu ekonomiku.

Globálne otepľovanie je hrozbou napríklad pre španielske lyžiarske strediská, kvôli nedostatku snehu boli v krajine koncom roku 2006 zatvorené takmer všetky lyžiarske svahy. Nedostatok snehu sa pripisuje práve globálnemu otepľovaniu a súčasný stav znamená hrozbu straty pracovných miest, ktorá môže postihnúť tisíce ľudí zamestnaných v zimných turistických strediskách. Podobne záver medzinárodnej štúdie rekonštruujúcej podnebie v Alpách konštatuje, že Alpy zažívajú najteplejšie obdobie za posledných 1300 rokov. Perióda oteplenia je spojená s vyššími teplotami ako v stredoveku, čo súvisí s emisiami oxidu uhľového, metánu a ďalších skleníkových plynov, pričom modely naznačujú, že bude ešte teplejšie. Snež sa dlhšie neudrží najmä v nižšie položených centrách. Dnes má asi 600 z viac ako 660 stredne veľkých a veľkých zimných stredísk v alpskej oblasti prírodný sneh najmenej 100 dní v roku. Ostatné sa už na prírodný sneh nemôžu úplne spoliehať. Vplyvom vyššej teploty sa pomaly roztápajú aj ľadovce. Zvýšenie teploty o 1, resp. 4 stupne Celzia by mohlo znamenať, že sa počet spoľahlivých stredísk zníži na 500, resp. 200.

(Zdroj: Správa TANAP-u)

Ľudia si môžu vybrať banku podľa jej environmentálnej politiky

Ľudia, ktorí chcú osobne prispieť k riešeniu klimatických zmien, tak môžu urobiť už výberom svojej banky - stačí si otvoriť účet alebo zobrať úver od tej finančnej inštitúcie, ktorá prednostne financuje ekologické aktivity. Zároveň je možné informovať sa v banke alebo úverovej spoločnosti na jej energetickú a environmentálnu politiku.

Štúdia francúzskych Priateľov Zeme/Les Amis de la Terre známkuje banky podľa toho, či pri poskytovaní úverov zohľadňujú to, ako projekt ovplyvní klímu. Najlepšie dopadli holandská ABN Amro, britská HSBC či americké spoločnosti Bank of America a JP Morgan Chase. Naopak, chváliť sa nemôže banka Dexia, BNP Paribas či Société Générale. Celkovo sú však výsledky negatívne. Štúdia ukazuje, že napríklad francúzske banky financujú spaľovanie fosílnych palív 10-krát častejšie ako obnoviteľné zdroje energie. Využívajú fakt, že zatiaľ čo priemysel je do istej miery limitovaný emisnými kvótami, finančné inštitúcie môžu financovať takmer čokoľvek.

„V minulosti francúzske banky svojimi špeciálnymi pôžičkami motivovali klientov k šetrnejšiemu správaniu sa ku klíme. Poskytovali napríklad úvery na renováciu a zatepľovanie budov, čím podporovali zníženie emisií skleníkových plynov, ktoré prispievajú ku klimatickým zmenám,“ uvádza Sébastien Godinot zodpovedný za aktivity Les Amis de la Terre v oblasti finančných inštitúcií. Banky vtedy ukázali, ako rýchlo a zodpovedne dokážu reagovať. Je preto nepochopiteľné, že dnes, keď je problém klimatických zmien ešte naliehavejší, si nepriame následky svojich aktivít nevšímajú. Spoločnosti, ktorým banky peniaze požičiavajú, sú totiž mnohokrát obrovskými producentmi skleníkových plynov.

Občanom pri rozhodovaní pomôže publikácia **Ako si vyberiem svoju banku?**, ktorú v týchto dňoch Priatelia Zeme vo Francúzsku vydávajú. „Ľudia sa v nej dočítajú, ktoré banky životné prostredie rešpektujú a ktorým je to jedno. Zákazníci tak budú mať možnosť žiadať svoju

banku o nápravu, prípadne prejsť do inej, ekologicky zodpovednejšej finančnej inštitúcie,“ vysvetľuje Déborah Lambert-Perez.

Banky a úverové spoločnosti na Slovensku sú väčšinou vlastnené nadnárodnými spoločnosťami, a preto ich environmentálna politika bude závisieť od rozhodnutia centráľ v zahraničí.

(Zdroj: Priatelia Zeme)

TANAP

Pred 20 rokmi pribudli k TANAP-u Západné Tatry

Územie Tatranského národného parku (TANAP) sa pred 20 rokmi, 6. februára 1987, rozšírilo o pohorie Západných Tatier. Najstaršie nariadenia a zákonné normy na ochranu prírody v Západných Tatrách siahajú až do roku 1615. Dotýkajú sa úpravy pastvy, stanovili sa nimi počty oviec na jednotlivých pastvinách. Neskôr boli prijaté zákony na ochranu lesných porastov pred rúbaním a kľčovaním, na ochranu vegetácie v alpínskom a subalpínskom pásme - kosodreviny, povedal pre TASR Juraj Švajda zo Štátnej ochrany prírody SR, Správa Tatranského národného parku v Tatranskej Štrbe.

V 20. rokoch minulého storočia sa aj v Západných Tatrách začalo hovoriť o vytvorení národného parku. Tieto zábery sa pre rôzne politické i vlastnícke dôvody nerealizovali. V roku 1921 tam vydali napríklad nariadenie na ochranu medveďa, zákaz vstupu do niektorých dolín, lebo vážnou hrozbou pre zver bolo pytlactvo.

TANAP je najstarším národným parkom na Slovensku. Tvorí ho najvyššia horská skupina v karpatskom oblúku s najvyšším vrcholom Gerlachovským štítom (2 655 m n. m.). Člení sa na dva základné podcelky - Východné Tatry (Vysoké a Belianske) a Západné Tatry. Dĺžka Vysokých Tatier je 26 km, Belianskych Tatier 14 km a Západných Tatier 37 km. Územie národného parku zaberá rozlohu 73 800 ha, jeho ochranné pásmo - 30 703 ha. Rozprestiera sa na území Žilinského a Prešovského kraja v okresoch Tvrdošín, Liptovský Mikuláš a Poprad.

Tatranský národný park susedí na severe s poľským Tatrzanským parkom narodowym, s ktorým tvorí bilaterálne cezhraničné chránené územie. Krása tatranskej prírody a jej neoceniteľná hodnota bola dôvodom pre zaradenie územia národného parku v roku 1993 rozhodnutím UNESCO do siete biosférických rezervácií v rámci programu MaB (Človek a biosféra). Najväčšie hodnoty tvoria sieť maloplošných chránených území, ktorú predstavuje 27 národných prírodných rezervácií, 23 prírodných rezervácií, dva chránené areály, jedna národná prírodná pamiatka a dve prírodné pamiatky s celkovou výmerou vyše 73 tisíc kilometrov štvorcových, čo je asi 50 percent územia národného parku. Ročne navštívi TANAP vyše tri milióny návštevníkov, sieť turistických chodníkov má dĺžku okolo 600 km.

(tasr)

Nový rámec spolupráce oboch tatranských národných parkov

Jedným z výsledkov rokovania slovensko-poľskej pracovnej skupiny pre ochranu životného prostredia a lesné hospodárstvo, ktoré sa konalo vo februári 2007, bol aj podpis Memoranda o vzájomnej spolupráci správ oboch tatranských národných parkov. Obe správy národných parkov považujú spoluprácu za nevyhnutnú a trvalý predpoklad uskutočňovania cieľového poslania národných parkov. Memorandum, ktoré podpísali Paweł Skawiński a Tomáš Vančura, vytvára rámec pre konkrétnu

spoluprácu oboch národných parkov vo viacerých ťažiskových oblastiach.

Juraj Švajda zo Správy TANAP-u vysvetľuje: „Vzhľadom na spoločnú históriu a dobu trvania oboch národných parkov sa okruh spolupráce zameriava na oblasť ochrany prírody, výskumu a monitoringu, rekreačného využitia, ekologického vzdelávania a práce s verejnosťou. K prioritným témam patrí vytvorenie spoločnej supervízie oboch národných parkov, ustanovenie spoločného metodického riadiaceho orgánu oboch národných parkov, zjednotenie informačného systému, prezentácia oboch národných parkov na európsky významných medzinárodných fórach a vzájomne zladený prístup oboch národných parkov k európskej pomoci.“

Obe strany sa hlásia k spoločne a trvalo vyznávaným hodnotám európskej a regionálnej vzájomnosti a susedskej spolupráce pri starostlivosti o zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva v podmienkach rozšíreného Európskeho spoločenstva a potvrdzujú obojstranný záujem o ďalšie prehĺbvanie vzájomnej spolupráce v úsilí o ochranu oboch národných parkov. Obe strany v memorande takisto deklarujú svoju vôľu rešpektovať cieľové zadania medzinárodne uznávaných kritérií Svetovej únie ochrany prírody/The World Conservation Union - IUCN pre národné parky a tieto správy oboch národných parkov postupne naplňovať.

(Zdroj: Správa TANAP-u)

Kalamitné územie TANAP-u revitalizujú s dôrazom na prirodzenú obnovu

Revitalizácia kalamitného územia spravovaného Štátnymi lesmi TANAP-u bude pokračovať aj v tomto roku v súlade s projektom, ktorý kladie dôraz na prirodzenú obnovu poškodeného lesného ekosystému v kombinácii s umelou výsadbou, nie však celoplošnou.

Po dvoch rokoch od kalamity zaevidovali Štátne lesy TANAP-u prirodzené zmladenie lesných drevín na ploche takmer 520 hektárov. Prevládajú smrek a jarabina, v menšej miere sú zastúpené jedľa, borovica, smrekovec a z listnatých drevín jaseň, jelša, breza a osika.

Podľa Jána Marhefku z odboru starostlivosti o lesy ŠL TANAP-u sa podarilo vytvoriť podmienky pre rast prirodzeného zmladenia predovšetkým včasným spracovaním následkov vetrovej kalamity z novembra 2004. Predpokladá, že ak by kalamitnú drevnú hmotu odstránili aj z územia, kde nedostali povolenie na jej spracovanie, prirodzeného zmladenia by bolo podstatne viac.

Významnú úlohu pre nástup prirodzeného zmladenia bude zohrávať už v blízkej budúcnosti plocha s kopami haluziny a koreňovými koláčmi, ktorá zaberá značnú časť kalamitného územia. Haluzina sa bude postupne rozkladať, čím vznikne ďalšia plocha pre nástup prirodzenej obnovy cieľových a prípravných drevín. „Druhovú zloženie porastov v budúcnosti bude trochu iné ako pred kalamitou. Najväčšie zastúpenie si pravdepodobne zachová smrek, pretože prevažná časť poškodeného územia je v 5. a 6. lesnom vegetačnom stupni, kde je smrek prirodzene najrozšírenejší. Vzrastie podiel borovice lesnej, smrekovca opadavého či javora horského. Z prípravných drevín budú mať významné zastúpenie breza, jelša, jarabina a osika,“ spresnil Marhefka.

Po skončení obnovy na kalamitných plochách a odraštení druhovo pestrých lesných porastov budú podľa neho nevyhnutné ďalšie pestovateľské opatrenia ako dodatočná sadba a podsadba, účelové prerezávky a prebierky. Zabezpečia požadovanú štruktúru drevín a vytvoria podmienky na ich nepretržitú obnovu. Výsledkom by mali byť rôznoveké porasty, drevinovo pestré, výškovo a plošne diferencované s predispozíciou k vysokej stabilite.

(tasm)

OBNOVITELNÉ ZDROJE

SAŽP vzdeláva deti vo využívaní slnečnej energie

Neexistujúcu priamu podporu štátu solárnej energie supľujú aspoň niektoré organizácie svojou osvetou. Túto záslužnú činnosť - predovšetkým pre deti, vykonáva účelové vzdelávacie zariadenie Slovenskej agentúry životného prostredia (SAŽP) v Stredisku environmentálnej výchovy Drieňok na Teplom Vrchu pri Rimavskej Sobote. V júli 2003 tam dodal Thermo | solar Žiar, s. r. o., Žiar nad Hronom celkom 49 kusov slnečných kolektorov Heliostar 300, ktoré okrem osvetly prinášajú aj praktický ošoh. Ohrievajú pitnú vodu pre potreby kuchyne a ubytovacej časti a čiastočne pokrývajú aj energetické potreby interiérového bazéna. Informuje o tom Ing. Ján Tomčíak, zástupca riaditeľa Thermo | solaru Žiar.

„Ročná produkcia tepla zo slnečných kolektorov v stredisku na Teplom vrchu presahuje 51 000 kWh a očakávaná doba návratnosti investície je 6 - 8 rokov. Solárny systém má okrem priamych ekonomických prínosov i výrazný osvetový efekt na účastníkov vzdelávacích aktivít v tomto stredisku, predovšetkým deti, ktorí sa tu schádzajú z celého Slovenska. Za viac ako tri roky prevádzky neboli hlásené žiadne závady, solárny systém spoľahlivo pracuje a dodáva teplo napojeným spotrebičom,“ konštatoval J. Tomčíak.

Dodal, že ide o osamelú osvetovo-environmentálnu lastovičku. V Českej republike sa osvetová činnosť na školách prejavila v inštaláciách slnečných kolektorov na stovkách škôl v rámci projektu Slnko do škôl. Aj keď projekt nebol dotiahnutý na všetky školy, vzbudil veľký záujem detí o využitie obnoviteľných zdrojov energií.

„Na rozdiel od Slovenska podpora obnoviteľných zdrojov je v ČR vecou spoločenskej prestíže a pokroku. Príkladom je nielen tamojšia parlamentná Strana zelených. Pravoslávna akadémia Vilémov a jej Centrum pro aplikaci obnovitelných zdrojů energie rozbehli vlnu projekt pod názvom Církev pro budoucnost - 50 solárních střech,“ povedal J. Tomčíak. Dodal, že partnermi sú domovy diakonie, azylové domy, charitatívne inštitúcie a celoročne obývané fary, v ktorých žijú aspoň traja ľudia, aby bolo možné splniť podmienky energetických auditov a solárne systémy efektívne využiť. Niektoré cirkvi sa dokonca rozhodli na projekte zúčastniť aj bez potvrdenej štátnej podpory. Namontované sú tak solárne systémy na ohrev vody na farách v Hořovičkách, v Brně-Židenicích a vo Vilémově.

(Zdroj: Thermo | solar Žiar, s. r. o.)

OZNAMY

V Tatrách sa bude diskutovať o podkôrnóm hmyze

Ako sa vysporiadať s premnoženým podkôrným hmyzom v chránených územiach a národných parkoch? Je možné odstrániť kalamitné drevo bez toho, aby utrpela ochrana prírody? Do akej miery sú prípustné zásahy človeka v chránených zónach?

Na otázky, o ktorých sa v súčasnosti najmä s Vysokými Tatrami a kalamitou z roku 2004 ešte stále vedú diskusie medzi lesníkmi a ochrancami prírody, by mala dať odpovede medzinárodná konferencia 19. a 20. marca 2007. Jej témou je podkôrný hmyz a jeho vplyv na lesné ekosystémy v chránených územiach. Konferencia sa bude konať v Grand hoteli Permon v Podbanskom.

Organizátormi podujatia sú dva rezorty: Ministerstvo životného prostredia SR a Ministerstvo pôdohospodárstva SR. Oba sa od nástupu novej vlády snažia kompromisne

riešiť vlečúce sa problémy ohľadom likvidácie kalamity, či novej zonácie TANAP-u, ktorá vyplýva z novely zákona o ochrane prírody.

Konferencia bude mať bohaté medzinárodné zastúpenie odborníkov - ľudí z prostredia ochrany prírody a lesného hospodárstva. Po úvodných slovách ministrov J. Izáka a M. Jureňu vystúpia odborníci zo Švajčiarska, Česka, Poľska, Rumunska, Švédska, Srbska, Rakúska, Nemecka, ale aj zo Slovenska. Prezentované budú prístupy jednotlivých európskych štátov pri riešení problematiky podkôrneho hmyzu a skúsenosti s využitím štruktúrnych fondov EÚ pri ochrane prírody a krajiny.

IX. Banskoštiavnické dni 2007

Katedra environmentálneho inžinierstva Fakulty ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene v spolupráci so Fakultou životného prostredia UJEP, Ústí nad Labem, Slovenskou nukleárnou spoločnosťou, Geologickým ústavom SAV a ďalšími spoluorganizátormi pripravuje medzinárodnú vedeckú konferenciu IX. Banskštiavnické dni 2007, ktorá sa bude konať v dňoch 3. až 5. októbra 2007 v Banskej Štiavnici.

Témy konferencie:

- Analytické metódy v environmentálnom inžinierstve a rádioenvironmentalistike,**
- Výrobné technológie a BAT,**
- Stratégie rozvoja energetiky v SR a EÚ,**
- Aplikácie nukleárných technológií.**

Konferencia s jednoročnou periodicitou je zameraná na mapovanie aktuálnych trendov v oblasti environmentálneho inžinierstva, ochrany životného prostredia a rádioenvironmentalistiky.

Nosné témy sú tradične orientované na problematiku energetiky (so zreteľom na jadrovú energetiku), aplikáciu nukleárných technológií, monitoring znečisťujúcich látok v jednotlivých zložkách životného prostredia a pracovného prostredia. Osobitná pozornosť je venovaná environmentálnym vplyvom výrobných technológií a BAT.

Rokovania budú rozdelené na dve paralelné pracovné skupiny:

- **sekcia nukleárných technológií**, s tematickým zameraním prednášok: vplyv jadrových elektrární na životné prostredie, radónové riziko, rádioenvironmentalistika, dozimetria, aplikácie nukleárných technológií vo vede a priemysle atď.,
- **sekcia environmentálneho inžinierstva** s oblasťami tém prednášok: výrobné technológie, minimalizácia emisií zo spaľovacích procesov, nové postupy v zhodnocovaní a zneškodňovaní odpadov v SR a EÚ, minimalizácia vplyvov starých banských zářazí na životné prostredie, biotický a abiotický monitoring (ovzdušie, voda, pôda), skúsenosti z posudzovania vplyvov činnosti na životné prostredie atď.

Súčasťou Banskštiavnických dní sú zaujímavé exkurzie zamerané na rozvoj environmentalistiky a ochranu životného prostredia na Slovensku, počas ktorých sa účastníci oboznámia nielen so zaujímavou históriou banských miest a dopadmi výrobných technológií (napr. baníctva) na environment, ale aj s rázovitosťou regiónu, jeho kultúrou, gastronómiou a ľudovým umením.

Kompletné informácie nájdete na: www.konferencia-absd.szm.sk

Kontakt: RNDr. Peter HYBLER, 045/5206 830, phybler@seznam.cz,

Ing. Vladimír Lalík, 045/5206 468, vladimir.lalik@gmail.com

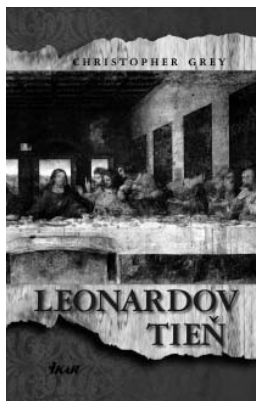
KNIHY

Pán Tragáčik a Kapitán Nemo
Zbigniew Nienacki

V tomto príbehu sa pán Tragáčik vyberie k Mazúorskému jazeru hľadať potopený hitlerovský nákladník s ukradnutými nemeckými zbierkami. Pri jazere vystrája skupina varšavských chuligánov. Znepokojujú a okrádajú turistov i skautov, ktorí tam tábora. Tajomný Kapitán Nemo sa rozhodne prekaziť ich vyčiniť.

a vyhnáť ich od jazera. Po mnohých dobrodružných príhodách je banda za pomoci polície rozprášaná. Či sa pánu Tragáčikovi podarí nájsť potopené nákladné auto a vyloviť stratené poklady, to sa dozvieme v tejto knižke.

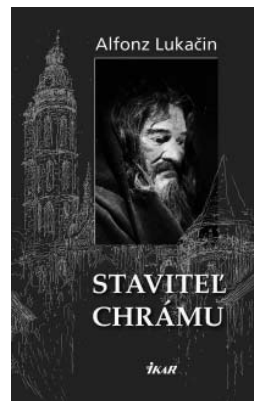
(Ikar 2007)

Leonardov tieň
Christopher Grey

Miláno, rok 1947. Renesancia vrcholí. Giacomo, pätnásťročný sluha slávneho maliara Leonarda da Vinci, prežíva najťažšie obdobie svojho života. Jeho pán pracuje na svojom najvýznamnejšom diele, Poslednej večeri, už takmer dva roky. Dokončí ju vôbec? Ved' takmer ešte nezačal. Panovačný vojvoda

milánsky žiada, aby maľba bola hotová do príchodu pápeža, ktorý navštívi Miláno na Veľkú noc. Giacomo vie, že ak majster Leonardo poriadne nezvýši tempo, vojvoda pozve mladého génia Michelangela, aby domaloval dielo on...

(Ikar 2007)

Staviteľ chrámu
Alfonz Lukačín

Román nás zavedie do 15. storočia, kedy v Košiciach pôsobil významný staviteľ, majster Stephanus Lapidale alebo Stephan Steynmentz, či kamenár Štefan. Autor trpezlivo hľadal zápisky o staviteľovi košického Dómu svätej Alžbety, aby z nich poskladal mozaiku jedinečného ľudského osudu a stavby, ktorá je

pýchou celej strednej Európy. Vytvoril pútavý, živý príbeh, v ktorom zachytil aj celkovú vtedajšiu atmosféru tohto geopriestoru, boje o uhorskú korunu, intrigy medzi mocnými i vášnivé lásky prostých mešťanov.

(Ikar 2007)

KRÍŽOVKA

Pomôcky: eolický, Evani, Li-vorno, rao	1. ČASŤ TAJNIČKY	mesto v Španielsku	predložka so 4. alebo 7. pádom	rieka v Rakúsku	nákladné auto čes. výroby		súvisiaci so snehom	meno atamana Bul'bu	kypríť pôdu	dlhá cesta	ibidem (lat. skr.)	ruský konštruktér lietadiel		urob opis	nejaká
šplhal sa						stopiť, po česky							obchodný dom (skr.)		
býv. taliansky futbalový reprezentant						nasekajú pokrývka tváre, škrapoška							detický pozdrav urobte skok		
prijímaj tekutinu			zistiť meraním čierne mazivo								psica platidiá rumunskej meny				
peňažná poukážka				2. ČASŤ TAJNIČKY prístav v Taliansku						múčny pečený pokrm vytvárať					
obľúbenec, modla					sulfid cínatý (zn.) 300 rím. číslami				organizmus rob murárske práce					sekáme trávu	likviduj dlžobu v banke
súvisiaci s činnosťou vetra (odb.)								3. ČASŤ TAJNIČKY mesto na Morave							
	hobľovacia stolica (hovor.)	domáce zviera otvorený, po angl.					mužské meno pracovník pri pluhu				zrazu bojové vozidlo armády				
človek schopný pomáhať						maliarska technika kedy, po česky						túz titul feudálov v Indii			
jemná hmľa					pastier kráv značka kozmetiky								Severo-európan tálum (zn.)		
4. ČASŤ TAJNIČKY															
označenie áut okresu Komárno			zvyk							internát, po česky					

Každý má pravdu - pokiaľ sa nemýli. Toto je tajnička piateho minuloročného čísla Enviromagazínu a čísla šesť - **Nehľadá v kaluži hĺbku studne.** Spomedzi správnych riešiteľov sme vyžrebovali týchto výhercov: **RNDr. Danica Božová, Svit, Peter Ivan, Bratislava, Andrea Jakubčinová, Vranov n. T., Ing. Ľubomír Poliak, Košice, Mgr. Slavomír Čerňanský, Považská Bystrica, Daniel Goga, Myjava.** Výhercom srdečne blahozeláme. Ďalšie zaujímavé publikácie čakajú na troch správnych lúštitelov tejto krížovky. Vaše odpovede čakáme v redakcii do **5. apríla 2007.**